

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YAKINÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI**

**SALNAMELERE GÖRE BEYRUT
(H. 1310/ M. 1893- H.1326 / M. 1908)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Hayriye BAYAZIDOĞLU**

**Tez Danışmanı
Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ender GÖKDEMİR**

Ankara - 2010

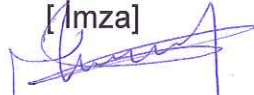
ONAY

Hayriye BAYAZIDOĞLU tarafından hazırlanan "Salnamelere Göre Beyrut (H.1310/ M. 1893- H. 1326/M.1908) başlıklı bu çalışma, 12.10.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Tarih Anabilim Yakınçağ Tarihi bilim dalında *yüksek lisans*] tezi olarak kabul edilmiştir.

[İmza]

[Yrd.Doç.Dr. Ahmet Ender GÖKDEMİR]

[İmza]

[Prof.Dr. Mustafa TURAN]

[İmza]

[Prof. Dr. Üçler BULDUK]

ÖNSÖZ

Beyrut tarih boyunca büyük bir öneme sahip olmuş bir yerleşim bölgesidir. Yüzyıllar boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Osmanlı devleti hâkimiyetinde olduğu müddetçe farklı dinler ve kültürlerden insanları bünyesinde barındıran önemli bir liman şehri olmuştur.

İncelediğimiz dönem Osmanlı devleti için çok sancılı geçen bir süreçtir. Bu dönemin daha iyi anlaşılması eksikliklerin ve yanlışlıkların giderilmesi için salnameler önemli eserlerdir

Çalışmamız H. 1326 (M.1908) ve H.1310 (M. 1892/ 1893) yıllarına ait Beyrut Vilâyeti ile sınırlı tutulmuştur. Bu yıllara ait ekonomik durum, sosyal yapı, askerî yapı, yapılan yenilikler, tarım ve ticaret, geçmiş yıllara ait bilgilerle karşılaştırmalı olarak sunulmaya çalışılmıştır.

Çalışmamın ortaya çıkmasında yardımlarını gördüğüm, değerli hocam ve aynı zamanda bu çalışmamda danışmanlık görevini üstlenen Sayın Yrd. Doç. Dr. Ahmet Ender GÖKDEMİR'e teşekkür ederim. Aynı zamanda çalışmaların esnasında hiç bir yardımını esirgemeyen ve her zaman tam desteğini gördüğüm Ceyhun Toker'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Arapça kelimeler üzerinde yardımını gördüğüm Temajen KH. Ali'ye ve çalışmalarım sırasında beni anlayışla karşılayan ve her zaman yanımda olan aileme de minnetlerimi sunarım.

Hayriye BAYAZDIOĞLU

ANKARA-2010

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	iv
GİRİŞ	1
1. KONU	1
2. AMAÇ	1
3. YÖNTEM.....	3

I. BÖLÜM SALNAMELER HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE LÜBNAN TARİHÇESİ

A. SALNAME TANIMI, TARİHİ VE ÖNEMİ	5
1. Salname Çeşitleri	6
a. Devlet Salnameleri	6
b. Vilayet Salnameleri	9
c. Resmi Kurum ve Kuruluşlara Ait Salnameler	11
(1) Askeri Salnameler	11
(2) Bahriye Salnameleri	11
(3) Hariciye Salnameleri	12
(4) İlmiyye Salnameleri	13
(5) Maarif salnameleri	13
(6) Rasadhane-i Amirenin Salnameleri	13
(7) Rüsumat salnameleri	14
d. Özel Konulu Veya / Kişi ve Kuruluşlara Ait Salnameler	14
B. LÜBNAN'IN TARİHÇESİ	17
1. İlkçağlarda Lübnan	17
2. Emeviler Döneminde Lübnan	19
3. Abbasiler Döneminde Lübnan	20
4. Haçlı Seferleri Döneminde Lübnan	22
5. Memlûklüler Döneminde Lübnan	24
6. Osmanlılar Döneminde Lübnan	27
a. İki Kaymakamlık Dönemi	23
b. 1860- 1861 Olayları	36

c. Mutasarrıflık Dönemi.....	38
d. Arap Milliyetçiliğinin Yükselişi Ve Lübnan	40
7. Fransız İdaresi ve Lübnan.....	43
8. Lübnan'ın Bağımsızlığını kazanması.....	47

II. BÖLÜM

BEYRUT VİLAYETİNİN İDARİ TAKSİMATI İLE İDARİ, ADLİ, İKTİSADİ VE ASKERİ YAPISI

A. İDARİ TAKSİMATI VE HUDUDU.....	50
B. İDARİ YAPI.....	56
1. ÜST DÜZEY MEMURLAR	62
a. Vali.....	62
b. Defterdar	64
c. Müftü.....	65
d. Mektubi	66
e. Naib	67
f. Defter-i Hakani Memuru	68
g. Evkaf Müdürü.....	69
h. Alay Beyi.....	70
2. Meclisler, Kalemler ve Komisyonlar.....	70
a. Vilayet İdare Meclisi	70
(1) Liva İdare Meclisleri	73
(2) Kaza İdare Meclisleri	75
b. Belediye Meclisleri	80
c. Meclis İdare Kalemi.....	85
d. Mektubi Kalemi	86
e. Evrak Müdüriyeti	86
f. Muhasebe-i Vilayet	87
g. Evkaf Muhasebeciliği	88
h. Meclis idaresi	88
ı. Komisyonlar	88
(1) Nafia Komisyonu	89
(2) Maarif Meclisi.....	90

(3) Sanayi, Ticaret ve Ziraat Odası	94
(4) Sicil-i Ahval Komisyonu	97
3. Sancaklar	97
a. Mutasarrıf.....	97
b. Erkan-ı Liva.....	98
c. Tahrirat Müdürü	99
d. Muhasebeci.....	99
e. Naip	100
f. Müftü.....	100
g. Tahrirat Kalemî.....	101
4. Kazalar	101
a. Mal müdürü.....	101
b. Tahrirat Katibi.....	102
c. Naip	102
5. Nahiyeler	102
a. Nahiye Memurları.....	103
b. Nahiye Meclisleri.....	103
C. ADLİ YAPI	105
1. Adliye Encümeni	106
2. İstinaf Mahkemesi	107
3. İstinaf Mahkemesi Kalemî	108
4. Mahkeme-i Şer'îyye Kalemî.....	108
5. İstinaf Müddei-i Umumiliği	108
6. Bidayet Mahkemeleri.....	109
7. İstintak Dairesi.....	115
8. Şeriat Mahkemeleri	116
D. İKTİSADİ YAPI	118
1. Ticaret	118
2. Ziraat.....	123
3. Hayvancılık.....	125
4. Sanayi	130
5. Madenler	133
6. Ormanlar	133

7. Duyun-i Umumiyye	135
E. ASKERİ YAPI	139
1. Tanzimat Öncesi Askeri Yapı	139
2. Tanzimat Sonrası Askeri Yapı	141
a. Nizamiye kuvvetleri	142
b. Redif Kuvvetleri	143
c. Zaptiye Kuvvetleri	151
(1) Polis Teşkilatı	152

III. BÖLÜM

BEYRUT VİLAYETİNİN SOSYAL VE KÜLTÜREL YAPISI

A. DEMOGRAFİK VE ETNİK YAPI	155
1. Beyrut Sancağı	165
2. Akka Sancağı	166
3. Trablus Sancağı	167
4. Nablus Sancağı	168
5. Lazkiya Sancağı	168
B. SAĞLIK	169
1. Beyrut Hamidiye Hastanesi	175
2. Karantina Dairesi	176
C. EĞİTİM SİSTEMİ	177
1. Klasik Dönemde Eğitim	177
a. Sıbyan Mektepleri	177
b. Medreseler	179
2. Yenileşme Döneminde Eğitim	180
a. İlköğretim	181
b. Ortaöğretim	183
(1) Rüştîyeler	183
(2) İdadiler	186
3. Sanayi Mektepleri	192
4. Öğretmen Okulları (Darülmualimin)	193
5. Azınlık Okulları	194
D. DİNİ MÜESSESELER	196

1. Cami ve mescitler.....	196
2. Tekke ve Zaviyeler	197
3. Kilise ve Manastırlar	201
E. HABERLEŞME, ULAŞIM VE BASIN	202
1. Haberleşme	202
a. Posta Örgütü.....	202
b. Telgrafhane.....	209
2. Ulaşım	214
a. Karayolu Ulaşımı.....	214
b. Demiryolu Ulaşımı.....	217
c. Deniz ulaşımı	225
3. Basın Yayın	229
SONUÇ	233
KAYNAKÇA	238
ÖZET	250
ABSTRACT	252
EKLER	254

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
a.g.m.	: Adı Geçen Makale
B	: Receb
bkz.	: Bakınız
C	: Cemazi-yel-evvel
CA	: Cemazi-yel-ahir
D.T.C.F.	: Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
H.	: Hicrî
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
k.m.	: Kilometre
L	: Şevval
m.	: Metre
M	: Muharrem
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
M.E.B.	: Milli Eğitim Basımevi
Mad.	: Madde
N	: Ramazan
R	: Rebî-ül-evvel
RA	: Rebî-ül-âhir
s	: Sayfa
S	: Safer
Salname	: H.1326 (M.1908) Tarihli Beyrut Vilâyeti Salnamesi
S	: Saban
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
T.D.K.	: Türk Dil Kurumu
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınları
Yay. Haz.	: Yayına Hazırlayan

yy. : Yüzyıl
Z : Zi-l-hicce
ZA : Zi-l-ka'de

GİRİŞ

1. KONU

Çalışmamızın konusunu H. 1326 (M.1908) - H. 1310 (M. 1892/ 1893) tarihli Beyrut Vilâyeti Salnameleri oluşturmaktadır. Araştırmamızda H.1326 (M.1908) Tarihli Beyrut Vilayeti Salnameleri günümüz harflerine çevirdikten sonra, çalışmamızda ana kaynak olarak H.1310 (M. 1892/ 1893) yılı Beyrut Vilâyeti Salnameleri kullanılmakla beraber, bu döneme ait bilgiler içeren tetkik eserlerden de faydalanmaya çalıştık.

2. AMAÇ

Üç kıtada yer alan büyük bir devlet kurmuş, dünya tarihi içerisinde çok önemli bir yere sahip olan Osmanlı Devleti'nin devlet teşkilatını, sosyal ve kültürel yapısını, dinsel kurumlarını, ekonomisini, düşünce hayatını, hukuk, adalet, haberleşme ve bilgi sistemlerini, eğitim ve bilimini, mimari güzel sanatlar gibi alanlarda verdikleri eserleri, temas ettiği değişik kültür ve medeniyetlerden nasıl etkilendiğini, nasıl etkilediğini araştırıp inceleyip gerçekleri ortaya koymak asıl amaçtır.

Osmanlı tarihiyle ilgili günümüze kadar pek çok araştırma yapılmış yapılan bu araştırmaların ağırlık noktası siyasi tarih olmuştur. Kültürel, sosyal, iktisadi alanlarda yapılan çalışmaların oranı siyasi tarih çalışmalarına nazaran daha azdır. Hâlbuki tarih bütünlülük arz etmektedir. İster siyasi ister sosyal tarih araştırmaları olsun konunun daha iyi anlaşılması için bütün yönleriyle ele almak gerekmektedir. Çalışmamıza ana kaynak oluşturan salnameler tarihi olayların her yönüyle öğrenilmesi için önemli kaynaklardır.

İlk salname Sadrazam Koca Reşit Paşa'nın teşviki ile Hayrullah Efendi, Ahmet Vefik Efendi ve Ahmet Cevdet Paşa'nın müşterek çalışmaları neticesinde H.1263 (M.1846) senesinde yayınlanmıştır. II. Abdülhamit (1876-1908) döneminden itibaren Salnamelerin hazırlanmasına daha da bir itina gösterilmiştir. Sonraki dönemlerde vilayet salnamelerinin çıkarılmasına verilen önem daha da artmıştır. Fakat her vilayette aynı şekilde ve aynı sayıda salnameler yayınlanmamıştır. Beyrut vilayetinde çıkarılan salnamelerin sayısı toplamda 9 adettir.

Çalışmamızın konusunu oluşturan H. 1326 (M.1908) tarihli Beyrut Vilâyet Salnamesi, oldukça geniş bilgilere yer vermiştir. Toplamda 410 sayfadan oluşmaktadır. Kimi sayfalarda sadece resim verildiği içi bu sayfalar transkripsiyonda yer almamıştır. Çalışmamızda, öncelikle Salname yeni harflere çevrilmiş ve daha sonra Salnamedeki bilgiler doğrultusunda Beyrut vilâyetinin, kültürel, sosyal ekonomik, askerî durumu değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Beyrut vilayet salnamesinde yayınlandığı döneme ait Beyrut'la ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşmak mümkündür. Mesela; vilayetin idari taksimatı, sancaklar ve kazaların nüfus bilgileri, nüfus içerisinde Müslim ve gayrimüslim oranları kadın erkek nüfusun dağılımı, bayındırlık faaliyetleri, ekonomik durumu, ticari faaliyetler, yetiştirilen tarım ürünleri, hayvancılık faaliyetleri, vilayet dâhilindeki mescitler, türbeler, camiler gibi dini kurumların sayıları, tarihi eserler, imar faaliyetleri, eğitim durumu, okutulan dersler, öğrenci ve okul sayıları, vilayette yer alan meclisler, görev alan memurlar, coğrafi yapı; göller, ırmaklar, ormanlar, madenler gibi çok çeşitli bilgilere ulaşabilmekteyiz

Kısaca bu çalışmada amacımız Osmanlı Devleti'nin siyasî tarihi yanında sosyal, kültürel ve ekonomik yapısını incelemektir.

3. YÖNTEM

Çalışmanın ana kaynağını, H. 1326 (M. 1908) Beyrut Vilayeti Salnamesi teşkil etmektedir. Ayrıca karşılaştırma imkânı tanınması ve daha iyi değerlendirme olanağı elde etmek amacıyla Milli Kütüphaneden temin ettiğimiz H.1310 (M. 1892/ 1893) Beyrut Vilayeti Salnamesi de çalışmamızdaki önemli kaynaklar arasında yer almıştır.

Çalışmamıza öncelikle transkripsiyon yaparak başladık. Bu kısımda lügat ve imla kılavuzundan faydalandık. Çeviri yaparken, Salnamedeki tablo ve şekillere sadık kalmaya çalışarak çevirimizi orijinali ile karşılaştırmak isteyenlere kolaylık sağlamayı amaçladık. Bu bölümde ana kaynak Salnamenin kendisi olmakla beraber yabancı isimler ve okuyamadığımız yer isimleri için Beyrut üzerine yazılmış eserlerden, daha önce çevirisi yapılmış Salnamelerden, ansiklopedi ve lügatlerden yararlandık.

Çevirimiz bittiğinde konuyla alakalı ilgili kaynak taraması yaptık. Elde ettiğimiz kaynaklar vasıtasıyla da yeni kaynaklara ulaştık. İnceleme sonucunda elde ettiğimiz kaynaklardan konumuz ile ilgili olan kısımları not alma ya da fotokopi çekme suretiyle değerlendirerek tahlil ettik. Elde ettiğimiz kaynakları konularına göre tasnif ederek ayrı ayrı fişledik. Böylece çalışmamızın ana ve ara başlıklarını belirlemiş olduk.

Salnamede yer alan konuları değerlendirirken, konuların sadece o tarihteki durumlarını değil geçmişleriyle de ilgili bilgi vermeye çalıştık. Böylelikle karşılaştırma yapabilme imkânı yarattık Örneğin; eğitim ile ilgili bilgi verilirken, sadece o dönemin eğitim sistemi değil Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren eğitim sisteminde ne gibi değişimler yaşandığıyla ilgili bilgiler vermeyi amaçladık.

Çalışmamızın, bilimsel bir özellik göstermesi ve konu ile ilgili daha fazla bilgi edinmek isteyenlere yol göstermesi amacıyla dipnot kullanmaya önem verdik.

Dipnotta otomatik ve sürekli numaralandırma sistemini uyguladık. Dipnot verirken, önce yazarın adı ve soyadı, eserin adı, basım yeri ve tarihi, bilginin hangi sayfadan alındığını yazdık.

Değerlendirme kısmı bittikten sonra elde ettiğimiz bulguları genel olarak yorumlayarak sonuç kısmını yazdık.

I. BÖLÜM

SALNAMELER HAKKINDA GENEL BİLGİLER VE LÜBNAN TARİHÇESİ

A. SALNAME TANIMI, TARİHİ VE ÖNEMİ

Sene, yıl demek olan “sal” ile mektup, kitap manasına gelen “name” den mürekkep olan bu tabirin tam karşılığı “yıllık” tır.“takvim” de bu manada kullanılır.¹ Aslında “her hangi bir şeyin doğru yolunu gösterme” manasını taşıyan takvim, günlerin, ayların, mevsimlerin, yılların ve bayramların bir cetvelidir.² Batıda Latince Annuş, Fransızca Annale ve bilhassa Annuaire nihayet Almanach kelimeleri ile bu nevi neşriyat ifade edilir.³

Geçmiş yıllardaki mühim hadiseleri hülasa eden ve ait olduğu yılın müesseseler ve hal tercümeleri gibi, çeşitli mevzularda son durumu kısaca bildiren eserlerdir.⁴ Salnameler devlet tarafından neşredildikleri için resmi olur. Bunlar umumiyetle devlet teşkilatı ve kadrolarıyla bunları işgal eden rical ve yüksek memur adlarını, memlekete ait sair umumi malumatı ihtiva ederler. Bir de hususi müesseseler ve şahıslar tarafından neşredilen gayri resmi salnameler vardır ki bunlar da geçen bir yılın iç ve dış olaylarından, önemli şahsiyetlerinden bahseder. Daha umumi daha harcıalem olurlar. Tek maksatlı, pek ciddi ve ilmilerinin yanında, mizaha yer verenleri de bulunur, resim bakımından gayet zenginlerdir.⁵ Salnameler de genellikle ciddi mevzulara temas edilir ve çoğunlukla bir fenne bir maksada tahsis olunur.⁶ Avrupa da resimli gazeteler senelik yazılarıyla resimlerin seçilmişlerinden

¹ Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, 3. cilt,,2.baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971, s.105

² “Salname Maddesi”, **İslam Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi,1966 s,134

³ Mithad Sertoğlu, **Osmanlı Tarih Lügati**, 2. Baskı, Endurun kitapevi, İstanbul, 1986,s,297

⁴ İsmail Özçelik, **Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2001, s.103

⁵ Sertoğlu, **a.g. e.**, s. 297

⁶ Özçelik, **a.g. e.**, s.104

mürekkep olmak üzere bir seneye ait siyasi ve ilmi hûlasalarla beraber bir senelik takviminde ilavesi suretiyle salnameler neşredilmişlerdir. Güzel resimler, kıymetli hûlasaların bulunuşu bunların büyük bir rağbet kazanmasına mucip olmuşlardır.⁷

Türklerde ilk resmi salname, Osmanlı imparatorluğunda XIX. Asrın ortalarında, koca Reşit Paşa'nın teşviki ile tarihçi Hayrullah Efendi, Ahmet Vefik Efendi ve Ahmet Cevdet Paşa'nın müşterek çalışmaları neticesinde neşredilmiştir.⁸ Bu ilk salnamede bir takvimle devlet teşkilatı kısaca yazılıdır.⁹ Bu salnameler mali 1328 (1912) senesine kadar her sene muntazaman neşredildiği gibi zamanla hacimleri büyütülmüş, mündericatlari çoğaltılmıştır. İlk senelerde yüz küçük sayfayı aşmayan salnameler sonraları iki üç yüz, en nihayet yedi yüz sayfayı bulmuştur. Bunlarda devletin resmi teşkilatından başka memurların isimleri, tayin tarihleri, rütbeleri nişanları gönderilmiş bulunmak itibariyle birer vesika mahiyetini iktisap eylemişlerdir.¹⁰

1. Salname Çeşitleri

a. Devlet Salnameleri

İlk salname 1263 yılında Mustafa Reşit Paşa'nın öncülüğünde çıkarılmıştır. Bu iş için tarihçi Hayrullah Efendi görevlendirilmişse de salname Ahmet Vefik Paşa tarafından hazırlanmıştır. Batı da büyük ilgi uyandıran salname, Bianchi tarafından aynı yıl içerisinde Fransızcaya tercüme edilerek Journal asiatique'te bölümler halinde yayınlanmıştır.¹¹ 1263 H (1847 M.) yılında yayımlanan ilk devlet salnamesinin "Önsöz"ün de bunların hangi gaye

⁷ Pakalın, a.g. e., s.105

⁸ "Salname maddesi" **İslam Ansiklopedisi**, s.134

⁹ Özçelik, a.g. e. s.104

¹⁰ Pakalın, a.g. e., s.106

¹¹ Bilgi Aydın, "Salname Maddesi" **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c 36, İstanbul 2009,s. 52

ile hazırlandığı anlatılmıştır. Bunlardan bir bölümünü sadeleştirerek aşağıya alıyoruz.

“.....Yazışma da ve diğer işlerde herkese yardımcı olmak üzere, devletimizin bakanlarını, taşrada bulunan vezirlerle memurların, devletimizdeki elçilerle yabancı memurların (adlarını ve durumlarını gösteren) başka başka cetvelleri yazılmıştır.Dış dünya hakkında da bilgi vermek üzere, Avrupa devletlerinin hükümdarları ve bakanları kısaca hukuki statüleri belirtilmiştir. Takvim konulmuş, çeşitli dinlerin yortu günleri işaret edilmiş ve Avrupa devletlerinin gelir ve giderleriyle paraları açıklanmış, hesaplandığında bulunmak üzere Osmanlı parasıyla karşılıkları da konulmuş, darphane nizamı eklenmiştir. Memleketimizde işleyen kara postalarıyla, bize ve yabancılara ait vapurların hareket ve geçiş saatleri ayrıca yazılmıştır. İş bu salname her yıl basılıp yayınlanacaktır. Bu yıl pek mükemmel olmamışsa da ileride rağbet ve teşvik gördüğü halde tamamlanacağı tabiidir.”¹²

İlkine göre muhtevası daha zengin olan 1264 ve 1265 (1849) salnamelerini yine Ahmet Vefik Paşa hazırlamıştır. Daha sonraki yıllara ait salnamelerin hazırlanmasında Ahmet Cevdet Paşa, Meclis-i Maarif başkâtibi Behçet Bey ve meclis üyelerinden Rüştü Bey görev almıştır. 1872 yılının sonunda çıkarılan bir irade-i Seniyye ile Maarif Nezareti Mektubi Kalemi tarafından hazırlanmaya başlanan devlet salnameleri,1306 (1888) yılından itibaren düzenli biçimde Sicil-i Ahval Komisyon-ı Umumisi Tedkikat Kalemi'nce yayıma hazırlanmıştır.¹³ Çok muntazam bir şekilde çıkarılan Osmanlı devlet salnameleri her yıl biraz daha gelişmiş ve hacmen

¹² Hasan Duman, **Osmanlı salnameleri ve Nevsalleri Bibliyografyası ve Toplu Katalogu**, 1.cilt, Ankara, Özkan matbaacılık, 2000,s 3-4

¹³ Aydın,a.g. m.,s.52

büyümüştür. 1263-1297 arasındaki 35 nüshası taş basması olup, diğerleri matbaa harfleri ile basılmıştır.¹⁴

1263'ten 1326'a kadar (1847- 1908) atmış dördü hicri tarihlere göre, bundan sonraki dördü (1326- 1334/ 1910- 19189 mali tarihlere göre olmak üzere toplam altmış sekiz adet neşredilen devlet salnameleri sadece 1263 - 1327 (1847 -1912) yılları arasında düzenli biçimde basılabilmiş, 1328 -1332 (1912 -1916) arasında savaş yüzünden yayınlanamamıştır. Sonuncusu 1334 (1918) tarihini taşıyan devlet salnamelerinin Cumhuriyet döneminde de yayımına devam edilmiş, ilk ikisi Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi ismiyle 1925- 1926 ve 1927 -1928 yıllarında Arap harfleriyle, üçüncüsü Türkiye Cumhuriyeti Devlet Yıllığı adıyla 1928 -1929 yıllarında Latin harfleriyle basılmıştır.¹⁵

1876- 1908 tarihli arasında Sultan Abdülhamit II devrinde çıkanlar, en mükemmelleridir. Bunlar inanılmayacak zenginlikte bilgilerle doludur ve devletin resmi teşkilatından, coğrafyasından başka, memurların isimleri, tayin tarihleri, nişanları gösterilmekle birer vesika hüviyetindedirler.¹⁶ 1264 ve 1265 (1849) yıllarına ait salnamelere imparatorluğun bütün kazalarıyla birlikte gösterildiği eyaletlerin mülki taksimatına ait tablolar, gayri Müslimlerin her vilayet ve kazadaki ruhani temsilcilerini gösteren cetveller ve namaz vakitlerini bildiren takvim eklenmiştir. Zamanla muhteva bakımından daha da zenginleşip genişleyen salnameler de Mabeyn- Hümayun Teşkilatı, Bab-ı Seraskeri, Hey'et-i Vükela, Meclis-i Ayan, Şura-yı Devlet, Sadaret, şeyhülislamlık ve Babıali'de ki nezaretler, bunlara bağlı kurum ve kuruluşlar

¹⁴ “Salname Maddesi”, **İslam ansiklopedisi**, s.134

¹⁵ Aydın, **a.g. m.** s 52

¹⁶ Duman, **a.g. e .**,s.4

yöneticileriyle beraber tanıtılmıştır. Ayrıca Ticaret, Adliye ve Maarif nezaretlerine bağlı okul, matbaa ve kütüphaneler hakkında bilgi verilmiştir.¹⁷

b- Vilayet Salnameleri

Devlet salnamelerinin neşrinden sonra bunu diğer bazı resmi salnamelerin hazırlanması takip etmiştir. Bilhassa vilayetler bu hususta pek faal davranmışlardır.¹⁸ Bazı kayıtlarda ilk vilayet salnamesinin 1282 H. Yılında Trabzon'a ait olduğu söylenir ise de bizim tespitimize göre ilk Trabzon vilayet salnamesi 1286 H. (1869 M.) yılında neşredilmiştir. İlk Osmanlı vilayet salnamesi 1283 H. (1866 M.) senesinde neşredilen Bosna, son vilayet salnamesi ise 1337- 41/1921-22'de yayınlanmıştır.¹⁹

Salname tertip ve neşrinde bazı vilayet idareleri büyük gayret göstermişlerdir. Vilayetin salnameleri ait oldukları vilayetin idari teşkilatı, memur listeleri, mahallin tarihi, eski eserleri, coğrafyası, istihsalı, iktisadi faaliyetleri, nüfusu v.b. ihtiva eder.²⁰ Bazı vilayetlerin bir defa salname neşretmeleri yanında, bazı vilayetlerin de otuz beş civarında salname neşrettiklerini görmek mümkündür. Bunların içinde Türkçe-Arapça, Türkçe-Rumca, Türkçe- Boşnakça ve hatta sadece Arapça olanları bile vardır.²¹

En çok salname çıkarılan vilayetler Hüdavendigar (Bursa), Selanik'tir. Vilayetlerce tertip olunan salnameler içinde çok kıymetli olanlar vardır. Halep, Hüdavendigar, Selanik, Manastır, Diyarbakır vilayetlerine mahsus olanlar hakikaten kıymetlidir.²² Uzun süre neşrine devam edilmiş vilayet salnamelerinde vilayetlerdeki su, gaz, demiryolu ve tramvay şirketleri, vilayet

¹⁷ Aydın, **a.g. m** s. 52

¹⁸ Sertoğlu, **a.g. e.** s.299

¹⁹ Duman, **a.g. e.**, s.5

²⁰ "Salname Maddesi", **İslam Ansiklopedisi**, s. 135

²¹ Duman, **a.g. e.**, s.5

²² Sertoğlu, **a.g. e.** s.106

dâhilinde ki cami, medrese, tekke, imaret, kahvehane, hamam, han, hastane, bedesten gibi yapılar, ticari müesseseler, fuarlar, zirai üretim ve hayvancılık, tarım arazileri, postaneler ve telgraf merkezleri gibi vilayetin iktisadi ve ticari durumuna dair önemli bilgiler ve istatistikler bulunur.²³

Neşrolunan Vilayet salnameleri şu şekildedir;

1. Adana (1287- 1320 arasında 17 adet); 2. Ankara (1288- 1325,15 adet); 3. Aydın (1296- 1326, 25); 4. Bağdat (1292- 1329,21); 5. Basra (1307- 1320,9); 6. Beyrut (1310 – 1336, 9); 7. Bitlis (1310- 1318, 4); 8. Bolu (1324- 1334,2); 9. Bosna (1283- 1308,15); 10. Bosna Herseği (1301 - ?, 5); 11. Cebel-i Lübnan (1304 – 1309, 6); 12. Cezayir-i Bahr-i Sefid (1287 – 1321, 22); 13. Diyarbakır (1286 –1323, 22); 14. Edirne 8 1287 – 1310, 28); 15. Erzurum (1287 – 1318,17); 16. Girit (1292- 1310, 3); 17. Halep (1284 – 1328, 35); 18. Hicaz (1301 – 1309, 5); 19. Hüdavendigâr (1287 – 1325, 34); 20. İşkodra (1299 – 1315, 5); 21. Karesi (1305, 1); 22. Kastamonu (1286 – 1321, 21); 23. Konya (1285 – 1300, 30); 24. Kosova (1296 – 1318, 8); 25. Mamûret-ül- Aziz (1298 – 1325, 10); 26. Manastır (1292 – 1314, 9); 27. Mısır (1288, 1); 28. Musul (1308 – 1330, 5); 29. Prizren (1290; 1); 30. Selanik (1287 – 1325, 23); 31. Sisam (1891, 1); 32. Sivas (1287- 1325, 17); 33. Suriye (1285 – 1318, 32); 34. Trablusgarb (1286 – 1312, 13); 35. Trabzon (1282 – 1322, 24); 36. Tuna (1285 – 1294, 10); 37. Üsküp (1311, 1); 38. Van (1315, 1); 39. Yanya (1288 – 1319, 9); 40. Yemen (1298 – 1314, 11)²⁴

²³ Aydın, a.g. m. s.53

²⁴ “Salname Maddesi”, **İslam ansiklopedisi**, s. 135

c. Resmi Kurum ve Kuruluşlara Ait Salnameler

Resmi kurum ve kuruluşlara ait salnameler, vilayet ve devlet salnamelerinden farklılık göstermektedir. Vilayet ve devlet salnameleri daha sistematik ve düzenli bir şekilde neşredilirken aynı düzen resmi kurum ve kuruluşlara ait salnamelerde gözlenememiştir. Bazı gayretli nazırlar (bakanlar) kendilerine bağlı kuruluşların kanuni statülerini belirtmek, dairelerinin yöneten görevlilerin isimlerini tespit etmek için nezaret salnamelerini tertip etmişlerdir.²⁵ 1282 – 1326 (1865- 1908) yılları arasında elli bir adet olarak basılmıştır.

(1) Askeri Salnameler

Seraskerlik ve harbiye nezareti tarafından salname – i Askeri adıyla 1282 – 1326 (1865 – 1908) yıllarında on dört defa neşredilen salname, diğer resmi salnamelere göre oldukça erken bir tarihte yayımlanması bakımından dikkat çekicidir.²⁶ Osmanlı orduları ve teşkilatı kadroları ve bu mevkileri işgal edenlerin en küçük rütbelisinden en büyüğüne kadar olanların isimleri, nişanları vesaireler hakkında bilgi veren ve Keçecizade Fuad Paşa'nın seraskerliğinde neşrine başlanan resmi salnamelerdendir. ²⁷ Salname –i Askeri 1282 – 1326 arasında 17 adettir.

(2) Bahriye Salnameleri

Bahriye nezaretine bağlı Fen Komisyonu marifetiyle tertip ve neşrolunan resmi salnamelerdendir. Ait olduğu nezaretin bütün teşkilatı, kadroları ve bunları işgal eden zevatın adları, rütbeleri ve nişanlarından

²⁵ Duman, a.g .e., s. 7

²⁶ Aydın, a.g. m. s.52

²⁷ Sertoğlu, a. g. e, .s.298

başka donanmayı teşkil eden gemilerle bunların evsafı hususunda geniş malumatı havidir.²⁸

Bahriye nezareti İngiltere rasathanesi tarafından çıkarılan almanağı her yıl takvim –i Bahri adıyla tercüme ettirmiştir.²⁹ Bahriye ticaret salnamesi ise Osmanlı kaptan ve makinistler ve münteşeb-i Bahriye Cemiyeti Reisi Mütেকaidin-i Bahriyeden Süleyman Nutku Bey cem ve telif olunmuştur.³⁰

Bahriye salnameleri yayımlanırken zaman zaman kesintilere uğramıştır. 1912'den sonra ancak 1915'te Bahriye salnamesinin yayımlanma sebebi ise araya giren Balkan Harbi ve I. Dünya Harbidir. Osmanlı denizciliğinin son salnamesi 22. Tertip olarak 1918 yılında yayınlanan salnamedir.³¹

(3) Hariciye Salnameleri

Salname-i nezaret-i Umur-i Hariciye salnamesi 1302 – 1320 arasında 4 adet neşredilmiş, Sivil-i Ahval müdüriyetince hazırlanmıştır.³² Hariciye salnameleri de diğer salname çeşitleri gibi ele almış olduğu kurumu ince ayrıntılarına kadar işlemiş, kurum hakkında detaylı bilgiler edinmemize yardımcı olmuştur. Kanuni Süleyman devrinden itibaren yabancı elçiler, Türk elçileri, reis'ül-küttablar, ilk hariciye nazırları ile Hariciye nezaretlerinin içteki ve dıştaki teşkilatından, temsilcilerinden, nişanlarından ve yabancı devletlerin dış işlerinden bazı muahedelerden sair hususlardan bahseden kısımları ihtiva eder.³³

²⁸ Sertoğlu, **a.g. e**, s.298

²⁹ Pakalın, **a.g. e**, s. 106

³⁰ Duman, **a.g.e**. s 8

³¹ Haşim Erdoğan, **H.1320 (M.1901) Tarihli Bahriye Salnamesinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2007, s.6.

³² “Salname Maddesi”, İslam Ansiklopedisi, s 135

³³ Sertoğlu, **a.g. e**, . s. 298

(4) İlimiye Salnameleri

İlimiye salnamesi Meşihat Makamı tarafından 1334 H. (1916 M.) de neşredilmiştir. Teşkilat ve bütün Şeyhülislamın tercüme-i hallerini (biyografilerini) tespit etmesi ve verdikleri fetvalardan fasimile numuneler ihtiva etmesi bakımından tarihi değeri yüksektir. Ebu'lula Mardin ve Ahmet Refik (Altınay) beylerinde içinde bulunduğu bir heyet tarafından hazırlanmıştır.³⁴

(5) Maarif salnameleri

Diğer nezaretler gibi maarif nezareti de kendi nezaretinin kayıtlarını içeren salnameler çıkarmışlardır. Maarif nezaretinin tarihçesi, nazırları ve bu nezaretin teşkilatı, kadroları ve bu mevkileri işgal edenler hakkında izahat verdikten başka, imparatorluk dâhilinde ister maarif'e ister diğer makama veya yere ait olsun bütün mektepler ve maarifi alakadar eden birçok hususa dair malumatı havidir. Maarife ait nizamât, talimat ve programlar bulunur. Yalnız 1316 ile 1321 arasına ait olmak üzere altı yılınki neşredilmiş.³⁵ Günümüz eğitim araştırmaları için oldukça önemli bilgiler içermekte ve Osmanlı devletindeki eğitim teşkilatının anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır.

(6) Rasadhane-i Amirenin Salnameleri

Rasadhane-i Amire salnamesi (1288, 1 adet) olarak bu nezarete bağlı rasathane idaresince tanzim edilmiştir.³⁶ Mukaddimesinden o zaman müdür olan Kombari Efendi tarafından tertip edildiği anlaşılan salname, takvim ve takvime ait bilgilerden sonra "Bahriye'ye ait Fenni Heyet Ameliyatı" adlı bir makaleyi, saatlerin tahvillerine dair bir yazıyı ve muhtelif ilmi konuları ihtiva

³⁴ Duman, a.g. e., s. 9

³⁵ Sertoğlu, a.g. e., s. 299

³⁶ Pakalın, a.g. e., s. 135

eder. Sonunda o zaman takibi düşünölen metre sistemi hakkında bilgiler vardır.³⁷ Bahsi geçen bu salname Kombari Efendi tarafından Fransızca olarak yazılmış daha sonra Osmanlıcaya tercüme edilmiştir.

(7) Rüşumat salnameleri

Rüşumat Salnamesi de resmi salnameler grubunda yer almaktadır. Maliye nezaretinde merbut rüşumat emanetinin veya son zamanlardaki adı ile Rüşumat Müdüriyeti umumisinin Umur-u Tahririye dairesince tertip olunmuş resmi bir salnamedir. İmparatorlukta rüşum işlerinin bilhassa gümrüklere ait olanlarından ve dolayısıyla bu idarenin kuruluş safrasından geçirdiği değişikliklerden, tertip edildiği zamandaki teşkilatından kadrosundan ve bunların başında bulunanlardan ve nihayet gümrüklerin hâsılat ve muhtelif talimatından bahseder.³⁸

d. Özel Konulu Veya / Kişi ve Kuruluşlara Ait Salnameler

Osmanlı devletinde bazı özel kurumlar ve kişiler daha çok almanak diye nitelendirilebilecek türde salnameler yayınlamışlardır. Bunların içinde pek ciddi, ilmi ve takvim mahiyetinde bulunanların yanında mizahi, siyasi, sıhhi ve muayyen meslek ve müesseselere, sanatlara ait olanları, bazen de, her şeyden bahseden daha ziyade almanak cinsinden olanlarda bulunmaktır.³⁹

Özel salnameler türüne ait ilk örnek Ali Süavi tarafından “Türkiye Fi Sene 1288”adıyla Paris’te çıkarılmıştır (1871). İkincisi 1289 (1872), üçüncüsü 1290 (1873) tarihini taşıyan ve bu tarihten sonra çıkıp çıkmadığı bilinmeyen bu salnamelerden ikincisi ele geçmemiştir. Ali Süavi bunlardan Osmanlı Devleti’nin coğrafi durumu, nüfusu, zirai ve sınaî üretimi, kara ve deniz

³⁷ Duman, a.g. e., s.8

³⁸ Sertoğlu, a.g. e., s 299

³⁹ A.g. e. s. 300

yolları, ticaret gemileri ve limanları, para ve ölçü birimleri ve şirketler hakkında bilgi vermiştir.⁴⁰

Özel salnameciliğimizde en başta şüphesiz kurduğu matbaada en temiz ve zarif salnameleri neşreden merhum Ebuzziya Tevfik Bey gelir. Avrupa’da olduğu gibi gazete ve mecmualarda çıkan yazılardan seçerek almanak gibi salnameler neşretmiştir. Bunlar içinde sanat, meslek, sağlık ve benzeri gibi sadece belli bir konuyu temel alanlarda vardır.⁴¹ Yalnız ayları günleri vakitleri göstermek üzere “Takvim” adlı küçük kıt’ada eserler ve yine takvim ile birlikte faydalı malumatı da ihtiva ettikler almanak sayılabilen “Takvim-i Ebuzziya” ve “Takvim-i Bahar”lar çıkarmışlardır. O tarzda çıkan ilk eser Ebuzziya Tevfik Bey’in tertip ve neşrettiği “Salname-i Hadika”dır.⁴²

Ebuzziya Tevfik Bey’in bu konuda ikinci eseri 1294 H. (1877 M.) yılında neşredildiği Salname-i Ebuzziya’dır. 50 sayfalık “mukaddime” si ilgi çekici olup “Maarif-i Umumiye” tenkit edilmekte ve kronolojisinde de o zamana göre aykırı bazı notlar bulunduğundan bütün nüshaları Sultan Abdülhamit II. Tarafından aldırılmış ve yok edilmiştir.⁴³ Ebuzziya Tevfik Bey’in eserleri hem içerik bakımından hem de yayın tekniği açısından oldukça kıymetlidir.

Özel salnamelerden bir kısmı “Nevsal” adı altında bazı gazete ve dergi ve yayıncıları tarafından neşredilmiştir. 1311 (1895) tarihinden itibaren Ahmet İhsan’ın (Tokgöz) çıkardığı Musevver Nevsal-i servet-i Fünun türün en önemli örneklerinden biri olup, bu adla beş yıl boyunca yayınlanmış, daha sonra neşrine uzunca bir süre ara verilmiş, 1326 (1910) ve 1327 (1911) yıllarında Salname-i Servet-i Fünun adıyla iki defa yayımlanmıştır.⁴⁴

⁴⁰ Aydın, a.g. m. s.53

⁴¹ Duman, a.g. e. s.10

⁴² Pakalın, a.g. e. s.106

⁴³ Duman, a.g. e.,s.11

⁴⁴ Aydın,, a.g. m.s. 53

Türkiye Salnamesi,1927 yılında Hasan Hulki Bey tarafından hazırlanarak, İstanbul da yayınlanmıştır. Birinci kısım; tüccarları ilgilendiren kanun ve nizamnameler, tarifeler; istatistikler raporlar v.b. bilgilere, ikinci kısım; Türkiye'nin bütün şehirleri ile gerekli ticaret adreslerine ayrılmıştır. Üçüncü kısım; "İstanbul"; dördüncü kısım ise "Memalik-i Ecnebiye seklinde 4 bölüme ayrılmıştır. Daha çok bir ticaret rehberi hüviyetindedir.⁴⁵

Özel konulu / kişi ve kuruluşlara ait salnamelerin başlıcalar şunlardır;

Ali Suavi, Türkiye (Paris 1288 ve 1290, 2 adet). 2. Ebuzziya Tevfik, Salname-i Hakika (1290); Salname-i Ebuzziya (1294); Salname-i Kemerî (1297); Rebi-i Marifet (1297 – 1305, 8 adet); Nevsal-i Marifet (1297 – 1305, 8 adet); Takvim-i Ebuzziya (1310 – 1317, 3 adet, daha ziyade almanak); Takvim-ün-nisa (1317). 3. Mehmet Arif, El- Münakkah (1292). 4. Ahmet İhsan, Nevsal-i Servet-i Fünun (1310 – 1314, 5 adet); Salname-i Servet-i Fünun (1326 – 1329, 4 adet). 5. Hüseyin Vassaf, Nevsal-i Asr (1313 – 1315, 3 adet). 6. Besim Ömer Paşa, Nevsal-i Afiyet (1315 – 1322, 4 adet). 7. Nevsal-i Malumat (1315 – 1317, 2 adet). 8. Selanikli Tevfik, Nevsal-i Askerî (1316). 9. Osman Ferit ve Ekrem Reşat, Nevsal-i Osmani (1325 – 1327, 3 adet). 10. Nevsal-i Milli (1330). 11. Kanaat Kütüphanesi, Milli Nevsal (1338 – 1341, 4 adet). 12. Akçura-oğlu Yusuf, Türk Yılı (1928).⁴⁶

⁴⁵ Duman, a.g. e. s.12

⁴⁶ "Salname Maddesi", **İslam Ansiklopedisi**, s.135-136

B. LÜBNAN'IN TARİHÇESİ

1. İlkçağlarda Lübnan

Lübnan deniz kenarında olması, dünyanın kalbi sayılabilecek Ortadoğu coğrafyası üzerinde bulunmasından dolayı tarih boyunca büyük bir öneme sahip olmuş ve bu nedenle pek çok medeniyetin dikkatini çekmiştir. Tarihi Fenikeliler ile başlayan Lübnan'da pek çok farklı devlet kurulmuş ve zaman zaman bölgeye hâkim olmuştur.

Ortadoğu'da ilk insan yerleşiminin M.Ö 8000 yılına kadar gittiği bilinmektedir. Bugün Lübnan diye bilinen bölgede tarihin kaydettiği ilk insan topluluğu Fenikeliler olup M.Ö. 3000 yıllarında kıyıdaki şehirlerde ve yoğun ağaçlık iç bölgelerde yaşamışlardır.⁴⁷ Fenikelilerin başlıca kentleri Gebal (Yunanca Byblos: bugün el-Cübeyl), Sidon (bugün Sayda). Tsor ya da Tire (Yunanca: Tyros: bugün Sur) ve Beerot'du (Yunanca Berytos. Bugün Beyrut). Güneyde Filistfler (Deniz Halklarının bir kolu) yerleştikleri bölgeye kendi adlarını verdiler.⁴⁸ Fenikeliler bugünkü Lübnan'a yerleşmeleri sayesinde Akdeniz ticaretin de oldukça etkin olmuşlardır.

1908 tarihli salnamede Fenikelilerin bölgede hâkimiyetiyle ilgili şu bilgiler verilmiştir;

“Fenike: Ezmine-i kadimiye de Şam sahilinde büyük bir kıta olup Beyrut vilayetinin kısm-ı azamıyla Cebel-i Lübnan mutasarrıflığı arazisinden ibaret ve en ma'mur şehirleridir. (Sur) ve Saydun (Sayda) ve Beyrut (Beyrut) Tire polis (Trablus) vesaire idi. Fenikeliler imam samiyedendir. Dört bin sene evvel şark havalisinden bahir sefidin sevahil şamiyesine gelip iskân etmişlerdir. Fenike de her mülüklerin keşaratı ve Fenike havalisinden satılmak için Yunanistan'a keşret üzere hurma ihracatı bulunan Fenikeliler

⁴⁷ Hakkı Yılmaz Çiyan, **Manda İdaresinden Sonra Lübnan Ve Türkiye Lübnan İlişkileri**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ, 2007,s.5

⁴⁸ Gökhan Tok, “.Fenikeliler”, **TÜBİTAK Bilim ve Teknik**, Şubat 2001. Sayfa: 91

namıyla iştiharını baaş olmuştur. Lisan-ı Yunani de Hermaya (Fenikis) tesmiye olunur.”⁴⁹

Fenikeliler Lübnan da iken Akdeniz ticaretine hakim olmakla yetinmemişler aynı zamanda buralardan çıkararak İngiltere ve iskebderi’ye kadar uzanmışlardır. Aynı zamanda da sanayide de gelişme göstermişler ve cam, kumaşlar vesaire üretmişler ve bunun ticaretini yapmışlardır. Ticaret ile gittikleri yerlere medeniyet götürmüşlerdir.⁵⁰

Fenikelilerin sahip oldukları bu servet ve topraklar Mısır, Asurya, Babil Ve İran hükümdarların dikkatini çekmiş ve zaman zaman bu devletlerin istilasına uğramışlardır.⁵¹ Asurlular (M. 875-608) arasında Lübnan’a hakim oldu. Asurluların 7. yüzyıl sonlarında isyanlar nedeniyle zayıflaması yeni Mezopotamya gücü Babilliler tarafından yıkılmasından sonra Fenike lkesi de Babilliler’in eline geçti.⁵² M 538’de Fenike, Pers egemenliğine girdi. Bir kara imparatorluğu olan Persler Fenike gemilerinden askeri amaçlarla yararlandılar. Pers hâkimiyeti ise Büyük İskender’in gelişiyle son buldu.⁵³

Persler 400 kadar Fenike ve Mısır gemisinden oluşan bu donanmaları ile Akdeniz’e egemendiler. Bunun farkında olan Büyük İskender, savaş planını temel olarak bu deniz gücünü önce zayıflatmak, sonrada büsbütün ortadan kaldırmak üzerine kurmuştur.⁵⁴ Nihayetinde bunu gerçekleştirip bugünkü Lübnan topraklarına egemen olmuştur.

Lübnan’ın bugünkü başkenti olan Beyrut İskender döneminde de büyük bir öneme sahip olmuştur. Berytos, İskender devrinde de bir liman idi; İskender’in halefleri zamanında, Mısırlıların hâkimiyetine geçti ise de büyük Antiochus III. Burasını Mısırlılardan geri aldı. 140 (m.) senesinde Beyrut

⁴⁹ Salname H. 1326 (M. 1908) s.224

⁵⁰ Salname H. 1326 (M. 1908) 225

⁵¹ Salname 225

⁵² çiyan, a. g. e., s. 5.

⁵³ Tok, a.g. m.. s. 94

⁵⁴ Senem zer, **Büyük İskender’in Doğu Seferinde Anadolu’nun Yeri ve nemi**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006, s.17

Suriyeli Diodotos Tryphon tarafından tahrip edildi. Sonra Roma imparatoru Augustus zamanında Agrippa tarafından yeniden bina edildi ve roma askeri kolonisi (Colonia Julia Augusta Felix Berytus) mertebesine çıkarıldı.⁵⁵

MÖ. 65 yılından sonra Roma imparatorluğu Fenike'yi Suriye vilayetinin bir parçası ilân etti. Roma işgali Fenikelilerin tarih sayfasından çekilmesi demek oldu. MÖ. 64 yılında, Romalı General Pompei, Suriye ve Lübnan'ı Roma topraklarına kattı. Birinci Teodoisyus'un M.S. 395 yılında ölmesi üzerine Roma imparatorluğu doğu ve batı olmak üzere ikiye ayrıldı. Lübnan, Doğu Roma İmparatorluğuna kaldı.⁵⁶

2. Emeviler Döneminde Lübnan

Hız. Ömer döneminde 14 (635) yılından itibaren sürdürülen fetihler neticesinde Ebu Ubeyde b. Cerrah'ın başkumandanlığında Yezid b. Ebu Süfyan ve kardeşi Muaviye'nin kumandasındaki ordular tarafından İslam topraklarına katıldı.⁵⁷ Lübnan toprakları hem Müslümanlar hem de Hristiyanlar için büyük bir önem taşıyordu.

Lübnan küçük millet grupları için tabii bir sığınak rolü oynadığı ve bu grupların zamanla daha başka kaçakların katılması ile büyüdüğü anlaşıyor. Nitakim Arap müelliflerin Caracima adını verdikleri Merdailer VII. Asrın ikinci yarısından itibaren İslam âleminde zuhur eden fırsatlardan faydalanmak maksadı ile Amanoslardan gelerek Lübnan'a yerleştiler.⁵⁸

Halife Ömer bölgeyi önce Yezid'in onun ölümünden sonra da Muaviye'nin yönetimine verdi. Hazreti Osman devrinde böyle valisi Muaviye

⁵⁵ J. Hell, "Beyrut maddesi", **İslam ansiklopedisi**, cilt 2, Milli Eğitim Basım evi, İstanbul, 1961s 587

⁵⁶ Çiyan, **a.g. e.** s.5

⁵⁷ Mustafa l. Bilge, "Lübnan maddesi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, cilt 27, 2003, Ankara, s.244

⁵⁸ M.c Şehabeddin Tekindağ, "Lübnan Maddesi", **İslam Ansiklopedisi**, cilt 7, Milli Eğitim basımevi, İstanbul, 1970, s102-103

tarafından görevlendirilen Süfyan B. Mucib El-Ezdi Trablus'u kuşatarak fetih etti. Muaviye bu dönemde çok sayıda Yahudi'yi buraya yerleştirdi.⁵⁹

Müslüman hâkimiyeti ile Beyrut'ta yeni bir ikmal devri başladı. Birinci Emevi halifesi Muaviye bu havalinin nüfusunu artırmak için İran'dan muhacirler getirdi. Burada gemilerde inşa ettirdi. Bu gemilerde ilk deniz seferine girişti. Beyrut o zaman da bugün ki olduğu gibi Şam'ın iskelesi olmuştur. Burada irfan hayatı da yeniden canlandı; bir çok alim ve muhaddis bu şehirde çalışmıştır.⁶⁰

Lübnan'ın asırlar boyunca muhafaza ede gelmiş bulunduğu yarı-müstakil vaziyeti buraya sığınmış ve Müslümanlığın saf şekli dışında teşekkül etmiş bulunan Mutavalli, Dürzî ve Nusayri gibi cemaatlerin başlı başlarına gelişmelerine ve bari birer hususiyet kazanmalarına hizmet etti. Ayrıca Malki, Yakubi ve Marunî gibi Hristiyan cemiyetlerde burada yer almışlardır.⁶¹

Emeviler devrinde genel olarak Lübnan'da tarımla uğraşan Hristiyanlarla Trablus, Beyrut, Sayda ve Sur gibi sahil şehirlerinde gaza ile meşgul olan Müslümanlardan oluşan bir toplumsal yapı ortaya çıktı. Bu dönemde Bizans donanması birkaç defa sahil şehirlerine saldırdıysa da alınan tedbirler sonucu başarılı olamadı.⁶² Emeviler bölgedeki hâkimiyeti boyunca İslam dinini yayılmasında etkili olmuşlar bölgede bulunan Hristiyan nüfus giderek azalma göstermiştir.

3. Abbasiler Döneminde Lübnan

Emevi yönetiminin ikinci yarısında Ortadoğu iç savaşlarla çalkalanmaya başladı. Emevi önderleri aleyhindeki çürüme ve dine aykırı

⁵⁹ Bilge, **a.g. m.**, s. 244

⁶⁰ J. Hell, **a. g. m.**, s.587

⁶¹ Tekindağ, **a.g. m.**, s.103

⁶² Bilge, **a.g. m.** s. 244-245

suçlamaları, Hazreti Muhammed'in soyundan gelen Abbasilerin hilafet üzerindeki iddialarını güçlendirdi ve 750 yılında Abu al- Abbas Emeviler'i değiştirerek Abbasi Halifeliğini kurdu.⁶³

Abbasiler, burayı elde etmek için, büyük çaba gösterdiler; zora ve baskıya başvurdular. Çıkan karışıklıklar sırasında Bedeviler de güney ve kuzeyden Lübnan'a girmeye çalıştılar. Bu Bedevi göçü sonunda Beni Taglib kabilesi, Lübnan'da yerleşerek etkili bir topluluk oldu. Güneyde Leytani'yi asan Bedeviler, bu ülkede Yemeni ve Kaysî Arapları arasındaki anlaşmazlığı yaydılar; Şiilik propagandasına giriştiler,⁶⁴

Abbasiler Emeviler'in bölgede uyguladıkları idareyi devam ettirerek Lübnan'ın Dimaşk'a bağlı olan idari yapısını korudular ve sahil şehirlerini tahkime önem verdiler. Ancak devlet merkezini Suriye'den Irak'a nakletmeleri bölgenin siyasi konumunu zayıflattı. Bu durum Abbasi Valilerinin daha serbest hareket etmelerine ve zaman zaman halka zulüm etmelerine sebep oldu.⁶⁵ Lübnan 759/ 760'ta vergilerin ağırlığına karşı silaha sarılan yerli halkın kıyamı ile yeniden tarihi hadiseler sahne olmuştur. Lübnanlılar Trablus-Şam'da bir Bizans kuvvetinin bulunmasından istifa ederek, Mumaytira'den kaçıp gelen dağlıların da iltihakı ile Bika'yı zapt edip, Baalbek'e yürümüşlerdir.⁶⁶ Abbasi halifeliği halkın göstermiş olduğu bu ayaklanmaları bastırıp bölgenin refahını sağlamak için çok mücadele etmiş ve bu mücadelesinin neticesini olumlu olarak almıştır.

Abbasi hanedanlığı Emeviler'den farklı olarak ülkeyi İslami kurallara daha fazla önem vererek yönetmeye çalışmaktaydı. Ayrıca Abbasiler döneminde ordu ve yönetimde Türklerin ağırlığı belirgin bir şekilde artmıştı.⁶⁷

⁶³ Oral Sander, **Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918'e)** 11. Baskı, İmge Kitapevi, Ankara, 2003,s. 50

⁶⁴ Hatice, Gürtekin, **Modern Lübnan Devleti'nin Doğuşu (1918-1943) (siyasi, idari ve sosyo-ekonomik yapı)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005,s.13

⁶⁵ Bilge, **a.g.,m.**, s.245

⁶⁶ Tekindağ, **a.g. m.** s.103

⁶⁷ Tayyar Arı, **Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, 2. baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005,s.54-55

Abbasilerin zaman içinde zayıflamaları sonucu merkeze uzak bölgelerdeki valiler bağımsızlıklarını elde etmeye başladılar. Lübnan toprakları IX. Yüzyılın son çeyreğinde Tolunoğullarının hâkimiyetine geçti.⁶⁸ Lübnan Tolunoğullarının yıkılmasından sona tekrar Abbasi halifeliğine geçti bunun ardından bir dönem İhşitlerin hâkimiyetine giren bölge daha sonra Fatimiler'in eline geçti.

4. Haçlı Seferleri Döneminde Lübnan

XI. yüzyılda Batı Avrupa ekonomik atılım sürecine girdi. Batı Avrupa ile Doğu Avrupa arasındaki ticarî ilişkilerin niteliği değişti. Batı Avrupa'nın rolü edilenlikten etkinliğe döndü. Doğuya hammaddenin yanı sıra işlenmiş ürün de yollana biliniyordu. Dolayısı ile doğuya yapılan ticarî gezilerin sayısı arttı, ticarî amaçlar, dinsel motiflerle iç içe geçmeye başladı. Bu yolculuklar sırasında batılı şövalyeler ve tüccarlar doğu tekniğinin ve kültürünün batıdan üstün olduğunu bizzat gördüler.⁶⁹ Bunun üzerine doğu da ki bu topraklara sahip olmak istediler ve bu amaç uğruna haçlı seferlerini düzenlediler.

Haçlıların doğunun zengin ve bereketli topraklarını ele geçirmek için yapmış olduğu seferlerde, bu seferleri ber taraf etmeye çabalayan Selahattin eyyübi nemli bir tarihi şahsiyettir. 1187'de bütün gücüyle, Latin Haçlı krallıklarına yöneldi. Aynı yıl Kerek hâkimi prens Reynald de Chatillon Şam'a giden bir kervanın yolunu kesip soydu ve kralın buyruğuna rağmen ganimetleri geri vermeyi reddetti. Kutsal Savaş ilan etti. Krallık içinde de o zaman düzenli feodal askerlik hizmetini yapmakla yükümlü herkesi savaşıacak yaşta olan bütün erkekleri toplayan bir çağrı yapıldı.⁷⁰ 2 Temmuz 1187'de Salâhaddin bizzat harekete geçerek Kont Raimond'un elindeki Taberiyye'yi muhasara etti. 4 Temmuz 1187'de tükenmiş ve susuzluktan

⁶⁸ Bilge, **a.g. m.** s. 245

⁶⁹ Gürtekin,, **a.g. e.s.**14

⁷⁰ Esra Küpüç, " III. Haçlı Seferi (1189- 1192)", **Yeniçeri Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi / Journal Of Social Sciences**, C.1,S.1,2009, s.2

bitkin düşmüş bir Haçlı ordusunu, Kuzey Filistin’de Taberiyye yakınındaki Hittin’de yok etti.⁷¹ Ardından Akka şehrini ele geçirdi. Sultanın Mısır’daki kardeşi Âdil, Mecdelyaba Kalesi’ni ve Yafa’yı fethetti. Sultan’ın emriyle komutanları Sabastiya ve Nablus’u aldı. Tıbnin, Cübeyl, Betrun, Beyrut, Sayda, Nasıra, Caesarea ve Nablus üç ay içinde düştü. Reble, Darum, Gazze, Meşhed-i Halil İbrahim, Yubna, Beytü Lahm, Beytü Cibril Nazarun gibi bazı şehir ve kaleler ele geçirildi. Askalan ve civarı fethedildi.⁷²

Bütün bu fetihlerden sonra sıra bütün dinler için önemli bir yere sahip olan Kudüs’ün fethine geldi. 1187 yılına kadar Haçlıların elinde bulunan Kudüs nihayet bu tarihte Selahaddin Eyyûbî’nin Hittin de Kudüs Haçlı Krallık ordusunu büyük bir hezimete uğratmasıyla yeniden Müslümanların hakimiyetine girdi.⁷³ 1187 senesinden Selahattin’in Kudüs’ü fethetmesi ile haçlıların dikkati tekrar buraya yoğunlaştı. Haçlı taarruzları eyyübileri buna karşı koyabilecek güçlü bir ordu ve donanmaya sahip olmaya zorladı.⁷⁴ Eyyübi devleti yıkılana kadar bölgede haçlı tehlikesi sürekli olarak canlı kaldı. Bölge ticari açıdan haçlı saldırılarına sebep olacak bir özellik taşıyordu. Akkâ, aynı zamanda Sur, Beyrut ve Antakya gibi merkezler dâhil olmak üzere Doğu Akdeniz’de gelişen ticaretten elde edilen gelirler, çoğunlukla 12. y.y’da rastlanan tarıma dayalı kira ve vergilerin yerini almıştır.⁷⁵ Bu durum haçlılara oldukça cazip geliyordu.

Haçlılar Cebel-i Hişn-al-Akrad ve Şakif Anun (Beaufort) gibi kaleler ile kuşatmışlardı. İslam hâkimiyeti sırasında böyle bir tahkimat yapılmaması Caracima gibi Marunîlerin şimali Lübnan da ki yüksek sahalara yerleşmelerini ve cebel de esaslı bir rol oynayan bir Hristiyan cemaatinin gelişmesini

⁷¹ A, g. e. s 3

⁷² A, g. e. s.3

⁷³ Şükran Yaşar, “Kudüs’ün Osmanlı Yönetimine Girişi ve Yavuz Sultan Selim’in Kudüs Ermenilerine Tanıdığı İmtiyazlar,” **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 1 sayı 2, Manisa 2003, s.108

⁷⁴ Ayşe D. Kuşcu, “Eyyübiler Döneminde Ordu ve Askeri Teşkilat”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, yıl 6, sayı 11, Şubat 2008, s. 65

⁷⁵ R. Stephen Humphreys, XIII. Yüzyılda Eyyûbîler, Memlûkler ve Latin Doğu, çev. Mustafa Kılıç, **C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi** XI/1 - 2007, s361

kolaylaştırdı. IX. Asrın sonuna doğru, Halep taraflarından gelen Tanuh Arapları cenubi Lübnan da kısmen Araplaşmış ve Şii itikatlarının tesiri altında kalmaya başlamış kavimler arasında, kendilerine bir emirlik tayin etmişlerdir.⁷⁶ Bu emirliğin büyümesi, güçlenmesi Beyrut ve Sayda da kurulan Hristiyan baronlukları ile durdurulmuştur.

Bu dönemde özellikle Kudüs'ün Müslümanların elinde bulunması haçlıların sürekli olarak seferler düzenlemesine yol açıyordu. Aynı zamanda Kudüs, Hristiyanlarca da kutsal bir yer sayılıyordu. Avrupa'da Halife Ali Hakim'in Hristiyanlarca kutsal sayılan yerlerindeki mezarların tahrip edildiği sayıyası çıkartıldı. Bu yorumlar üzerine kilise, Müslümanların kutsal topraklardan çıkarmak amacıyla, yaklaşık iki yüzyıla yakın bir süre alan (1096-1272) seferlere ve bununla bağlantılı savaşırlara Haçlı Seferleri denilmektedir. Bu süre içinde, on iki sefer düzenlenmiş, ancak bunlardan yalnızca iki tanesi (I. ve III. Haçlı Seferi Kudüs'e kadar ulaşabilmiştir. Bu seferler Kudüs'ü almak için harekete geçtiklerinden, her seferinde Lübnan'ı da işgal etmişler ve Lübnan'ın siyasi, dini, ekonomik ve kültürel hayatında derin izler bırakmışlardır.⁷⁷

5. Memlûklüder Döneminde Lübnan

Memlûklular 706 (1306/ 1307)'den itibaren Lübnan'ı idareleri altına aldılar. Evvela Beyrut'un müdafaasını Tanuhilere bırakan Memlûkler Lübnanlıların hariç ile münasebetlerini kesmek ve muhtemel bir ayaklanmayı önlemek için bir kısım Türkmenleri, Lübnanlıları göz önünde tutmak üzere Kavsaran dağlarına yerleştiler.⁷⁸

Eyyübiler gibi memlûklular de haçlılar ile mücadele ettiler. Memlûklülerin yapmış olduğu başlıca seferler şunlardır;

⁷⁶ Tekindağ, a.g. m. s. 103

⁷⁷ Çiyan, a.g. e, s.6

⁷⁸ Tekindağ, a.g. m, s.104

- 1265–1266 : Sahilde Kayseriye, Arsuf ve Hayfa, Celile ve Kuzey Lübnan’da Safed ve Tibnin’in fethi.
- 1268 : Yafa, Şakîf Arnûn ve Antakya’nın (Mücevher Taç) fethi.
- 1271 : Hısnu’l-Ekrad,’Akkar (Arka)ve Montfort’ın fethi
- 1289 : Trablus-Şam’ın fethi.
- 1291 : Haçlıların ellerinde kalan Sur, Sayda ve Beyrut içeren limanları terk etmelerinden sonra Akkâ’nın fethidir.⁷⁹

Memlükler bölgenin coğrafi yapısı gereği, bölgeyi bir defada ele geçirememişler, bölgeye birçok akınlar düzenledikten ve uzun mücadelelerden sonra, bölgede ancak hâkimiyet kurabilmişlerdir. Nitekim Memlükler, Marunîlerin yaşadığı Kuzey Lübnan’ı 1102 ve 1289 yılları arasında devam eden uzun fetih hareketleri sonunda fethedebilmiştir.⁸⁰

Bu büyük fetihler açıkça iki ayrı bloğa ayrılmaktadır, birincisi 1265–1271 arası, ikincisi 1289–1291 arası fetihlerdir. Yaklaşık yirmi yılı bulan fasıla, kısa bir açıklama yapmaya layıktır, çünkü 1271 seferi açıkça Akkâ ve Trablus-Şam üzerine son bir saldırı dönemini oluşturdu. Bu fasıla kısmen bir algı yanıltmasıdır. Çünkü bu seferler listesinde Baybars ve Kalavun’un özellikle Antakya ve Trablus-Şam yönetimi ile yakın temas halinde olan Kilikya Ermeni

Krallığı üzerinde sürekli yıkıcı etki yapan akınları bulunmamaktadır. Bu durum iki sultanın da sahil bölgesine akın yapmasını içermemektedir, akınlar Haçlı savunmasızlığını ve Haçlıların kendi şehirleri etrafındaki köylerin gelirlerinden mahrum olduklarını göstermektedir. Sonunda ise yine bu fasıla

⁷⁹ Humpreys, **a.g. m.**, s 372

⁸⁰ Ramazan Işık, “Marunîlerin Memlükler Döneminde Fransisken Misyoner Rahiplerin Katolikleştirme Faaliyetleri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi** Cilt IX / 1 Haziran Sivas, 2005,s. 204 -205

Baybars'ın Hıms ve Lazkiya arasındaki dağlardaki İsmaili kalelerini yok etmesini de içermemektedir.⁸¹

Bölge Memlûklüler döneminde eskiden olduğu gibi Suriye (Biladüşşam) idari yapılanmasına dairdi. Bu dönemde Suriye toprakları Dımaşk, Hama, Trablus, Safed ve Kerek naipliklerinden oluşuyordu. Lübnan'ın kuzeyi Trablus naibi tarafından yönetiliyordu. Memlûk sultanı tarafından tayin edilen Trablus naiblerinin Memlûk askeri hiyerarşisinde en yüksek rütbe olan emir-i mie ve mukaddemü'l elflerden seçiliyordu.⁸²

Lübnan'ın sahil kısımları memlûklular tarafından askeri bölge haline getirildi ve bununla alakalı sıkı nizamlar konuldu. Mamafih XIV. Asırda Hıristiyan donanmalarının İskenderun, Akka, Sur, Trablus ve Sayda'ya yapılan akınlar ve Memlûk ümerasının birbirleri ile uğraşmaları yüzünden Lübnanlılar Bilhassa Dürzîler etrafa dağılan taraftarlarını toplayarak eski kazalarını yeniden iskân etme fırsatını buldular.⁸³

Memlûkler, devletin güvenliği açısından Hıristiyanların yabancı unsurlarla ilişkilerini kontrol etmek gerektiğine inanmaktaydı. Bu sebeple, yönetim Hıristiyan tebaanın diğer devlet veya Roma Kilisesi ile bağlarını kesmek için, yabancılarla mektup v.b. şekillerde haberleşmelerini önlemek konusunda çok titiz davranıyordu.⁸⁴

Memlûklüler bölgeye geldiğinde sahil şehirleri daha ziyade Katolik Hıristiyanlar tarafından iskân edilmişti. Özellikle Fatimi hâkimiyetinde Dürzilik, İsmaililik ve Nusayrilik gibi gayri Sünni mezhepler bölgede yaygınlaşmıştı. Memlûklüler döneminde bölgenin nüfus yapısı Müslümanlar özellikle

⁸¹ Humpreys, **a.g. m.**, s. 372-373

⁸² Bilge, **a.g. m.** s.246

⁸³ Tekindağ, **a.g. m.** s. 104

⁸⁴ Işık, **a.g. m.** s.205

Sünniler lehinde gelişti. Selçukluların XI. Yüzyılda başlattığı bölgeyi yeniden Sünnileştirme süreci Memlûklüler tarafından pekiştirildi.⁸⁵

Memlûklüler bölgede yaşayan Marunîlerin faaliyetlerinden aman zaman büyük bir hoşnutsuzluk duyuyorlardı. Marunîlerden gelecek tehlikeli durumları engellemek için çaba sarf ediyorlardı. Çünkü, Maruniler daima haçlıların geri dönüş ümidi içerisinde oldular. Nitekim 1641’de Saintes piskoposu Louis de Rochechouart’ın Kudüs’e hac için geldiğinde, Hristiyanların kutsal toprakları tekrar fethetmeyi isteyip-istemedikleri konusunda Marunîlerin hala meraklı bir bekleyiş içinde olduklarını rivayet ettiği belirtilmektedir. Bu yüzden olsa gerek, Memlûkler 1292, 1300 ve yine 1305 yıllarında bölgedeki dağlı Hristiyanların (Marunîler) tam anlamıyla dirençlerini kırmak için Kisrevan’a karşı seferler düzenlediler.⁸⁶

Memlûklüler Lübnan ve bölgesine hâkim olduğu dönemde istikrarlı bir ortam yarattı. Bu dönemde Venedik, Ceneviz, Amalfi, Pisa ve Kıbrıslı tüccarların gemilerle Lübnan’ın sahil şehirlerine geldikleri, Beyrut’ta bu tacirlere ait hanlar olduğu bilinmektedir. Beyrut milletlerarası ticaret merkeziydi ve Trablus’la birlikte doğu-batı yönündeki baharat ticaretinin ana limanlarının başında yer alıyordu. Şehirde bir gümrük idaresi vardı. Gümrük Dimaşk naibinin gönderdiği idariciler tarafından yönetiliyordu. Venedik ve Cenevizlilerin haçlılar devrinde bölgede açtığı, konsolosluklar, hanlar ve kiliseler Memlûklüler döneminde de faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.⁸⁷

6. Osmanlılar Döneminde Lübnan

Lübnan 1516 yılında yavuz sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Yavuz Sultan Selim’in ordusu 28 Temmuz 1516 da Malatya yakınlarında Memluk topraklarına girdi. Osmanlıların Memlûk

⁸⁵ Bilge, a.g. m. s.246

⁸⁶ Işık, a.g. m. s. 205

⁸⁷ Bilge, a.g. m. s.246

imparatorluğuna fetihleri şaşırtıcı bir hızla gerçekleşti. Önde gelen memurların kaçması ve Suriye halkının kaybeden tarafı tutma eğilimleri yünden Memlûk direnişi kısa zaman da kırıldı. İki taraf arasındaki tek önemli savaş 24 Ağustos 1516'da Halep yakınlarındaki Merc-i Dabık'ta yapıldı. Osmanlı disiplin, silah ve taktiği kolay bir zafer elde etti. Yavuz 28 Ağustos'ta Haleb'i 19 Eylül de Hama'yı ve 27 Eylülde Şam'ı alarak ve her üç yerde bölge halkı ve valiler tarafından sevinçle karşılanarak Suriye'yi hızla aştı.⁸⁸

Yavuz Sultan Selim zamanında Osmanlı topraklarına katılan Lübnan I. Dünya Savaşının sonuna kadar Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır. 400 yıl boyunca süren bu hâkimiyet döneminde bölge, Osmanlıların yürüttükleri genel politikaları doğrultusunda, oldukça özerk bir yapıya sahip olarak, tüm din ve kültürlerin serbestçe icra edildiği bir konuma sahip olmuştur. Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet, bu bölge içinde veya yakınında kök salmıştır. Bu inanışların farklı anlayışları, dinî ve mezhebi çeşitliliğe yol açmıştır. Ayrıca bu bölge Araplar, Bizanslılar, Moğollar, Türkler, Haçlılar, İranlılar gibi çeşitli etnik unsurların yönetimine girmiştir. Dağlık olması ve siyasi otoriteden uzak olması sebebiyle, genelde muhalif hareketlerin de sığınağı olmuştur.⁸⁹

Osmanlılar, fethettikleri diğer yerlerde olduğu gibi Lübnan'ı da yöre halkının dinî, kültürel ve sosyal yaşantısına müdahale etmeksizin merkezden atanan valiler ile yönettiler. Din ve kültür farkı gözetilmeksizin uygulanan bu idare tarzı nedeniyle Lübnan 400 yıl süre ile Osmanlı Devleti'ne bağlı *muhtariyet* şeklinde idare edildi. Lübnan idaresinde ilk zamanlarda Dürziler hakim iken sonraları bu üstünlük Marunilerden Sihab ailesine geçti.⁹⁰

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında Beyrut, eyalet statüsünde değildi. Sayda ve Beyrut sancakları Sam Eyaletine bağlı sancaklardı (Kılıç, 1999,

⁸⁸ Stanford Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, cilt 1, E yayınları, İstanbul, 1994, s.128

⁸⁹ Ahmet Bağlıoğlu, "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler" **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 13:1, 2008, s.13-14

⁹⁰ Erdoğan Keleş, "Cebel-i Lübnan da İki Kaymakamlı İdare Düzeninin Uygulanması ve 1850 Tarihli Nizamname", Ankara Üniversitesi **DTCF, Tarih Araştırmaları Dergisi** Yayınları, cilt 27, sayı 43, s.132

s.94). Daha sonra 1660'da Sayda eyaleti oluşturuldu. Osmanlı padişahları Lübnan'daki feodal yapıya fazla dokunmamışlar, buradaki beyleri Sayda valiliğine bağlamalarına rağmen bu beyler yarı bağımsız bir düzen içerisinde kalmışlardır. 1887'de ise Beyrut vilayeti oluşturulmuştur,⁹¹

Yavuz Sultan Selim Çağında Osmanlı egemenliği altına giren Suriye Bölgesi XIX. Yüzyılın başlarında dört idari bölüme ayrılmış bulunuyordu. Şam, Halep, Trablusşam, Sayda (Berrüş Şam) bütün Suriye bölgesinin merkezden bu dört vilayete atanan valiler tarafından yönetilmesine karşılık Osmanlı sultanlarının Lübnan da ki feodal mahalli idareye dokunmadıkları burada feodal beylerin yani emirlerin sözde Sayda valisine bağlı olmakla beraber yarı bağımsız bir idare dönemi yürüttükleri görülür.⁹²

Lübnan topraklarında iki farklı dinî grup öne çıkmıştır: Hristiyan-Katolik Marunîler ve Müslüman kesim içinde yer alan Dürzîler. Bu iki grup arasında 1840 ve 1861 yılları arasında birçok çatışma meydana gelmiş ve bunun neticesinde Osmanlılar, Lübnan'da din esasına dayalı değişik yönetim şekilleri oluşturmuştur.⁹³

Osmanlı idaresindeki Lübnan'ı din faktörü açısından incelediğimizde öncelikle Dürzî ailelerin güçlü ve egemen olduğu görülür. Müslümanlığın bir kolu olarak kabul edilen ancak kendilerine has dini ibadetleri, geleneklerine bağlı ve içe dönük yapısı ile tanınan Dürzîler daha ziyade Beyrut'un doğusu ve güneydoğusunda bulunan "Şuf" diye bilinen dağlık bölgelerde yaşamaktaydılar. Ancak çeşitli feodal beylerin egemen olduğu bu dönemde Dürzî birliği içinde birlik bulunmayıp eşitli feodal aileler arasında devamlı bir iç çekişme vardı.⁹⁴

⁹¹ Gürtekin,,**a.g. e.** s.15

⁹² Haluk Ülmen, " 1840-1845 arasında Suriye ve Lübnan'ın Durumu ve Milletler arası Politika", Ankara Üniversitesi DTCF, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, cilt 18, s. 3,s.244-245

⁹³ Bağlıoğlu, **a.g. m.** s.14

⁹⁴ İrfan C. Acar, **Lübnan Bunahımı ve Filistin Sorunu**,Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, s.7

16. ve 17. yüzyılda Lübnan'da sayıca ve en kalabalık olan mezhep Marunîler idi. Daha ziyade Beyrut'un doğusu ve kuzeydoğusunda yaşayan Maruniler, Hristiyan Katolik mezhebini benimsemiş bir topluluktur. Bu yüzyıllarda sayıca kalabalık olmalarına rağmen Marunîlerin ülkedeki etkinliği fazla olmayıp devrin güçlü Dürzî aileleri ile iliksileri oldukça iyi idi. Osmanlı idaresindeki Lübnan'da, Sünniler ve Şiilerde sayıca fazla olmayıp özellikle ilk zamanlarda fazla güce sahip değillerdi,⁹⁵ 17. yüzyıla gelindiğinde Marunîler sayıca daha kalabalık bir grup haline dönüştü. Nüfus olarak Marunîler daha fazla olmuş olsalar bile siyasi etkinlik açısından bu denli baskın bir rolleri bulunmamaktadır.

1535 yılında Osmanlı devleti ve Fransa arasında kapitülasyon anlaşması imzalandı. Bu anlaşma ile Fransa Osmanlı devletinde birçok konuda ayrıcalık kazanmış ve özellikle Hristiyan halk üzerinde etkili bir konuma gelmiştir. Özellikle Lübnan da yaşayan Marunîler üzerinde etkili olmaya başladı. Kapitülasyonların verdiği ayrıcalıklara sığınarak Suriye ve Lübnan'da okullar açan Fransız misyonerler bir yandan bölge halkı üzerinde Katolik Fransız kültürünü yamaya çalışırken, diğer yandan gene aynı ayrıcalıklara sığınarak, tıpkı İstanbul'da olduğu gibi, Fransız tüccarları sırasıyla Halep, İskenderun, Trablus-Şam ve Beyrut'ta ticaret odaları kurmuşlardır. Bütün Avrupa'nın Suriye ile olan ticaretini uzun yıllar bu odalar vasıtasıyla yapmıştır.⁹⁶ Osmanlı ülkesinde görülen ilk Katolik misyonerler çoğunlukla Fransız papazlardır. Sayda, Beyrut, Trablus-Şam, Şam ve Halep'e yayılmışlardır.

Fransa'nın XVI. Yüzyılın ortalarından başlayarak Osmanlı İmparatorluğunda sağladığı bu üstün durum kapitülasyon ayrıcalıkları diğer Avrupa devletlerine verildikten sonrada devam etmiştir. Fransız kralları özellikle Osmanlı sınırları içindeki Katoliklerin ve kutsal yerlerin himayesini kimseye bırakmaya istekli görünmüyorlardı. Bu arada çeşitli fermanlar alarak

⁹⁵ A. g. e. s.7

⁹⁶ Çiyan, a.g. e. s. 8-9

durumlarını sağlamlaştırdıkları gibi Suriye ve Lübnan'daki bağlarını giderek daha kuvvetlendirmişlerdir.⁹⁷

Lübnan da ki Marunîler Hristiyan devletlerden de almış oldukları bu destek ile giderek güçleniyorlardı. 18. yüzyılda ki bu durum Dürzîler ve Marunîler arasındaki çatışmaları artırıyordu. 1788 yılından II. Beşir unvanı ile Hristiyan Beşir Şihab'ın Lübnan Emirliğine atanması Hristiyanları daha güçlü bir hale getiren unsur oldu.⁹⁸

Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devlet'ine karşı isyan ederek harekete geçmesi Lübnan'ın idari yapısının değişmesine neden oldu. 1833'te imzalanan Kütahya Antlaşması'yla bölge Mısır Valisi'nin idaresine geçti. Suriye Valisi İbrahim Pasa, Lübnan'ın imtiyazlı durumuna son vermesine rağmen Marunîleri görevde bıraktı.⁹⁹ Bu durumdan hoşnut olan Marunîler Dürzîler üzerindeki baskılarını artırdılar.

Mısır valisi Mehmet Ali Paşa Osmanlı devletine karşı ayaklandığında Lübnan da Beşir al Şibahi hüküm sürmekteydi. Mehmet Ali Paşa idaresinde Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki mücadeleler artmaya başladı. 1833 Kütahya anlaşmasından sonra Mısır valisi olan İbrahim Paşa Bütün dinlere eşitlik tanımış, vergileri Müslümanlarla Hristiyanlar arasında eşit dağıtmış, o zamana kadar askerlikten bağışlanmış Hristiyanları kendi yönetimine karşı çıkabilecek bir isyanda kullanmak amacıyla silahlandırmıştır.¹⁰⁰ Ayrıca Mehmet Ali Paşa Lübnan'ın ayrıcalıklı statüsüne son verip Beşir Al- Şihabi yerinden oynatmıştır.

Tanzimat'ın ilanıyla birlikte Cebel-i Lübnan'da farklı bir idare tarzının devam etmesi Tanzimat'ın ruhuna aykırıydı. Ancak Cebel-i Lübnan'da dikkati çeken iki unsur vardı: Birincisi, bölgede farklı mezheplerin bulunması, ikincisi ise Sihab hükümetinde tesis edilen muhtariyet idaresinin devamı veya sona

⁹⁷ Ülmen, a.g. m., s. 247

⁹⁸ Acar, a.g. e. s. 9

⁹⁹ Keleş, a.g. m. s.133

¹⁰⁰ Ülman, a.g. m. s 245

erdirilmesi. Bu iki unsur Osmanlı Devleti'ni senelerce meşgul ederek mezhepler arasındaki çatışmanın sebebini oluşturmuştu.¹⁰¹

1837 yılında İbrahim Paşa ordusunu güçlendirmek için Dürzî gençleri zorunlu asker yapmak istediğini tekrarlayınca kısa zamanda bütün Dürziler harekete geçti. İbrahim Paşa Dürzîlerle baş edemeyince Emir Beşir'den oğlu Halil komutasında bir Hristiyan ordusunu Dürzîlere karşı göndermek istedi. Dürzîlerle Hristiyanların karşı karşıya gelmesi Lübnan'ın içyapısını sarsacak ve iki gücün birbirine düşmesine yol açacaktı.¹⁰² 1838 yılında çetin bir savunma yapmalarına rağmen Dürzîler İbrahim Paşa'nın ordusunun karşısında tutunamayarak teslim oldular.¹⁰³

1832- 1840 yılları arasında yabancı devletlerinin bölgedeki nüfusu giderek arttı. Yabancı devletlerin iç işlerine yapmış oldukları müdahaleler karışıklıkların çoğalmasına sebep oluyordu. Fransızların, Marunîlere yardım etmesi, Marunîlerin Dürzü feodal liderlere ve aileler karşı üstünlük sağlamasına neden oldu. İbrahim Pasa ve Emir Beşir II'nin idaresinden memnun olmayan halk birkaç kez ayaklandı ise şiddetle bastırıldı. İbrahim Pasa, Emir Besir II'ye ve kiliseye karşı soğuk davrandı ve Lübnan dağı için radikal değişiklikler düşünüyordu. Bu düşüncesinin esasını da ruhban sınıfının imtiyazlarını kısıtlamaya yönelikti. Ruhbanlar, bu tedbirlerin kendi imtiyazlarına bir tecavüz olarak gördüler ve bunu derhal Fransız Konsolosuna şikâyet ettiler. Daha önce Osmanlı'ya karşı İbrahim Paşa'nın yanında yer alınması için halkı galeyana getiren kilise ve ruhban sınıfı, bu sefer İbrahim Paşa'ya karşı vaziyet aldılar. Emir Beşir'in muhalefetine rağmen Dürzî ve Marunîler, Mayıs 1840'da İbrahim Paşa'ya karşı birleştiler.¹⁰⁴ İbrahim paşa Dürzî ve Marunîlerin kendisine karşı başlattıkları isyanı bastırıp liderlerini cezalandırdı. Mehmet Ali Paşa'nın yayılcı politikası sadece Osmanlı

¹⁰¹ Keleş, a.g. e. s.134

¹⁰² Ahmet Bağlıoğlu, **Ortadoğu Siyasi Tarihinde Dürziler**, Fırat üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ, 2006, s.29

¹⁰³ Acar, a.g.e. s.11

¹⁰⁴ Çiyan,,a.g.e. s.11

devletini rahatsız etmemiş aynı zamanda bölgede ciddi emelleri olan İngiltere, Rusya gibi yabancı devletlere de rahatsızlık vermeye başlamıştır.

15 Temmuz 1840 da Osmanlı, Avusturya, Prusya, Rusya, İngiltere temsilcileri tarafından Londra antlaşması imzalandı. Antlaşma ile Mısır ve Akka idaresi Mehmet ali Paşa'ya veriliyordu. Ancak bu antlaşmayı Mehmet Ali Paşa kabul etmedi. Bunun üzerine İngiltere Avusturya ve Osmanlı gemilerinden oluşan bir donanma 8.500 asker ile Suriye açıklarına geldi ve kısa sürede Sayda, Beyrut, Hayfa ve Akka ele geçirildi. Müttefik kuvvetleri ile isyancı halk birleşince İbrahim Paşa gri çekilmek durumunda kaldı.¹⁰⁵ 1840 da yapılan antlaşma ile Mehmet Ali Paşa mısır idaresinden sorumlu olmuş ve Suriye boşaltılmıştır.

a. İki Kaymakamlık Dönemi

İbrahim Paşa'nın yenilmiş olması II. Beşir'in de hâkimiyetinin bitmesine neden oldu. Eylül 1840 da III. Beşir Şihapi Lübnan'ın yeni emiri olarak tayin edildi. Lübnan'ın iç dengeleri bozulmuş ve Hristiyanlarla Dürzîler arasındaki rekabet şiddetlenmişti.¹⁰⁶

1840- 1860 dönemi içinde Lübnan doğrudan doğruya Osmanlı Devleti tarafından idare edildi. Bu arada başta Fransa olduğu halde Avrupa devletlerinin teşvik ettikleri Marunî- Dürzî unsurları arasında birçok geçimsizlik oldu. Devletin bu unsurlar arasında ahenk temin etmek için sarf ettiği gayret mezkûr teşvikler yüzünden boşa gitti. İlk çatışma 1841 de vukua geldi.¹⁰⁷ 1841 yılında, Dürzîlere ait bir toprak üzerinde bir Marunî'nin Bir Dürzi'yle kavgası aynı gün akşam topyekun bir Dürzi-Maruni çatışmasına dönüştü. Ekonomik ve sosyal nedenlerden kaynaklanan uyuşmazlık

¹⁰⁵ Bağlıoğlu, **Ortadoğu siyasi tarihinde Dürziler**, s.30

¹⁰⁶ Şit Tufan Buzpınar, "Osmanlı dönemi Lübnan, Lübnan maddesi," **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, cilt 27, Ankara,2003,s. 250

¹⁰⁷ Tekindağ, **a.g. m.** s.104-105

nihayetinde ülkenin iki büyük söz sahibi topluluğunu silahlı bir çatışmanın içerisine sokmuştu.¹⁰⁸ III. Beşir sorunların çözülmesi için çok çaba sarf etmiş olsa da başarılı olamadı.

Çatışmaların bir türlü önü alınamıyordu. İşe Avrupa Devletleri'nin konsolosları da müdahale ediyorlar ve her geçen gün yeni isteklerde bulunuyorlardı. Bunun üzerine Mustafa Nuri Paşa'nın Cebel-i Lübnan'a gitmesine karar verildi. Mustafa Nuri Pasa, 1841 sonlarında Beyrut'a gelince Mir Besir Kasım Sihabi'nin yerine Mirliva Ömer Paşa'yı tayin etti. Ancak, Ömer Pasa idaresinden ahali memnun olmayarak şikâyetlerini konsoloslara iletiyorlardı. Fransa ve Rusya sefirleri Sihab ailesinden bir Hıristiyan'ın tayin edilerek muhtariyet idarenin yeniden tesisini istiyorlardı.¹⁰⁹ Osmanlılar baskıların artması üzerine 6 Eylül 1842 yılında Ömer Paşa'yı emirlik görevinden azletti. Emirlik sistemi Lağvedilerek İngiltere'nin teklifi ve Avusturya, Fransa, Prusya ve Rusya'nın desteği ile yeni bir sistem uygulanmaya başladı. Buna göre kuzeyde Maruni bilgeye Maruni bir kaymakam, güneyde Dürzi bir kaymakam görev yapacaktı.¹¹⁰

1842'de yürürlüğe konulan bu yeni düzen, kaymakamlara kendi bölgeleri içinde idari bağımsızlık tanıdığı için, Babıâli'nin Lübnan'ı merkeze bağlama gayretlerine aykırı bir adımdır. Buna karşılık iki kaymakamlıkta Sayda eyaletine bağlandığına göre aynı düzenin hiç değilse emirlik idaresine bakarak ileri bir hamle olduğu söylenebilir.¹¹¹

Cebel-i Lübnan'da yeni bir idare tarzı uygulanırken bir takım güçlüklerle karşı karşıya kalındı. Bazı köyler ve nevahiler de farklı mezheplere mensup insanlar yaşadığından bu sancakların hududunu tayin etmek zor oluyor, birinin idaresindeki bölgede yaşayan diğer cemaat efradının şikâyetlerinin arkası kesilmiyordu. Serasker Mustafa Nuri Paşa'nın İstanbul'a dönmesinden sonra Sayda Valisi Esad Muhlis Paşa'yı en fazla

¹⁰⁸ Acar, a.g. e. s.13

¹⁰⁹ Keleş, a.g. e.134

¹¹⁰ Bağlioğlu, "Ortadoğu Siyasi Tarihinde Dürziler", s. 33

¹¹¹ Ülman, a.g. m. s. 258

meşgul eden mesele bu hudut anlaşmazlıkları olmuştu.¹¹² Cebel-i Lübnan'daki Dar-al Baydar boğazı ortak nokta olarak alınmış bunun kuzeyinde kalan bölge Marunî güneyinde kalan bölgede Dürzî bir kaymakamın idaresi altına konulmuştur. Ancak her iki bölgede de Dürzî ve Marunîlerin karmaşık yaşadıkları köyler vardı. Bu arada Dürzî kaymakamlık bölgesi içinde kalan Şuf kesimindeki köylerde özellikle Dar-al Kamar da Maruniler çoğunlukta idi.¹¹³ Bu köylerin Marunîlere mi yoksa Dürzîlere mi bağlanacağı büyük bir sorun oluşturunuyordu.

Lübnan da yeni bir sistemin oluşturulması da bölgeye istenilen huzuru getirememiştir. İki topluluk arasında bir türlü düzelmeyen ilişkiler neticede Hristiyanların Şuf dağlarındaki Dürzî köylere saldırmasıyla yeniden çarpışmalara dönüştü. Çok sayıda Dürzî köyünü istila eden Hristiyanlar Kısa sürede Canpolatların köyü Muhtara'ya yaklaştılar. Canpolat komutasındaki Dürzîler Hristiyanlara karşı fazla bir direniş gösteremeyince bir Osmanlı Bölüğü Dürzîlerin yardımına gelerek Canpolatlar'ı bozguna uğratmaktan kurtardı.¹¹⁴

Bu büyük çatışmadan sonra Osmanlı Devleti bölgede düzeni sağlamak için Hariciye Nazırı Şekif efendiyi bölgeye gönderdi. Şekif efendi bölgede silahsızlanma ilan ederek iki kaymakamlık sisteminin etkinliğini de artırmak istemişti. Çatışmalarda Hristiyanların mali zararlarını tazmin ederek tepkiler azaltıldı.¹¹⁵ Şekif efendi bölgeye geldiğinde bir toplantı düzenlemek istedi ve bütün liderleri bu toplantıya davet etti ancak hepsinden olumlu cevap alamadı. 15 Ekim tarihinde yapılacak toplantıya her iki mezhebin kaymakamını, vekillerini, 24 Hristiyan ve 20 Dürzî lideriyle ileri gelenlerini aldığı önlemleri açıklamak üzere davet etmişti. Ancak her iki mezhepten pek çoğu bu davete katılmadılar.¹¹⁶ Şekif efendi bölgede yaşayan yabancı uyrukluların düzen ve asayiş sağlayana kadar Beyrut'ta oturmalarını dile

¹¹² Keleş, **a.g. m.**, s.135

¹¹³ Ülman, **a.g. m.**, s.260

¹¹⁴ Acar, **a.g. e.**, s.15

¹¹⁵ Bağlioğlu, **Ortadoğu Siyasi Tarihinde Dürzîler**", s.34-35

¹¹⁶ Keleş, **a.g. m.** s.137

getirmiştir. Fakat almak istediği bu tedbirler konsoloslar tarafından İstanbul da ki elçilere ve Avrupa kamuoyuna Lübnan muhtariyetine son veriliyormuş gibi aksettirilince Babıâli Şekif Efendi'yi Hariciyye nazırlığından affetmiş Londra'ya sefir atamıştır.¹¹⁷

b. 1860- 1861 Olayları

Osmanlı devletinde dağılmaları engellemek ve devleti güçlendirmek için Tanzimat ve ıslahat fermanı yayınlanmıştı bu fermanlar ile Osmanlı tebaasında bulunan Hristiyanlar ve Müslümanlar kanunen eşit haklara sahip olması amaçlanıyordu. Ancak sağlanmak istenilen bu eşitlik zaman zaman farklı amaçlar içinde kullanılıyordu. Marunîler de ıslahat fermanının getirmiş oldukları yenilikleri kendi amaçları doğrultusunda kullanarak teşkilatlanmışlardır. Bu durum da ıslahat fermanının birleştirme amacının dışına kaymasına ve Marunî- Dürzî çatışmaların artmasına neden olmuştur.

Marunî Khazin ailesinin Kesrevan'daki topraklarında yaşayan Marunîler 1858 yılında Tanyus Sahin adındaki bir köylünün önderliğinde Khazin'lere karşı ayaklandılar. Bu ayaklanmaya din adamları da karıştı. Toprak sahiplerin ile köylüler arasında çıkan çatışmalarda, köylüleri tutmuşlar, bazen de onlara önderlik etmişlerdir.¹¹⁸

Marunî köylülerin ayaklanmasını 1860 yılında Dürzi köylülerin ayaklanması seyretti. 4 Haziran 1860 tarihinde 1.500 kişilik bir Dürzi ordusu bu kez Rashayya'ya saldırdı. Hristiyanlar kısa zamanda toplanarak karşı koydular. Savaşa iyi hazırlanmış olan Dürzîler aynı günün akşamı Şihab'ların kalesine sığınan tüm Hristiyanları kuşatmaya aldılar.¹¹⁹ Bölgeyi saran olaylar Şam'ın merkezini tehdit eder olunca Ahmet Paşa İstanbul'dan yeni kuvvet istemişti.¹²⁰ Bu arada Dürzi Liderlerinden İsmail Atraş Rum bölgesi olan

¹¹⁷ Ülman, **a.g. m.** s.264

¹¹⁸ Çiyan,, **a.g. e.**, s.18-19

¹¹⁹ Acar, **a.g. e.** s.17

¹²⁰ Bağhoğlu, “**Ortadoğu siyasi tarihinde Dürziler**”, s. 38

Zahle'ye haziran da saldırarak olayların alanını genişletmiştir. Zahle saldırılarında İsmail Atrâş'ın Said Canpolat'tan yardım istediğinin öğrenilmesi üzerine Sayda valisi 400 askerle Miralay Nuri Bey'i Zahle'ye göndermiştir.¹²¹ Yaşanan bu olaylarda binlerce insan katledilmişti.

Yaşanan bu olaylar Avrupa kamuoyunda geniş yer tutuyordu. Fransa'nın iddiasına göre 7.770 kişi öldü. Ahmet Paşa pasif kaldı ve palyatif tedbirlerle yetindi. Bab-ı Ali 7 Temmuz 1860 günü hariciye nazırı Fuat Paşa'nın mutlak mülki ve askeri yetkilerle Suriye'ye gönderilmesine karar verdi.¹²²

Fuat Paşa çatışmalara sebep olan tarafın Marunîler olduğunu ancak Dürzîlerin buna karşı giriştiği saldırı çok şiddetli olduğundan Dürzîlerin aslında masum iken bu tavırlarıyla haksız duruma düştüklerini belirtmiştir. Bu sebeple tahkikatın öncelikle Dürzîler üzerine yapılacağını belirtmiştir.¹²³

Fuat paşa Fransa ve İngiltere tehditlerine karşı gelebilmek için çok sert tedbirler almıştır. Marunîlere 750.000 altın dağıtarak zararlarını gidermeye çalıştı. Türk görevlilerden 61 sivil ve 111 askeri idam ettirdi. Kurşuna dizdirdikleri arasında (Mareşal) Ahmet Paşa, bir albay, iki yarbay, iki binbaşı vardır.¹²⁴

Fuat Paşa'nın harekâtı ile Dürzîler sindirilmişti. Marunîler ise devlet desteği ile evlerini yapmak için köylerine geri dönmeye başlamışlardı. Ancak Fransız askerlerinden aldıkları güç ile bölgedeki Dürzî çiftliklerine saldırmaya ve mallarını yağmalamaya girişmişlerdi.¹²⁵ Fuat paşa'nın sert tedbirleri Fransızların Hıristiyanları koruma gerekçesiyle bölgeye asker çıkarmalarını engelleyemedi.¹²⁶

¹²¹ A.g. e. s.38

¹²² Yılmaz Öztuna, **Keçeci-Zade Mehmet Fuat Paşa**, Kültür ve Truzm Bakanlığı Yayınları, İstanbul,1988, s. 32

¹²³ Bağlioğlu, “Ortadoğu siyasi tarihinde Dürzîler”, s.40

¹²⁴ Öztuna, a.g. e.,s. 33

¹²⁵ Bağlioğlu,, “Ortadoğu siyasi tarihinde Dürzîler”, s.41

¹²⁶ Buzpınar, a.g. m. s.251

c. Mutasarrıflık Dönemi

Lübnan da sürekli bir hale gelen Marunî- Dürzî çatışmaları Osmanlı devletini önlem almaya zorluyordu. Bu çatışmaları dindirmek isteyen Osmanlı devleti ülkede var olan emirlik sistemini iki kaymakamlık düzenine çevirmişlerdi. Ancak bu sistem beklenen neticeyi vermemiş ülke içerisinde karışıklıklar azalacağı yerde daha da şiddetlenerek devam etmişti. Artık şartlarda göstermektedir ki Lübnan da yeni bir idare düzene ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır.

Bu kez günün koşullarına uyacak yeni bir siyasi yapı oluşturmak için Fuat Paşa başkanlığında İngiliz, Fransız, Rus, Avusturya ve Prusya temsilcilerinden oluşan bir komisyon kuruldu. Komisyon siyasi çözüm için aylarca süren toplantılar yaptı. Nihayet 9 Haziran 1861 tarihinde İtalya'nın katılması ile 7 devlet arasında İstanbul'da bir antlaşma imzalandı.¹²⁷

İstanbul'da imzalanan bu antlaşma neticesinde yabancı devletler bölgeden çekildiler. Bu antlaşmaya göre; cebel-i Lübnan, Beyrut (Sayda) ve Şam eyaletlerinden tamamıyla ayrılarak, yerli olmayan fakat devletin tebaasında bulunan ve memuriyeti büyük devletler tarafından tasvip edilen bir Hristiyan mutasarrıfın idaresi altına konulacak muhtelif cemaatlere mensup ikişer azadan bir idare meclisi kurulacak ve eski mukataalar yerine geçmek üzere bu mutasarrıflık dâhilinde teşkil edilen yedi kazanın her birine yine cemaatlerin seçtiği birer meclis bulunacak, emniyet ve asayiş işleri de muhtelit bir zabıta kuvvetine verilecek idi.¹²⁸ Mutasarrıf Bab-ı Ali tarafından tayin edilecek ve doğrudan Bab-ı Ali'ye karşı sorumlu olacaktı. Ancak antlaşmayı imzalayan devletlerinde bu tayine itiraz etmemesi gerekiyordu. Mutasarrıfa yardımcı olmak üzere başlangıçta eşit sayıda temsiliyet düşünülmüş olmakla beraber dört Maruni, üç Dürzi, iki Grek Ortodoks, bir Grek Katolik, bir Sünni, bir de Şii üyeden oluşan on iki kişilik bir meclis görev yapacaktı.¹²⁹ Mutasarrıfların Dayru'l- Kamer'de oturması kararlaştırıldı. Görev

¹²⁷ Acar, a.g. e., s.18

¹²⁸ Tekindağ, a.g. m. s.105-106

¹²⁹ Buzpınar, a.g. m. s.251

süresi üç yıl ile sınırlandırılmıştı. Ancak bu süre daha sonra beş yıla çıkarılıştı. İlk Mutasarrıf Ermeni Davut Paşa olmuştur. Böylece Lübnan yönetimine dini gruplarda dâhil edilmiş, din ve mezhep esasına göre siyasi iktidara katılmayı öngören bir idari yapı kurulmuştur.¹³⁰

Yine antlaşmaya göre feodal hakların ortadan kaldırılması öngörülüyor ve her ferdin kanun önünde eşit olduğu belirtiliyordu. Mutasarrıfın emrinde güvenlikten sorumlu bir de jandarma birliği oluşturuldu. Toplanacak bütün vergilerin devlet bütçesine intikali ve bütçe açıklarının Osmanlı hazinesinden finansmanı yine düzenlenen hususlar arasındaydı.¹³¹ Lübnan Mutasarrıflığı, tespit edilen sekli ile Akdeniz sahilinde Trablus-Şam şehri güneyinden Sayda şehri kuzeyine kadar uzanmakla beraber bu sahil şeridinde Beyrut'u içine almıyordu. Bu arazinin büyüklüğü 6.500 km² olup bu bölgede 20 inci yüzyıl başlarında toplam 400.000 nüfusu içeriordu.¹³²

1861 yılında başlayan mutasarrıflık idaresi döneminde hızlı bir ekonomik, siyasi, kültürel gelişme yaşanarak iç çatışma duraksamış ve Avrupa ile ilişkiler daha da hızlanmıştı. Ayrıca Amerika kıtasına göç eden ve orada da zengin olan Lübnanlıların da yardımların etkisiyle Lübnan hızla gelişmiş, Avrupa ve Amerika'ya gidip gelen Lübnanlılar, bilgi ve sermayeleriyle, ülke ekonomisinin canlanmasında katkıda bulunmuşlardır.¹³³

1861- 1915 yılları arasında sekiz mutasarrıfın görev yaptığı Lübnan tarihinin en sakin dönemlerinden birini yaşamıştır. Yeni dönemde siyasi beklentilere karşılık bulunmaması sebebiyle birkaç defa isyan den Marunî lideri Yusuf Kerem'in Ocak 1967'de ki ağır yenilgisinin ardından Avrupa'ya sürgüne yollanılmasıyla mutasarrıflığın otoritesi Lübnan genelinde tesis edilmişti.¹³⁴

¹³⁰ Bağlioğlu, a.g. e. s.42-43

¹³¹ Acar, a. g. e. s.18

¹³² Tekindağ, a.g. e. s.105

¹³³ Bağlioğlu a.g. e. s. 43

¹³⁴ Buzpınar, a.g. e. s. 251

d. Arap Milliyetçiliğinin Yükselişi Ve Lübnan

Osmanlı Devleti'nin XVIII. ve XIX. yüzyıllarda özellikle askerî alanda iyice zayıflamasıyla, Avrupalı büyük devletlerin Ortadoğu'da çıkarları olan bölgelerdeki ihtiraslarında canlanma olmuştur. XVIII. yüzyıl sonlarına doğru büyük devletler peş peşe elde ettikleri imtiyazlar sayesinde hem doğrudan doğruya Osmanlı Devleti'ne nüfuz etmek, hem de imkân dahilinde Ortadoğu'ya yerleşmek yolunda hızla mesafe almaya başlamışlardır. XVIII. yüzyılda Batı'da yaygınlaşan milliyetçilik fikri, Osmanlı Devleti'nde ilk önce Balkanlarda Hristiyan tebaa arasında kendini göstermiş, daha sonra Lübnan, Suriye ve Mısır'daki yabancı misyoner eğitim kurumları vasıtasıyla Ortadoğu'da yayılmıştır.¹³⁵

19. yüzyılın sonlarında Lübnan Hristiyanları Arap Milliyetçiliği fikrini Pan- İslamizm düşüncesini ret ederek Suriye ve Lübnan da ki bütün Hristiyan ve Müslümanların bir araya gelmesi ve Osmanlı idaresine karşı koyması olarak yorumladılar.¹³⁶ Amaçları milliyetçilik olgusunu kullanarak Osmanlıya karşı birleşik bir güç oluşturmaktır.

Suriye ve Lübnan'da müktesep çıkarları olan mandater Fransa ve onun Suriye siyaseti. Dönemin Suriye- Arap milliyetçiliği de kaçınılmaz olarak milliyetçi elitlerin ve diğer toplumsal aktörlerin Fransa ile giriştikleri ideolojik ve siyasi iktidar mücadelesi içinde şekillenmiştir.¹³⁷ Meşrutiyetin ilanı, Araplarda ayrılıkçı akımların hızlanmasına büyük etken olmuştur. Bu tür akınlar ve yayınların büyük kısmı İngiltere ve Fransa tarafından desteklenmiştir. İngiltere ve Fransa Arapları Türklere karşı kışkırtan bir üs haline gelmiştir.¹³⁸

¹³⁵ Gürtekin,,**a.g. e.** s.49

¹³⁶ Acar, **a.g e.** s. 20

¹³⁷ Seda Altuğ, **Suriye Arap Milliyetçiliğinde Vatan ve Suriyelik**", İ.Ü. Siyasi Bilimler Fakültesi Yayınları, n0:39,(Ekim 2008), s.79

¹³⁸ Ömer Osman Umar, “ **Türkiye- Suriye İlişkileri (1918-1840)** Fırat Üniversitesi Tarih Şubesi Yayınları No: 3, Elazığ, 2003, s.6

19. yüzyıldan itibaren Avrupalılar ya da Amerikalılar tarafından idare edilen üniversitelerde eğitimlerini tamamlayan Suriyeli entelektüeller, Arap tarihi, dili ve edebiyatı üzerine yaptıkları çalışmalarla Arap milliyetçiliğinin fikri zemininin oluşumuna katkıda bulunmuşlardır. Ayrıca bazı Suriyeliler açıkça idarî reform isteyip, Osmanlı idaresinin âdem-i merkeziyetçi bir yapıya bürünmesini talep ederek siyasi faaliyetlere de girişmişlerdir. Daha sonra bu gurupların bir kısmı yer altına inerek bağımsızlık için çalışmaya başlamışlardır.¹³⁹ Lübnan XIX. Yüzyılda Osmanlı yönetimine karşı gelişen Arap Milliyetçiliği akımının önemli merkezlerinden biri olmuştur. Misyonerlerin en yoğun bir şekilde faaliyet gösterdikleri alanların başında da bu bölge gelmektedir. 1831 yılından itibaren Cizvit Okulları açılmış, Amerikan Protestan Kilisesi çeşitli şehirlerde kolejler açarak faaliyete geçmişti.¹⁴⁰ Bu okullarda misyonerlerin gözetiminde eğitimini tamamlayan Suriyeli Hristiyan entelektüeller Mısır ve Suriye’de gazete ve dergi çıkarmak suretiyle bölge halkını etkilemeye başlamışlardır. 1860’lardan itibaren bölgede matbaanın yaygınlaşması, Arap yazar ve okuyucuların artması ve nispî özgürlükler sayesinde gazete ve dergiler çıkmaya başlamıştır. Bu dönemi takip eden otuz yıl içinde de matbuat Lübnanlı Hristiyanların eline geçmiştir.¹⁴¹

Araplar, Fransa’nın Suriye üzerindeki emellerinden rahatsızlık duymuyor değillerdi. Ancak Batılıların desteğinin İstanbul’dan taviz koparmakta oldukça yararlı olduğunu düşünüyorlardı Fransızlar da bir yandan bölgeyle olan bağlarını milliyetçilere verdikleri destekle güçlendiriyorlar, diğer yandan da “milliyetçiliğin” dozunu ayarlamaya çalışıyorlardı. Suriye’deki Arap milliyetçiliği ayrılıkçı bir karaktere bürünür, hedeflerine de ulaşırsa, bölgenin İngiltere’nin eline geçeceğinden endişeliydiler. Bu yüzden daha çok idari reform ve adem-i merkeziyet

¹³⁹ Mehmet Akif Okur, Emperyalizm’in Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye de Fransız Mandası”,sayı.49, **Bilgi Dergisi**, 2009 s. 139

¹⁴⁰ Bağlıoğlu, **Lübnan’ın Tarihsel Dokunuşu...**”s.14

¹⁴¹ Gürtekin,,**a.g. e.s.** 49-50

taleplerini teşvik ederken örgütler aracılığıyla halkta Fransa'ya yönelik sempatiyi arttırmaya çalışıyorlardı.¹⁴²

Arap milliyetçilik hareketlerinin, özellikle Suriye eyaletinin bugün Lübnan diye bildiğimiz bölgesinde yoğunlaşmasının bazı sebepleri vardı. Bunlar, bölgedeki misyoner okullarının Batılı tarzda verdiği eğitim, Fransız İhtilâli'nin siyasî fikirleri, Arap dili ve edebiyatını canlandırma teşebbüsleri, burada matbaaların kurulmasıyla Arap gazetelerinin yayınlanması ve Lübnanlı göçmenlerin Amerika'da bir müddet yasadıktan sonra geri dönerek orada edindiği tecrübeleri bölgeye taşımak istemeleriydi. Bu bölgenin diğer Arap bölgelerinden farkı Batı ile daha çok ve sık irtibat halinde olmasının yanında, coğrafî yapısı dolayısıyla Avrupa ile olan ticarî faaliyetlerin de büyük ölçüde buradan yürütülmesiydi.¹⁴³

İngilizlerle anlaşılan Arap milliyetçileri Mekke Şerifi Hüseyin ismindeki liderlerinin çevresinde bir araya gelerek 1916 yılının haziran ayında Osmanlılara karşı bir isyan başlattılar. Şerif Hüseyin 5 Kasım'da kendisini Arap ülkeleri kralı ilan etti.¹⁴⁴ Ekim 1918'de Türk ordusunun şehri boşaltmasının ardından da Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal, emrindeki kuvvetlerle Şam'a girmiştir. Faysal'ın Şam'a girmesiyle birlikte Suriye'de yaklaşık iki yıl sürecek fiilî bağımsızlık dönemi başlamış oluyordu. Askeri bir yönetici olarak Faysal, Fransız birliklerinin bulunduğu sahil şeridi hariç, bütün Suriye'yi kısa zamanda kontrolü altına almış, Temmuz 1919'da Büyük Suriye Kongresi'ni toplayarak Suriye'nin egemen ve özgür bir ülke olduğunu tescil etmiştir. Kongre, 1920 yılı Mart ayında aldığı kararla Faysal'ın Suriye Kralı olduğunu dünyaya duyurmuştur.¹⁴⁵

İngilizler bir yandan Şerif Hüseyin'e bağımsız bir Arap Krallığı kurma sözü verirken, bir yandan da Fransızlarla yaptıkları gizli Sykes-Picot Anlaşmasıyla da Osmanlı'nın Arap topraklarını kendi aralarında paylaşmışlar

¹⁴² Okur, **a.g. m.**, s.139

¹⁴³ Gürtekin, **a.g. e.s.**50

¹⁴⁴ Acar, **a.g. e.**,s.21

¹⁴⁵ Okur, **a.g. m.** s.140

ve Suriye (Lübnan dahil) Fransa nüfuz alanına verilmiştir. 1917 yılının Kasım ayında Bolşevikler Rusya'da iktidarı ele geçirince Çarlık Rusya'sının yaptığı bütün gizli anlaşmaları açıkladılar. Bu arada da Fransa ile İngiltere'nin St. Petersburg'da yaptıkları Sykes – Picot anlaşmasını da açıkladılar. Bunu Türklere Ruslar bildirdiler ve Türkler de vakit kaybetmeden Araplara gönderdiler.¹⁴⁶ Araplar böylelikle İngilizler tarafından kandırıldıklarını anladılar.

Savaş sırasında Şerif Hüseyin ve İngilizlerin şiddetli tahriklerine rağmen Suriye'de Osmanlıya karşı toplu bir isyan hareketi olmamıştır. Osmanlı orduları Kanal Cephesinde İngilizlere yenilince, Mısır, Filistin, Lübnan ve Suriye'den çekildi. İngilizlerin ilerleyişi ile koordineli olarak Eylül 1918'de Lübnan, Fransızlar tarafından işgal edildi. Halk bu işgali çok hoş karşılamamıştır.¹⁴⁷

Hüseyin'in askerlerinin Beyrut'a kadar gelmesi Fransızları ve Lübnanlı Hristiyanları harekete geçirmişti. Hüseyin'in ordusunun Baabda'ya kadar giderek kendilerine ait bir Arap bayrağını saraya asmaları Fransızları iyice kızdırdı. Bu kez Fransız ve İngiliz birlikleri beraberce Beyrut'a çıkarak müdahalede bulundular. Şükrü Paşa komutasındaki Şerif Hüseyin'e bağlı kuvvetler Beyrut tan çıkarıldı. Kısa zamanda İngiliz ve Fransız kuvvetleri ülkedeki duruma hakim olarak çevrede 3 işgal bölgesi kurdular.¹⁴⁸

7. Fransız İdaresi ve Lübnan

I.Dünya Savaşının çıkmasıyla olası Fransız işgalinden korkan birçok Müslüman Beyrut, Sam'in kıyıları ve iç bölgelerine kaçtılar. Hristiyan Marunîler ise, Müslüman yönetimine girme korkusuyla bölgeyi terk ettiler. Fakat 1916'da imzalanan Sykes-Picot Antlaşması sonucu milletler meclisi

¹⁴⁶ Çiyan, a.g. e. s. 24

¹⁴⁷ A.g. e. s. 25

¹⁴⁸ Acar, a.g. e., s.23

tarafından Fransa'ya Suriye'de manda hüküm sürme hakkı verilmişti. Bu mandacılık fikriyle birlikte, batıda güvenliğin sağlanması adına Marunî umutları garanti altına alınmıştı.¹⁴⁹

1918 yılı itibariyle Lübnan'da fiili Fransız işgali başladı. Albay Piepape Fransız işgal bölgesinin komutanlığına atandı. Picot, Fransa'nın Yüksek Komiserliğine getirilirken, Paris'te yaşayan Lübnanlı Marunî Emile Edde'ye de mali müşavirlik grevi verildi. Böylece Batı Suriye'de kurulan Fransız idaresi, ülkedeki Marunîlerle işbirliği halinde ve onları koruyan biçimde gerçekleşmişti.¹⁵⁰

Fransızlar Suriye de mezheplere dayalı üç devlet istemekteydiler. Bunlar, kuzeyde bir Alevi devleti, merkezde bir Sünni devleti ve güneyde bir Dürzî devletidir. Bu üç devlet, federal Suriye çatısı altında birleştirileceklerdi. Ayrıca Fransa, manda idaresi sınırları içerisinde bulunan Lübnan çevresinde bir Hristiyan devleti inşa etmiş, ayrı bir Müslüman devletinin teşekkülüne ise izin vermemiştir. Marunî liderlerle işbirliği yapan Fransızlar, bunun yerine 1926 yılında "Lübnan" devletini kurmak için mevcut Hristiyan devletinin sınırlarını genişletmişlerdir. Doğuda ezici çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu Beka ile batıda sahil bölgelerini, Beyrut, Trablus-Şam, Tire ve Sayda'yı içine alan topraklar Hristiyan devletinin sınırları içine dâhil edilmişlerdir.¹⁵¹ Suriye'nin geri kalan kısmı, dini ve bölgesel farklılıklar esasında beş ayrı otonom bölgeye ayrılmıştır. Bunlar, Cebel-i Dürzî, Halep, Lazkiye, Şam ve İskenderun'dur.¹⁵²

23 Mayıs 1926 tarihinde Fransızlar tarafından hazırlanan anayasa ile Lübnan içişlerinde bağımsız olurken, dışişlerinde tamamen Fransa'ya bağlı oluyordu. Lübnan Devleti'nin kuruluş aşamasında din ve mezheplerin bölgelere göre dağılımına baktığımızda; ağırlıklı olarak, kuzeyde Marunî Hristiyanlar, güneyde Lübnan Dağı bölgesinde Dürzî ve Hristiyanlar, kıyı

¹⁴⁹ Gürtekin, **a.g. e.**, s.72

¹⁵⁰ Acar, **a.g. e.**,s.24

¹⁵¹ Okur, **a.g. m.** s.141-142

¹⁵² **A, g. m.** s.142

kentlerde, genelini Sünnilerin oluşturduğu Müslümanlar ve Hristiyanlar, Lübnan Dağı'nın doğusu ve güneyindeki kırsal kesimde ise Şiiler bulunuyordu.¹⁵³ Manda döneminde Büyük Lübnan'daki problemler daha çok sınırların genişletilmesinden dolayı çıkmaklardı. Nüfus açısından Hristiyanlar halkın % 50'sini oluştururken, Marunîler nüfusun %30'unu oluşturuyorlardı. Bölgenin kuzeyinde Marunîler, güneyinde Dürzîler, Tripoli ve Sayda gibi kasabalarda Sünniler, Bekaa'da da Şiiler bulunuyordu. Fransa kozmopolit bir yapı oluşturarak, bu grupların Suriye'nin birliği ve bağımsızlığı için çalışmalarını önledi. Böylece bu gruplar Fransızlar yerine birbirleriyle eşitlik veya üstünlük kurma mücadelesine giriştiler.¹⁵⁴

İlk Lübnan Anayasası 23 Mart 1926 yılında yayınlandı, daha sonra defalarca değiştirilmesine veya Fransızlarca iki kez, yürürlüğü askıya alınmasına rağmen halen yürürlüktedir. Bu anayasa, Fransız üçüncü cumhuriyet anayasası esas olarak hazırlanmış, tek meclisli parlamenter sistemi öngören demokratik bir anayasaydı. Bu anayasaya göre, bir meclis, cumhurbaşkanı ve kabine (bakanlar kurulu) bulunacaktı. Cumhurbaşkanı, meclis tarafından altı yıl için seçilecek ve süresi bitimini takip eden altı yıl dolmadan bir daha seçilemeyecekti. Milletvekilleri, dini gruplar içinden çoğunluk oylarına göre seçilecekti.¹⁵⁵

Lübnan anayasasının kabulü Fransız manda rejiminin sona ermesi ve Lübnan'ın tam bağımsız olması anlamına gelmiyordu. Ancak bağımsızlık yönünde atılmış önemli bir adımdı. Ancak Fransız yüksek komiseri kanunları veto etme, meclisi feshetme ve anayasayı askıya alma yetkilerine sahipti.¹⁵⁶

Fransızlar, Suriye'de dini ve etnik azınlıkları desteklemek suretiyle Arap milliyetçiliğini zayıflatmak ve konumlarını güçlendirmek için gayret sarf etmişlerdir. Zira, bir yandan İngilizlerin Arap milliyetçiliğini kendilerine karşı kullanabileceğinden endişe etmekte, diğer yandan da Suriye'de

¹⁵³ Bağlıoğlu, "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu...", s.14

¹⁵⁴ Gürtekin, ,a.g. e. s.81

¹⁵⁵ Çiyan, a. g. e. s.28

¹⁵⁶ Acar, a.g. e. s.26

alevlenebilecek milliyetçilik ateşinin Kuzey Afrika'daki sömürgelerine sıçrayarak bir yangına dönüşmesinden korkmaktaydılar.¹⁵⁷

Manda rejimi altında Başbakanlık görevlerinde bulunan Bişare Hûri ve Emile Edde Lübnan siyasî yapısına damgalarını vuracaklardı. Edde, Lübnan'ın Fransızların himayesinde Hristiyan bir devlet olmasını isterken, Hûri, Arap Milliyetçileri ile uzlaşma ve işbirliğinin gerekli olduğuna inanıyordu. Hûri'ye göre Lübnan coğrafî ve kültürel yapısı ile Arap dünyasından ayrı düşünülemezdi. Huri'nin gayretleri ile Suriye paralelinde bir Arap Milliyetçiliği yerine, Lübnan Hristiyanları ile işbirliği içinde bağımsız bir Lübnan fikri ağır basmaya başlamıştı.¹⁵⁸

Hristiyanlar arasında Edde- Huri rekabeti 1930'lu yılların başında daha da şiddetlendi. 1932 yılında yapılacak seçime her ikisi de adat olmuştu.Şimdi iki Hristiyan liderin mücadelesi ve onun arkasında da ideolojilerin çarpışması söz konusu idi. Fransızlar Edde'yi desteklerken Müslümanlar Huri'yi tercih ediyorlardı.¹⁵⁹ Fakat Edde ve Huri arasındaki bu çekişme bir takım sorunlara yol açıyordu. Bu durumdan endişe duyan Fransa anayasayı askıya alıp meclisi feshettiğini açıkladı ve Dabbas cumhurbaşkanlığı görevine devam etti. Fakat anayasanın askıya alınması pek çok grup tarafından şiddetli bir muhalefet oluşturdu. Bu muhalefet sonucu Fransa kısmen anayasayı yürürlüğe koyduğunu ve seçimlerin yeniden yapılacağını açıklamak zorunda kaldı.

1935 yılında yapılan seçimi Edde, Huri'ye Karşı 1 oy ile kazandı. Huri meclis'te bir muhalefet grubu oluşturdu. Fransız manda rejiminin sona ermesi için müzakerelerin başlatılmasını savunuyordu.¹⁶⁰

¹⁵⁷ Okur, **a. g. m.** s. 141

¹⁵⁸ Bağlıoğlu,, “Lübnan’ın Tarihsel Dokunuşu ”, s. 15-16

¹⁵⁹ Acar, **a.g. e.**, s. 28

¹⁶⁰ Bağlıoğlu, “Ortadoğu Siyasi Tarihinde Dürzîler,” s. 49

8. Lübnan'ın Bağımsızlığını kazanması

Cumhurbaşkanlığı seçiminden sonra mecliste kendi başkanlığında bir muhalefet grubu oluşturan Huri, anayasanın yeniden tam olarak yürürlüğe konması ve Fransız manda rejiminin sona erdirilmesi için Lübnan ve Fransa arasında doğrudan müzakereler yapılması görüşünü savunmaya başladı. Gerek Müslümanların tabanına gerek Marunîler içerisinde önemli bir bölümünün desteğine sahip olan Huri, manda rejiminin sona ermesi ve Lübnan'ın tam bağımsızlığına kavuşması için bir hareket başlattı.¹⁶¹

Eddé'nin yaptığı ilk is, Müslüman başbakanı azletmek oldu ve bir Hristiyan milliyetçisi olduğunu açıkça ifade eden Marunî Protestan Eyyüb Tahabit'i başbakan olarak atadı. Başlangıçta, Müslümanlar buna karşı çıktılar, ancak Suriye ile birleşme hareketlerine odaklandıklarından bu konu üzerinde fazla durmadılar. Müslümanlardan Suriye yanlıları 10 Mart 1936'da "Kıyı Konferansı" adı altında bir toplantı yapıldı.¹⁶² Toplantı da Suriye halkının kendi geleceğini belirleme hakkı olduğu vurgulandı.

9 Eylül 1936 tarihinde Fransa, Suriye ve Lübnan'ın bağımsız ve egemen iki devlet olacağını ve üç yıl içinde bağımsızlıklarına ulaşacaklarını bildirdi. Fransa ve Suriye arasındaki anlaşma, Lübnan meclisinde oybirliği ile kabul edildi. Fransa ile yapılan bu anlaşmaya göre 1939 bitmeden tam bağımsızlık elde edilecek ve Lübnan, Birleşmiş Milletler Cemiyeti'ne üye olacak, Fransa ile savaşta ve barışta müttefik kalınacak, toprakları Fransa tarafından askerî amaçlı kullanılabilecek, Lübnan ordusu Fransa tarafından eğitilecek... gibi maddeler vardı.¹⁶³ 1937 yılı basından itibaren yürürlüğe girecek olan bu anlaşma Fransız Parlamentosu tarafından İkinci Dünya Harbi sonuna kadar imzalanmadı. O dönemde böyle bir anlaşmanın Kuzey Afrika'da huzursuzluklara neden olacağı endişesi taşınyordu. Bu durum hem

¹⁶¹ Acar, a.g. e., s. 29

¹⁶² Çiyan, a.g. e., s. 30-31

¹⁶³ Bağlıoğlu, "Lübnan'ın Tarihsel Dokusu", s. 16

Lübnan'da hem de Suriye'de Fransızlara karşı güvensizliğin artmasına neden oldu.¹⁶⁴

Bu dönemde II. Dünya savaşı çıkması Fransa'nın ve Lübnan'ın durumunu etkiliyordu. İkinci Dünya Harbinin başlaması üzerine, Ocak 1939 yılında göreve başlayan Fransız Yüksek Komiseri Thereupon Gabriel Puaux, 21 Eylül 1939'da Lübnan Anayasasının askıya alındığını, kabinenin ve meclisin dağıtıldığını, Eddé'nin Cumhurbaşkanı olarak kalacağını, ancak bütün yürütmenin Abdullah Bayhum tarafından tam yetkili olarak Devlet Bakanı (Sekreteri) unvanı ile yürütüleceğini ve buna bir Fransız yetkilinin danışman olarak yardım edeceğini geri kalan işlerin müdürlerden kurulu bir hükümet tarafından yürütüleceğini açıkladı.¹⁶⁵

8 Haziran 1941 de Fransız İngiliz kuvvetleri Suriye, Lübnan ve Filistin'i işgal etmeye başladılar. Harekâtı yaparken halkında desteğini sağlamak amacını güden müttefikler gerek Suriye gerek Lübnan'ın bağımsızlığını kabul edeceklerini ilan ettiler. Temmuz ortalarına doğru Lübnan ve Suriye tamamen müttefiklerin kontrolüne girince her iki ülke halkı, Fransız mandasına son verilerek bağımsızlığa kavuşmanın ümidi ile beklemeye başladı.¹⁶⁶

27 Eylül 1941'de Suriye'nin, 26 Kasım'da da Lübnan'ın bağımsız olduğunu Fransız General Catroux ilan etti.¹⁵⁶ Bağımsızlık ilanını takip eden günlerde, 1 Aralık 1941'de, Genel Temsilci tarcından Alfred Naccache Cumhurbaşkanı olarak atandı. Aynı gün kabine Ahmat Davut tarafından tekrar kuruldu. Yeni kabinedeki en büyük değişiklik, daha öncekilerde bulunmayan Dış işleri Bakanlığıydı. Yaz aylarında, Ahmet Davut kabinesi yiyecek sıkıntısını çözemediği için istifa etti. Yeni hükümet Sami al Sulh tarafından kuruldu. Bu arada, İngiltere, Lübnan ve Suriye bağımsızlık ilan ettiği gibi Şubat 1942'de resmen bu iki ülkeyi tanıdı.¹⁶⁷ İngiltere'nin bu tutumu bölgede çıkar çatışması yaşandığı Fransa'ya karşı yapılmış bir hamleydi.

¹⁶⁴ Çiyan, a.g. e, s.31- 32

¹⁶⁵ A.g. e., s.33

¹⁶⁶ Acar, a.g. e. s.31

¹⁶⁷ Çiyan.,a.g. e. s.35

Lübnan halkının bir bölümü İngiltere'nin diğer bir bölümü ise Fransa'nın tarafında oldu.

1942 yılında İngilizler, Lübnan ve Suriye de genel seçimlerin yapılması için Fransızlara baskı yapmaya başladılar. İki devletinde bağımsızlığını şeklen tanımış olan Fransa bu baskılar karşısında 25 Mart 1943'te anayasanın yeniden yürürlüğe girdiğini açıkladı.¹⁶⁸ Bunun ardından yeni seçimlerin yapılması için hazırlıklara başlandı.1943'teyapılan seçimler sonucunda Bişare Huri'nin liderliğini yaptığı anayasacılar grubu ve müttefikleri çoğunluğu ele geçirdiler. 21 Eylül 1943'te toplanan meclis kırk dört oyla Huri'yi cumhurbaşkanlığına seçti. Huri de Sulh ailesinden Riyaz'ı Marunî, Sünni, Şii, Grek Ortodoks, Grek Katolik ve Dürzîlerin temsil edildiği bir kabine oluşturmak üzere başbakanlığa tayin etti. Yeni kabine göreve başladıktan hemen sonra Fransa manda yönetimini sona erdirmeye Müzakerelerine başladı.¹⁶⁹

8 Kasım 1943 tarihinde manda rejimine atıfta bulunan tüm maddeler kaldırılarak bağımsızlık için büyük adım atıldı. Ancak Fransa, Cumhurbaşkanı ve Başbakanı tutuklayarak bu gelişmeyi engellemek istedi.¹⁷⁰ Bütün yaşanan bu gelişmeler bağımsız mücadelesi içinde olan bütün Lübnanlıları harekete geçirip direnişe sürükledi. İçerideki tepkilere ilaveten Amerika Birleşik Devletleri (A.B.D.) ve İngiltere de Lübnan'a tam bağımsızlık verilmesi için baskı yapmaya başladı. Bu baskılara karşı koyamayacağını anlayan Fransa Lübnanlıların isteklerine boyun eğdi ve 22 Kasım'da cumhurbaşkanı ve başbakanı serbest bıraktı. Böylece Lübnan,1943 yılı kasım'ında tam ve mutlak bağımsızlığa kavuşmuş oldu.¹⁷¹

¹⁶⁸ Acar, **a.g. e.**,s. 32-33

¹⁶⁹ Buzpınar, **a.g. m.** s.252

¹⁷⁰ Bağlioğlu, “**Lübnan'ın Tarihsel Dokusu.....**”,s. 16-17

¹⁷¹ Acar, **a.g. e.**s.34

II. BÖLÜM

BEYRUT VİLAYETİNİN İDARİ TAKSİMATI İLE İDARİ, ADLİ, İKTİSADİ VE ASKERİ YAPISI

A. İDARİ TAKSİMATI VE HUDUDU

Osmanlı devletinin vilayeti konumunda olan Beyrut'un idari taksimatı hakkındaki bilgileri çeşitli yıllar dâhilinde çıkarılmış Osmanlı salnamelerinde açıkça görmemiz mümkün olmaktadır.

H. 1310 (M.1892/ 1893) yılında çıkarılmış Beyrut salnamesini incelediğimizde; Beyrut vilayetinde idari taksimatının: Beyrut, Trablus- Şam, Lazkiya, Akka ve Nablus namlarıyla beş sancağa, 21 kazaya, birer müdür ile idare olunan 13 nahiyeye ayrıldığını görmekteyiz.¹⁷²Yirmi bir kazanın on altısı Beyrut, Trablus-Şam, Lazkiya ve Nablus sancaklarında beşi Akka sancağındadır. On beş nahiye'nin ikisi Beyrut, altısı Trablus-Şam, ikisi Lazkiya diğer ikisi Akka biri Nablus sancaklarındadır.¹⁷³

H.1326 (M. 1908) yılında neşr olunan Beyrut vilayet salnamesinde idari taksimat ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu yıla ait Beyrut sancağı idari taksimatı şu şekildedir;

¹⁷² Beyrut Vilâyeti Salnamesi, Beyrut Vilâyet Matbaası, Beyrut H. 1310 (M. 1892/1893) s. 377

¹⁷³ Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893),s.377

<u>SANCAKLAR:</u>	<u>KAZALAR:</u>	<u>NAHİYELER:</u>
Beyrut Sancağı:	Beyrut Kazası	
	Sayda kazası	Şekif Nahiyesi
	Sur Kazası	Tebnin Nahiyesi
	Merc Ayun Kazası	
Trablus- Şam Sancağı:	Trablus- Şam Kazası	İskele, Tartuş, Ervad,
	Akkar Kazası	Zınniye, Minniyye, Hazur
	Hısn Kazası	
	Safita kazası	
Akka Sancağı:	Akka Kazası	Şıfa Ömer
	Hayfa Kazası	Kiserya
Safed Kazası		
Taberya kazası		
Lazkiya Sancağı:	Lazkiya kazası	
Ceble Kazası		
	Sahyon Kazası	
	Merkep Kazası	Kadmus Nahiyesi
Nablus Sancağı:	Nablus Kazası	Cemain Nahiyesi
	Beni Sa'ab Kazası	Haram Nahiyesi
	Cenin Kazası	Şaraviya nahiyesi ¹⁷⁴

Beyrut vilayeti; Beyrut, Trablus-Şam, Lazkiya, Nablus ve Akka olmak üzere toplamda beş sancağa ayrılmıştır. Bu bakımdan H. 1310 (M. 1892/1893) tarihli salnameden ayrılan bir özelliği yoktur. Aynı şekilde toplamda 13 nahiyeye sahiptir. Bunun yanında; Beyrut sancağında; 147 âdeti Sayda kazasında 47 adedi Sur Kazasında, 54'adedi Merc-ayun Kazasında olmak üzere toplam 328 Karye ve mezraya vardır. Trablus- Şam sancağında toplamda 814 adet bulunan kayre ve mezraların 174'ü Akkar, 174'ü Hısn ve 355 Safita kazalarında yer alır.¹⁷⁵ Akka Sancağında toplamda 176 karye ve mezra bulunmaktadır. 52 adedi Akka Kazasında, 49'u Hayfa kazasında, 49'u

¹⁷⁴ Beyrut Vilâyeti Salnamesi, Beyrut Vilâyet Matbaası, Beyrut., H. 1326 (M. 1908) s.112

¹⁷⁵ Salname, H.1326(M. 1908) s.112

Safed Kazasında, 26'sı Taberya Kazasında yer alır. Lazkiya Sancağında toplamda 904 adet Kaza ve kayre bulunmaktadır. 154'ü Lazkiya kazasında, 191'i Ceble Kazasında, 294'ü Sahyon Kazasında, 265'i Merkab Kazasında bulunur. Nablus sancağında ise toplamda 217 adet mezra ve kayre bulunmakta bunun 101'i Nablus sancağında, 44'ü Beni Sa'ab Kazasında, 72'si Cenin Kazasında yer alır.¹⁷⁶

Beyrut şehrinin mesafesi on dört kilometreden ibaret ve Garbiye Debbağa Rical, erbain Şarkiye Hamam, El-Sağrır Hızıra Kahura, Seyfi, Remil, Kirad, Eşrifiye, Rumeyl, Zekak, El-Bilad Cemize-i Yemin, Basura, Meydan El-Mezrea, Mezrrea Tülarap, ReisEl-Nebui, Şarki Reis El- Nebi Garbi Mine El-hasan Reis Beyrut Rumeyle, Mastaba, Bastai, Foka, Bastai Tahta, namlarıyla yirmi beş mahalle bulunur.¹⁷⁷ Sayda kazasında 137 adet Kayre ve mezra bulunur. 9836 adette mesken mevcuttur.¹⁷⁸ H. 1326 (M. 1908) yılında 147 karye görünürken H. 1320 (M.1892/ 1893) tarihli salname de arada 10 karye fark etmektedir.

H.1310 (M. 1892/ 1893) tarihli salnamede Trablus-Şam sancağı merkez Ve Akar Ve Safita Ve Hısn El- Ekrad namında dört kazaya ve beş nahiyeye ayrılmıştır. Beş adet nahiyenin dördü Trablus ve bir adedi Hısn kazasındadır.¹⁷⁹ Akka kazasında 174 adet kayre mevcuttur.¹⁸⁰ M. 1908 yılına ait salnameye göre arada 2 karye farkı vardır. Lazkiya sancağında 1148 karye mevcuttur. Merkez, Ceble, Merkeb ve Sahyon namlarıyla dört kazaya ve iki nahiyeye ayrılmıştır. H. 1310 (M. 1892/ 1893) ve H.1326 (M. 1908) yılları arasında geçen zamanda Lazkiya sancağında kayre ve mezra sayısında azalma yaşanmış 1148 karye ve mezradan 904 karye ve mezra sayısına doğru bir düşüş gözlenmiştir. Ceble kazasında 249 karye var iken M. 1908 yılında bu sayı 191'e inmiştir. Akka sancağında 225 adet kayre ve

¹⁷⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908) s. 112

¹⁷⁷ Salname H. 1326 (M. 1892/ 1893)s. 226- 227

¹⁷⁸ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 393

¹⁷⁹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 406

¹⁸⁰ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 414

mezra vardır.¹⁸¹ Akka sancağında 1908 yılına gelindiğinde kayre sayısında azalma olmuş ve mevcut kayre sayısı 176'ya düşmüştür. Nasıra kazasında 53 adet kayre ve mezra mevcuttur.¹⁸² Taberya kazasında 38 adet kayre ve mezra vardır.¹⁸³ Taberya kazasında diğer kazarda olduğu gibi azalma yaşanarak 26'ya düşmüştür. Nablus sancağında 211 adet kayre ve mezra vardır.¹⁸⁴ 1908 yılında 6 kayre eksilmiştir.

H. 1326 (M.1908) yılına ait idari taksimatı değerlendirdiğimizde nahiyelerin dağılımı şu şekildedir. Beyrut sancağında 2, Trablus- Şam sancağında 6, Akka Sancağında 2, Lazkiya Sancağında 1, Nablus sancağında toplam 3 ana nahiye vardır. Kaza ve mezra bakımından en kalabalık olan sancak 904 kaza ve kayre ile Lazkiya sancağıdır.

Beyrut vilayeti; kuzeyinde Halep, doğusunda Halep ve Suriye vilayetleri ve Cebel-i Lübnan sancağı, ve güneyinde Kudüs-ü Şerif sancağı ve Akdeniz ile çevrilidir..¹⁸⁵ Vilayet güneyden kuzeye doğru güney kısmından yani Nablus sancağı dâhilinde Cemain nahiyesi güney sınırından Sayda kazası nehr-i Alaveliye kadar imtidad eden kısmının uzunluğu 165 ve kuzey kısmını yani Trablus Şam kazasından Lazkiya sancağı dâhilinde Cemain nahiyesi kuzey sınırına kadar olan kısmının uzunluğu 190 ki 355 kilometreye erişmiş olduğu halde arzı güney kısmı 90-30 ve kuzey kısmı 50-30 kilo metre arasındadır.¹⁸⁶

Beyrut sancağı vilayetin merkez sancağı olup güneyinde Sayda, Sur ve Merc Ayun kazaları bulunur. Kuzey kısmında Lübnan sancağı, doğu kısmında Suriye vilayetinin merkez sancağı, güneyinde Akka sancağının merkez ve Safed Kazaları ve batısında Sayda kazası ile çevrilidir.¹⁸⁷ Kuzeyden güneye boyu 60 ve doğudan batıya arzı 40 ve 2400

¹⁸¹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 431

¹⁸² Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893),s. 442

¹⁸³ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893),s. 445

¹⁸⁴ Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893),s. 450

¹⁸⁵ Salname, H. 1326 (M. 1908) s.78

¹⁸⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908) s.78

¹⁸⁷ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 378

raddesindedir.¹⁸⁸ Sayda kazası merkez vilayetin güneyinde yer alıp merkez hükümeti Beyrut tan yirmi iki mil kadar mesafede bulunur.¹⁸⁹ Sayda kazasının kuzeyinde cebel-i Lübnan sancağı doğusunda Merc- Ayun,güneyinde Sur kazaları ve batısında Akdeniz bulunur.¹⁹⁰ Sur Kazası merkez vilayetin güneyinde olup kuzeyinde Sayda, doğusunda Merc Ayun kazaları güneyinde Akka Sancağı ve batısında Akdeniz ile sınırlıdır.¹⁹¹ Merc Ayun kazası merkez vilayetin güney doğusunda ve on sekiz saat mesafededir.¹⁹² Kuzeyinde Cebel-i Lübnan doğusunda Suriye vilayetine mülhak Kuneytra batısında Sayda, güneyinde Sur Ve Akka sancağı mülhakatından Safed kazası bulunur.¹⁹³

Trablus-Şam sancağının; kuzeyinde Lazkiya sancağına tabi Merkeb, güneyinde Cebel-i Lübnan Sancağına tabi Betron ve doğusunda Hama sancağına tabi Humus ve Hamidiye kazaları ve doğusunda Akdeniz bulunur.¹⁹⁴ Liva merkezi Trablus-Şam kasabasıdır. Beyrut'un 65 kilometre kuzey doğusunda, 34,26 kuzey batısı ile 33,30 tul'ü doğusunda yer alıp Tevrat-i şerif'te (Kadişa) yani mukaddes namıyla geçen nehir Ebu Ali üzerinde ve münferit bir dağ ile sınırlıdır.¹⁹⁵

Akka sancağı kuzeyinde Sur, doğusunda Merc Ayun ve Suriye vilayeti mülhakatından Kuneytra güneyinde, cenin ve beni Sa'ab kazaları ve batısında Akdeniz ile çevrilidir.¹⁹⁶ Safita kazası merkez livanın kuzeyinde olup, doğusunda Hısn, kuzeyinde Merkeb, güneyinde Akar kazaları ve batısında deniz ile çevrilidir.¹⁹⁷ Hısn kazası merkez livanın kuzey doğusunda olup doğusunda Hama sancağına tabi Humus ve güneyinde Safita kazaları

¹⁸⁸ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 378
¹⁸⁹ Salname, H. 1310, (M. 1892/ 1893) s. 391
¹⁹⁰ Salname, H. 1326(M. 1908), s.239
¹⁹¹ Salname, H. 1326(M.1908),s.251
¹⁹² Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 400
¹⁹³ Salname, H. 1326(M.1908),s.259
¹⁹⁴ Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 404
¹⁹⁵ Salname, H. 1326 (M. 1908) s. 313
¹⁹⁶ Salname, H. 1326(M.1908),s.270
¹⁹⁷ Salname, H. 1310 (M.) 1892/ 1893 s. 414

yer alır.¹⁹⁸ Hayfa kazası merkez livanın güneyinde olup güneyinde Nablus sancağına tabi Beni Sa'ab, doğusunda Cenin, kuzeyinde Akka ve Şifa Ömer ve batısında Akdeniz ile sınırlıdır.

Lazkiya sancağı. Vilayetin kuzeyinde kâin olup güneyinde Trablus Şam sancağı batısında Suriye ve Halep vilayetleri kuzeyinde yine Halep vilayeti batısında Akdeniz ile çevrilidir.¹⁹⁹ Ceble kazası merkez livanın güneyinde olup doğusunda Sahyon, güneyinde Merkab kazaları ve batısında Akdeniz bulunur.²⁰⁰ Merkab kazası Ceble kazasının beş saat kadar güney tarafında olup, doğusunda Humus, kuzeyinde Ceble, güneyinde Safita, batısında deniz ile çevrilidir.²⁰¹ Sahyon kazası Lazkiya'nın beş saat kadar kuzeyinde olup doğu ve kuzeyinde Halep dâhilinde Cisir El-suğur ve batısında Akdeniz, güneyinde Ceble ile sınırlıdır.²⁰²

Nablus sancağı: Beyrut şehrinin güneyinde olup, güneyinde Kudüs-ü Şerif, doğusunda Havran, kuzeyinde Akka sancağı ve batısında Akdeniz ile çevrilidir.²⁰³ Cenin kazası. Merkez livanın kuzeyinde ve sekiz saat badında olup kuzeyinde_ dağları ve Şeria nehri, batısında Akka ve Hayfa kazaları, kuzeyinde Taberya ve Nasıra, güneyinde Nablus Kazaları ile çevrilidir.²⁰⁴ Beni Sa'ab kazası merkez livanın batısında olup kuzeyinde Hayfa ve güneyinde Kudüs batısında Cenin Kazaları ve Cemmain nahiyesi, batısında Akdeniz bulunur.²⁰⁵

¹⁹⁸ Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 416

¹⁹⁹ Salname, H. 1326 (M.1908),s.371

²⁰⁰ Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 424

²⁰¹ Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 426

²⁰² Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 427

²⁰³ Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 449

²⁰⁴ Salname H. 1326 (M. 1908),s.352

²⁰⁵ Salname H. 1326 (M. 1908),s.359

B. İDARİ YAPI

Osmanlı taşra yönetimi, tımar istemi çerçevesinde teşkil edilen eyalet esasına dayanmaktadır. Beylerbeyi ya da vali denilen eyalet yöneticileri, o bölgenin en yüksek askeri, idari ve mali amiridir. Bununla beraber valinin başta gelen görevi; emri altındaki eyalet kuvvetlerini en mükemmel şekilde hazırlayıp orduya katmaktır. Askeri amaçlar gözetilerek oluşturulan bu yönetim biçiminde temel idari birim sancaktır. Beylerbeylerinin bizzat kendisi “Paşa Sancağı” adı verilen merkez sancakta bulunur. Bağlı sancakların idaresi bunların adına, fakat merkezden atanan sancak beylerine bırakılmıştır.²⁰⁶ Osmanlı padişahları beylerbeyi aracılığıyla her an ülkenin en uzak köşesini bile denetim altında tutabilme imkânına sahip olmuşlardır. Beylerbeyiler başlangıçta seyfiye sınıfı içinden çıkarken özellikle fatih devrinden itibaren devşirme kökenli kişiler eyaletlere vali olarak tayin edilmişlerdir.²⁰⁷

16. yüzyılın sonlarından itibaren tımar sisteminin çözülmesine paralel olarak, sistemde farklılaşma yaşandığı anlaşılmaktadır. Yaşanan bu durumun en önemli etkenlerden birisi, iltizam ve malikâne sisteminin, hazinenin nakit ihtiyacına paralel olarak yaygınlaştırılmış olmasıdır. İkincisi, özellikle 17. yüzyılın ikinci yarısından itibaren vezir rütbesini alıp, vali olmaya hak kazananların sayısındaki artıştan kaynaklanan sorunlardır.²⁰⁸ Beylerbeyleri başlangıçta üç sonra iki XVI. Yüzyıldan itibaren bir yıl süre ile tayin edilmişlerdir. Ancak bu sistemin en büyük sakıncası beylerbeyi reayayı korumak yerine tayin edildikleri kısa süre müddetince mümkün oldukça geleceklerini garantiye almak için reayadan haksız kazanç sağlama yoluna gitmişlerdir.²⁰⁹ Bu gelişme eyaletlere bağlı sancak sayısının değişmesine yol açmıştır. Akabinde kendilerine arpalık olarak sancak gelirleri verilen üst

²⁰⁶ Ayla Efe, “Tanzimat’ın Eyalet Reformları 1840-64: Silistre Örneği”, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt: 6, Sayı: 22, Yaz 2009, s.87

²⁰⁷ Mehmet İşpirli, “Beylerbeyi”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c.6, İstanbul 1992, s. 70

²⁰⁸ Efe, **a.g. m.** s.88

²⁰⁹ Bahtiyar Akyılmaz, “Osmanlı İdaresinin Merkezden Yönetiminin Taşra İdaresi, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1999/4, s.136

düzyey yöneticilerinin, görev yerlerine gitmeyip, vekillerini göndermeye başlamaları, bu süreci geri dönölmesi zor bir yola sokmuştur. Zira mutasarrıflık, mütesellilik, voyvodalık ve muhassıllık gibi idari ve mali yetkililer aynı dönemde karşımıza çıkmaya başlayan yönetim birimleri/yöneticileri olmuştur.²¹⁰ Merkezi otoritenin taşrada etkisini kaybetmeye başladığı bu dönemde ayanlarda güç kazanmaya başlamıştır.

Osmanlı devletindeki kozmopolitlik yapının bütönlüğü XVII. yüzyıldan sonra değışme göstermiştir. Kötü yönetim, sultanların düzensiz ve israfçı tutumu, ekonominin bozulması, askeri sistemin bozulması gibi pek çok nedenden ötürü gerileme dönemine girilmiş ve halk arasında da karışıklıklar baş göstermeye başlamıştır. Pek çok bölgede çeşitli isyanlar başlamış ve bu isyanlar yüzlerce kişinin hayatını kaybetmesiyle neticelenmiştir. İşte bu isyancı ve devrimci zamanlarda Tanzimat'ın öncü koşulları meydana gelir ve daha bu zamanlarda ilk pıonırcı reformların gerçekleşmesine girişilir.²¹¹

Osmanlı devleti kötü gidişten kurtarmak için pek çok alanda reform yapılması gerektiğinin farkındaydı ve bu reformları yaparken de yüzünü batı toplumuna çevirmişti eskiyen kurumları modernize ederek iyileştirmeyi sağlayıp kötü gidişten kurtarmayı istiyordu. Osmanlı modernleşme çabalarında din/mezhep kanalından gayrimüslim Osmanlı tebaası üzerinde koruyuculuk iddiasında bulunan büyük devletlerin isteklerini yerine getirmek, hatta onlar istemeden gayrimüslim tebaaya bazı haklar vererek iç işlerine müdahaleleri önlemek düşüncesi belirleyici olmuştur. Batı baskısı ve bu baskının içeride oluşturduğu yenilikçi akımın etkisiyle devletin siyasal ve hukuksal yapısında düzenlemelere gidilerek kişilerin toplumsal, siyasal, ekonomik ve hukuksal durumlarında iyileştirmeler yapmak, bu alanlarda

²¹⁰ Efe, **a.g. m.** s. 88

²¹¹ Mustafa Kemal Karahasan, "Tanzimat'ın Temelleri ve Balkanlardaki Slav Milletlerinin Toplumsal, Hukuksal Haklarının Artmasına Bağlı Tanzimat'ın Yankıları" **Tanzimat'ın 150. Yıldönümü Uluslar arası Sempozyumu**, Ankara;T.T.K. Yayınları,1994. s.339.

keyfiliği ortadan kaldırarak kurumsal güvenceler sağlamak idari ve hukuksal modernleşme çabalarının temel amaçlarındandı.²¹²

Bu yenilik çabalarını içinde Tanzimat fermanı dönüm noktası olmuştur. Tanzimat harekâtının başlangıcında bütün alanlarda olduğu gibi imparatorluğun taşra örgütü de eskimiş ve etkinliğini kaybetmişti. Eyaletlerin başında bulunan valilerin çok geniş askeri ve sivil yetkileri bulunmakla birlikte bu yetkileri nasıl kullanacakları konusunda herhangi bir hukuki düzenleme yapılmamıştı. Eyaletteki diğer memurlar içinde aynı belirsizlik mevcuttu.²¹³Devlet 150 yıldır artan bir buhran içerisindeydi. Bu buhran Osmanlı imparatorluğunun şuurlunda toprak kayıplarıyla idarenin önünde ise dağılan ve fonksiyonunu yerine getiremeyen klasik devlet ve toplum kurumlarından oluşan bir problemler yumağı olarak belirmiştir.²¹⁴

Tanzimat hareketinin temel hedeflerinden biri merkezi idarenin kontrolünü Osmanlı eyaletlerine kadar yaymaktır. Bu özellikler sebebiyle Tanzimat döneminin başlangıcından bir yandan eyaletlerdeki valilerin yetkilerini sınırlandırarak merkezi otoriteyi güçlendirmeye çalışırken öte yandan kısmen Liberalizm etkisiyle halkın taşra yönetimine katılması sağlanmıştır.²¹⁵

Vilâyette vali, livada mutasarrıf, kazada kaymakam en yetkili mülkî amirdir. Bu yöneticilerin tümü doğrudan doğruya padişah ve merkezce atanan memurlar olup, köylerde muhtarların seçimle gelmesi öngörülmüştür. Her vilâyet, liva ve kazada yöneticiye bağlı bir *Meclis-i İdare*'nin, vilâyette ayrıca bir *Meclis-i Umûmî*'nin teşkili kararlaştırılmıştır. Bu meclisler memurlar ile eşraftan temsilcilerden oluşan, aynı zamanda gayrimüslim ahalinin de

²¹² Gürsoy Akça, Himmet Hülür, “ Tanzimat’tan Cumhuriyete Siyasal ve Hukuksal Yapının Modernleşmesi”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 19, 2006, s. 237

²¹³ Akyılmaz, **a.g. m.** s. 140

²¹⁴ İlber Ortaylı, “ Tanzimat Devri ve Sonrası İdari Teşkilat” **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, c.1, IRCICA İstanbul, 1994, s.283

²¹⁵ Akyıldız, **a.g. m.** s.141

temsiline yer veren karma nitelikli kuruluşlar olup, istişari görevleri yanı sıra *me'mûrîn muhakematı* gibi idarî / kazai yetkileri de bulunmaktaydı.²¹⁶

Tanzimat hareketi ile başlayan merkeziyetçi eğilim, Osmanlı eyalet yönetimini iki şekilde etkiledi. İlk olarak malî alanda yeni bir teşkilâtlanmaya gidildi. İkinci olarak, mahalli ikisi ve kümelerin devlet yönetimini etkilemeleri sürecinin düzgün, hızlı ve eşitlikçi bir biçimde islemesine gerek duyulmuştur.²¹⁷

Mart 1840 tarihinden itibaren Anadolu, Rumeli ve Adalarda uygulamaya giren Muhassıllık Teşkilatı, Tanzimat'ın da ilk uygulamasıdır. Dolayısıyla ilk kez taşra teşkilatına getirdiği düzenlemelerle Tanzimat'ın uygulamaya girdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.²¹⁸ Tanzimat'ın, Mustafa Reşid Paşa ve özellikle Ali ve Fuad Paşa'lar gibi kurucuları, Batı'nın askeri ve idari yapısını Osmanlı Devleti'ne aktarırken Batı'nın günlük kültürünü de, başta görev yaptıkları mekânlar olmak üzere, etkin bir biçimde yerleştirmeye çalışmışlardır.²¹⁹

1856 yılında ilan edilen ıslahat fermanı ve sonrası gelişmeler ise Osmanlı devletinin idari teşkilatı açısından büyük önem taşımaktadır. Esasen fermanla öngörülen vilayet yönetim sistemi 1861 yılında çıkarılan bir nizamnameyle Cebel-i Lübnan da uygulanmaya konmuştu bile; ancak yeni düzeni tüm imparatorluğa uygulamaya çalışan Avrupa devletleriyle bunu önlemeye çalışan Osmanlı yönetimi arasındaki sürtüşmeler uygulanmanın yayılmasını engellemiştir.²²⁰

İngiltere, Fransa, Prusya, Avusturya, İtalya, Rusya ve Osmanlı temsilcilerinden oluşan bu uluslararası konferansın hazırladığı "Cebeli

²¹⁶ Uğur, İnan, H.1311 (M. 1893) Tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, kayseri, 2005, s.341-342

²¹⁷ Ortaylı, "Tanzimat Devri ve Sonrası İdari Teşkilat", s. 307

²¹⁸ Efe, a.g. m. s.91

²¹⁹ Seyfettin Aslan ve Abdullah Yılmaz, "Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı ve Düşüncesinin Değişimi", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, s.292

²²⁰ Ortaylı, "Tanzimat Devri ve Sonrası İdari Teşkilat", s. 308

Lübnan Nizamnamesi” ile Lübnan’a idarî, adlî ve malî tam bir “özerklik” bahşedildi. Lübnan Dağı ile sınırlı olan ve Beyrut ve diğer Müslüman kıyı bölgeleri kapsamayan bölgenin yönetimi, büyük güçlerin denetimi altında olmak üzere, Bab-ı Âli’nin atayacağı Katolik bir genel valiye emanet edilecek, büyük güçler kendisini onaylayacak ve denetleyecek, eski idare meclisi de kendisine yardımcı olacaktı.²²¹

Lübnan’da Osmanlı askeri bulunmayacak, İstanbul’a vergi ödenmeyecekti. Dinine bakılmaksızın bütün ahali yasalar önünde eşit sayılacak, yerel vergiler yerel ihtiyaçlara sarf edilecek, bütçe açıkları Osmanlı hazinesinden değil yerel kaynaklardan karşılanacaktı. Bu özellikleri ile Osmanlı’nın Orta Doğu’daki bir eyaletini kaybetmesi demek olan “Cebel-i Lübnan Nizamnamesi” 9 Haziran 1861’de hazırlandı. Aynı tarihte, Beyoğlu Protokolü ile Lübnan’a yeni bir organik statü verildi. Lübnan ayrıcalıklı ve bağımsız bir vilâyet oldu.²²²

Osmanlı devletinde idari teşkilatlanmanın asıl belgesi olarak 1864 tarihli “İrade-i Vilayet nizamnamesi” geçmektedir. 1840 yılından itibaren eyaletlerdeki düzeni sağlamak için reform niteliğinde pek çok düzenleme yapılmış ancak istenilen sonucu vermemiştir. Halkın mahalli ihtiyaçlarını temin edecek yeni bir düzenlenmeye ihtiyaç duyulmuş ve 1864 vilayet nizamnamesi hazırlanmıştır. Ancak bu düzenleme genelleştirmeden önce bazı vilayetlerde uygulamaya konulmuştur. 1864 vilayet nizamnamesi ilk olarak Niş, Silistire, Vidin bölgelerini içine alan Ahmet Mithad Paşa’nın Vali olduğu Tuna Vilayetinde uygulanmıştır.²²³ Bu düzenleme ile “Eyalet” ismi “Vilayet” olarak değiştirilerek valilerin yetkileri arttırılmıştır. Nizamname vilayette mahalli işler için umumi bir meclis oluşturulmuştu, fakat bunlara görüş bildirmekten öte bir vazife verilmemiştir. Bu nizamnameyi tamamlayan 1870 tarihli nizamnamede ise umumi meclislerin çalışma sahaları

²²¹ Cenk Reyhan,” Cebel-i Lübnan Vilayet Nizamnamesi”, *MEMLEKET Siyaset Yönetim*, 2006/1, s.171

²²² A,g, m, s. 171

²²³ Akyılmaz, a.g. m. s.147

genişletilmesine rağmen yine de en ufak işler için merkezin onayının alınması şart koşulmuştu.²²⁴

1870 yılında kabul edilen irade-i Umumiye-i vilayet nizamnamesi de yapı olarak 1864 vilayet nizamnamesine benzemektedir. 1874 yılında yapılan düzenleme ile de vilayet, liva, kaza, nahiye, köy şeklinde yapı aynen kabul edilmiş, nizamname, vilayet, sancak, kaza ve köy yönetimini ayrıntılarıyla ele almış, her aşamadaki yönetimin görev ve sorumluluklarını ayrı ayrı açıklamıştır. Düzenleme vali muavinliği kurumunu getirmekte Defterdar Mektubcu, Umur-u Ecnebiye Müdürü, Ziraat ve Ticaret Müdürü, maarif Müdürü, Tarık Emni (Yol Emni), Defter-i Hakani Müdürü, emlak Ve Nüfus Memurları, Evkaf Müdürü, Alay Beyi gibi vilayet üst düzey yöneticilerin görevlerini belirleyerek işbölümünün nasıl yapılacağını ortaya koymaktadır.²²⁵

II. Meşrutiyetin ilanından kısa bir süre sonra ülke yönetimi konusu tekrar gündeme gelmiş ve Şuray-ı Devlet'çe bu konuda çalışma yapmak üzere bir kurul oluşturulmuştur. Kanun-i Esasi ve vilayetlerden alınan bilgilere göre hazırlanan tasarı Şuray-ı Devlet'te görüşüldükten sonra Meclis'e sevk edilmesine rağmen Balkan savaşları nedeniyle kanun halini alamamıştır. Balkan savaşları sonucu oluşan hükümet bu tasarımı bazı değişikliklerle birlikte ele alarak 15 Mart 1913 tarihinde "Geçici Yasa" halinde meclisten çıkararak yürürlüğe koyar. 1913'te yayınlanan yasada idari bölünmede çok önemli bir değişiklik yapılmamıştır. İdare meclislerinin kuruluş ve görevlerinde bazı yenilikler yapılmaktadır.²²⁶

²²⁴ Yüksel Kaştan, " Yerel Yönetimlerde Devlet Yatırımı Kavramının Tarihi Gelişimi", **Kastamonu Eğitim Dergisi** Cilt:12 No:2 Ekim 2004, s. 526

²²⁵ Akyıldız, **a.g. m.** s.150

²²⁶ Kaştan,**a.g. m.**, s. 526

1. ÜST DÜZEY MEMURLAR

a. Vali

II. Mahmut döneminde, valilerin hükümet işlerini yürütmüş oldukları konaklar yoğun faaliyetlere sahne olmuştur. Eyalet merkezinde bulunan muhteşem konaklar vali ve üst düzey yöneticilerin toplanıp fikir alış-verisinde bulundukları yerler olması bakımından önemlidir. Bu konakların yakacak, onarım ve benzeri giderleri de eyalet halkınca karşılanmaktadır. Daha önceleri olduğu gibi bu dönemde de valilere maaş ödenmiyordu. Buna karşılık eyalet halkından toplanan çeşitli vergilerin bir kısmı valilere bırakılıyordu. Ayrıca bütün valiler kendileri için "*imdad-ı hazeriye*" adı altında yılda iki taksitle önemli bir vergi topluyorlardı.²²⁷

Tanzimat'ın ilanı ile birlikte valilerin yetkileri kısıtlanmış, özellikle onların mali işlere doğrudan karışmaları önlenmişti. Yeni yönetimin uygulandığı eyaletlerde maliye işleri muhassıllara verilmiştir.²²⁸

Tanzimat'ı bütünüyle uygulayarak her türlü mülki, beledi ve mali ıslahatın yapılıp güvenliğin korunması, hukuk kurallarının yerine getirerek, ülkenin bayındırlığı için eyalet meclislerince alınan kararların yürürlüğe konulmasını sağlamak, valinin asıl görevleri olarak belirlenmişti. Vali yönetiminde olan eyaletin her türlü işinde asıl sorumlu ve devlete karşı muhatap olduğundan, alınan kararları bağımsız olarak yürütecekti.²²⁹

Tanzimat ile birlikte birçok alanda köklü değişimler yapılmasına karşın valilerin atanmasında çok fazla bir değişiklik olmamıştır. Vasıflı, iyi yönetici yetiştirecek bir kurum olmadığı için atamalar mecburen daha önceki dönemlerde valilik yapmış olanlar içinden yapılmıştır. Bu atamaya ise

²²⁷ Selda Kılıç, "Tanzimat'ın İlanından 1864 Düzenlenmesinin Uygulanmasına Kadar Geçen Dönemde Valilik Kurumu, *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Dergisi Yayınları*, cilt. 28, sayı: 45, 2009s. 46

²²⁸ Musa Çadircı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Soysa ve Ekonomik Yapıları* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s. 225

²²⁹ Çadircı "*Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin..*,"s.225

Dahiliye Nezareti kuruluncaya kadar Sadrazam adına Sadaret Kethüdası bakıyordu.²³⁰

Devlet gelirlerinin miktarı, toplanan ve tahsil edilmeyen gelirlerin neler olduğu defterdar ve kaymakam tarafından ona bildirileceğinden ortaya çıkacak aksaklıklardan da sorumlu olacaktı. Maaş ve masraflar hakkında kurallar dışına çıkılır ve usulsüzlük yapılırsa ilgili memura ödetilecek, valilerin kusurlu oldukları anlaşılırsa onlar hakkında da gereken yapılacaktır. Hiç kimseye zulmedilmeyecek, işkence eziyet yapılmayacaktır. Yapıldığı anlaşılırsa valiler sorumlu tutulacaklardı. Resmi yazışmalar ilgili bakanlıklarda yapılacak, bir bakanlığı ilgilendiren konu, diğerine bildirilmeyecekti.²³¹

Tanzimat'la birlikte güçlendirilen merkezîyetçi sistemin sakıncaları çok geçmeden bas göstermiştir Bunları ortadan kaldırmak için 28 Kasım 1852 (15 Safer 1269)'de bir ferman yayınlandı. Bu ferman ile Babıâli'ye bağlı bir memur durumuna düşen valilere, eski yetkilerinin iade edilmesi düşünülmüştü. Valiler, maiyetlerinde bulunan memurların hal ve hareketlerinden sorumlu olacaklardı. Bu nedenle kendilerinin idaresi altında bulunan kimseleri de azletmek yetkisine sahiptiler. Bunun dışında asayiş ve genel nizamın korunabilmesi için valilere geniş yetkiler verilmişti.²³²

Vali, eyalet içindeki defterdar, kaymakam, müdür ve diğer memurların amir ve merciidir. Mülkiye, maliye ve benzeri memurların davranışlarını gözetim altında bulundurur. Bu memurların kusur ve hatalarını ihtar ve tembihle düzeltmeye çalışır. Gerekğinde daha ağır cezalar uygular. Eyalet içindeki mülkiye, maliye ve kolluk memurlarından genel ve özel görevlerine aykırı davrananları memuriyetten çıkarıp yargılattırmaya, yerlerine vekil atamaya ve durumu Babıâli'ye bildirmeye görevli ve yetkilidir.²³³

²³⁰ Kılıç, a.g. m., s.45

²³¹ Çadırcı, "Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin.. "s. 226

²³² Kılıç, a.g. e. s. 50

²³³ A,g,e, s. 53

H.1326 (M. 1908) tarihli Beyrut salnamesinde İbrahim Halil Paşa'nın valilik görevinde bulunduğunu görmekteyiz. Beyrut valisi olan İbrahim Halil Paşa Vezir rütbesine sahiptir. Aynı zamanda altın Liyakat ve altın Hicaz madalyalarını almıştır. Meclis-i idare-i Vilayet'e başkanlık yapan İbrahim Halil Paşa'nın beraberinde ve alt statüsünde 1 naip, 1 defterdar, 1 mektubi ve kaymakam bulunmaktadır.²³⁴

b. Defterdar

Bir vilâyetin para işlerini idare eden kimse²³⁵ anlamında kullanılan defterdar, ilin maliye ve hesap işleriyle ilgilenir. Yaptığı işlerden valiye karşı sorumludur. H. 1326 (M. 1908) yılında Beyrut vilayetinde defterdarlık görevini Malik Bey yapmaktadır. Mütemayiz rütbesine sahiptir. Aynı zamanda erkân-ı vilayet ve meclis-i İdare-i Vilayet meclislerinde yer almaktadır.²³⁶

Osmanlı maliye teşkilatının başında sadrazama karşı sorumlu durumda bulunan defterdarlar vardı. Osmanlıların kendilerinden önceki Türk İslam devletlerinde de bulunan bu müessesenin İlhanlıların kullandığı “Defterdar-i Memalik” adını biraz değiştirerek benimsemişlerdi.²³⁷

Eyalet merkezlerinde bulunan büyük meclislerin tabi üyeleri olan defterdarların kendi başlarına vergi dağıtma ve toplama yetkisi yoktu. Hazineyi ilgilendirir bütün işlerde meclisin onayını ve düşüncelerini öğrendikten sonra işlem yapmaları zorunlu idi. Maliye nezareti ile doğrudan yazışma yetkisine sahip olmalarına karşın gerekli görüldüğünde meclis ve valiye karşı sorumlu idiler.²³⁸ Büyük meclislerde yer alan defterdar sadece maliyeyi ilgilendiren kararlarda etkin olabiliyordu.

²³⁴ Salname, H. 1326(M. 1908), s.114

²³⁵ Develioğlu, **a.g. e.** s.171

²³⁶ Salname, H. 1326(M. 1908), s.114

²³⁷ Mübahat S. Kütükoğlu, “ Osmanlı iktisadi yapısı” **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi,,** IRRICA, Yayınları, İstanbul 1994, s. 513

²³⁸ Çadırcı, “**Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin...**” s.228

c. Müftü

Fetva veren, vilâyet ve kazalarda din işlerine bakan kimsedir.²³⁹ Müftüler, İslâm Adliye Teşkilatı'nda yargı organının başında yer alan kadıların, en başta gelen yardımcıları ve danışmanlarıdır. Fetva verecek şahıslarda, kadıdan farklı olarak, özgür ve erkek olma vasıfları aranmamıştır. Yani kölelerin ve kadınların da, fetva verebilecek ehliyet ve özelliklere sahip olmaları durumunda, müftü olmalarında sakınca görülmemiştir.²⁴⁰

Müftüler, imparatorluğun merkezinde bulunan ve ulemanın başkanı olan Şeyhülislamın devlet ve hükümet merkezinde gördüğü işleri, eyalet ve sancak merkezi olan kentlerde gören kimselerdi. Yöneticilerin, kadının ve halkın çözemedikleri dinsel bir sorunları ortaya çıktığında ya da sorunlarına din bakımından destek sağlamak istediklerinde müftülere başvurulardı.²⁴¹ Kadı tereddüde düştüğü bazı durumlarda fetva için müftüye başvuruyordu ki, bu durum kadının karar almasını kolaylaştırıyordu. Gerçi kadı devleti temsil ediyordu ve müftünün görüşüne uymak zorunda değildi. Ancak müftü bir mesele dinin görüşünü bildiriyordu ki bu da kadı için meşruiyet kaynağı teşkil ediyordu.²⁴²

Müftü kendinden fetva istenilen konuları Hanefi fıkıhına dair yazılmış belli başlı kitaplarda bunların açıklama ve eklerin atıflar yaparak fetvasını verirdi. Bunun için fetvayı isteyenlerden ücret alır geçimini bu ücretlerle sağlardı.²⁴³

Osmanlı Devleti'nde, XVII. yüzyılın başlarından itibaren, her alanda baş gösteren gerileme ve kurumların bozulması, müftülük kurumunu da etkilemiş ve bu kurum içinde de farklı usulsüzlükler ortaya çıkmıştır. Hatta bu usulsüzlükler, XVIII. yüzyılda öyle boyutlara ulaşmıştır ki müftüler kendilerine

²³⁹ Develioğlu a.g. e., s.852

²⁴⁰ Esra Yakut, “ II. Meşrutiyet Döneminde Müftülerle İlgili Gerçekleştirilen Hukuki Düzenlemeler”, *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 3, sayı 1, 2004, s.34

²⁴¹ Çadırcı, “*Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin...*” s. 91

²⁴² Mehmet Ali Ünal, *Osmanlı Müesseseleri Tarihi, Fakülte* kitapevi Yayınları, Isparta, 2002, s.238

²⁴³ Çadırcı, “*Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin...*” s.92

çıkar sağlamak için fetva işlerinin dışında kazaların farklı işleri ile de uğraşarak ayanlarla anlaşmışlar, hatta zaman zaman ayan olma isteğinde bulunmuşlar ve çeşitli yolsuzluklara başvurmuşlardır.²⁴⁴

M. 1908 tarihli salnamede erkân-ı vilayet üyeleri arasında müftü bulunmamaktadır. Sayda kazasında memurin kaza ve meclis-i idare kaleminde müftülük görevinde Bahaaddin Bey,²⁴⁵ Akka Sancağında Abdullah Bey,²⁴⁶ Taberya Kazasında Abdulislam Taberi Bey,²⁴⁷ Safed Kazasında Hasan Nehvi Bey, Trablus- Şam Sancağında Mehmet Reşit Bey,²⁴⁸ Akkar Kazasında Umur Bey,²⁴⁹ Hısn El Ekrad Kazasında Mehmet Halid Bey,²⁵⁰ Nablus sancağında Şeyh Hasan Efendi,²⁵¹ Lazkiya Sancağında Abdulkadir Efendi,²⁵² Ceble Kazasında Hacı Mehmet Efendi,²⁵³ bulunmaktadır. Bazı kazalarda müftüye rastlanmamaktadır.

d. Mektubi

Kelime anlamı olarak: Mektupçu, nezaret, vilâyet veya diğer resmî dairelerde yazı islerini idare etmekle görevli bulunan en büyük memur anlamına gelmektedir¹⁶⁰. Haberleşme, matbaanın idaresi, tebligat müsveddelerinin düzenlenmesi, kuyudat toplama ve koruma işlerini yürütür.²⁵⁴

1882 yılında ayrıca, haberleşmeyi hızlandırmak ve muntazam hale getirmek için “Mektubi Kalemî” yeniden tesis edilmiştir. 1894’te Mektubi Kalemî’ne bağlı olarak “Sicil-i Ahval Şubesi” ve “İstatistik şubesi” 1896’da

²⁴⁴ Yakut, a.g. e. s.36

²⁴⁵ Salname, H. 1326 (M. 1908),s. 223

²⁴⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908),s. 262

²⁴⁷ Salname, H. 1326 (M. 1908),s. 282

²⁴⁸ Salname, H. 1326 (M. 1908),s. 299

²⁴⁹ Salname, H. 1326 (M. 1908),s. 319

²⁵⁰ Salname, H. 1326 (M. 1908),s. 328

²⁵¹ Salname, H. 1326 (M. 1908),s. 232

²⁵² Salname, H. 1326 (M. 1908),s. 362

²⁵³ Salname, H. 1326 (M. 1908),s. 374

²⁵⁴ Mutullah Sungur; “XIX. Yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Taşra İdaresi ve Vilâyet Yönetimi”, **Türkler**, C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 754.

“Tetkik-i Mükellefat Komisyonu” 1907’de “Teşkilat sandığı” ve “İlane-i Mekatip Komisyonu” kurulmuştur.²⁵⁵

H.1326 (M. 1908) tarihli Beyrut vilayet salnamesinde mektubi görevini Ahmet Bey Yapmaktadır. Evveli rütbesine sahip olan Ahmet Bey Osmani 2 Mecidi 3 nişanlarını almıştır. Erkan-ı Vilayet içerisinde vali, defterdar ve naip ile birlikte görev yapmaktadır. Aynı zamanda Meclis-i İdare-i Vilayet meclisinde de bulunmaktadır.²⁵⁶

e. Naib

Şer’i mahkemelerin hâkimlerine verilen unvandır. Kadı yerinde kullanılır. Mahkemeler tarafından bir isin tetkikine memur edilen bilirkişilerin tetkikatına nezaret eden mahkeme uzvuna da bu isim verilir.²⁵⁷ Kadının mahkeme işlerinde yardımcısı olan bir kısım memurlarda mevcuttu ki bunların başında “Naip” geliyordu. Naip kadının bulunmadığı hallerde duruşmaları idare etmek, serbest dirlikler içerisinde yer almayan köylerdeki davaların yerinde görülmesi için olay mahaline gitmek gibi görevleri ifa ediyordu. Ayrıca mevleviyet olan büyük şehir kadılarına bağlı işlere bakan kişilere de naip deniliyordu.²⁵⁸

Kadı ve naipier Osmanlı idaresinin zayıfladığı dönemlerde bir takım yolsuzluklara karışmışlardır. Bunu engellemek için merkez yönetim bir takım emirler çıkarmıştır. İlan edilen emirlerle kadı ve naipierin nasıl davranmaları gerektiği sık sık belirtilmekte ise de bir sonuç alınamadığından Mayıs 1838’de “*Tarik-i ilmiyye’ye Dair Ceza Kanunnamesi*” adı ile geniş içerikli bir

²⁵⁵ Erhan Pelitoğlu, **Meşrutiyet Devri Eğitimsel Reformlar**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004, s.3

²⁵⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908),s. 114

²⁵⁷ Pakalın, **a.g. e.** s.707

²⁵⁸ Ünal, **a.g. e.**, s.235-236

yasa çıkarılarak kadılık kurumuna yeni bir düzen verildi. Bu düzenleme Tanzimat öncesinde II. Mahmut'un attığı son önemli adım oldu.²⁵⁹

II. Mahmut Dönemi'nin sonlarında kadı ve naiplerin giyim kuşamıyla ilgili bir düzenlemenin daha yapıldığını görüyoruz. 06.08.1838 (15 Ca 54) tarihinde yapılan öneri padişah tarafından uydun görülmüş çıkarılan irade ile kadıların resmi törenlerde kıyafetlerinin ne olması gerektiği yeniden belirlenmiştir. Buna göre; kadılar, resmi toplantı ve divanlarda eskiden beri müderrisler gibi resmi kıyafet giyiyorlardı Ancak, bir süredir bunu bırakmışlar, divanlarda giyindikleri kıyafetler birbirine ve düzene uymaz olduğundan, düzensizliğe son vermek için resmi tören, toplantı ve divanlarda “*telli imame ve ferace*” yani sarık ve cübbe giymeleri kararlaştırılmıştı.²⁶⁰

H. 1326 (M. 1908) tarihli salnamede merkez naib'in Ömer Hulusi Efendi olduğunu görmekteyiz. Ömer Hulusi Efendi Bilad Hamse Mecidi 3 nişanlarını almıştır. Erkan-ı Vilayet ve Meclis-i İdare-i Vilayet üyesidir.²⁶¹

f. Defter-i Hakani Memuru

Defter-i Hâkanî kelime anlamı olarak; devletin mal, mülk ve arazi işleriyle uğrasan dairesi, tapu ve kadastro anlamına gelmektedir.²⁶² Her vilayet merkezinde bulunan defter-i hakani memurine; Defter-i hakani müdürü ve liva da bulunanlara defter-i hakani memuru unvanı verilmiştir. Livada bulunan memurlar dört sınıftır. Müdürlerin maiyetlerinde birer başkâtip malumatın ehemmiyetine göre birer veya ikişer kâtip ve merkez tapu kâtibi ve bunların maiyetlerinde birer veya ikişer refik istihdam olunur.²⁶³ Bağlı bulunduğu vilâyetin emlâk arazilerinin tasarrufunu sağlamak ve nüfus işlerine

²⁵⁹ Hamiyet Sezer Fevzioğlu, Selda Kılıç, “ Tanzimat Arifesinde Kadılık Naiplik Kurumu”, **Ankara Üniversitesi Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi**, cilt XXIV, sayı 38, Ankara 2005, s. 43-44

²⁶⁰ Fevzioğlu ve Kılıç, **a.g. m.**, s.48

²⁶¹ Salname H. 1326(M. 1908), s.114

²⁶² Develioğlu, **a.g. e.**,s. 204

²⁶³ Salname H. 1326 (M. 1908), s.121

bakmakla görevlidir. Bu konulardaki ilgili nizamnamelerin uygulanmasını sağlar.²⁶⁴

Defter-i Hâkanî Me'mûru Vilâyet Erkânı arasında yer almamaktadır. Vilayette Defter-i Hakani Dairesi bulunmaktadır. Bu dairenin başında Müdür Merhum Fethi Bey bulunmaktadır. Saniye rütbesine sahiptir. Defter-i hakani dairesi içerisinde 1 başkâtip, 4 refik ve 1 merkez tapu kâtibi ve sandık emini bulunmaktadır.²⁶⁵

g. Evkaf Müdürü

Evkaf, Cami, medrese, imaret gibi hayratın idaresine ayrılan arazi, bina ve vesaireyi ifade eder.²⁶⁶ Vakfın çoğuludur. Vakıf, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatın önemli işlevi olan dini, hukuki ve sosyal kurumdur. Bir kişi sahip olduğu menkul ve gayrimenkul mallardan bir kısmını veya tamamını Allah'ın rızasını kazanma niyetiyle halkın herhangi bir ihtiyacını gidermeye yönelik dini, Hayrice içtimai bir amaca müebbeden tahsis ederse malını vakfetmiş, yani vakıf müessesesini kurmuş olur.²⁶⁷ Evkaf müdürünün görevi, vakıflardan hazineye ait gelirlerin toplanması, vakıfların tamir ve bakımı ile ilgilenmektir.²⁶⁸

H. 1326 (M. 1908) yılına ait Beyrut vilayet salnamesinde evkaf müdürü Erkan-ı vilayet içerisinde bulunmamaktadır.

²⁶⁴ Sungur, **a.g. e.** s. 754

²⁶⁵ Salname H.1326(M. 1908),s.120

²⁶⁶ Develioğlu,**a.g. e.**, s.288

²⁶⁷ Yusuf Oğuzoğlu, **Osmanlı Devlet Anlayışı**, Eren Yayınları, İstanbul, 2000,s.153

²⁶⁸ Sungur, **a.g. m.** s. 755

h. Alay Beyi

Vilâyetin zabıta heyetinin genel sorumluluğu kendisine aittir. Zaptiye nizamnamesine ve talimatına göre hareket eder.²⁶⁹

2. Meclisler, Kalemler ve Komisyonlar

Mahalli idareler 1871 İdare-i Umûmiyye-i Vilâyet Nizamnamesi'ne göre düzenlemiştir. Vilâyet İdare, Kaza İdare, Belediye Meclisleri ve Belediye reislikleridir. Aynı zamanda Nahiye Müdürleri ve her İhtisas Komisyonları (Maarif, Nafia, Ticaret, Ziraat, vb.) mahalli idare organları arasında yer almaktadır.

a. Vilayet İdare Meclisi

Osmanlı Devleti'nin mülkî taksimatındaki en köklü düzenleme, 1864 yılında "Vilayet Nizamnamesi" ile Gerçekleştirildi. Devletin mülkî idaresinde bu tarihe kadar devam etmiş olan eyalet, sancak ve diğer mülkî birimler yerine yenileri kabul edildi. En büyük idarî üniteye "vilayet" adi verilerek, vilayet sancaklara, sancak kazalara, kaza karyelere bölündü. Vilayet amirine "vali", sancak amirine "mutasarrıf", kazanın yöneticisine "kaymakam" denildi. Karye (köy), halkın seçeceği muhtar tarafından idare edilecekti.²⁷⁰

1840'lı yıllarda ilk vilayet uygulamaları başarıyla sürdürülürken bir yandan da meclisler kurulması Müslüman ve Hristiyan vatandaşların bu meclislere katılımı sağlanmaya çalışılmıştır. 1840 da kurulan meclisler

²⁶⁹ Sungur, a.g. m .s.755

²⁷⁰ Ali Açıklı, " Tanzimat Döneminde Tokat Kazasında İdari ve Nüfus Yapısında Değişiklikler (1830- 1880), C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 27, no. 2,Aralık 2003, s.257

taşrada işlerin yürütülmesinde ve taşranın düzenlenmesinde önemli bir role sahiptir.²⁷¹

II. Meşrutiyet Döneminde 1913 yılında İrade-i Umumiye-i Vilayet Kanunu Muvakkatı (illerin genel yönetimine İlişkin Geçici Yasa) çıkarılmıştır. Bu yasa ile il özel idaresi; “il, taşınır ve taşınmaz mallara sahip v bu kanunla belirlenmiş ve sınırlandırılmış özel görevleri Gerçekleştirmekle yükümlü bir tüzel kişidir. Buna göre vilayetin iki yönü vardı: devlet idaresinde mülki taksimat dairesi olarak vilayet ve âdem-i merkeziyet birimi olarak vilayet. Vilayet organları; umumi meclis, vilayet ercümanı ve validir.²⁷²

Vilayet idare meclislerine başkanlık yapan validir. Seçilmiş ve tabi üyelerden oluşmaktadır. Tabii üyeler aza-ı Tabiiyye olarak geçmektedir. Vali, naip, defterdar ve kaymakamdan oluşmaktadır. Seçilmiş üyeler 1871 Yılı Nizamnamesi ile dört olarak belirtilmektedir. Bunlardan ikisinin Müslüman, ikisinin de gayrimüslim olması şartı getirilmişse de Nizamnamedeki hususlara pek yer verilmediği anlaşılmaktadır.²⁷³ H. 1326 M. 1908 tarihli salnamede 5 adet seçilmiş üye bulunmaktadır. Bunlar Mir Miran rütbesine sahip Arselan Dimşekiye Efendi, Mütamayız rütbesini almış olan Raşit Behim efendi, Salise Rütbesinde Necip Terad efendi, Nedire Metran Bey ve Necip Hani efendi'dir.²⁷⁴ Vilayet meclislerin üyelerinin bir kısmının seçimle belirlenmesindeki amaç halkın yönetimde etkinleşmesidir. Seçilmiş üyelerin Almış oldukları rütbelere baktığımızda yüksek sınıfa mensup oldukları anlaşılmaktadır.

²⁷¹ Eyüp Beyhan, “Osmanlı’dan günümüze Vilayet Meclisleri”, **Yerel Siyaset**, Eylül 2008, s.25

²⁷² Remzi Çiftçin, “Yeni İl Özel Yasasına Eleştiriler Bir Bakış”, **Yasama**, sayı 2, Temmuz, Ağustos, Eylül, 2006, s.124

²⁷³ Ortaylı, “İdari Teşkilat...”, s. 309

²⁷⁴ Salname, H.1326 (M. 1908), s. 114

MECLİS İDARE-İ VİLAYET²⁷⁵

REİS	
Zat sami-i vilayet-penahı	
A'zâ-yı Tabîyye	
Naip efendi	Bilad hamse m 2
Defterdar bey	Mütemayiz
Mektubi bey	Evveli o 3 m 2
Nakip El- Eşraf kaymakamı Abdülrahman Efendi	İzmir paye-i Mücerredi
A'zâ-yı Müntahabe	
Arselan Dimşekiye Efendi	Mir miran
Raşit Behim Efendi	Mütemayiz m 3 altın liyakat ve hicaz
Necip Terad Efendi	Salise
Nedire Metran Bey	
Necip Hani Efendi	

Vilayet idare meclislerin görevlerine gelince; nizamiyeye göre bu görevler iki kısımdan ibaretti. İlki, vilayetin genel yönetimi ile ilgili olanlardı. İkincisi ise özel idareyi ilgilendiriyordu. Genel işlerin görüşülmesi karara bağlanması, Vilayet Umum Meclislerine bırakılıyordu.²⁷⁶

İdarî Görevleri: Hükümetin gerek gördüğü her türlü satın alma işlerini yaparlardı. Mukavelelerin yapılması, kurallar çerçevesinde öşür ve diğer vergilerin iltizama verilmesi, devlet ormanlarının açık arttırmayla halka satılması işlerini yürütürlerdi. Orman ve maden işleriyle, kamuya ait binaların korunması, zaptiye askerlerinin yönetilmesi, olağanüstü durumlarda merkez tarafından gönderilecek askerin gereksinimlerinin karşılanması, gelir ve giderlerin denetlenmesi, menkul ve gayrimenkul durumda olan devlet gelir kaynaklarının idare edilmesi ve bu kaynakların korunması, belediye meclislerinin aldıkları kararların incelenmesi, livalar arasında yol yapımı, kaza ve köylerin kurulması birleştirilmesi, genel sağlığın korunması, panayır ve

²⁷⁵ Salname, H.1326 (M. 1908), s. 114

²⁷⁶ Çadırcı, “Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin...”, s. 255

pazaryerlerinin, kabristan alanlarının saptanması, hiç kimseye ait olmayan yerlerin kamu yararına değerlendirilmesi gibi işlerle ilgilenirlerdi.²⁷⁷

Vilayet idare meclislerinin ikinci önemli görevleri yargılama idi. Devlet memurlarının suç işleyenleri, kural gereği burada yargılanacaktı. Özellikle hazine malını zimmetine geçirme, rüşvet alma ve benzeri suçlardan yargılanacaklar bu meclise havale ediliyorlardı. Memurlar arasında görev anlaşmazlıkları ve benzeri yetki sorunları da burada çözülecekti.²⁷⁸

(1) Liva İdare Meclisleri

Sancaklar idaresinde memur olan kaymakam tarafından tıpkı eyaletler şeklinde idare olunacak, kaymakam (mutasarrıf) livaların idaresinde valilerin taşıdıkları mesuliyetleri üzerlerine alacaklardı. Yalnız kendilerine valilerin maiyetinde bulunduklarından onlardan aldıkları emirleri yerine getirecekler ve her hususta onları yetkili merci tanıyacaktı.²⁷⁹

H.1326 (M. 1908) tarihli salnamede Akka sancağında mutasarrıflı görevini Ferit Paşa yapmaktadır. Mecidi Rumeli Beylerbeyi rütbesini taşımakta ve yunan madalyasını taşımaktadır. Meclis-i idare-i Liva'ya başkanlık etmektedir. Liva idare meclisi 10 kişiden oluşmaktadır. Mutasarrıfla beraber beş kişi aza-ı tabiiyye'yi, beş kişide seçilmiş üye olan aza-ı müntahabe'yi oluşturmaktadır. Aza-ı tabiiyeyi oluşturanlar; mutasarrıf, müftü, naib, muhasebeci ve tahsilât müdürüdür.²⁸⁰ Bazı kazalardaki liva meclislerinde ise seçilmiş azaların sayılarında farklılık gözlenmiştir.

Liva idare meclisi, kaza idare meclisinin üst organıdır. Liva idare meclisleri nahiye meclislerinin de doğrudan üst organıydı. Bu nedenle bu

²⁷⁷ İnan, a.g. e. s. 349-350

²⁷⁸ Çadırcı, "Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin.." s. 255-256

²⁷⁹ Kaşkan, a.g .m., s.146

²⁸⁰ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 262

meclislerin kararlarını ve işlemlerini kontrol ederlerdi. Yani mevcut nahiyelerin kontrol organı, kaza idare meclisi olmayıp doğrudan liva idare meclisiydi.²⁸¹

Bu meclis bulunduğu kazanın mektep, hapishane, hastane gibi kurumlarının yapım, onarım işlerinin yanı sıra, kazaların birbirine bağlayan yolların yapımı, onarımı işlerine de bakmaktadır. Tıpkı vilayet idare meclisi gibi kendi alanındaki mali işlerle de uğraşmaktadır.²⁸²

H. 1326 (M. 1908) tarihli Beyrut vilayet salnamesinde meclis-i idare-i Livada yer alan görevliler şu şekildedir

Lazkiya Meclis-i İdare-i Liva²⁸³

Reis Mutasarrıf Abdülatif Paşa	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Muhasebeci İsmail Hafi Efendi Saniye	Naib Umur Lütfü Efendi M 3
Müftü Abdülkadir Efendi İzmir Paşası	Tahrirat Müdürü Mustafa Efendi
A'zâ-yı Muntahabe	
Hasan nece Efendi	Emin Ağa
Anton Efendi	Kostantin Bey Sanise

Akka Meclis-i İdare-i Liva²⁸⁴

Reis mutasarrıf Ferit Paşa	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Müftü Abdullah Efendi İzmir	Naip Vehbi Efendi
Tahsilât Müdürü Haki Efendi	Muhasebeci Cibran Asber Efendi
A'zâ-yı Muntahabe	
Derviş Ağa	Reşit Ebu Lahdi Efendi
Anton Hevam Efendi	Selim Habip Efendi
Baş Katip Tevfik Efendi	

²⁸¹ Ortaylı, “Mahalli İdareler...”,s. 81

²⁸² Çadircı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin** s 259

²⁸³ Salname, H. 1326(M. 1908), s. 362

²⁸⁴ Salname, H. 1326(M. 1908), s. 262

Trablus Meclis-i İdare-i Liva²⁸⁵

Reis mutasarrıf Aziz Bey	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Müftü Mehmet Reşit Efendi İzmir Paşası	Naip Halil Efendi
Tahrirat Kâtibi Abdulkadir Efendi	Muhasebeci Osman Fevzi Bey Saniye
A'zâ-yı Müntahabe	
Mahmut Ağa	Naip Şenbur Efendi Müderris
Habip Zebut Efendi	Antonyus Mesad Efendi

Nablus Meclis-i İdare-i Liva²⁸⁶

Reis mutasarrıf Emin Efendi	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Muhasebeci Mentar Efendi Salise	Naib Hurşit Efendi İzmir Paşası M 3
Müftü Şeyh Hasan Efendi İzmir Paşası	Tahrirat Müdürü Sadık Efendi Salise
Nakıb El-şerif Kaymakamı Mehmet Efendi Edirne Paşası M 2 O 2	
A'zâ-yı Müntahabe	
Edip Efendi Altın Hicaz Madalyası	Abdulhadi Zade Abdülhadi Efendi Salise
Cebzan Efendi	Mihail Efendi
Baş Kâtip Arif Efendi	

(2) Kaza İdare Meclisleri

Kazların başında yönetici olarak kaymakam bulunmaktadır. Kaymakam meclis-i İdare-i Kaza'nın da başkanıdır. Aza-ı Tabiiyye de kaymakam, müftü, tahrirat katibi ve mal müdürü bulunmaktadır. Toplamda beş üyeye sahiptir. Seçilmişlerden oluşan aza-i Müntahabe de ise üye sayısı dört adettir. Toplamda liva meclisinde dokuz üye bulunmaktadır.²⁸⁷ Fakat bu durum bütün kazalarda aynı olmamaktadır. Örneğin Safita kazasında meclis-i İdare-i Kazada meclis-i İdare-i Kaza'ya aynı şekilde kaymakam başkanlık yapmakta ancak Aza-ı Tabiiyye de 4 olması gereken üye sayısı 3'e düşmüştür. Bunlar mal müdürü, Tahrirat kâtibi ve naip'dir.²⁸⁸

²⁸⁵ Salname, H. 1326(M. 1908), s. 299

²⁸⁶ Salname, H. 1326(M. 1908), s. 332

²⁸⁷ Salname, H. 1326(M. 1908), s. 319

²⁸⁸ Salname, H.1326(M. 1908), s. 324

Kaza idare meclisleri de livadakinin benzer hizmetleri benzer kurallar çerçevesinde yürütmekte idiler. İdari davalar gelir ve giderlerin gözden geçirilmesi devlete ait kurum ve kuruluşların denetlenmesi, beledi tesislerinin yapılması ve onarımı da görüşülür, ziraat ve ticaretin geliştirilmesi için liva ve vilayet meclislerine önerilerde bulunabilirdi.²⁸⁹ Kaza idare meclisleri, taşra yönetim hiyerarşisi içerisinde hareket ve karar yeteneği en az olan organdı.²⁹⁰

H. 1326 (M. 1908) tarihli salnamede Meclis-i İdare-i Kaza içerisinde yer alan üyeler şu şekildedir;

Sahyon Meclis-i İdare-i Kaza²⁹¹

Reis Kaymakam Arif Bey	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Müftü Mahmur Efendi	Naib Abdulkadir Efendi
Tahrirat Kâtibi Mehmet Galip Efendi	Mal Müdürü Hafız Merkis Efendi
A'zâ-yı Müntahabe	
Mustafa Ağa	Ali Adris Efendi
Yusuf Nasır Efendi	Numan Efendi

Merkab Meclis-i İdare-i Kaza²⁹²

Reis Kaymakam Hamdi Bey	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Mal Müdürü Şükrü Efendi	Naib Abdullah Efendi
	Tahsilât Kâtibi Mehmet Hamza Efendi
A'zâ-yı Müntahabe	
Halil Bey	Mehmet Hacı Ahmet Efendi
Halil İlyas Efendi	Mir Mustafa İsmet Efendi

²⁸⁹ Çadırcı, **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin** s.260

²⁹⁰ Ortaylı, “**Mahalli İdareler..**”,s. 82

²⁹¹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 386

²⁹² Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 380

Ceble Meclis-i İdare-i Kaza²⁹³

Reis Kaymakam Mir Fuat Bey	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Müftü Hacı Mehmet Efendi	Naib Mustafa Efendi
Tahrirat Kâtibi İbrahim Ethem Efendi	Mal Müdürü Abdullah Efendi
A'zâ-yı Müntahabe	
Şakir Heyat Efendi	Abdulkadir Kasım Efendi
Genç Ağa Fasıl	Hasan Ağa Nesur

Sur Meclis-i İdare-i Kaza²⁹⁴

Mal Müdürü Yunus Bey	Naib Süleyman Efendi
A'zâ-yı Tabîiyye	
İbrahim Halevi Efendi	Hasan Efendi
Halil Heriş Ağa	İbrahim Salim Efendi

Merc- Ayun Meclis-i İdare-i Kaza²⁹⁵

Reis Mehmet Sadullah Bey Saniye M4	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Mal Müdürü Numan Efendi	Naip İsmail Efendi
Tahrirat Kâtibi İbrahim Efendi	
A'zâ-yı Müntahabe	
Abdullah Macid Efendi	Halil Fergan Efendi
Ferh Cebera Efendi	Salim Efendi

Hayfa Meclis-i İdare-i Kaza²⁹⁶

Reis Kaymakam Kemal Bey	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Müftü	Naip Abdullah Efendi
Tahrirat Kâtibi Mustafa Efendi	Mal Müdürü Nevri Efendi
A'zâ-yı Müntahabe	
Abdullah Musa Efendi	İbrahim Bey El-Halil Saniye
İshak Efendi	İskender Kesab Efendi

²⁹³ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 374²⁹⁴ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 247²⁹⁵ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 257²⁹⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 275

Taberya Meclis-i İdare-i Kaza²⁹⁷

Reis Kaymakam Abdulhalim Efendi	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Müftü Abdulislam Taberi Efendi İzmir Paşası	Naip Mehmet Ebu El Samed Efendi
Tahrirat Kâtibi İbrahim Efendi	Mal Müdürü Mustafa Sancar Efendi
A'zâ-yı Müntahabe	
Mahmut İsmail Efendi	Süleyman Hacı Efendi
Kerus Efendi	İskender Garep Efendi

Akkar Meclis-i İdare-i Kaza²⁹⁸

Reis Kaymakam Rauf Muhsin Bey	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Müftü Umur Efendi	Naip Mehmet Efendi
Tahrirat Kâtibi Salih Efendi	Mal Müdürü Reşit Efendi
A'zâ-yı Müntahabe	
Abdülkadir Bey El-Hamid	Mehmet Reşit Bey
İbrahim Nafah Efendi	Abdullah Köse Efendi

Safita Meclis-i İdare-i Kaza²⁹⁹

Reis Kaymakam Cemil Efendi	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Mal Müdürü Şabet Efendi	Naip Abdullatif Efendi
Tahrirat Kâtibi Abdullah Efendi	
A'zâ-yı Müntahabe	
Caber İblis Efendi	Abdulrahim Efendi
İlyas Beşer Efendi	İsber Beşar Efendi

²⁹⁷ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 282

²⁹⁸ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 319

²⁹⁹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 324

Safed Meclis-i İdare-i Kaza³⁰⁰

Reis Kaymakam İsmail Bey	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Müftü Hasan Nehvi Efendi	Naip Mehmet Sait Efendi
Tahrirat Kâtibi Mehmet Cemil Efendi	Mal Müdürü Hacı Hürşid Efendi Sanise
A'zâ-yı Müntahabe	
Mehmet Hasan Efendi	Mehmet Hacı Yusuf Efendi Sanise
İsmet Havri Efendi	Yusuf Ferid Efendi Sanise M 3

Hısn El- Ekrad Meclis-i İdare-i Kaza³⁰¹

Reis Kaymakam Ahmet Bey	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Müftü Mehmet Halid Efendi	Naib Aziz Efendi
Tahrirat Kâtibi Beşir Efendi	Mal Müdürü Numan Efendi
A'zâ-yı Müntahabe	
Şerif Ağa El-Hasan	Abdullah Ağa Al genç
Halil El-Kercis Efendi	İbrahim El-Şamin Efendi

Cenin Meclis-i İdare-i Kaza³⁰²

Reis Kaymakam Mehmet Seyfettin Bey	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Mal Müdürü Aziz Efendi	Naip Mehmet Fevzi Efendi
A'zâ-yı Müntahabe	
Mahmut Ağa El-Cerar	Hacı Mahmut Mensur Efendi
Halil Hedad Efendi	Hasan El-Hamit Efendi

³⁰⁰ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 293

³⁰¹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 328

³⁰² Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 349

Beni Sa'ab Meclis-i İdare-i Kaza³⁰³

Kaymakam Hacı İbrahim Vasfi Efendi	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Mal Müdürü Kasım Efendi	Naib Nurettin Efendi
A'zâ-yı Müntahabe	
Abdülcebar El- Ömer Efendi	Abdülrahim El-haç Efendi
Ahmet Hamdullah Efendi	Ahmet Melat Efendi

b. Belediye Meclisleri

Vilayet örgütünü yeniden düzenleyen 1871 Nizamnamesi'nin bir bolumu tamamen şehir ve kasabalarda bulunan belediye daire ve meclislerinin kuruluşuyla, yetki ve çalışma usullerini tanımlamaya ayrılmıştı. Belediye örgütünü, vilayet yönetiminin bir parçası ve uzantısı yapan bu nizamname vali, mutasarrıf ve kaymakamın bulunduğu her şehirde, bir belediye meclisinin bulunmasını öngörüyordu. Bu meclisin reisi daha önce olduğu gibi memurlar arasından seçilecek, mutasarrıfın tayini ve valinin onayı ile bu göreve gelip fahri olarak çalışacaktı. Belediye meclisi gene eskisi gibi reis, reis muavini ve seçilen altı üyeden kurulacaktı. Üyeler iki yılda bir secimle değişecek ve farklı cemaatlerden olacaklardı. Her yıl üyelerin yarısı kur'a ile değiştirilecek olup, mühendis ve tabip "müşavir meclis üyesi" sayılacaktı.³⁰⁴

Vilâyet Belediye Meclisi'nde gerek 1864 ve 1871 Nizamnamelerinde, gerekse 5 Ekim 1877 Belediyeler Kanunu'nda üye adedi Reis hariç, altısı seçim ile. Üçü (Reis Muâvini, Tabip ve Mühendis) "tabî" olmak üzere, toplam dokuz üyeden meydana gelmekteydi.³⁰⁵ Sur kazasında daire-i Belediye olarak geçmektedir. 1 reis, 4 aza, 1 Kâtip ve Sandık Emni, 1 tabip

³⁰³ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 355

³⁰⁴ Betül İskender, **Mahalli İdarelerin Kuruluş Sürecinde Balıkesir Belediyesi (1864- 1922)**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir, 2009, s. 37

³⁰⁵ İlber Ortaylı; **Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği**, T.T.K. Yay., İstanbul 1985, s. 96.

bulunmaktadır.³⁰⁶ Toplamda 7 üye bulunmaktadır. Belediyeler kanununda gösterilen 9 üye kuralına uyulmamıştır. Fakat kimi kazalarda bu kurala uyulmuştur. Örneğin; Akka sancağında 1 reis, 7 aza, 1 tabip, 1 aşî memuru olmak üzere toplam 9 üye bulunur.³⁰⁷ Daire-i Belediyeye başkanlık yapan Reis bu sayıya dâhil değildir. Hayfa kazasında 1 reis ve 9 üye bulunmaktadır.³⁰⁸ Safed Kazasında 1 reis ve 6 üye bulunmaktadır.³⁰⁹ Trablus- Şam sancağında 1 reis, 4 aza, 1 aşî memuru, 1 tabip, 1 mühendis, 1 katip-i hükümet, 1 gazhane, 1 sandık Emîni, 1 müfettiş toplam 14 üye bulunmaktadır.³¹⁰ Görüldüğü üzere vilayet dahilinde daire-i belediyelerde üye sayısında bir tutarlılık bulunmamaktadır. Pek çok mecliste de tabip üyeye rastlanmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin egemenlik anlayışını, mutlak monarşiden meşruti monarşiye dönüştüren anayasasının ilanından kısa bir süre sonra açılan Osmanlı parlamentosunun çıkardığı sayılı kanunlardan olan 1877 tarihli "Vilayetler Belediye Kanunu", Türkiye'de belediye ve belediyecilikle ilgili ilk kanuni düzenleme idi. Sonraki yıllarda pek çok değişikliğe uğrayan bu kanun esas itibarıyla, Türkiye'de cumhuriyet idaresine geçildikten sonra çıkarılmış 1930 tarihli Belediyeler Kanununa kadar yürürlükte kalacaktı.³¹¹

H. 1326 (M. 1908) Tarihli Beyrut Vilayet salnamesine göre belediye meclisleri ve bu meclislerde yer alan görevliler şu şekildedir;

Sahyon Daire-i Belediye³¹²

Reis Abdülrezzak Ağa	
Aza Mehmet Ali Ağa	Aza Mehmet Hasan Ağa
Kâtip	Aza Ahmet Ablis Ağa

³⁰⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 249

³⁰⁷ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 265

³⁰⁸ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 276

³⁰⁹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 294

³¹⁰ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 303

³¹¹ İskender, **a.g .e.**, s.38

³¹² Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 387

Merkab Daire-i Belediye³¹³

Reis Yusuf Hedam Efendi	
Aza Hacı Ali Cendi Efendi	Aza Yasin Mahmut Efendi
Aza İlyas Ganim Efendi	Aza Mahmut İsmail Efendi
Kâtip Ali Hamdi Efendi	Tabip Neip Havasi Efendi

Ceble Daire-i Belediye³¹⁴

Reis Mehmet Mir Efendi Ali Edip	
A'a Mehmet Hızır Efendi	Aza Hasan Zekeriya Efendi
Aza Mehmet Metbut Efendi	Aza Mehmet Nasır Efendi
Kâtip ve Emin-i Sandık Osman Hamza Efendi	Aza Mehmet Davut Efendi

Lazkiya Daire-i Belediye³¹⁵

Reis Hacı Ahmet Ağa Denure Salise	
Aza Ahmet Şertih Efendi	Aza Zeynettin Müfti Efendi
Aza Hamid Hedad Efendi	Aza Hacı Bedrettin Efendi
Aza Basili Kumin Efendi	Aza Necip Merkis Efendi
Kâtip Vecih Ezheri Efendi	Tabip Nurettin Efendi Salise
Sandık Emni Selim İlyas Efendi	

Beni Sa'ab Daire-i Belediye³¹⁶

Aza Halil Efendi	Aza Süleyman Efendi
Aza Ahmet Efendi	Aza Hemdan Efendi
Kâtip ve Emin-i Sandık Hesim Efendi	Aza Hasan El-haç Efendi

Cenin Daire-i Belediye³¹⁷

Reis Hacı Yusuf Mehmet El-Madi Efendi	
Aza Ragıp El-Şevki Efendi	Aza Hacı Hasan İblis Efendi
Aza Hacı Hasan Fevzi Efendi	Aza Mahmut Ebu Seyif Efendi
Kâtip ve Sandık Emni Ragıp Bey	Tabip Havri Efendi

³¹³ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 381

³¹⁴ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 370

³¹⁵ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 365

³¹⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 357

³¹⁷ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 350

Nablus Daire-i Belediye³¹⁸

Reis Hacı Tevfik Efendi Rabia M 4	
Aza Alahaddin Efendi Müderris	Aza Mehmet Sezai Efendi Müderris M4
Aza Mühilettin Efendi	Aza Tahir Kemal Efendi
Aza Mahmut Efendi	
Aşı Memuru Saib Efendi Müderris gümüş Liyakat	Tabip Neşan Efendi Salise
Sandık Emmini Sait Efendi	Kâtip Ahmet Efendi
Müfettiş Mehmet Efendi	

Trablus Daire-i Belediye³¹⁹

Reis Mehmet Raşit Kerima Efendi M 4 O 4 Hicaz	
Aza Mehmet Sait Bey saniye M 4	Aza Abdulhavi Efendi Mütemayiz m 4
Aza Yakup Mesad Efendi	Aza Tevfik İhsan Efendi
Aza Abdullah Nahiş Efendi	Aza Halil Havi Efendi
Aşı Memuru Abdullatif Efendi	Tabip Rıza Bey
Mühendis Ahmet Tevfik Bey	Kâtip-i hükümet Şerif Bey Salise Hicaz
Gazhane Memuru Vehip Efendi	Sandık Emmini Arif Bey
Müfettiş İbrahim Haki Efendi	

Safed Daire-i Belediye³²⁰

Reis Mahmut Selim Şahi Efendi Sanise	
Aza Cibran Beşet Efendi	Aza Abdulhalim Efendi
Tabip Corci Zayip Efendi	Aza Hikel Efendi
Sandık Emmini Mehmet Ardi Efendi	Kâtip Aziz Efendi

Taberya Daire-i Belediye³²¹

Reis Sait Teri Efendi	
Aza Hasan Efendi	Aza Hacı İbrahim Efendi
Aza Dabi Hedif Efendi	Aza Cibren Süleyman Efendi
Aza Şehade Efendi	Aza Netas Havi Efendi
Kâtip ve Sandık Emmini Mehmet Efendi	Tabip Mulis Efendi

³¹⁸ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 335³¹⁹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 303³²⁰ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 294³²¹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 284

Hayfa Daire-i Belediye³²²

Reis Cemil Efendi	
Aza Mustafa Efendi	Aza Yusuf Bey
Aza Sait Nemci Efendi	Aza Abdulrahman Efendi
Aza Yusuf İshak Efendi	Aza Âdem Henduka Efendi
Tabip Emin Efendi	
Sandık Emni Sait Ebu El-Mela Efendi	Kâtip Mişel Efendi

Akka Daire-i Belediye³²³

Reis Zeki Bizyon Bey Salise	
Aza Tevfik Efendi	Aza Ali Efendi
Aza Ceris Efendi	Aza Mehmet Efendi
Aza Habip Efendi	Aza Mihail Efendi
Tabip Sebmon Efendi	Aza nihale Efendi
	Aşı Memuru Davut Efendi

Merc- Ayun Daire-i Belediye

Reis Mihail Efendi	
Aza Halil Hızır Efendi	Aza Yakup Efendi
Aza Corci Efendi	Aza Lafi Kerha Efendi
Kâtip Ve Sandık Emni Batrus Nadir Efendi	Tabip İsmet Rehal Efendi

Sur Daire-i Belediye³²⁴

Reis Sait Bey Memlûk Mütemayiz	
Aza Sait Şehat Efendi	Aza Hacı Yusuf Helavi Efendi
Aza Nikola Beyruti Efendi	Aza Mecid Kahuri Efendi
Kâtip ve Sandık Emni Cibran Efendi	Tabip İbrahim Efendi

³²² Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 276

³²³ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 265

³²⁴ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 249

Sayda Daire-i Belediye³²⁵

Reis Cumhuri Zade Hasan Bey Sanise M 3	
Aza Mahmut Bey Sanise	Aza Yunis Efendi
Aza Hacı Umur Latif Efendi	Aza Şeyh Abdulhalim Efendi
Aza Hasan Rıza Efendi	Aza Haşim Efendi
Aza Selim Sami Efendi	Aza Umur Ebu Zuhur Efendi
Aza Mühendis İskender Efendi	Tabip Şahap Bey
Kâtip ve Emin Sanık Tefvik Mağrubi Efendi	

Beyrut Daire-i Belediye Meclisi³²⁶

Reis Abdülkadir Dena Efendi Evveli M 2 Gümüş İmtiyaz	
Aza Mühileddin Efendi	Aza Mehmet Mustafa Benim Efendi
Aza Vedih Kisaz Efendi	Aza Nikola Bey Saniye
Aza Alber Besul Efendi	Aza Yusuf Alhsati Efendi
Aza Sait Sabia Efendi	Aza Corci Efendi
Aza Halil Efendi	
Aza name Zekeriya Efendi	
Tabip Sani Habib Efendi	Ser Tabip Halil Efendi Saniye Hicaz

c. Meclis İdare Kalemi

Meclis İdare Kaleminde yazı işleri yapılmaktadır. Meclis İdare Kalemine Başkâtip Başkanlık yapmaktadır. Başkâtip haricinde ser mübeyyiz, kâtip, Mukid, mülazım ve 1 üye daha olmak üzere toplam beş üye bulunmaktadır.³²⁷

Beyrut Meclis-i İdare Kalemi³²⁸

Baş Kâtip Mehmet Rüştü Efendi	
Mukayyid İsmail Efendi	Muhasebe Kâtibi Hasan Efendi
Yevmiye Kâtibi İlyas Efendi	Mübeyyiz Enis Efendi
Belediye Mühendisi kemani Efendi	Belediye Müfettişi Münih Efendi
Sandık Emni Necip İzami Efendi	Belediye mühendisi Vihçen Efendi
Çavuş Nefer 20	

³²⁵ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 234

³²⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 191

³²⁷ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 117

³²⁸ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 116

Lazkiya Meclis-i İdare Kalemî³²⁹

Refiki Umur Efendi	Baş Kâtip Cemil Şükrü Efendi

d. Mektubi Kalemî

Vilayetin yazı işlerini yerine getirildi. Mümeyyiz başkanlığında toplanır. Üyeleri arasında mümeyyiz, ser mesut, ser mübeyyiz, garbi kâtibi olarak toplam 1 başkan 10 üye bulunur.³³⁰

Beyrut Mektubi Kalemî³³¹

Mümeyyiz Mehmet Said Bey Mütemayiz M 4	
Mümeyyiz Salih Sathi Efendi Salise M 5	Mümeyyiz Sani Yusuf Efendi Saniye Hicaz
Mesut Sani Halit Bey Hicaz	Ser Mesut Mustafa Hikmet Efendi Salise Hicaz
Ser Mübeyyiz Mustafa Fevzi Efendi	Mesut Zeynel Abidin Efendi Rabia
Mübeyyiz Reşit Paşa	Mübeyyiz Recai Efendi
Garbi Kâtibi Emin Efendi	Kemal Efendi

e. Evrak Müdüriyeti

Vilayette yazılı evrakların toplandığı ve düzenlendiği kurumdur. Başında 1 müdür, 1 muavin, 1 ser mukid, 2 mukid olmak üzere toplam beş kişiden oluşur.³³²

Beyrut Evrak Kalemî³³³

Müdür Hasan Hüsnü Efendi Evveli Sanisi 0 4 M 4 Gümüş Liyakat ve Hicaz	
Ser Mukid İbrahim Arif Efendi Rabia	Muavin Mustafa Naci Efendi
Mukid Salis Tefik Efendi	Mukid Sani Rıza Efendi Rabia

³²⁹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 117

³³⁰ Salname, H.1326 (M. 1908), s. 116

³³¹ Salname, H.1326 (M. 1908), s. 116

³³² Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 117

³³³ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 117

f. Muhasebe-i Vilayet

Vilayetlerdeki mali işleri yürütmekle yükümlülerdir. Mümeyyiz başkanlık yapmaktadır. Mesalih-i Cariye, varidat ve mesarafet olmak üzere üç şubeye ayrılmıştır. Mesalih-i Cariye şubesinde 1 muavin, 1 müfid, 1 kâtip ve 1 mümeyyiz olarak başkan haricinde toplam dört üye bulunur. Varidat şubesinde sadece 1 kâtip görev almaktadır. Mesarafet şubesinde 1 muavin, 1 kâtip bulunmaktadır. Aynı zamanda muhasebe-i Vilayet kaleminin liva ve kaza şubeleri vardır. Liva şubesinde 1 muavin ve 1 katip olarak toplam 2 üye kaza şubelerinde 1 Hazine-i Celile dava vekili, 1 muavin, 1 sandık emini, ve 1 katip toplam 4 üye mevcuttur.³³⁴

Beyrut Muhasebe-i Vilayet Kalemî³³⁵

(Mümeyyiz Hacı Arif Efendi)

Mesalih-i Cariye Şubesi

Muavin Selim Efendi	Kâtip Arif Efendi Mütemayiz O 4 M 4 Hicaz
Müfit Zekeriya Efendi	Mügeyiz İbrahim Efendi

Varidat Şubesi

Kâtip Corci Efendi Rabia Hicaz

Mesarafat Şubesi

Muavini Cemil Efendi	Kâtip Nikola Efendi

Liva Şubesi

Muavini Yusuf Efendi	Kâtip Beşir Efendi

³³⁴ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 115

³³⁵ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 117

Kaza Şubesi

Muavini Beşir Efendi M 5	Kâtip Emin Efendi Mütemayiz M 4 altın Hicaz
Sandık Emini Mihail Efendi	Hazine-i Celile dava vekili Avni Efendi

g. Evkaf Muhasebeciliği

Vakıfların gelir giderlerini düzenlerdi. Muhasebeci ve kâtipler bulunmaktadır.

h. Meclis idaresi

Salnamede bilgileri içerisinde Meclis İdaresi; başkanlığında, beledi azalarının bulunduğu görmektedir. Bu azalar Müslüman olduğu gibi gayri Müslimlerden de seçilebilmektedir.

ı. Komisyonlar

Tanzimat'tan sonra mahalli idarede yapılan değişikliklerden biride vilâyetlerde kurulan ihtisas komisyonlarıdır. Bu komisyonlarda halkı temsilen seçilmiş üyelerden oluşurdu.³³⁶ Vilayet yönetiminde görev bölümü esasına dayanan ve hizmet kuruluşu niteliğindeki özel ihtisas komisyonları, mahalli temsilcilerin aktif olarak katıldığı kurullardı. Ne var ki bu komisyonların bütün vilayet merkezlerinde kurulması mecburiyeti yoktu. Gerek görüldüğünde bütün vilayet merkezlerinde oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Başlıca olarak ziraat, komisyonları yol yaptırma komisyonları ile iskân komisyonlarını sayabiliriz.³³⁷

³³⁶ Ortaylı, “Tanzimat’tan Cumhuriyete Yerel ...”s. 171.

³³⁷ Çadircı, “Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin...” s.268-269

(1) Nafia Komisyonu

Yol, köprü, yapımı ve tamiri ile devlete ait benzeri inşaat işleriyle ilgilenirdi. Beyrut vilayet merkezinde bir başkan dört üye bulunmaktadır. Ser Mühendis, ziraat bank şubesi müdürü, nüfus nazırı gibi görevlerde bulunan üyeleri vardır. Toplama dört üyeye sahiptir.³³⁸ Fakat bütün nafia komisyonda aynı şartlar gözlenememektedir. Bu da var olan nizamnameye uyulmadığının kanıtıdır. Örneğin; Akka sancağında 1 başkan 6 üye bulunmaktadır. Başkanlığı Akka kazasının Mutasarrıfı olan Ferit Paşa yapmaktadır. Belediye reisi, nüfus memuru, ziraat bank memuru, kâtip, nafia mühendisi gibi üyelere oluşmaktadır.³³⁹ Kazalar da nafia komisyonu bulunmamaktadır. Lazkiya sancağında mutasarrıf başkanlık yapmakla beraber toplamda 7 üye bulunmaktadır.³⁴⁰ Vilayet dâhilinde bulunan nafia komisyonlarında üye sayısı değişiklik gösterirken genel olarak 1 başkan, 6 üyeden oluşmaktadır.

Vilayet dahilinde Nafia Komisyonlarında görevli olan şahıslar şu şekildedir;

Lazkiya Nafia Komisyonu³⁴¹

Reis mutasarrıf Abdullatif Paşa	
Aza Ahmet Şertih Efendi	Aza Hasan nece Efendi
Aza Halit Efendi Sanise	Aza Mahmut Efendi
Mühendis Vekili Saffet Efendi Sanise	Aza Yusuf Fehda Efendi
Kâtip Rüstem Efendi	

Nablus Nafia Komisyonu³⁴²

Reis Mutasarrıf Emin Efendi	
Aza Nüfus Memuru Arif Efendi	Aza Daire-i Reisi Tevfik Efendi Rabia
Aza ziraat Bank Muhasebe Kâtibi Şükrü Efendi	Aza Ticaret Odası Reisi Edip Efendi
Katib Abdulkadir Efendi	Aza kondüktor

³³⁸ Salname H. 1326(M. 1908), s. 116

³³⁹ Salname H. 1326(M. 1908), s. 262

³⁴⁰ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 362

³⁴¹ Salname H. 1326(M. 1908), s. 362

³⁴² Salname H. 1326(M. 1908), s. 332

Trablus Nafia Komisyonu³⁴³

Reis mutasarrıf Aziz Bey	
Aza Sait Kerima Bey Saniye O 4	Aza Mahmut Ağa
Aza Mühendis Dimitri Efendi	Aza Nüfus Memuru Abdullatif Efendi
Katip Ragıp Efendi	Aza Ziraat Bank Sandığı Muhasebe Kâtibi Ali Fevzi Bey

Akka Nafia Komisyonu³⁴⁴

Reis mutasarrıf Ferit Paşa	
Aza-ı Belediye Reisi Zeki Bizan Bey Sanise	Aza Reşit Ebu Lahdi Efendi
Aza Nafia mühendisi efendi	Aza Nüfus Memuru Şükrü Efendi
Kâtip Enis Cerrah Efendi	Aza Ziraat Bank Kâtibi Ferullah Efendi

Beyrut Nafia Komisyonu³⁴⁵

Ser Mühendis Besara Efendi Mütamayız M 3 O 3	
Ser Mühendis Muavini İbrahim Fikri Efendi Rabia	Merkez Mühendisi Hasan Vesafi Efendi Rabia Hicaz ve Yunan
Baş Kâtip Ömer Efendi	Kontorotol Hıramambo Efendi

(2) Maarif Meclisi

H. 1326 M. 1908 tarihli Beyrut vilayet salnamesini incelediğimizde karşımıza "Beyrut Hamidiye Ticaret ve Sanayi Mektebi Komisyonu" çıkmaktadır. Bu komisyonda başkanlığı Naip Ömer Hulusi Efendi yağımaktadır. 1 başkan, 9 üye olmak üzere toplam 10 kişiden oluşmaktadır.³⁴⁶

Kazalarda da maarif komisyonu bulunmaktadır. Sayda kazasında İki başkan bulunmaktadır. Bunlar kaymakam ve naiptir. Bunun dışında sekiz üye ile toplamda on kişiden oluşmaktadır.³⁴⁷ Fakat üye sayılarında kazalar arası

³⁴³ Salname H. 1326(M. 1908), s. 299

³⁴⁴ Salname H. 1326(M. 1908), s. 262

³⁴⁵ Salname H. 1326(M. 1908), s. 131

³⁴⁶ Salname H. 1326(M. 1908), s. 116

³⁴⁷ Salname H. 1326(M. 1908), s. 233

farklılık yaşanmaktadır. Sur Kazasında Maarif Komisyonunda iki başkan, altı üye toplam sekiz kişi bulunmaktadır.³⁴⁸ Bütün kazalarda maarif komisyonu bulunmamaktadır. Örneğin Merc- Ayun kazasında bu komisyon yoktur. Ancak eğitim işleri için memurin Müteferrika bulunmaktadır.³⁴⁹ Akka sancağına da yine maarif komisyonunun başında iki reis bulunmaktadır. Reislik görevini yerine getirenler mutasarrıf ve müftüdür. Yalnız her zaman iki reise rastlanmamaktadır.

H. 1326 (M. 1908) Tarihli salname bilgilerine göre Beyrut Vilayetinde Maarif Komisyonları ve çalışanları şunlardır;

Sahyon Maarif Komisyonu³⁵⁰

Reis Kaymakam Arif Bey	
Aza Ali Adris Ağa	Aza Mahmut Hekim Efendi

Merkab Maarif Komisyonu³⁵¹

Reis Kaymakam Hamdi Bey	
Aza Tahrirat Kâtibi Mehmet Hamza Efendi	Aza Mal Müdürü Şükrü Efendi
Aza Abdülkadir Efendi	Aza Abdüllatif Efendi

Ceble Maarif Komisyonu³⁵²

Reis Müftü Mehmet Efendi	
Aza Rüşdiye Muallimi Bekir Sıtkı Efendi	Aza Ali Edip Efendi
Aza Abdullah El Sami Efendi	Aza Evkaf Memuru Vekili Hamit Efendi
Kâtip İbrahim Efendi	

³⁴⁸ Salname H. 1326(M. 1908), s. 247

³⁴⁹ Salname H. 1326(M. 1908), s. 258

³⁵⁰ Salname H. 1326(M. 1908), s. 386

³⁵¹ Salname H. 1326(M. 1908), s. 380

³⁵² Salname H. 1326(M. 1908), s. 375

Lazkiya Maarif Komisyonu³⁵³

Reis	
Aza Kostantin Bey Salise	Aza Mekteb-i İdadi Muallimlerinden Arif Efendi
Aza Reşid Ağa Hazinedar	Aza Abdülvahid Harun Efendi
Aza Maarif Müfettişi Abdülgani Efendi	Aza Maarif Müfettişi Abdüllatif Sofi Efendi
Kâtip ve Emin-i Sandık Osman Zeki Efendi	

Beni Sa'ab Maarif Komisyonu³⁵⁴

Reis Kaymakam Hacı İbrahim Vasfi Efendi	
Aza Sait Efendi Müderris	Aza Redif Binbaşı Reşit Efendi
Aza Abdülrahim Efendi	Aza İsmail Efendi
Aza Kâtip Süleyman Efendi	Aza Ahmet Hamdullah Efendi
Sandık Emni Kemal Efendi	

Cenin Maarif Komisyonu³⁵⁵

Reis Abdulhadi Hafız Efendi Mir Emire	
Aza Hacı Yusuf Mehmet Ali Efendi	Aza Hacı Mustafa İblis Efendi
Kâtip Ahmet Sıdkı Efendi	Aza Hacı Haydar Abdulhadi Efendi
Sandık Emni Mehmet Sait Efendi	

Nablus Maarif Komisyonu³⁵⁶

Reis mutasarrıf Emin Efendi	
Aza Hamiş Zade Ahmet Efendi	Aza Mekteb-i idadisi Müdürü Abdulrahman Efendi
Aza Regaib Kemal Efendi Müderris	Aza Derizade Namir Efendi Müderris
Katip Ahmet Ağa	Aza Abdulrahman Efendi
Sandık Emni Şakir Efendi	

³⁵³ Salname H. 1326(M. 1908), s. 366

³⁵⁴ Salname H. 1326(M. 1908), s. 356

³⁵⁵ Salname H. 1326(M. 1908), s. 350

³⁵⁶ Salname H. 1326(M. 1908), s. 333

Trablus Maarif Komisyonu³⁵⁷

Reis Evel Tahrirat Müdürü Abdulkadir Kemal Efendi Evveli Sanisi M 4 O 4 Hicaz	
Aza Mustafa Efendi	Aza Mehmet Kemal Efendi Saniye M 4
Aza Kâtip Hamit Efendi	Aza Mehmet Raşit Efendi Müderris

Safed Maarif Komisyonu³⁵⁸

Reis Kaymakam İsmail Efendi	
Aza Mehmet Hacı Yusuf Efendi	Aza Mekteb-i Rüşdi Muallimi Behçet Efendi
Aza Hasan Murat Efendi	Aza İsmet İlhan Efendi
Sandık Emmini Sait Efendi	Kâtip Cemil Efendi

Taberya Maarif Komisyonu³⁵⁹

Reis Müftü Abdulislam Taberi Efendi	
Aza Mustafa Sendud Efendi	Aza Mustafa Sancar Efendi
Aza Mehmet Kadri Efendi	Aza Raşit Efendi
Sandık Emmini İbrahim Yasin Efendi	Kâtip İbrahim Efendi

Hayfa Maarif Komisyonu³⁶⁰

Reis Kaymakam Kemal Bey	
Aza Faris Yasin Efendi	Aza Tefik Bey El Halil Sanise
Aza Ahmet Hacı İbrahim Efendi	Aza Abdullah Musa Efendi
Kâtip ve emin Sandığı Mehmet Nedim Efendi	Aza Rüştüye Muallimi Hilmi Efendi

Akka Maarif Komisyonu³⁶¹

Reis mutasarrıf Ferit Paşa	
Reis Sani Müftü Abdullah Efendi	
Aza İbrahim Efendi	Aza Mekteb-i Adliye Müdürü Kemal Efendi
Aza Recep Efendi	Aza Reşit Ebu Lahdi Efendi
Sandık Emmini Mahmut Efendi	Aza Kâtip Kemal Efendi

³⁵⁷ Salname H. 1326(M. 1908), s. 258

³⁵⁸ Salname H. 1326(M. 1908), s. 293

³⁵⁹ Salname H. 1326(M. 1908), s. 283

³⁶⁰ Salname H. 1326(M. 1908), s. 275

³⁶¹ Salname H. 1326(M. 1908), s. 263

Sur Maarif Komisyonu³⁶²

Reis Sani Süleyman Efendi	Reis Evvel Kaymakam Mehmet Bey
Aza Hacı Davut Efendi	Aza Sait Memlük Efendi
Aza Sait Efendi	Aza Hacı İsmail Halil Efendi
Aza Hacı Halil Helavi Efendi	Aza Hacı Abdullah Efendi

Sayda Maarif Komisyonu³⁶³

Reis Sani Naip Emin Kerami Efendi	Reis evvel Kaymakam Abdulhalim Efendi
Aza Nakip El- Eşraf kaymakamı Ahmet Efendi Edirne Paşası 0 4	Aza Müftü Behaeddin Efendi
Aza Hacı Mehmet Bey Ebu Zahir Saniye	Aza Rüştüye muallim evveli sıdkı Hacı Mülhittin Haşisu Efendi
Aza Yunis Kâtip Efendi	Aza Hasan Cumuri Bey Sanise M 3
Aza Emin Abdullatif Efendi	Aza Mehmet Tevfik Sami Efendi

Beyrut Maarif Komisyonu³⁶⁴

Müdür Abdulkadir Kebani Efendi O 3 M 2 evveli Hicaz ve tahlisiye	
Müfettiş Mehmet Ali Bey Saniye	Muhasebe Müdürü Cemil Bey Sanise M 3 Hicaz
Muhasebe refiki Rüşkan Efendi	Kâtip memuru nazır Şahap Efendi M 3
Sandık Emni Zeki Efendi	Kâtip Mesbah Efendi

(3) Sanayi, Ticaret ve Ziraat Odası

Beyrut vilayet merkezinde Ticaret Odası bulunmaktadır.1 başkan,2 müşavir, 8 üye toplam 11 kişiden oluşmaktadır. Başkanlığını Reis Arselan Efendi yapmaktadır. Mütemayiz rütbesine sahiptir. İyakat ve Hicaz madalyalarına sahiptir. Sur kazasında Tahrirat ve Ziraat Odası bulunmaktadır. 1 reis ve 3 üyeden oluşmaktadır.³⁶⁵ Akka Sancağında Ziraat Ve Ticaret Odasında 1 başkan,6 üye bulunmaktadır. Başkanlık görevini Reis

³⁶² Salname H. 1326(M. 1908), s. 247

³⁶³ Salname H. 1326(M. 1908), s. 233

³⁶⁴ Salname H. 1326(M. 1908), s. 129

³⁶⁵ Salname H.1326(M. 1908), s. 248

Reşit Ebu Ahidi Efendi yapmaktadır.³⁶⁶ Trablus Şam sancağı Ticaret ve Ziraat Odasında toplam 6 üye bulunmaktadır.³⁶⁷

Vilayet dahilinde bulunan ticaret ve ziraat odaları şunlardır;

Merkab Ticaret ve Ziraat Odası³⁶⁸

Reis Mehmet El-haç Ahmet Efendi	
Aza Elhaç Ahmet Efendi	Aza Yasin Ağa
Aza İlyas Ganim Efendi	Aza Abdülkadir Efendi

Ceble Ticaret Ve Ziraat Odası³⁶⁹

Reis Ahmet Selim Efendi	
Aza Abdulrahman Abid Efendi	Aza Abdullah El-Sami Efendi
Aza Kâtip Osman Efendi	Aza Nadir Heyad Efendi

Lazkiya Ticaret Odası³⁷⁰

Reis Mehmet Ali Bey Sanise	
Aza Mehmet Hamade Efendi	Aza Mehmet Bedrettin Efendi
Aza Hacı Mehmet El-Metta Seyfi Efendi	Aza Yusuf Fehda Efendi
Aza Necip Samada Efendi	

Lazkiya Ziraat Odası³⁷¹

Reis Evvel Abdulvehid Efendi	Reis Sani Mehmet Accan Efendi
Aza Mahmut Ağa Sofi	Aza Sait Safiye Efendi
Aza Emin Zerik Efendi	Aza Fuat Salih Efendi
Aza Mahmut İsmail Efendi	Aza Raci Savvaf Efendi
Aza Necip Beder Efendi	Aza Ahmet Şoman Efendi
Kâtip Faris Efendi	Aza Süleyman Ağa Şahrur

³⁶⁶ Salname H. 1326(M. 1908), s. 265

³⁶⁷ Salname H. 1326 (M. 1908), s302

³⁶⁸ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 381

³⁶⁹ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 375

³⁷⁰ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 365

³⁷¹ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 365

Nablus Ticaret ve Ziraat Odası³⁷²

Reis Edip Efendi Altın Hicaz Madalyası	
Aza Yusuf Efendi	Aza Tahir Efendi
Aza Abdulhalim Efendi	Aza Müfit Efendi
Aza Mihail Efendi	

Trablus Ticaret ve Ziraat Odası³⁷³

Aza Mühilettin Efendi	Aza Mehmet Şaban Efendi
Aza Corci Efendi	Aza Hami Kerima Efendi
Kâtip Emin Şevki Efendi	Aza Fransis Şebetini Efendi

Safed Ticaret ve Ziraat Odası³⁷⁴

Reis hasan Abdulrahim Efendi	
Aza Abdulbeşat Efendi	Aza Mahmut Mustafa Efendi

Akka Ticaret ve Ziraat Odası³⁷⁵

Reis Reşit Ebu Ahidi Efendi	
Aza Abdulislam Efendi	Aza Salih Efendi
Aza Mihail Efendi	Aza Tevfik Efendi
Aza Corci Efendi	Aza Selim Efendi

Sur Tahrirat ve Ziraat Odası³⁷⁶

Reis Metri Kıbtı Efendi	
Aza İbrahim Helavi Efendi	Aza Hacı Davut Efendi
İskender Efendi	

³⁷² Salname H. 1326 (M. 1908), s. 335

³⁷³ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 302

³⁷⁴ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 294

³⁷⁵ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 265

³⁷⁶ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 248

Beyrut Ticaret Odası³⁷⁷

Reis Arselan Efendi Mütemayiz M 3 liyakat ve Hicaz	
Müşavir Sani Abdulrahman Nemani Efendi	Müşavir evvel İlhaç Mehmet Teyari Efendi
Aza Abdülkadir Carudi Efendi	Aza Selim Ali Efendi
Aza Mihail Gabril Efendi	Aza Necip Name Tarık Efendi
Aza Alber Besul Efendi	Aza Necip Hasani Efendi
Aza Nesim Efendi	Aza Selim Efendi

(4) Sicil-i Ahval Komisyonu

Beyrut vilayeti sicil-i ahval komisyonunda reis mektubi bey olarak geçmektedir. Bunun haricinde 3 üyesi vardır. Bu üyeler, meclis idare baş kâtibi, evrak müdürü ve mektubi kalemi kâtibi gibi görevlerde bulunmuşlardır.

3. Sancaklar

Osmanlı Devleti'nde sancak, askerî ve idarî kimliğe sahip temel birimdir. 19. yy. da genel olarak idarî teşkilâtta ve sancak taksimatında önemli değişimler olmuştur.³⁷⁸

a. Mutasarrıf

Özünde mali bir teşkilatlanma olan Muhassıllık Teşkilatı, iltizam sisteminden emanet sistemine geçiş demektir. Mali açıdan olduğu kadar, idari açıdan da radikal bir dönüşümü ifade eder. Çünkü yetkilerin paylaştırılması üzerine inşa edilmiştir. Yani taşrada vali tarafından kullanılan idari, mali ve askeri yetkilerin farklı kişi ve kurumlara devri söz konusudur. Bu sistemde

³⁷⁷ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 132

³⁷⁸ Sungur, a. g. m s.756

muhassıl-ı emvali adıyla merkezden atanan memur, mali konularda sorumlu kılınmıştır. Doğrudan Maliye Nazırı ile iletişime geçme yetkisi vardır.³⁷⁹

H.1326 (M. 1908) tarihli salnameye göre Akka sancağında mutasarrıflık görevini Ferit Paşa yapmaktadır. Mecidi Rumeli Beylerbeyliği rütbesine ve Yunan Madalyasına sahiptir.³⁸⁰ Trablus sancağında Aziz Bey mutasarrıfken Evveli Sanisi rütbesine ve Altın İmtiyaz Madalyasına sahiptir.³⁸¹ Nablus sancağı mutasarrıfı Emin Efendidir. Evveli rütbesine ve altın Liyakat Madalyasına sahiptir.³⁸² Lazkiya sancağının mutasarrıfı Abdullatif Paşa'dır. Beylerbeyi Rütbesine sahiptir. Altın liyakat madalyası bulunur.³⁸³

b. Erkan-ı Liva

H. 1326 (M. 1908) tarihinde Akka sancağı Erkan-ı Livada dört üye bulunduğunu görmekteyiz. Bu üyeler müftü, naip, tahsilât Müdürü ve muhasebecidir.³⁸⁴ Erkan-ı liva üyeleri aynı zamanda idare meclislerinde üyeleridir. Beyrut vilayetindeki bütün sancaklarda üye sayısı dört adettir.

H. 1326 (M. 1908) tarihinde Beyrut vilayetinde erkan-ı liva şu şekildedir;

Beyrut Erkan-ı vilayet³⁸⁵

Naib Ömer Hulusi Efendi	Bilad hamse m 2
Defterdar Malik Bey	Mütemayiz
Mektubi Ahmet Bey	Evveli 0 3 2 m

³⁷⁹ Efe, **a.g. m.** s.91

³⁸⁰ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 262

³⁸¹ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 299

³⁸² Salname H. 1326 (M. 1908), s. 332

³⁸³ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 362

³⁸⁴ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 262

³⁸⁵ Salname, H. 1326(M. 1908), s. 114

Akka Erkan-ı Liva³⁸⁶

Müftü Abdullah Efendi İzmir Paşası	Naip Vehbi Efendi
Tahsilât Müdürü Haki Efendi Sanisi	Muhasebeci Cibran Asber Efendi Mütemayiz

Trablus Erkan-ı Liva³⁸⁷

Müftü Mehmet Reşit Efendi İzmir Paşası	Naip Halil Efendi
Tahrirat Kâtibi Abdulkadir Efendi evveli Sanisi M 4 O 4 Hicaz	Muhasebeci Osman Fevzi Bey Saniye

Nablus Erkan-ı Liva³⁸⁸

Muhasebeci Mentar Efendi Salise	Naib Hurşit Efendi İzmir Paşası M 3
Müftü Şeyh Hasan Efendi İzmir Paşası	Tahrirat Müdürü Sadık Efendi Salise

Lazkiya Erkan-ı Liva³⁸⁹

Muhasebeci İsmail Hafi Efendi Saniye	Naib Umur Lütfü Efendi M 3
Müftü Abdülkadir Efendi İzmir Paşası	Tahrirat Müdürü Mustafa Efendi

c.Tahrirat Müdürü

Sancaktaki kayıtların toplanması ve korunmasından tahrirat müdürü sorumludur. Maiyetlerinde bir tahrirat kalemi bulunur³⁹⁰

d. Muhasebeci

Bağlı bulunduğu sancağın hesap işlerine bakardı. Vilâyet defterdarlık dairesinin valisi vasıtasıyla mutasarrıfa tebliğ edeceği tarif namelere vakıf olarak bunları yerine getirmekle yükümlüydü.³⁹¹

³⁸⁶ Salname, H. 1326(M. 1908), s. 262

³⁸⁷ Salname, H. 1326(M. 1908), s. 299

³⁸⁸ Salname, H. 1326(M. 1908), s. 332

³⁸⁹ Salname, H. 1326(M. 1908), s. 362

³⁹⁰ Sungur, **a.g. m.** s. 760

e. Naip

Naipler şer'i mahkemelerde hakimlik yapmaktadırlar aynı zamanda kadı yardımcısı olanakta bilinmektedirler kadılar bulundukları kazaların ayan ve erkaniyla olan davalarda onları ve taraftarlarını diğerlerine tercih ederek şeriata aykırı hükümler vererek haksızlık yapmalarının doğru olmadığı, devletin ve saltanatın devamı zulmün kaldırılması ve şeriata uygun davranılması ile mümkün olacağından, taşraya görevli giden kadı ve naiplerin hak ve adalet üzere, şariat hükümlerini uygulamaya muktedir, dindar olmalarının gerekliliği vurgulanmıştır.³⁹² Salnameleri incelediğimizde kaza idari birimlerinde naiplerin görev yaptığını görmekteyiz.

f. Müftü

Müftüler kazalarda fetva vermekle sorumlu idiler. Müftülerin, kadılık makamı boş bulunan kazalarda, hangi koşullarla kadılara vekâlet edebilecekleri,

20 Ocak 1915 tarihinde, Meşihat Makamı tarafından hazırlanarak, Meclis-i

Mebusan'a sunulan "Mehakim-i Şeriyye'de İcra-yı Vekâlet Edenler Hakkında" ki kanun lâyihası ile bir kez daha gündeme getirilmiştir. Buna göre, şer'i mahkemelerde "icra-yı vekâlet" edecek kimselerin, Darülfünun-ı Osmani'nin Hukuk Şubesi'nden veya Medrese- yi Kuzzat'tan mezun olmaları ya da en azından beş yıl süre ile kadılık, müftülük görevlerinde bulunup, yeterliliklerini ispatlayarak, Meşihat Makamı'ndan adlarına mezuniyet belgesi düzenlenmiş olmaları gerekiyordu.³⁹³

³⁹¹ Sungur, **a.g. m.**, s. 760

³⁹² Sezer ve Kılıç, **a.g. m.** s. 38

³⁹³ Yakut, **a.g. m.** s.41

g. Tahrirat Kalemi

Tahrirat kalemi sancakların mali işlerine bakmakla yükümlüydü. Lazkiya sancağında Tahrirat Müdürü Mustafa efendidir. Erkan-ı liva içerisinde yer alır. Tahrirat kaleminde ise tahrirat müdürü bulunmamaktadır. Onun yerine muavini yer almaktadır. Toplamda beş üyeye sahiptir.³⁹⁴ Nablus sancağında tahrirat kaleminde 1 tahrirat müdürü muavini, 1 evrak memuru, 2 mümeyyiz toplam 4 üye bulunmaktadır.³⁹⁵ Akka sancağı tahrirat kalemi refik sani ve refik evvel 2 üyeden oluşmaktadır.³⁹⁶ Trablus sancağında 3 mümeyyiz, 1 refik sani, 1 refik evvel toplam 5 üye bulunmaktadır.³⁹⁷

4. Kazalar

Kazalar idari teşkilat içinde sancakların altında yer alan birimlerdir. Her sancak kazaya ayrılmıştır. Kaza belli özellikler taşıyan bir kasabanın adalet ve işlerinde çevresindeki “nahiye ve kariye (köy)” lerin merkezi olmasıyla ortaya çıkan bir yönetim biçimidir. Kazaların altındaysa tımarlı sipahilerin bulunduğu köyler yer alır. ³⁹⁸ 1871 yılından önce kazalar, kaza müdürleri tarafından yönetilirken, 1871 yılında çıkarılan nizamname ile kaza teşkilatı, kaymakamlar ile yönetilmeye başlanmıştır.³⁹⁹

a. Mal müdürü

Kazaların mali işlerine bakarlardı.⁴⁰⁰ Salnamemizde bütün kazalarda mal müdürlerinin görev yaptığını görmekteyiz.

³⁹⁴ Salname, H. 1326(M. 1908), s. 363

³⁹⁵ Salname, H. 1326(M. 1908), s. 333

³⁹⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 265

³⁹⁷ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 300

³⁹⁸ Akyılmaz, **a.g .m.**, s.139

³⁹⁹ Sungur, **a.g . m.** s.756

⁴⁰⁰ **A.g. m.**, s. 756

b. Tahrirat Katibi

Tahrirat kâtibi kazalarda memurin kaza içerisinde yer almaktadır. Aynı zamanda meclis-i idare-i kaza da üye olarak bulunmaktadır.

c.Naip

Kadıların yargı görevini ifa ederken yardımına başvurdukları görevlilerin başında naip gelir. Bunlar kadılar tarafından belirli bir süre veya belirli bir iş olarak tayin edilen yardımcılardır; kadıların verdikleri yetki çerçevesinde görevlerini ifa ederler.⁴⁰¹ Bütün kazalarda naip bulunmaktadır.

5. Nahiyeler

Osmanlı taşra teşkilatının temel idari birimini teşkil eden sancaklar bir veya birkaç kazaya ayrılmıştır. Kazalar ise bir alt birim olarak nahiyelerden meydana geliyordu. Nahiye kavramı Osmanlı idari istilahı içerisinde çok değişik manalarda kullanılmıştır. Aynı köylerden müteşekkil idari bir bölgeye denildiği gibi, cihet, yön, taraf, bölge, vilayet, divan ve cemaat anlamlarında da kullanılmıştır.⁴⁰²

1871 tarihli Vilayet Nizamnamesi'nde, köy ile kaza merkezi arasında en az 500 nüfusa sahip yerleşim birimleri "nahiye" olarak tanımlandı. Her nahiye bir müdür tarafından idare olunacaktı.⁴⁰³

⁴⁰¹ M. Akif Aydın “ Osmanlıda Hukuk” **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, IRRACA Yayınları, İstanbul,1994, s. 399

⁴⁰² Ünal, **a.g. e.** s.239

⁴⁰³ Ali Açık ve Mehmet Mercan, “ Niksar Kazasının İdari Durumu ve Nüfus Yapısının Dini ve Etnik Açısından Analizi (1880- 1916), **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**,2002 / Cilt: 19 / Sayı: 2 / ss 237

a. Nahiye Memurları

Nahiyede müdür bulunmaktadır. Aynı zamanda çeşitli memurlar görev almaktadır. Görev alan memurlar içerisinde nahiye tahrirat katibi nahiye mal katibi vardır. Kimi nahiyelerde naip'te görev almaktadır.⁴⁰⁴ Vergi Kâtibi de kimi nahiyelerde bulunmaktadır. Nahiyelerdeki görevlilerin sayısı nahiye'nin büyüklüğüne göre değişmektedir. Genelde nahiyelerde 2 veya 3 en fazla ise 4 görevli bulunmaktadır.

b. Nahiye Meclisleri

Nahiyelerde müdür ve memurların dışında bir de "Nahiye Meclisi" vardır. Nahiye meclisi nahiye'nin idarî yönünden müzakere ve karar organıdır. Nahiye Meclisi: her nahiye'nin sınırları içindeki köy ihtiyar meclislerinden gönderilen, en çok dörder kişinin toplanmasıyla kuruluyordu.⁴⁰⁵

Salnamelerde her nahiyede nahiye meclisinin olduğu belirtilmemiştir. Nahiye meclislerinde genelde bir reis ve dört üye bulunmaktadır.⁴⁰⁶ Kimi nahiyelerde sayı dört kişiden daha azdır.

1871 Vilayet Nizamnamesi'ne göre, nahiye, vali tarafından tayin edilen bir müdürün başkanlığında "Nahiye Meclisi" tarafından yönetilecekti. Nahiye Meclisi, nahiye'nin idarî müzakere ve karar organı niteliğinde idi. Her nahiye'nin dairesi dâhilindeki köy ihtiyar meclislerinden gönderilen, en çok dörder kişinin toplanması ile oluşturulmuştu. Nahiye meclisinin görevleri, halk tarafından yapılan nakdî ve bedenî yardım ile yapılacak tesisler, köyler arası yollar, otlak ve orman gibi devlete ait malların bakım ve ıslahı ile tarım ve

⁴⁰⁴ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 307

⁴⁰⁵ Ortaylı, "Mahalli İdareler", s. 100

⁴⁰⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.307

ticaretin geliştirilmesine ait köy ihtiyar meclisleri tarafından sunulacak meselelerin gözden geçirilip müzakere edilmesi ve karara bağlanması idi.⁴⁰⁷

H. 1326 (M. 1908) tarihli Beyrut vilayet salnamesinde nahiye meclisleri ve üyeleri şunlardır;

Kadmus Nahiye Meclisi⁴⁰⁸

Reis Müdür Macid Gazazi Efendi	
Aza Şeyh Ahmet El-Hatib Efendi	Aza Mehmet Efendi
Aza Ali İbrahim Efendi	Aza Mehmet Atif Efendi

Cemmain Nahiye Meclisi⁴⁰⁹

Reis Müdür Mehmet Şakib Efendi	
A'zâ-yı Tabîiyye	
Nahiye Tahrirat ve Mal Kâtibi Abdullatif Efendi	Naib Salih Efendi Müderris
A'zâ-yı Müntahabe	
Ahmet El-Hamit Efendi	Abdullah Mezahi Efendi
Mehmet El- İsmail Efendi	Umur El-Mahir Efendi

İskele Nahiye Meclisi⁴¹⁰

Reis Müdür Fuat Efendi	
Aza Abdulrezzak Mirat Efendi	Aza Mühileddin Efendi
Aza Saba İzar Efendi	Aza Mihail Efendi

Kiserya Nahiye Meclisi⁴¹¹

Reis Müdür Ahmet Bey	
Aza Corci Süleyman Efendi	Aza Ali Efendi
Aza Hasan Seyit Efendi	Aza Mehmet Hilmi Efendi

⁴⁰⁷ Açıklık ve Mercan, **a.g. m** .s. 241

⁴⁰⁸ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 382

⁴⁰⁹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 337

⁴¹⁰ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 307

⁴¹¹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 279

C. ADLİ YAPI

Osmanlı Devleti; yargı teşkilâtını oluştururken, kendinden önceki İslâm devletlerinin yargı sistemini model olarak almıştır. İslâm'ın ilk dönemlerin-den itibaren ortaya çıkan; Emevi, Abbasi ve Selçuklu Devletleri zamanında gelişerek kurumlaşan İslâm yargı teşkilâtı, Osmanlı yargı teşkilâtının oluşumuna da kaynaklık etmiştir.⁴¹²

Osmanlılar İslam hukukunu uygularken zamanın gerektirdiği düzenlemeleri ve ilaveleri yapmaktan geri durmamışlardır. Bunu yaparken İslam hukukunun devlet başkanına tanıdığı geniş takdir ve düzenleme yetkisinden yararlanmışlardır. Osmanlı padişahları mühferid ferman ve kanunlarıyla yapılan bu düzenlemeler zaman içinde önemli bir yeküne ulaşınca oluş biçimine bakılarak kendi içinde bir bütün olarak değerlendirilmiş ve ayrı bir isimle anılmaya başlanmıştır. Klasik fıkıh kitapları içinde yer alan ve geçmiş dönemlerde devletin müdahalesinden bağımsız oluşan hukuka şer'i hukuk, padişahların emir ve fermanlarıyla oluşan hukuka da örfi hukuk adı verilmiştir.⁴¹³

Osmanlı'da yargı fonksiyonu, merkezde Divan-ı Hümayun'da yerine getirilmektedir. Ancak devlet büyüdükçe, yargı işlevini yerine getirecek başka makamlara da ihtiyaç duyulmuştur. Vezir-i azam Divanları ve Kazasker Divanları bunların en önde gelenleridir. Tarihi süreç içerisinde yargı yetkisine sahip olan başka görevliler de olmuştur. Muhtesip, Yeniçeri Ağası, Kaptan-ı Derya, Nakîbu'l-eşrâf, Beylerbeyi ve Sancakbeyi bunlardan bazılarıdır.⁴¹⁴

Osmanlı hukukunun genel olarak şer'î hukuka dayandığı ve örfi hukukun da zaman içerisinde ihtiyaca dayalı olarak oluştuğu düşünülecek

⁴¹² İbrahim Durhan, “ Tanzimat Döneminde Osmanlı Yargı Teşkilatındaki Gelişmeler”, *EÜHFD*, C. XII, S. 3-4 (2008) s. 55

⁴¹³ Aydın, a.g. m. s. 376

⁴¹⁴ Hüseyin Vehbi İmanoğlu, **19. yüzyılın ilk Yarısında Osmanlı Adliye Teşkilatı Üzerine Batı Etkileri**, On okuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, Samsun 2009, s.17

olursa örfî hukukun şer'î hukuka ters düşmemesine çalışıldığı görülecektir. Nitekim Osmanlı Devletinin kuruluş yıllarında Osman Gazî'nin ilk örfî vergi olan bac (pazar) vergisinin konulmasına ilk önce "Allah emri değil" diye karşı çıkması ve sonra şer'î esaslara aykırı olmadığını öğrenmesiyle adı geçen verginin kabul edilmesi buna güzel bir misal teşkil eder.⁴¹⁵

Geleneksel İslâm yargı sisteminde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de yargı teşkilâtının temel taşı kadı (yargıç) idi. Devletin kuruluşu, aynı zamanda yargı teşkilâtının doğuşu anlamına gelmekteydi. Osmanlı Devleti'nin yöneticileri, fethettikleri yerlere hemen bir kadı atıyorlardı. Böylece o yere, devletin ve İslâm'ın egemen olduğunu gösteriyorlardı. Kadılar, kendi yargı (kaza) çevresi içerisinde; ister şer'î ister örfî hukuka ilişkin olsun bütün konularda uyuşmazlıkları çözmekle görevli ve yetkiliydiler.⁴¹⁶ İlçenin başında bulunan kadı, hem yargının başı hem belediye başkanı hem de merkezi yönetimin temsilcisiydi. Kadının binası bir mahkeme dairesi olduğu gibi aynı zamanda belediye hizmetlerinin yürütüldüğü bir mekândı.⁴¹⁷

Tanzimat döneminde Osmanlı hukuk sisteminde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Tanzimat Dönemi'ne kadar Osmanlı Devleti'nde, ser'iyeye mahkeme sistemi hâkimken, zaman içerisinde çeşitli mahkemelerde kurulmuştur..

1. Adliye Encümeni

Adliye işlerini yerine getirmekle yükümlüdür. Beyrut vilayetinde adliye encümeninde Naip ve İstinaf mahkemesi hukuk dairesi reisi Umur Hulusi efendi, İstinaf mahkemesi ceza dairesi reisi İsmail Haki Bey, Bidayet mahkemesi hukuk dairesi reisi Yusuf Efendi, Ceza dairesi reisi Cemsal

⁴¹⁵ Canan Yörür, **259 Numaralı Adıyaman Kadı Sicili H. 1312 (1895)**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu, 2006, s. 2

⁴¹⁶ Durhan, **a.g. m.** s.56

⁴¹⁷ İmdat Sütüoğlu, **Mahalli İdareler ve Yeniden Yapılanma**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 1999, s. 5

Efendi, Ticaret mahkemesi reisi Mehmet Mansur Efendi ve Bidayet mahkemesi Müdde-i umumiye muavini Hikmet Bey'dir toplamda altı üyeye sahiptir.⁴¹⁸

2. İstinaf Mahkemesi

1840 tarihli vilayet nizamnamesi ile kaza, sancak ve vilayetlerde genel olarak nizamiye mahkemeleri kuruldu. Her kazada bir hakimin başkanlığında Müslüman ve gayri Müslim üç üyeden oluşan dava meclisi (Meclis-i Dava) sancaklarda bir hakimin başkanlığında üçü Müslüman üçü gayri Müslim altı üye bir de devlet tarafından tayin edilen temyiz meclisi (Meclis-i Temyiz) vilayetlerde bir müfettiş-i hükkam veya daha sonra merkez naibinin başkanlığında üçü Müslüman üçü gayri Müslim olmak üzere altı üye ile devlet tarafından atanan bir memurdan oluşan temyiz divanları (Divan-ı Meclis) bidayet ve İstinaf mahkemeleri olarak grev yaptılar. Bu mahkemeler için 1288(1872) yılında bir nizamname çıkarılarak çalışma esasları yeniden belirlendi.⁴¹⁹

H. 1326 (M. 1908) tarihli Beyrut vilayet salnamesine göre istinaf mahkemesi hukuk dairesi ve ceza dairesi olarak iki bölüme ayrılmıştır. Hukuk dairesinin Başkanlığını Umur Hulusi Efendi yapmaktadır. Başkan dışında dört üyeye sahiptir. Ceza dairesi kısmının başkanlığını ise İbrahim Hakkı Bey yapmaktadır. Başkan dışında altı üyeye sahiptir.⁴²⁰

⁴¹⁸ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 118

⁴¹⁹ Aydın, **a.g. m.**, s. 433

⁴²⁰ Salname, H. 1326(M. 1908),s.118

Beyrut İstinaf Mahkemesi ⁴²¹

HUKUK DAİRESİ	
Reis Umur Hulusi Efendi Bilad Hamse M 2	
Aza Hasan Behim Efendi Evveli Saniye	Aza Hayrettin Efendi
Aza Nihale Benbiyani Efendi	Selim İbrahim Terad Efendi
CEZA DAİRESİ	
Reis İbrahim Hakkı Bey mütemayız O 3 M 3 Hicaz	
Aza Kemal Ali Selim Efendi	Aza Saadettin Ebu Enser Efendi
Aza Basil Halil Efendi	Aza Henabek Havra Efendi
Aza Müsbah Efendi	Aza Mülazımı Arselan Efendi

3. İstinaf Mahkemesi Kalemi

İstinaf mahkemesi Kaleminde 1 başkâtip ve 4 zabıt katibi yer almaktadır.⁴²²

Beyrut İstinaf Mahkemesi Kalemi⁴²³

Başkâtip Abdulbaşid Efendi	
Zabıt Kâtibi Mehmet Efendi	Zabıt Kâtibi Arif Efendi
Zabıt Kâtibi Sait Efendi	Zabıt Kâtibi Ahmet Sait Efendi

4. Mahkeme-i Şer'iyye Kalemi

Şer'i mahkemelerin evrak ve yazışma işleriyle ilgilenen bir kurumdur. Kurumda Başkâtip ve zabıt katipleri bulunurdu.⁴²⁴

5. İstinaf Müdde-i Umumiliği

İstinaf Müdde-i Umumiliğinde; 1 müdde-i Umumi (savcı) ve 1 katip bulunmaktadır.⁴²⁵

⁴²¹ Salname, H. 1326(M. 1908),s.118

⁴²² Salname, H. 1326 (M. 1908),s.119

⁴²³ Salname, H. 1326 (M. 1908),s.119

⁴²⁴ Salname, H. 1326 (M. 1908),s.334

6. Bidayet Mahkemeleri

Bidayet mahkemeleri davaların ilk görüldüğü mahkemelerdir. Ceza ve hukuk olmak üzere iki daireye ayrılmıştır. Bütün sancak ve kazalarda bulunmaktadır. Merkez kazada Hukuk dairesinde 1 reis, 2 aza, ceza dairesinde bir reis dört aza bulunmaktadır. Aynı zamanda müdde-i umumi muavinliği vardır ve bu bölümde 1 müdde-i umumi birde kâtipten oluşmaktadır. Bidayet mahkemesi kaleminde bir başkâtip ve dört zabıt olmak üzere toplam beş üye bulunmaktadır.⁴²⁶

Sayda kazasında Bidayet mahkemesi 1 reis ve 2 üyeden oluşmaktadır. Bidayet kalemi ise 1 baş katip bir de katip olmak üzere 2 üyeden oluşmaktadır.⁴²⁷ Sur kazasında bidayet mahkemesi 1 reis ve 2 üyeden oluşurken bidayet kalemi bir katip'ten oluşmaktadır.⁴²⁸ İki kaza arasındaki bu durum gösteriyor ki üye sayılarının da kimi zaman farklılıklar yaşanmaktadır.

H. 1326 (M. 1908) tarihli Beyrut vilayet salnamesinde bidayet mahkemeleri ve üyeleri şunlardır;

Beyrut Bidayet Mahkemesi ⁴²⁹

Reis Yusuf Nebahani Efendi Edirne Paşası M 3 Hicaz	
Aza Fettullah Bey Sanise	Aza Mehmet Tarsa Efendi
CEZA DAİRESİ	
Reis Cemal Efendi	
Aza İbrahim Bey Saniye	Aza Ahmet Efendi
Aza Mülazımı Necib Abbas Efendi	Aza Mülazımı Selim Efendi
MÜDDE-İ UMUMİ MUAVİNLİĞİ	
Müdde-i Umumi Muavini Hikmet Bey Rabia	
Kâtip İbrahim Zihni Efendi	

⁴²⁵ Salname, H. 1326 (M. 1908),s.119

⁴²⁶ Salname, H.1326 (M. 1908),s.119

⁴²⁷ Salname, H. 1326 (M. 1908),s.233

⁴²⁸ Salname, H. 1326(M. 1908),s.247

⁴²⁹ Salname, H. 1326 (M. 1908),s.119

BİDAYET MAHKEMESİ KALEMİ	
Başkâtip Mehmet Ansu Efendi Mûderris Hicaz	
Zabıt Kâtibi Gazet Ramazan Efendi	Zabıt Kâtibi Kasım Ebu İhsan Kisti Efendi
Zabıt Kâtibi Mehmet Alimiddin Efendi	Tevfik Refa-i Efendi

Sayda Bidayet Mahkemesi⁴³⁰

Reis Naip Emin Keramani Efendi	
Aza İbrahim Fazıl Efendi	Aza Hacı Musbah Basri Efendi

Ticaret Kalemi

Aza Şeyh Mustafa Kenman Efendi	Aza Hacı Umur Lütfü Efendi
Mukavelat muharreri Mehmet Haşim Efendi	Müstantik Muavini Mustafa Efendi

Mahkeme-i Bidayet Kalemi

Kâtip Sani Ahmet Sait Efendi	Baş Katip emil El-Sami Efendi

Sur Bidayet Mahkemesi⁴³¹

Reis Süleyman Efendi	
Aza Beşara Efendi	Aza Hacı İsmail Halil Efendi

Ticaret Kalemi

Aza Halil Dada Efendi	Aza Hacı Abdullah Efendi
Aza Beşera Efendi	
Mukavelad muharriri faik efendi	Müstantik Muavini İbrahim Efendi

Mahkeme-i Bidayet Kalemi

Reis Katip Kamil Efendi

⁴³⁰ Salname, H. 1326 (M. 1908),s.233

⁴³¹ Salname, H. 1326(M. 1908),s.247

Merc- Ayun Bidayet Mahkemesi ⁴³²

Reis Naip İsmail Efendi	
Aza İbrahim Efendi	Aza Hacı İbrahim Efendi
Müstantik Muavini Şükrü Efendi	Mahkeme Baş Kâtibi ve Mukavet Muharreri Tahir Efendi

Akka Mahkeme-i Bidayet ⁴³³**Hukuk dairesi**

Reis Naip Vehbi Efendi	
Aza Umman Efendi	Aza Abdulfetah Efendi

Ceza dairesi

Reis Resul Haki Efendi İzmir Paşası	
Aza Anton Rehlan Efendi	Aza Hacı Halil Efendi
Aza Mülazımı Salih Abdullah Efendi	Aza Mülazımı Mehmet Sait Efendi
Müdde-i Umumi Muavini Hulusu Efendi	
İcra Memuru Mehmet Tevhani Efendi	Müstantik Reşit Efendi
Mukavelet Tahriri Recep Efendi	

Akka Mahkeme-i Bidayet Kalemi

Baş Kâtip Cemal Tebara Efendi	
Zabıt Kâtibi Selim Efendi	Zabıt Kâtibi Mahmut Efendi
Zabıt Reşit Efendi	Zabıt Kâtibi Mehmet Efendi

Hayfa Mahkeme-i Bidayet ⁴³⁴

Reis Naip Abdulmati Efendi	
Aza Cenap Kenazi Efendi	Aza Faris Yasin Efendi,
Mukavelet muharreri Necip Efendi	Müstantik Muavini Müsbah Efendi
Mahkeme-i Bidayet Kalemi	
Kâtip Sani Emin Efendi	Baş Kâtip Mehmet Kemal Efendi

⁴³² Salname, H. 1326(M. 1908),s.257

⁴³³ Salname, H. 1326(M. 1908),s.264

⁴³⁴ Salname, H. 1326(M. 1908),s.275

Taberya Bidayet Mahkemesi⁴³⁵

Reis Naip Mehmet Ebu El-Samet Efendi	
Aza Yusuf Efendi	Aza Mustafa Macuş Efendi
Müstantik Muavini Sadettin Efendi	Baş Kâtip Ve Mukavelet Muharreri Mehmet Hüsnü Efendi

Safed Bidayet Mahkemesi⁴³⁶

Reis Naip Mehmet Sait Efendi	
Aza İlyas Buvas Efendi	Aza Salih El Salih Efendi
Mukavelet muharreri Reşit Efendi	Müstantik Muavini Ahmet Sani Efendi
Mahkeme-i Bidayet İdaresi	
Baş Kâtip Tevfik Aziz Efendi	

Trablus Mahkeme-i Bidayet

Hukuk Dairesi	
Reis Naip Halil Efendi	
Aza Salim Efendi	Aza İsmail Sabri Bey Saniye
Aza Mülazımı Mehmet Emin Hanevi Efendi	Aza Mülazım Ahmet Mekdim Efendi
Müdde-i Umumi Muavini Hasan Kemal Efendi Rabia	
İcra Memuru Mahmut Kamil Efendi	Müstantik Reşit Hekim Efendi
Mukavelet muharreri Mehmet Rahmi Efendi	

Trablus Mahkeme-i Bidayet Kalemi⁴³⁷

Baş Katip İbrahim Habib Efendi	
Zabıt Katibi Yusuf Efendi	Zabıt Vekili Rebah Efendi
Zabıt Abdulsatr Efendi	Zabıt Reşit Efendi

Akkar Bidayet Mahkemesi⁴³⁸

Reis Nasib Mehmet Efendi	
Aza Antonyus Sahir Efendi	Aza Abdulrezzak Bey Alahamit
Müstantik Muavini Asım Efendi	Baş Katip ve Mukavelet muharreri Mehmet Zeki Efendi

⁴³⁵ Salname, H. 1326(M. 1908),s.283⁴³⁶ Salname, H. 1326(M. 1908),s.293⁴³⁷ Salname, H. 1326(M. 1908),s.301⁴³⁸ Salname, H. 1326(M. 1908),s.319

Safita Bidayet Mahkemesi⁴³⁹

Reis Naib Abdullatif Efendi	
Aza Nikola Beşer Efendi	Aza Mahmut Müşim Efendi
Müstantik Muavin Sabhi Merba Efendi	Baş Kâtip Nikola Corci Efendi

Hısn El- Ekrad Bidayet Mahkemesi⁴⁴⁰

Reis Naip Aziz Efendi	
Aza İskender Selim Efendi	Aza Mehmet El-Mali Efendi
Müstantik Muavini Hüsnü Efendi	Baş Katip Yusuf Efendi

Nablus Mahkeme-i Bidayet⁴⁴¹

HUKUK DAİRESİ	
Reis Naib Hurşit Efendi İzmir Efendi M 3	
Aza Yusuf Efendi	Aza Abdulhalim Efendi Müderris O 4
CEZA DAİRESİ	
Reis Abdullah Mecidi Efendi	
Aza İbrahim Efendi	Aza Umuru Efendi Müderris
Aza Mülazımı Münis Efendi	Aza Mülazımı Selim Efendi
	Müdde-i Umumi Muavini Ahmet Hamdi Efendi
İcra Memuru Süleyman Efendi	Müstantik Selim Haki Efendi
Mukavelet muharreri Umur Efendi Müderris	

Cenin Mahkeme-i Bidayet⁴⁴²

Reis Naib Mehmet Fevzi Efendi	
Aza Beşara Atallah Efendi	Aza Mustafa El-sağır Efendi
	Baş Katip Şehade Hemas Efendi
Mukavelet muharreri Ali Mansur Efendi	Müstantik Muavini Hasan Abdulhadi Efendi

⁴³⁹ Salname, H. 1326(M. 1908),s.324

⁴⁴⁰ Salname, H. 1326(M. 1908),s.328

⁴⁴¹ Salname, H. 1326(M. 1908),s.333

⁴⁴² Salname, H. 1326(M. 1908),s.349

Beni Sa'ab Mahkeme-i Bidayet⁴⁴³

Reis Naib Nurettin Efendi	
Aza Şeyh İbrahim Samara Efendi	Aza Mehmet Hacı Nasır Efendi
	Baş Kâtip Fuat Efendi
Mukavelet Muharreri İsmail Efendi	Müstantik Muavini Faris Efendi

Lazkiya Mahkeme-i Bidayet⁴⁴⁴

<i>HUKUK DAİRESİ</i>	
Reis Naib Umur Lütü Efendi Mahreç M 4	
Aza Nikola itaullah Efendi	Aza Mühiddin Azhiri Efendi Müderris
<i>CEZA DAİRESİ</i>	
Reis Mehmet Rüştü Efendi İzmir Paşası	
Aza Habip Bulis Efendi	Aza Mehmet Salih Efendi
Aza Mülazımı Sadık Efendi	Aza Mülazımı Yusuf Efendi
	Müdde-i umumi Muavini Cemal Efendi
İcra Memuru Ahmet Hatip Efendi	Müstantik Mehmet Rüştü Efendi
Mukavelet muharreri Arif Efendi	

Lazkiya Mahkeme-i Bidayet Kalemi

Baş Kâtip Hamit Efendi	
Zabıt Kâtibi Tevfik Hekim Efendi	Zabıt Kâtibi Abdulgani Efendi
Zabıt Beşir Efendi	Zabıt Rebah Efendi

Ceble Mahkeme-i Bidayet⁴⁴⁵

Reis Naib Mustafa Efendi	
Aza Şeyh Said El-Mali Efendi	Aza Reşit Şakir Efendi
	Baş Kâtip Kemal Fevzi Efendi
	Müstantik Muavini Abdülrahim Efendi

⁴⁴³ Salname, H. 1326(M. 1908),s.356⁴⁴⁴ Salname, H. 1326(M. 1908),s. 364⁴⁴⁵ Salname, H. 1326(M. 1908),s.374

Merkab Mahkeme-i Bidayet ⁴⁴⁶

Reis Naib Abdullah Efendi	
Aza Yevakim Artuk Efendi	Aza Abdülkadir Efendi
	Baş Kâtip Abdullah Cevadi Efendi
Mukavelet Muharreri Abdulislam Tavl Efendi	Müstantik Muavini Hızır Efendi

Sahyon Bidayet Mahkemesi ⁴⁴⁷

Reis Naib Abdülkadir Efendi	
Aza Mihail Cebur Efendi	Aza Abdülrezzak Efendi
	Müstantik Muavini Abdülfethi Efendi

Mahkeme-i Bidayet Kalemi

Kâtip Sani Cemil Efendi	Baş Kâtip Mehmet Hevat Efendi

7. İstintak Dairesi

İstintak dairesi suçluların sorguya çekildiği yerdir. Bu kurumda görevi sorguya çekmek olan müstantikler bulunur. 1 ser müstantik ve 1 müstantik olmak üzere 2 kişi görevlidir. ⁴⁴⁸

Beyrut İstintak Dairesi ⁴⁴⁹

Ser Müstantik Kamil Cemil Efendi
Müstantik Sani Galip Bey

⁴⁴⁶ Salname, H. 1326(M. 1908),s. 380

⁴⁴⁷ Salname, H. 1326(M. 1908),s.386

⁴⁴⁸ Salname, H.1326(M. 1908),s.119

⁴⁴⁹ Salname, H.1326(M. 1908),s.119

8. Şeriat Mahkemeleri

Sisteminde hâkimlerin fonksiyonunu da içeren bir özelliğe sahipti. Osmanlı'da farklı statülerde birden çok mahkemeler bulunmakla birlikte en yaygın olan Şer'iyye Mahkemeleriydi. "Meclis-i Şer'" adı verilen bu mahkemeler devletin kuruluşundan Tanzimat dönemine kadar en geniş yetki alanlarıyla, sonrasında ise daha daraltılmış alanlarla devletin sonuna kadar varlıklarını sürdürdüler.⁴⁵⁰

Osmanlı Devleti, İslam dininin felsefesini benimseyip uygulamayı ilke edinmiştir. Osmanlı mahkemelerinde geçerli hukuk, bu doğrultuda örfî hukukla birlikte şer'î hukuk olmaktadır. Buna göre yargı düzeni de İslamî bir nitelik kazanmaktadır. Devletin adlî teşkilatı, Tanzimat devrine kadar hemen hemen hiç değişmeden devam etmiştir. Tanzimatla birlikte bazı yenilikler eklenirken temel dayanaklar daima korunmuştur.⁴⁵¹

Tanzimat dönemine kadar Osmanlı Devleti'nde, uyuşmazlıkların çözüm mercii, esas itibariyle şer'î mahkemelerdi. Her tür uyuşmazlığa bakmakla görevli ve yetkili olan bu mahkemeler, genel görevli ve yetkili yargı kurumları idi. Bunun dışında, özel görevli ve yetkili yargı kurumları olarak; divanlar, cemaat mahkemeleri ve konsolosluk mahkemeleri bulunmaktaydı.⁴⁵²

Tanzimat'tan sonra tek dereceli ve tek hakimli şer'î mahkemelerin etkinlik alanları daraltılarak çok dereceli ve toplu sisteme dayanan ticaret mahkemeleri, nizamiye mahkemeleri ve karma mahkemeler kurulmuştur.⁴⁵³

⁴⁵⁰ Yörür, **a.g. e.** s.2

⁴⁵¹ İmamoğlu, **a. g. e.**, s.2

⁴⁵² Durhan, **a. g. m.** s. 9

⁴⁵³ Himmet Hülür ve Gürsoy Akça, " Osmanlı Hukukunun Temelleri ve Tanzimat Dönemindeki Hukuksal Yeniliklerin Sosyo-Politik Dinamikleri",**Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, s.19, 2006,,s.313

Mahkeme-i Ser'iyye'ye naib başkanlık etmektedir. 1 başkâtip, 2 katip ve 1 mukid olmak üzere dört üyesi bulunmaktadır. Aynı zamanda adliye kısmı da yer almaktadır. Adliye kısmında 2 üye mevcuttur.⁴⁵⁴

H. 1326 (M. 1908) tarihinde Beyrut vilayetinde mahkeme-i şer'iyye birimleri ve üyeleri şunlardır;

Beyrut Mahkeme-i Şerif⁴⁵⁵

Naib Umur Hulusi Efendi Bilad Hamse M 2	
Kâtip Sani Abdulkadir Efendi İzmir Paşası	Baş Kâtip Mehmet Alseti Efendi Edirne paşası O 3
Mukid Edip Efendi	Kâtip Salis Abdulrahman Efendi
ADLİYE KISMI	
Beyrut Suriye Adliye Müftüsü Nazif Bey Saniye O 3	
Beyrut Suriye Adliye Yorgoki Efendi	

Trablus Mahkeme-ii Şer'iyye Kalemî⁴⁵⁶

Baş Kâtip İsmail Hafız Efendi Müderris	
Kâtip Salis Aziz Merhabe Efendi	Kâtip Sani Mustafa Efendi
Kâtip Aziz Efendi	Kâtip Reşit Mikati Efendi

Nablus Mahkeme-i Şer'iyye Kalemî⁴⁵⁷

Baş Kâtip Refik Efendi	
Zabıt Kâtibi Fehmi Efendi	Zabıt Kâtibi Raşit Efendi
Zabıt Edip Efendi	Zabıt Derviş Efendi

Lazkiya Mahkeme-i Şer'iyye Kalemî⁴⁵⁸

Baş Kâtip Mehmet Azhari Efendi Müderris

⁴⁵⁴ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.118

⁴⁵⁵ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.118

⁴⁵⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.301

⁴⁵⁷ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.334

⁴⁵⁸ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.364

D.İKTİSADİ YAPI

1.Ticaret

Beyrut vilayeti ticaret bakımından memleket dahilinde oldukça önemli bir konumda yer almıştır. Vilayet dahilinde Trablus, Tartus, Ervad,Lazkiya, Ceble, Banyas, Basire, Basit, Sayda, Sur, Akka, Hayfa, Kuneytra, Bassa, Kiserya gibi büyük küçük birçok iskeleleri mevcuttur.⁴⁵⁹ Bu sayede ithalat ve ihracatın yapılması kolaylaşmıştır. Yabancı devletlerden gelen mallar bu sayede vilayet dahiline ulaşmış Aynı zamanda Suriye bölgesinin her türlü zirai mahsulatı dış ülkelere gönderilmiştir.. Bu iskelelerden alınan resmi gümrük 254.050.608 kuruş 38 para civarında olup bunun 21.612.024 kuruş 23 parası ithalat, 1.231.931 kuruş 14 parası ihracat ve 2. 417.579 kuruş 17 parası sarfiyat, 244.073 kuruş 24 parası perakende olarak geçmektedir.⁴⁶⁰

İthalatı yapılan ürünlerin başlıcalar, Amerikan bezi, basma, kerpas, midanpol, yüklü akmişe, reşte, kahve, şeker, pirinç, gazyağı, meşin, maden, meşrubat ve benzeri ürünlerdir. İhracatı yapılan başlıca ürünler; yün, ipek, mensucat-ı müteferria, meyan kökü ve hububattır.⁴⁶¹ İhracatı yapılan ürünler arasında yün önemli bir yer tutmaktadır. Yıkanmamış halde olan yün kuzey Amerika'ya yıkanmış olan yün ise Marsilya'ya gönderilmektedir. Gönderilen yünün miktarı senede 203.000.000 kilo civarındadır.⁴⁶²

Beyrut vilayetinde iplik burkma eski usule göre yapılırken daha sonra Avrupa usulünde fabrikalar inşa edilerek daha mükemmel iplik burkma imkânına sahip olmuşlardır. Fransa Beyrut vilayetinde üretilen iplikleri almaktadır. Marsilya ya da pek çok koza gönderilmektedir. Üç yüz sekiz senesinde vilayette husule gelen ipek kozası 217.000 kilo civarındadır.⁴⁶³

⁴⁵⁹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.94

⁴⁶⁰ Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893), s.379

⁴⁶¹ Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893), s.379

⁴⁶² Salname, H. 1310 (M.) 1892/ 1893, s.380

⁴⁶³ Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893), s.380

Meyan kökü ihracatı senelik 10.000- 8.000 ton civarında olup Amerika'ya sevk olunmaktadır.

Buğday, susam gibi benzeri hububat, pamuk, limon, portakal ve emsali ürünler ile halı, seccade, yünlü ipekli kumaşlar ticarete önemli yer tutmaktadır. Beyrut'ta bank-ı Osmanî şirketinin bulunması bunun yanı sıra on beş kadar banker ve şirketin yer alması bu banker ve şirketlerin vekillerinin bulunması da ticaret açısından ne denli önemli olduğuna bir kanıttır.⁴⁶⁴

Beyrut'ta ticaret 1,252098 ton olduğu halde bu miktar bir sene sonra yani üç yüz yirmi iki senesine 1,325,540 ton ve keza 320 senesinde Beyrut rüsumat nezaretinin hasılat-ı umumiyesi 32,265,695 kuruş iken 322 senesinde 37,157,678 kuruşa yükselmiş olması vilayetin ticaretinin gelişmişliğine pek delil teşkil eder. Hâsılat-ı mezkure'nin otuz beş milyon kusur kuruşu ithalattır. Vilayetin ihracatı yün, harir, mencusat harirye sabun, meyan kökü ve her nevi hububattır.⁴⁶⁵

Beyrut sancağı ticari açıdan önemli bir şehir olmuştur. Büyük bir iskeleye sahip olması önemini daha da artırmaktadır. Beyrut limanının ticarete ne denli gelişme gösterdiğini Beyrut limanına bir sene içerisinde girip çıkan bil cümle sefaının miktarı ile tonu ve tabiiyetleri cetvelinden anlamaktayız. Bu cetvel aşağıdaki gibidir.⁴⁶⁶

⁴⁶⁴ Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893), s.380

⁴⁶⁵ Salname H. 1326(M. 1908), s.95

⁴⁶⁶ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 389

Toplam	Yelken	Vapur	Toplam	Yelken	Vapur	Taşıdığı sancak
102725	45978	56247	2823	2750	73	Devlet-i aliye-i osmaniyye
89558	*	89558	95	*	95	Hidevi
76457	*	76458	119	*	119	İngiliz
101449	*	101449	73	*	73	Fransız
54113	877	53236	51	3	48	Avusturya
45112	*	45112	33	*	33	Rusya
12712	5706	7006	27	16	11	İtalya
1057	*	1057	1	*	1	İspanyol
3980	*	3980	10	*	10	İsveç ve Norveç
16894	9540	7354	50	36	14	Yunan
504057	62101	441956	3282	2805	477	Toplam

Beyrut limanına gelen bu vapurlardan devletin almış olduğu gümrük miktarı 18. 838.880 kuruştur. 640662 kuruşu ithalat ve ihracat, 556811 kuruşu sarfiyat ve 104.551 kuruşu perakendedir.⁴⁶⁷

Beyrut sancağında 15 banker, 40 büyük komisyoncu, 56 manifaturacı, 31 kantarmalı, 12 demir ve maden, 21 kereste tüccarı, tahminen 1500 kadar destgah vardır. Bir sene içerisinde bunlarda üretilen malın kıymeti 40.000 lira civarındadır.⁴⁶⁸ Beyrut'a bir saat mesafedeki kağıt fabrikasında imal olunan kağıtlar Suriye vilayetine dağıtıldıktan sonra Der-saadet, Halep, İzmir ve Mısır'a gönderilmektedir.⁴⁶⁹ Aynı zamanda Beyrut'ta ki ipek fabrikaların da ciddi bir ticari gelir sağlanmaktadır.

Sayda kazasında bir senelik gümrük vardeti 171.040 kuruş civarındadır. Bununda 84.800 kuruş 30 parası ithalat, 10.474 kuruş 25 parası ihracat, 75.545 kuruş 5 parası sarfiyat ve 219 kuruş 20 parası perakendedir.⁴⁷⁰

⁴⁶⁷ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 389

⁴⁶⁸ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 390

⁴⁶⁹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 390

⁴⁷⁰ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 392

Sur kazasının bir senelik gümrük varetinin⁴⁷¹ 28. 586 kuruş 27 parası ithalat ve 21.162 kuruş 15 parası ihracat, 109. 604 kuruş 5 parası sarfiyat ve 397 kuruş 20 parası perakendedir toplamı 159. 851 kuruş 12 para civarındadır. Sur kazasında 90 usta, 76 kalfa, 90 çırak olmak üzere toplam 254 sanayi ve ticaret erbabı mevcuttur.⁴⁷¹

Trablus- Şam sancağında üç yüz sekiz senesi zarfında Trablus, Tartuş ve Evrad gümrüklerine gelip giden eşyadan 617. 627 kuruş ithalat, 183.029 kuruş ihracat, 534437 kuruş sarfiyat ve 6.384 kuruşu perakendedir. 1.341.518 kuruş resmi gümrük alındığı anlaşılmaktadır.⁴⁷²

Akka sancağında pek güzel seccadeler imal olunmakta ve vilayetin her tarafına gönderilmektedir. Aynı zamanda dış ülkelere de sevk edilmektedir.⁴⁷³

Lazkiya sancağında yumurta fabrikaları bulunmaktadır. Bu fabrikalar çok kaliteli yumurtalar imal edip havasını alarak bozulmayacak halde kapattıktan sonra Avrupa'ya sevk edilmektedir.⁴⁷⁴ Lazkiya, Ceble, Banylos gümrüklerine gelip giden eşyadan 29.937 kuruş 35 parası ithalat, 63.524 kuruşu ihracat, 106.216 kuruş 5 parası sarfiyat ve 712 kuruş 3 parası perakende olmak üzere toplam 200.390 kuruş 35 para gümrük alınmaktadır.⁴⁷⁵ Sancakta sanayi ve ticaret ile uğraşan 445 kadar kişi olup bunların 300 kadarı usta, kalfa ve çıraktır.⁴⁷⁶

Merkab kazasının mahsulâtı buğday, arpa, darı, nohut, mercimek, pamuk ve emsali mahsulât olup mahalliyeinin ihtiyacını temin edecek derecede olduğu için ihracat edilmez. Kazada yelken bezi imal edilip ihraç edilmektedir.⁴⁷⁷

⁴⁷¹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 397

⁴⁷² Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893.) s. 406

⁴⁷³ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 413

⁴⁷⁴ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 421

⁴⁷⁵ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 420

⁴⁷⁶ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 421

⁴⁷⁷ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 427

Nablus kasabasında sabun imaline mahsus otuz kadar sabunhane bulunup kaliteli sabun imal ve ihraç etmektedirler.⁴⁷⁸

Beyrut vilayetinde çeşitli şirketler bulunmaktadır. Bu şirketlerin isimleri ve çalışanları ise şunlardır;

Liman ve Rıhtım Şirketi⁴⁷⁹

Komiser Vekili Ahmet Fehmi Bey Evveli Sanisi 0 4 M 3 Yunan Ve Hicaz Madalyası	
Müdür Muavini Mösyö Teramile	İşletme Müdürü Mösyö Burgon O 3 M 3
Rıhtım idare Memuru Mösyö Kuntak	Rıhtım İdare Baş Memuru Mösyö Filaman
Muhasebeci Frederic Efendi	

Şam, Hama ve Temdidi Osmanlı Demiryolu Şirketi⁴⁸⁰

Komiseri Ahmet Fehmi Bey Evveli Sanise O 3 M 3 Yunan ve Hicaz Madalyası
Komiser Muavini Anzan Bey Yüzbaşı M 3 O 3 Altın ve Gümüş Liyakat
Komiser Muavini Hasan Fehmi Bey Saniye Hama ve Halep kısmı işletilmesinde
Müdür Mösyö Burgan M 3 O 2
Müdür Muavini Mösyö Teremile
Hareket Baş Memuru Mösyö Debuva M 3
Tamirat mütemadiye Baş Mühendisi Mösyö Derviş Efendi M 3 O 3
Muhasebeci Mösyö Kolombo
Dava-i vekili Alber Koşa Bey
Tercüman Keman Efendi
Baş Kâtip Mösyö Buyo
Dava-i Vekili Gargor Faik Efendi
Tercüman Kirman Efendi

Havagazı Şirket-i Osmaniyyesi⁴⁸¹

Komiser Vekili Ahmet Bey Evveli Sanisi M 3 O 4 Hicaz ve Yunan	
Muhasebe ve Sandık Emni Habip Ziya Efendi	Müdür Mösyö Corc Kofilyan
Muhasebeve ambar Memuru Sarkis Ziya Efendi	İşletme Memuru İsmet Efendi
Tahsilât Muavini Beşare Keman Efendi	Tahsilât Memuru Necip Cebeli Efendi
Makinist Mösyö Amil Amuri	

⁴⁷⁸ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 454

⁴⁷⁹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 202

⁴⁸⁰ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 207

⁴⁸¹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 210

Beyrut Cebel-i Lübnan Buharlı Hattı

Beyrut Elektrikli Tramvay Şirketi⁴⁸²

Komiser Beşeri Efendi Mütemayız M 3 O 3	Müdür Mösyö Jamula

Beyrut Su Şirket-i Osmaniyye⁴⁸³

Müdür ve Mühendis Mıstır Pırsi Martındal M 2	
Muavin Mösyö Kokil	Muhasebeci ve Sandık Emini Mıstır Kodrikton

2. Ziraat

Beyrut vilayetinde tarım önemli bir geçim kaynağıdır. Beyrut kazasında yılda tahminen 550.000 kilo İstanbul buğdayı, 222.000 kilo arpa, 110.000 kilo beyaz darı, 56.000 kilo mısır, 8.500 kilo burçak, 700 kilo susam, 25.000 kilo nohut, 1.000 kilo piriç, 1.000 kilo fasulye, 12.000 kilo pamuk, 160.000 okka üzüm, 8.000 ipek kozası, 200.000 kilo zeytin, 1.000.000 incir, 2.410.000 limon ve portakal, 37.000 okka badem, 450.000 kilo nar ve esmalı hububat ve mahsulât yetiştirilmektedir. İhtiyaçtan fazlası ise ihraç olunmaktadır.⁴⁸⁴

Yetiştirilen tarım ürünlerinin başında buğday, arpa, mısır ve nohut gelmektedir. Beyrut vilayetinin iklimi özellikleri çeşitli ürünlerin yetiştirilmesine olanak tanıyordu.

Sayda kazasında 51500 dönüm dutluk ve 700 dönüm zeytinlik ve 23344 dönüm incirlik ve 500 dönüm bağ ve 6816 dönüm bahçe vardır. Kazanın arazisi fevkalade münasıptır. Senelik 330.000 kile İstanbullu buğday, 250.000 kilo arpa, 450.000 kilo bakla, 810.000 okka bakya (kilo), 450.000 kilo mercimek, 150.000 kilo nohut, 27.000 kilo acı bakla, 2.700 kilo maş (mercimek gibi fakat yeşil bir mahsul olup çorba için kullanılmaktadır.), 5.400 kilo haba (Ayn kazasından ve bağde-i tanelerine meşabehdir.), 21.600 kilo

⁴⁸² Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 211

⁴⁸³ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 211

⁴⁸⁴ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 379

beyaz darı, 8.000 kilo sarı darı, 700 kilo Susam ve yirmi milyon portakal on milyon limon, sekiz yüz bin mandalina hâsıl olmaktadır.⁴⁸⁵

Sur kazasında yetiştirilen ürünler; buğday, arpa, darı, mısır, burçak, susam, nohut, mercimek, tütün, zeytin, incir, üzüm'dür.⁴⁸⁶

Merc- ayun kazasının arazisi mahsuldar olup yıllık 510.000 kilo buğday, 250.000 kilo arpa, 150.000 kilo beyaz darı, 85.000 kilo mısır, 80.000 kilo mercimek, 25.000 kilo nohut, 25.000 kilo bakla, 25.000 kilo kersine (mercimek gibi bir tür mahsul olup hayvanata yed vermektedir.), 15000 kilomaş ve 2.500 kilo fasulye, 2.000 kilo pirinç, 8.000 kilo susam ile 100000 kantar üzüm, 50000 kantar incir hasıl olmaktadır.⁴⁸⁷

Akka merkez kazasında 400.000 kilo buğday, 150.000 kilo şayır, 170.000 kilo beyaz darı, 15.000 kilo burçak, 15.000 kilo mercimek, 5.000 kilo nohut ve 50.000 kilo susam, 5.000.000 okka karpuz, 150.000 okka incir, 100.000 okka zerda, 50.000 okka nar, 20.000 okka elma, 10.000 okka badem, 20.000 okka kayısı, 5.000 okka hurma, 5.000 okka hoh (erik), 2.000 okka ayva, 20.000 okka üzüm, 2.000 okka kiresya (bir tür erik), 2.000.000 portakal, 2.000.000 limon, 1.000.000 tatlı limon ve 500.000 turunç hasıl olup olmaktadır.⁴⁸⁸ H. 1310 (M. 1892/1893) tarihli vilayet salnamesine göre Akka merkez kazasında senelik 150.000 kilo buğday, 130.000 kilo arpa, 50.000 kilo mısır, 70.000 kilo beyaz darı⁴⁸⁹ hâsıl olmaktadır. M. 1908 ve M. 1892/1893 tarihlerindeki bilgileri karşılaştırdığımızda Akka merkez kazasında yetiştirilen ürünlerinde çok ciddi bir artış olduğu göze çarpmaktadır.

H. 1326 (M. 1908) salname bilgilerine göre Trablus-Şam sancağında Merkez kazasında 47.000 kilo hinta ve 20.000 kilo mısır ve 10.000 kilo

⁴⁸⁵ Salname, H. 1326(M. 1908),s.238

⁴⁸⁶ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 396-397

⁴⁸⁷ Salname, H.1326 (M. 1908),s 259

⁴⁸⁸ Salname, H. 1326(M. 1908),s 273

⁴⁸⁹ Salname H. 1310(M. 1892/ 1893), s. 413

mercimek, bakla, burçak ve 284.000 okka sair her nevi meyve ve 16.000 kilo harir kozası ve 901.000 kilo zeytin hasıl olunmaktadır.⁴⁹⁰

Nablus kazasında senevi 100.000 kilo buğday, 40.000 kilo arpa, 10.000 kilo burçak, 5.000 kilo susam, 5.000 kilo nohut, 4.000 kilo mercimek, 3.000 kilo bakla, 2.000.000 okka zeytin, 300.000 üzüm vesaire her nevi kahve dahi hâsıl olmaktadır.⁴⁹¹ Nablus kazasında H. 1310 (M. 1892/ 1893) tarihinde senelik 80.000 kilo buğday, 10.000 kilo arpa, 50.000 kilo burçak, 500 kilo susam, 500 kilo nohut, 400 kilo mercimek⁴⁹² üretildiği görülmektedir. H. 1326 (M 1908) yılına gelindiğinde üretimde büyük ölçüde artış sağlanmıştır.

Lazkiya kasabasında senelik 300.000 kilo hinta, 180.000 kilo şayır, 125.000 kilo nohut, 15.000 kilo bakla, 50.000 kilo yulaf, 450.000 kilo kuru incir, 200.000 kilo zeytinyağı hasıl olmaktadır.⁴⁹³

3. Hayvancılık

Vilayet dâhilinde bulunan hayvanat-ı ahaliye: at, kısırak, keçi, sığır, aster, ganem (koyun), deve, merkeb (eşek)'ten ibarettir.⁴⁹⁴

At: At cinsi iki nevi olup biri Adana ve Çukurova tarafından götürülen ve pek az tesadüf edilmekte olan Anadolu cinsi diğeri garp atı'dır. Vilayet dahilinde bulunan Arap atları "Anze" cinsinden olup bunlarda Akka, Nablus, Trablus Şam sancaklarında bulunur.⁴⁹⁵ Bu cins atlarda yağız tonlusu pek enderdir. Ekseriyetle al tonlar bulunur. Bunlar gayet kuvvetli ve nazarları parlak ve başlarının şekli ehram münakise karip ve burunlarının ucu doğru ve burun delikleri ziyadesi vasi' ve cepheleri ariz ve bazen mahsdud ve kulakları ufak, kısıraklarda büyük, boyunları doğru ve ceda gavleri az yüksekçe ve beli

⁴⁹⁰ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 315

⁴⁹¹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 342

⁴⁹² Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 451

⁴⁹³ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 372

⁴⁹⁴ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 89

⁴⁹⁵ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 89

sağrısı kısaca kuyruğu aliyen merbut ve dizleri çok geniş ve hafirleri küçük ve kuru ve batının hacim ve vesati azdır. Layıkıyla bakıldığı halde otuz kırk sene kadar yaşarlar. Hareketleri gayet seri ve irtifaları 1,55- 1,48 arasındadır.⁴⁹⁶

Osmanlıların at yetiştirmeye ve biniciliğe merakları olduğundan vilayetin hemen her tarafında az çok iktidar sahibi olanların hanelerinde at besledikleri malumdur. Hükümet tarafından da at yetiştirilmeye itina gösterilmiş bu sebeple birkaç havra tertip edilmiştir.⁴⁹⁷

Eşek: Üç cinstir. Biri büyük eşekler diğeri beyaz ve üçüncüsü adi eşeklerdir. Büyük eşek iri vücutlu ve bir metre otuz santimetreye kadar yüksek olup kuvvetli ve ağır yüklere dayanıklıdır. Bunlar dahil vilayetinde yetiştirildiği gibi bazen Kıbrıs'tan da getirilmektedir. Beyaz eşek, Halep cihetinde (Beni Salib) aşiretinde yetiştirilir boyları yüksek seyri seridir. Daima binek için kullanılır. Adi eşek, her tarafta olduğu gibi meşi ve hareketi seri ve tavzi siyah olup nakliyatda kullanılır.⁴⁹⁸

Karasığır: genellikle Mısır ve Halep cinsine mensupturlar. En güzelleri Akka ve Trablus Şam sancakları dâhilinde bulunmakta ve bunlar gayet munis ve nazik olup ciltleri yumuşak ve ince, renkleri sarı ve bazen siyah ve beyaz sedirleri geniştir. Kuyrukları ince ve uzun, boynuzları küçük ve öne mütevecci bulunduğu ve bünyeleri Anadolu'nun baliye ve Rumeli cinslerine nispeten gayet naziktir⁴⁹⁹. Karasığır sağıldığında üç kilodan beş kiloya kadar süt verip öküzleri gibi çiftlik işlerinde kullanılırlar.⁵⁰⁰

Keçi: birisi sütünden diğeri lavinden istifade edilmek üzere iki nevi olup sütlü nevinin boyu yüksek ve genellikle başı boynuzsuz ve kıllı, uzun ve rengi yaduz sarı yahut beyaz veya boz renklerin mahlut ve kulakları

⁴⁹⁶ Salname H. 1326 (M. 1908), s.92

⁴⁹⁷ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 362

⁴⁹⁸ Salname H. 1326 (M. 1908),s 93-94

⁴⁹⁹ Salname H. 1326 (M. 1908),s 94

⁵⁰⁰ Salname H 1310 (M. 1892/ 1893), s. 364

uzuncadır. Her şağlıştta iki kilodan dört kiloya kadar süt verir. Adi kıl keçi ise dâhil vilayette pek çok bulunur.⁵⁰¹

Koyun: Beyrut dâhilinde bulunur. Erzurum, Bağdat ve Musul taraflarından da getirilir. Büyükçe ve yünü uzun, kuyruğu büyük, rengi siyah ve beyazdır. Bu hayvanlar layıkıyla beslendikleri takdirde yirmi beş kilodan otuz altı kiloya kadar gelir.⁵⁰²

Deve: dâhil vilayette yalnız adi cinsinden bulunur.⁵⁰³

H. 1310 (M. 1892/ 1893) tarihli Beyrut salnamesine göre; vilayet dâhilinde bulunan hayvanat-ı ahaliye 51.400 baş öküz, 7.039 baş boğa, 32.663 baş karasığır eniği, 9.690 baş dana, 5.519 baş at ve kısarak ile binek ve yük barkiri, 125.156 baş koyun, 356.060 baş keçi, 854 baş asder, 6.032 baş deve, 1.400 baş eşekten ibarettir.⁵⁰⁴

⁵⁰¹ Salname H. 1326 (M. 1908),s 94

⁵⁰² Salname H 1310 (M. 1892/ 1893), s. 364

⁵⁰³ Salname H. 1326 (M. 1908),s 94

⁵⁰⁴ Salname H 1310 (M. 1892/ 1893), s. 360

VİLAYETİN 322 SENESİ AĞNAM CETVELİ⁵⁰⁵

Toplam RÜSUMAT	Toplam ruus	Koyun	Keçi	Beyrut Sancağı
Kuruş	Adet	Adet	Adet	
2044	511	301	210	Beyrut Kazası
127144	31786	4693	27093	Sayda Kazası
227979	56626	6054	50572	Sur Kazası
72396	17099	7253	10846	Merc Ayun Kazası
429560	107022	17301	88721	Toplam
AKKA SANCAĞI				
186892	46715	17204	29511	Akka kazası
145116	36130	12280	23850	Hayfa kazası
147480	36702	6725	29977	Safed kazası
49512	12371	3613	8758	Nasıra Kazası
67108	16557	10025	6532	Taberya kazası
596112	148475	49847	98628	Toplam
Nablus Sancağı				
217532	54372	13534	40838	Nablus kazası
146296	36336	15064	21272	Cenin kazası
93704	23416	14483	8933	Beni Sa'ab kazası
457532	114124	43081	71043	Toplam
Trablus Sancağı				
65340	16255	2492	13763	Trablus kazası
76532	19061	9385	9676	Akkar kazası
157388	39250	15585	23665	Safita kazası
127956	31972	21651	10321	Hısn kazası
427216	106538	49113	57425	Toplam
Toplam rüsumat	Toplam ruus	Koyun	Keçi	Lazkiya sancağı
Kuruş	Adet	Adet	Adet	
131368	32753	12493	20260	Lazkiya kazası
139524	34733	9745	24988	Ceble kazası
158820	39673	7938	31735	Sahyon kazası
168952	42170	8168	35002	Merkab kazası
59864	149329	37344	111985	Toplam
2509084	625488	197686	427802	Genel toplam

322 senesine ait ağnam cetvelini incelediğimizde Beyrut sancağında koyun ve keçi en fazla Sur Kasında yer almaktadır. Akka sancağında merkez kaza olan Akka kazası sahip olduğu hayvanat içerisinde ilk sırada yer almaktadır. Nablus sancağında en fazla koyun Cenin kazasında Keçi ise Nablus kazasında bulunmaktadır. Trablus sancağında koyun sayısı

⁵⁰⁵ Salname H. 1326 (M. 1908), s.107

bakımından ilk sırada Hısn kazası, keçi sayısı bakımından da Safita kazası gelmektedir. Lazkiya sancağında en fazla koyun Lazkiya kazasında, en fazla keçi Ceble kazasında yer alır.

VİLAYETİN 322 SENESİ HAYVANAT-I AHALİYE CETVELİ⁵⁰⁶

Rüsumat		Ruus	İnek ve öküz	Manda	At, Berker kısırak	Aster	Deve	Merkep	Beyrut sene
Para	Kuruş	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	
	21533	2497	787	0	923	291	5	491	Beyrut
	37200	4853	2030	4	317	197	259	1645	Sayda
	41019	4769	2346	7	377	54	935	1050	Sur
	55470	6331	3033	646	543	375	580	1154	Merc-Ayun
	155222	18450	8197	657	2161	917	2179	4340	Toplam
Akka Sancağı									
20	52217	7130	2717	84	754	54	795	6726	Akka kazası
20	69076	7841	4734	144	700	45	570	1543	Hayfa
	60613	7076	3904	174	526	225	593	1654	Safed
	33088	4275	1747	10	446	36	363	1673	Nasıra
	45554	4941	2653	0	775	175	502	836	Taberya
	260560	31263	15755	412	3301	535	2823	8432	Toplam
Nablus sancağı									
	36525	5609	1602		378	140	694	2795	Nablus
	22804	3253	3253		359	11	516	1425	Cenin
	55285	6412	6412	62	393	266	556	1274	Beni Sa'ab
	114614	15274	15274	62	1100	417	1766	5494	Toplam
Trablus Sancağı									
20	38423	5453	1538		504	709	372	2326	Trablus
	40618	5184	1870	2	395	172	1136	1609	Akka
	41479	5684	2780	40	218	99	303	2239	Nasıra
20	49556	6008	3028	62	511	92	808	1507	Hayfa
	170077	22329	9216	109	1628	1072	2623	7681	Toplam

322 tarihli hayvanat- ı ahaliye cetvelini incelediğimizde inek ve öküzün 8197 ile en az Beyrut sancağında bulunduğu en fazla ise 15755 adetle Akka sancağında bulunduğunu görmekteyiz. Manda ise en fazla 657 adet ile Beyrut sancağında bulunmaktadır. Ayrıca manda, beslenen en az sayıya sahip hayvandır. At ve kısırakta vilayet dâhilinde yetiştirilen hayvanlar

⁵⁰⁶ Salname H. 1326 (M. 1908), s.108

içerisindedir. 3301 adet ile en çok Akka sancağında bulunmaktadır. Deve de vilayette çok sayıda bulunmaktadır.

4. Sanayi

Geleneksel Osmanlı sanayi büyük ölçüde insan gücüne dayanmaktaydı. Gelişmiş olan dokuma sanayi ülke ihtiyacını karşılamakla kalmamış, Avrupa pazarlarında da alıcı bulmuştur. Fakat Avrupa’da başlayan sanayi inkılâbıyla birlikte XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren ihraç imkânları azaldığı gibi iç pazarda sadece dokuma değil diğer sanayi sektörlerinde de bazı sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır.⁵⁰⁷ Tanzimat döneminde sanayi ve ticaret alanlarında önceki devirlere oranla gelişmeler görülmekle birlikte karşılaşılan iç ve dış güçlüklerden ötürü Avrupa ülkeleriyle bu alanda rekabet etmek onların düzeyine çıkabilmek söz konusu bile olmamıştır.⁵⁰⁸

Osmanlı sanayisinin en eski kollarından biri dericiliktir. Deri, ayakkabı, at koşum takımı, sofrası, kırba, matara gibi çok çeşitli yerlerde kullanılması bakımından gerek halk gerekse ordunun son derece ihtiyaç duydukları bir maddeydi. Başlıcaları sığır, öküz, inek, koyun, kuzu, keçi gibi eti yenen hayvanlardan elde edilen derinin kullanılabilir hale getirilebilmesi için bazı kimyevi muamelelere ihtiyaç olduğu malumdur. Deri terbiyesi için debağat (sepicilik) bu işi yapan esnafa ise debbağ adı verilirdi.⁵⁰⁹

Beyrut merkez kazasında 4,⁵¹⁰ Sayda kazasında 20,⁵¹¹ Hayfa Kazasında 2,⁵¹² debağhane bulunmaktadır.

⁵⁰⁷ İsmail Yıldırım, “On dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme (1838-1918), **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 11, sayı 2, Elazığ 2001, s. 316

⁵⁰⁸ Çadircı, “**Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin**” s.348

⁵⁰⁹ Mübahat S. Kütükoğlu, “ Osmanlı İktisadi Yapısı”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, cilt 1, İstanbul, 1994, s. 635

⁵¹⁰ Salname H. 1326 (M.1908), s.228

⁵¹¹ Salname H. 1326 (M.1908), s.239

⁵¹² Salname H. 1326 (M. 1908), s 280

Osmanlı sanayisinin önemli kollarından biri de dokumacılıktır. İmparatorlukta dokuma sanayi önemli gelişmeler göstermiş olmakla birlikte 18. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak gerilemeye ve çökmeye başlamıştır. Abdülmecit döneminde bu çöküş hızlandı. Ve Avrupa malları Osmanlı pazarını yavaş yavaş kaplamaya başlamıştı. Abdülaziz devrinde ise her tarafta el tezgâhları gitgide silinmiştir.⁵¹³ Büyük atölyelerden ziyade dokuma merkezlerinde evlerdeki el tezgâhları daha yaygındı. Yünlü ve ipekli dokumacılığın belli yerlerde toplanmış olmasına rağmen pamuklu dokumacılık yaygın olarak daha çok yerde yapılmaktadır.⁵¹⁴

Beyrut vilayeti iklimi icabınca ipek böceklerin yetişmesine gayet müsaitti.⁵¹⁵ İpekler elde burkulurken bir süre sonra Avrupa tarzında fabrikalar kurulmuştur.⁵¹⁶ Trablus- Şam sancağında ipek fabrikası bulunmaktadır. ipek kuşaklar, gömlekler, çarşafliklar imal edilmektedir.⁵¹⁷ Akar kazasında 3 ipek fabrikası,⁵¹⁸ Safita kazasında 200 dolaplı 2 ipek fabrikası,⁵¹⁹ bulunmaktadır. Hısn kasabasında seccade ve halı imali yapılmaktadır.

Beyrut sancağında üretilen dokuma sanayi ürünleri Avrupa'ya ve Amerika'ya ihraç edilmektedir.

Vilayet dahilinde önemli sanayi kollarından biriside sabunculuktur. Pek çok bölgede sabun fabrikaları mevcuttur. Beyrut merkez kazasında 10,⁵²⁰ Sur Kazasında 2,⁵²¹ Hayfa kazasında 2,⁵²² Nablus kazasında 22,⁵²³ Lazkiya sancağında 3 sabunhane bulunur.⁵²⁴

⁵¹³ Çadırcı, “Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin..” s. 350

⁵¹⁴ Kütükoğlu, a.g. m., s. 625- 626

⁵¹⁵ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893) s. 380

⁵¹⁶ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s.380

⁵¹⁷ Salname H. 1326(M. 1908), s 315

⁵¹⁸ Salname H. 1326(M. 1908), s 321

⁵¹⁹ Salname H. 1326 (M. 1908), s 326

⁵²⁰ Salname H. 1326 (M.1908),s.228

⁵²¹ Salname H. 1326 (M.1908),s.251

⁵²² Salname H. 1326 (M. 1908), s 280

⁵²³ Salname H.1326 (M. 1908),s.341

⁵²⁴ Salname H. 1326 (M. 1908),s.372

Beyrut vilayetinde sıklıkla değirmencilik yapılmaktadır. Sur kazasında 38,⁵²⁵ Merc Ayun kazasının da 29,⁵²⁶ Akka kazasında 18 su değirmeni ve 8 buhar ve gazla çalışan değirmen,⁵²⁷ Safed Kazasında 45,⁵²⁸ Safita Kazasında 60,⁵²⁹ Lazkiya sancağında 56 değirmen bulunmaktadır.⁵³⁰

Masaralar yani üzüm ve susam gibi şeylerin sıkılıp üretildiği tezgâhlarda pek çok kazada bulunmaktadır. Bunun yanında yumurta fabrikaları vardır. Üretilen yumurtaların bir kısmı dış devletlere ihraç edilmektedir. Yine vilayet dahilinde çeşitli şirketlerin varlığını görmekteyiz. Liman ve Rıhtım şirketi, Osmanlı demiryolu şirketi, havagazı Şirketi, tramvay şirketi, Beyrut su şirketi bunlardan birkaçıdır. Vilayet dahilinde yetişmiş eleman bulmakta sorun yaşanmış bu nedenle sanayi mektepleri açılmıştır.

**BEYRUT TARİHİNDEN BİN DOKUZ YÜZ ALTI SENE-İ EFRANCESİ,
KANUN EVVELİ NİHAYETİNE KADAR VUKU BULAN HASILAT-I GAYRİ
SAFİYESİ⁵³¹**

Sene	Guruş altın	Santim	Sene	Guruş Altın	Santim
1) 1900	6327268	61	1794	549471	18
1901	10103291	57	1795	4330200	81
1902	11463821	49	1796	514516	31
1903	12817754	30	1797	10261903	71
1904	17129846	90	1798	8391538	72
1905	14383395	29	1799	9069173	56
1906	17750962	10			
2) 1904	2676876	08	1702	914222	10
1905	4056324	79	1703	2591078	28
1906	2099237	70			

⁵²⁵ Salname H. 1326 (M.1908),s.251

⁵²⁶ Salname H. 1326 (M.1908),s.259

⁵²⁷ Salname H. 1326 (M. 1908), s 272

⁵²⁸ Salname H. 1326(M. 1908), s 296

⁵²⁹ Salname H. 1326(M. 1908), s 326

⁵³⁰ Salname H. 1326 (M. 1908),s.372

⁵³¹ Salname H. 1326 (M. 1908),s.208

5. Madenler

Beyrut vilayeti maden bakımından gelişmiş bir durumda değildi. Sur kazasında Hömür madeni bulunmaktadır. Lazkiya sancağının sahyon kazasının Behlülüye kayrasında ca olarak geçen bir nevi alçı madeni olduğu bilinmekle beraber dahaca keşf olunmamıştır. Bayır ve bucak nahiyelerinden 14.000 ton krom madeni çıkarılmış fakat daha sonra terk edilmiştir.⁵³² Aynı zamanda zift ve asfalt madenlerinin olduğu da bilinmektedir.

6. Ormanlar

Beyrut vilayeti dahilinde alan bakımından büyük ve küçük birbirinden farklı ormanlık alanlara rastlanmaktadır. Fakat bu ormanlık alanlar içerisinde en verimli ve olanları Trablus- Şam ve Lazkiya livalarında bulunmaktadır. Beyrut vilayetinin güneyinde Kumluk semtinde irtifaları beş altı metreyi bulan “sahil çamı” olarak tabir edilen ormanlık bir alan bulunmakta ve bu alanın muhafazasına son derece itina gösterilmektedir.⁵³³ Rivayete göre hicri 767 senesinde denizlerin getirmiş olduğu kumlardan araziyi korumak için oluşturulmuştur. Sayda ve Merc- Ayun kazalarındaki ormanlar ise bölgenin ihtiyacını karşılamak için oluşturulmuştur.⁵³⁴

Özellikle Fenikeler zamanında Beyrut ve çevresindeki ormanlık alanlar oldukça fazla iken daha sonraki dönemlerde ormanların sayısı azalmış ve ihtiyaç için kullanılmıştır.⁵³⁵ Bölge dâhilinde azalan ormanlık alan için Osmanlı devleti nizamnameler çıkarmıştır. Bu nizamnamelerde hem ormanların tahrip edilmesini engellemek istemiş hem de yetişen ağaçların cinslerini artırmak için çabalamıştır. Aynı zamanda asıl önem göstermesi

⁵³² Salname H. 1326 (M. 1908), s. 86

⁵³³ Salname H. 1326 (M. 1908)s.81

⁵³⁴ Salname H. 1326 (M 1908), s. 81

⁵³⁵ Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893),s.377

gerekenlerin bölgede yaşayan sakinler olduğunu vurgulayıp ormanların muhafazası için gerekli önemi vermelerini istemiştir.⁵³⁶

Sur kazası dâhilinde ve kasabaya yaklaşık olarak sekiz saat mesafede bulunan vadi El-Nasıra, Şahil imlan, Vadi El-Henazil ve hat-ı arz ormanlarında yaygın olan ağaç cinsi meşedir. Bu ağaçların uzunlukları beş-altı metreyi bulmasından dolayı keresteliğe uygundurlar. Aynı zamanda odun olarakta kullanılmaktadır.⁵³⁷ Sur kazasında şehrin güneyinde yer alan vadi Kerker vadi El-Balon Vadi El-Hur isimleriyle anılan ormanlarda mevcuttur.⁵³⁸

Akka sancağı dâhilinde bulunan ormanlar da şifa Ömer ve nahiyesinin kuzeyinde Akka ve civarı iskeleler 8 saat mesafede bulunurlar. bunlar El-Garbi, Meziç, Ader, El-Havni ve El-Zeib namlarıyla anılırlar. Bu ormanlar kırk bir dönüm ve meşe cinsindendir. Genel olarak ihracat edilmektedir.⁵³⁹

Hayfa kazasında bulunan ormanlar 400- 500 metre irtifasında genelde tepe ve yamaçlarda olarak yaklaşık olarak kırk iki bin dönümdür. Keramil, vadi Asel ve El- Izama ve El-Hari ve El-Bahur namlarıyla yad olunurlar.⁵⁴⁰ Hayfa kazasında bulunan bu ormanlarda yetişen ağaçların boyları genelde kısa olmakla beraber en çok bölge halkının odun ihtiyacını karşılamaktadır.

Trablus sancağı dâhilinde bulunan başlıca ormanlar akar Zınniye ormanlarıdır. Kerestesi imaline elverişli meşe, çam ve pınar ve ardınç cinsinde olduğu gibi bunlardan başka tepelerde beşten on metre irtifasında sanayiye elverişli çam ve göknar cinsleri de vardır.⁵⁴¹

Lazkiya sancağındaki ormanların başlıcalar; Bayır, Bucak, Buğdalı, Nika Hısn Ebet dağı, Melik dağı, Kızıl Haltı Cortasım, Betalı, Derbui'dir.

⁵³⁶ Salname, H. 1310 (M. 1892/ 1893), s.377

⁵³⁷ Salname H. 1326 (M. 1908) s. 81

⁵³⁸ Salname H. 1326 (M. 1908),s.81

⁵³⁹ Salname H. 1326 (M. 1908),s.81

⁵⁴⁰ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 81

⁵⁴¹ Salname H. 1326 (M. 1908), s.82

Buralardan ufak yapı kerestesiyle eğri kayık kerestesi ihraç olunur. Kızıl ve ak çam cinsleri de kereste imalatına da elverişlidir.⁵⁴²

Etraf ve civarda bulunan bazı ufak alanlar dahi (hesap edildiği takdirde üç yüz bin genç karaçam mevcut denilebilir. Bunlardan genellikle sarfiyat-ı dahiliyeye ve bazen civar kari ahalisi ihtiyacıyla harice sevk olunmak üzere (Mirom) tabir olunan keresteler imal edilmektedir. Beyrut şehrinin ihtiyacaatı için senelik on beş bin çekiye yakın hedeb (servi yaprağı) ihraç edilmektedir.⁵⁴³

7. Duyun-i Umumiyye

Osmanlı Devleti 1854 yılında Kırım Savaşı sürecinde ilk dış borçlanmasını gerçekleştirmiştir. İlk borcu diğer borçlanmalar izlemiş, imparatorluğun çöküş süreci iç ve dış etkenlerle hızlandırılmış ve sonuçta borçların ödenememesi aşamasına gelinmiştir. Bu aşamadan sonra borçların ödenebilmesi için yabancı ülkelerin etkisinde olan Düyun-u Umumiye İdaresi kurulmuştur.⁵⁴⁴ Osmanlı Devleti dış borç almamak için uzun süre direndi, yabancı ülkelere dış borç alınması geleneklere aykırı ve onur kırıcı olarak kabul ediliyordu. “Öte yandan Şeyhülislam fetvası ile de dış borcun mekruh olduğu ilan edilmiştir”. Ancak ekonomik ve mali sıkıntılar Osmanlı’nın tüm direncini kırmıştır.⁵⁴⁵ Avrupa’ya bağımlı hale getirmiştir. Dış borçlanmalar sonucu batağa saplanan Osmanlı ekonomisi 1875’te yaşadığı krizle moratoryum ilan etmek zorunda kalmış, bu durum 1881’de Duyunu Umumiye’nin kurulmasına ve ekonomide Avrupa denetiminin artmasına

⁵⁴² Salname H. 1326 (M. 1908), s.82

⁵⁴³ Salname H. 1326 (M. 1908), s.83

⁵⁴⁴ Murat Şeker, “ Osmanlı Devletinde Mali Bunalım ve İlk Dış Borçlanma”, **C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, cilt 8, sayı 2, 2007, s. 115

⁵⁴⁵ Nedim Dikmen, “Osmanlı Dış Borçlanmasının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları”, **Atatürk Üniversitesi İ.B.F.F. Dergisi**, cilt 19, sayı. 2s.147

neden olmuştur.⁵⁴⁶ Devlet gelirlerinin önemli bir bölümü bu idarenin denetimi altına verilmiştir. Osmanlı'dan alacaklı ülkelerin sorumluluğu altında bulunan bu idare devletin mali bağımsızlığına büyük bir gölge düşürmüş zamanla yaklaşık gelirlerin %35'ini kontrol eder hale gelerek adeta ikinci bir maliye bakanlığı olmuştur. Sonuç olarak, "borçlanma daha çok yabancı sermaye akımına yol açmış, sermaye yetersizliği nedeniyle yerli sanayi batılılarla yarışamamış, ya iflas etmiş ya da onlarla anlaşarak ortak olmuştur. Amacı kâr olan Avrupalı şirketler ulusal kaynakları rasyonel olmayan bir şekilde kullanarak, kendi ceplerini doldurmuşlar ülke kaynaklarını kurutmuşlardır."⁵⁴⁷

Beyrut Duyun-u umumiye nezaretinin başında nazır Abdulhalim Efendi vardır. Mütemayiz rütbesini taşımaktadır. Duyun-u Umumiye nezareti dahilinde iki kişiden oluşan bir teftiş heyeti, beş üyeden oluşan muhasebe kalemi, 3 üyeden oluşan aşar kalemi ve 8 üyeden oluşan Tahrirat kalemi bulunmaktadır. Beyrut kazasında 1müdür, 1 tuz ambarı memuru, 1 sandık emini, 1 başkâtip, 1 mübesser, 2 kantarcı, 1 tezkere kâtibinden oluşan 8 üyesi vardır.⁵⁴⁸

Sayda kazasında 5,Trablus-Şam sancağında 12, Lazkiya sancağında 7, hayfa kazasında 11, Nablus sancağında 1 kişiden oluşan duyun-u Umumiye müdüriyetleri bulunmaktadır.⁵⁴⁹

Beyrut vilayeti dâhilinde bulunan duyun-u umumiye kurumları ve çalışanları şu şekildedir;

⁵⁴⁶ Elem Paylanpay, "XIX. Yüzyıl Osmanlı Mali Bunalımı ve Çözüm Aracı Olarak Kaime Uygulaması, **Balıkesir Üniversitesi F.E.F.** Karesi Tarih Klübü Bülteni, 2007/1, s. 51

⁵⁴⁷ Dikmen, **a.g. e.**, s. 142

⁵⁴⁸ Salname, H. 1326 (M. 1908),s.202

⁵⁴⁹ Salname, H.1326 (M. 1908),s. 203

Beyrut Duyun-u Umumiye Nezareti⁵⁵⁰

Nazır Abdulhalim Efendi Mütemayiz

Teftiş Heyeti

Müfettiş Mülazım Hamil Efendi	Baş Müfettiş Mösyö Baduva

Muhasebe Kalemi

Muhasebe Baş Kâtibi Agop Efendi	
Refiki Sani Sait Efendi	Refiki Evvel Adil Efendi
Refik-i Rabia Yusuf Seyit Efendi	Refiki Salis Abdulrahman Efendi
Sandık Emîni Şükrü Efendi	İcma Kâtibi Hasan Efendi

Aşar Kalemi

Refiki Evvel Abdülkerim Efendi	Kâtip Hacı İbrahim Efendi
Refik Sani Taha Efendi	

Tahrirat Kalemi

Tahrirat Baş Kâtibi Abdulkadir Efendi	
Mesut Sani Kanık Efendi	Mesut evvel
Mukayyid Sani Recep Efendi	Mukayyid Evvel Kemal Efendi
Mebis Sani Kemal Efendi	Mebis Evvel Emin Efendi
	Mebis salis Salim Efendi

Beyrut Müdüriyeti

Müdür Nakti Efendi	
Sandık Emîni Mişal Efendi	Baş Kâtip Zeki Efendi
Tezkere Kâtibi Hayrettin Efendi	Tuz ambarı Memuru Musa Efendi
Kantarcı Ali Haydar Efendi	Mübesser Yusuf Efendi
Kantarcı Mahmut Efendi	

⁵⁵⁰ Salname, H. 1326 (M. 1908),s.202

Sayda Memuriyeti⁵⁵¹

Kâtip Behçet Rıza Efendi	Memur Tefik Cemal Efendi
Tuz Kantarcısı Sadık Efendi	Tuz Ambar Memuru Abdulbedih Efendi
Sur Muhasebe Memuru Yusuf Efendi	

Trablus- Şam Memuriyeti⁵⁵²

Müdür Abdullah Müntaz Efendi	
Kâtip Sani Abdullatif Efendi	Baş Kâtip Mehmet Salih Efendi
Mukayyid İhsan Efendi	Sandık Emni Anton Efendi
Kantarcı Selim Efendi	Tuz Ambarı Memuru Refik Efendi
Sarfiyat ondalık Memuru Selim Efendi	Hüsn-ü ondalık Memuru Corci Efendi
Trablus Ambar Memuru Halil Efendi	Tartus ondalık Memuru Mühittin Efendi
Kantarcı Mehmet Medani Efendi	

Lazkiya Merkez Müdüriyeti⁵⁵³

Baş Kâtip Yusuf Efendi	Memur İbrahim Efendi
Tuz Ambarı Memuru Hasan Efendi	Mukayyid Refiki Hatip Efendi
Kantarcı Yusuf Efendi	
Katip ve Sandık Emni Mehmet Kemal Efendi	Mürekkebi memuru Müdileddin Efendi

Hayfa Müdüriyeti⁵⁵⁴

Müdür Anton Efendi	
Sandık Emni Anton Efendi	Baş Kâtip Arif Efendi
Mukayyid Mahmut Efendi	Kâtip Sani Hamdi Efendi
Kâtip ve Sandık Emni Abdulrahman Efendi	Akka Memuru Yusuf Efendi
Katip ve Sandık Emni ArdeşesiEfendi	Taberya Memuru Alis Efendi
Katip ve Sandık Emni Mahmut Hamdi Efendi	Safed Memuru Kısar Efendi

⁵⁵¹ Salname, H. 1326 (M. 1908),s.202

⁵⁵² Salname, H. 1326 (M. 1908),s.203

⁵⁵³ Salname, H. 1326 (M. 1908),s.203

⁵⁵⁴ Salname, H. 1326 (M. 1908),s.203

Nablus Memuriyeti⁵⁵⁵

Memur Mehmet Zihni Efendi

Beyrut Duyun-u Umumiyye Nezaretinin Üç Senelik Vardeti⁵⁵⁶

	Sene 320 Kuruş Para	Sene 321 Kuruş Para	Sene 322 Kuruş Para
Beyrut Nezareti	3.487.000	3999000	4060000
Trablus Şam Nezareti	2.000.000	2300000	2350000
Tartus Memuriyeti	315.000	349000	350000
Sayda Memuriyeti	964.000	1138000	1250000
Lazkiya Merkez Memuriyeti	200.000	625000	250000
Merkab Memuriyeti	250.000	300000	350000
Hayfa Memuriyeti	1.100.000	1110000	1250000
Akka Memuriyeti	1.200.000	1220000	1300000
Taberya Memuriyeti	480.000	4920000	500000
Safed Memuriyeti	740.000	747000	750000
Nablus Memuriyeti	80.000	83000	90000
	11.216.000	12.372.000	12900000

Duyun-u umumiye idaresinin üç senelik vardetini gösteren bu tabloyu incelediğimizde her geçen sene Osmanlı devletinden yapılan tahsilâtta bir artış olduğu gözlenmektedir. En fazla tahsilât Beyrut nezaretinden, 2. olarak Trablus- Şam Müdüriyetinden, 3. olarak Akka memuriyetinden yapılmıştır.

E. ASKERİ YAPI

1. Tanzimat Öncesi Askeri Yapı

Osmanlı devleti gaza ve cihat esası üzerine kurulmuştu. Devlet müesseseleri adeta devamlı harp halinde olan bir ordunun ihtiyaçlarının

⁵⁵⁵ Salname, H. 1326 (M. 1908),s.203

⁵⁵⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908),s.204

karşılanması için teşkilatlanmıştı. Bu yüzden devlet daima güçlü bir orduya sahip olmak prensibini elden bırakmamıştır.⁵⁵⁷

Kuruluş yıllarında Osmanlı beyliğinin düzenli askeri birlikleri yoktu. Gerektiğinde gazilerden oluşan ve tamamı atlı olan aşiret kuvvetlerinin dellallar vasıtasıyla bir yerde toplanması sağlanır ve sefere çıkılırdı.⁵⁵⁸ İlk düzenli birlikler Orhan Gazi zamanında Bursa'nın fethinden sonra İznik'in fethinden önce kuruldu. Bursa Kadısı Candarlı Kara Halil'in (ö. 1387) teklifiyle yaya ve müselleme (atlı) askeri birlikler teşkil edildi.⁵⁵⁹

Osmanlı Devleti'nin iki çeşit askeri vardı. Biri devlet hazinesinden günlük tayinat ile muvazzaftır. Bunlar Padişah'ın "Hassa Askeri" sıfatıyla "Kapıkulu" ismiyle tanınırdı. Diğeri ise Zeamet ve Tımar erbabıdır. Bu sınıf "Eyalet Askeri" hükmündeydi. Yeniçeri Ocağı 1826 yılında kaldırılmış, yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adında yeni bir ordu kurulmuştur.⁵⁶⁰

Osmanlı Ordusu'nun Viyana'yı alamayıp bozguna uğraması, Osmanlıların Avrupa ile ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatmıştır. II. Viyana bozgunundan sonra Osmanlı Devleti daha ileri gidemeyeceğini anlamıştır. Yeni harp sistemleri ve silahları ile donanmış olan batılı orduların önünde duramayacağını ve yavaş yavaş geri çekilme sürecinin başladığını açıkça görmüştür.⁵⁶¹ Bu durumu düzeltmek için pek çok padişah çeşitli yenilikler yapmış fakat istedikleri sonucu alamamışlardır. Askeri alanda en köklü yenilikler III. Selim zamanında gerçekleşmiştir. III. Selim Yaş antlaşmasından hemen sonra ilk etapta savaşta en çok yara alan ve zorlanan orduya karşı ıslahatlara girişildi. Her birlikten en üstün performansı almak için yeni sistemler eleştirildi. Dürüst olmayan ve yeteneksiz askerler ordudan çıkartıldı. Kışlalardaki bozulmuş düzen arındırılmaya çalışıldı ve daha yeni teknolojiye

⁵⁵⁷ Ünal, **a.g. e.**, s. 61

⁵⁵⁸ Abdülkadir Özcan, " Osmanlı Askeri Teşkilatı", **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, cilt 1, İRRACA Yayınları, İstanbul, 1994, s. 337

⁵⁵⁹ Özcan, **a.g. m.** s. 337

⁵⁶⁰ Musa Çadırcı; "Yerleşme Sürecinde Osmanlı Ordusu" **Türkler**, C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.806- 807

⁵⁶¹ Ercüment Kuran, **Türkiye'nin Batılılaşması ve Millî Meseleler**, Ankara 1994, s.IX

kavuşturulması için çalışmalar başladı. Herkesin düzenli olarak eğitim yapması gerekiyordu. Ücretler artırılmış ve aydan aya ödenmeye başlamıştı.⁵⁶² Ordunun ihtiyaçların karşılanması için İrad-ı Cedid adında bir ordu kuruldu. Bunun beraberinde çeşitli ülkelerden uzmanlar getirilip ordunun yeni teknikleri öğrenmesi ve başıbozukluğun kaybolmasına çalışıldı. III. Selim nizam-ı cedid programını hazırlarken belirttiği en önemli hususlardan biriside mevcut askeri ocaklardan bilhassa Topçu, Humbaracı ve Lağımcı ocaklarını yenilemesiydi.⁵⁶³ Orduda ki bu ocaklar yenilendikten sonra teknik okullarda açılmaya başlanmıştır. Mühendishane-i Berri-i Hümayun Hasköy'de açılmıştı ve bunun yanında Mühendishane-i Berri-i Hümayun açıldı. Fransız deniz mühendisleri gözetiminde tersane genişletildi.

2. Tanzimat Sonrası Askeri Yapı

Tanzimat ile Osmanlı devletinde ordu içerisinde ciddi ve köklü yenilikler yapıyordu. Daha önceki yapılan yenilikler ocak sisteminin dışına çıkmıyordu. Fakat artık ocak sistemi kaldırılmış ve yerini kura sistemi almıştı. Memleket askerlik bakımından bölgelere ayrıldı. Bu bölgeden alınacak askerler o bölgenin nüfus oranına göre belirlendi. Her aileden ancak bir kişinin askere alınması usulü kabul edildi. Tek çocuklu ailelerden asker alınmadı.⁵⁶⁴

Tanzimat dönemi iyi görevliler yetiştirmek için çabalıyordu ayrıca başka bir çabası ise iyi asker yetiştirmektir. Bu uygulamada da batı medeniyetleri örnek alınarak Avrupalılaşıma başlamıştır. Tanzimat'tan önceki teşkilat Avrupa'dan sadece şekli almış oldukları halde Tanzimat o şeklin istinat ettiği usulü kabul ediyor yani ruhu alıyordu ve bunu almakla en mühim

⁵⁶² Stanford Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, c.1,E Yayınları, İstanbul, 1994.s.353

⁵⁶³ Necdet Hayta ve Uğur Ünal, **Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri**, Gazi Kitapevi, Ankara, 2003,s.75

⁵⁶⁴ **A.g. e.** s.180

şeyi yapmış oluyordu.⁵⁶⁵ Bu Avrupalılaşıma askeri okullarda sağlanan eğitimden geçer önce, onun yanı sıra kara ve deniz güçlerinin genel planda yeniden örgütlenişinden. Son olarak da silahlanmada ve askeri disiplinde bir değişikliği içine alır bu.⁵⁶⁶

Harbiye ve topçu mektepleri Avrupa'dan getirilen muallimler eline verildi. Piyade ve süvari için Fransız, topçu için Prusya talimnameleri kabul edildi. Tophane, baruthane, fişekhane fabrikaları da genişletildi.⁵⁶⁷ Kurmay ihtiyacını karşılamak için Erkan-ı harbiye mektebi kuruldu. Askeri kadroların yetişmesine temelden el atıldı. Padişah bu dönemde Erkan-ı Harbiye'nin faaliyetlerini yakından takip etmiş, sınavlarını izlemiş hatta çocukları Nurettin ve Yusuf İzzettin'i bu okula kaydettirmiştir.⁵⁶⁸ Ordu alanında hem silahlar hem teşkilat bakımından yenilik yapılırken askerlerin zihinlerinin de modernleşmesi istenmiştir. Kıyafetlerde değişiklik yapılmıştır. Bu noktada Prusya'dan esinlenilmiştir.

Tanzimat dönemi dış tehditlerin yoğun olduğu bir zamandı ve bu zaman içerisinde donanmanın kuvvetlendirilmesi Abdülaziz tarafından oldukça ciddiye alınmıştı. Birkaç yıl içinde son modern zırhlılar ve özel olarak onlarda hizmet etmek üzere yetiştirilen görevlilerle donatılan Osmanlı deniz gücü dünyanın üçüncü deniz gücü oldu.⁵⁶⁹

a.Nizamiye kuvvetleri

H. 1326 (M. 1908) tarihli Beyrut vilayet salnamesine göre Beyrut mevki kumandanlığı görevinde İsmet Paşa bulunmaktadır. Altın gümüş imtiyaz ve iftihar madalyalarına sahiptir. Mirliya rütbesindedir. Süvari sekizinci alayın

⁵⁶⁵ Necati Tacan, "Tanzimat ve Ordu", **Tanzimat 1**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1999,s.132

⁵⁶⁶ _____, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I**, çev. Server Tanilli, Cem Yayınları, İstanbul,1995, .s. 88.

⁵⁶⁷ Tacan, **a.g. m.** s.134.

⁵⁶⁸ Hayta, **a.g. e.**,s.155

⁵⁶⁹ _____, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, s.90

başında Miralay Şükrü Bey ve Kaymakam Zekeriya Bey bulunmaktadır. Alayın zabitanları; binbaşı, kolağası, kâtip, müftü, tabip, cerrah, eczacı, seranç, tüfenk ustası, birinci bölük yüzbaşı, birinci bölük yüzbaşı vekili, birinci bölük erkan-ı harp yüzbaşı, birinci bölük mülazımı, birinci bölük mülazım sanisi, ikinci bölük yüzbaşı, ikinci bölük yüzbaşı vekili, ikinci bölük mülazım evveli ve ikinci bölük mülazım sanisi,⁵⁷⁰ üçüncü bölük yüzbaşı vekili, üçüncü bölük yüzbaşı, üçüncü bölük mülazım evveli, üçüncü bölük mülazım sanisi, dördüncü bölük yüzbaşı, dördüncü bölük yüzbaşı vekili, dördüncü bölük mülazım evveli, dördüncü bölük mülazım sanisi, beşinci bölük yüzbaşı, beşinci bölük yüzbaşı vekili, beşinci bölük mülazım evveli, beşinci bölük mülazım sanisi, açıktan yüzbaşı, açıktan binbaşı, misafir mülazım, açıktan yüzbaşı ve mülazım sanidir.⁵⁷¹

Beyrut vilayetinde üçüncü nişancı taburu bulunmaktadır. Bu taburun başında Binbaşı Cahit Bey bulunmaktadır.⁵⁷² Akka sancağında ikinci Akka taburu bulunmaktadır. Akka kalesi topçu taburuna Binbaşı Bekir Ramis başkanlık etmektedir. Akka 29. topçu alayının başında mir alay Osman bey bulunmaktadır.⁵⁷³ Trablus Şam sancağında süvari zabitanının başında binbaşı aziz bey bulunmaktadır.⁵⁷⁴

b. Redif Kuvvetleri

1826'da Yeniçeri Ocağının kaldırılmasından hemen sonra kurulan "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" ile çok geniş sınırları olan imparatorluğu koruyup kollamak olanaksızdı. Ülkenin belli başlı gelir kaynakları bu ordu için kurulmuş olan Mansure Hazinesine devredildiği halde, masraflar karşılanmıyordu. Şartlar, yeni ordunun erat sayısını artırmaya elvermiyordu.

⁵⁷⁰ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.193

⁵⁷¹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.194

⁵⁷² Salname, H. 1326 (M. 1908), s.194

⁵⁷³ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.266

⁵⁷⁴ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.306

Başka bir çözüm yolu aramak, bulmak gerekiyordu. Nitekim çok geçmeden yeni bir .yol bulunmuş ve Redif askeri teşkilatı kurulmuştur.⁵⁷⁵

Redif askeri yazılacak kimseler 23- 32 yaşları arasındaki gençler arasından kur'a ile tespit edileceklerdi. Vücutlarında askerliğin gereklerini yerine getirmeye Engel olabilecek sakatlıklar bulunanlar askere alınmayacaklardı. Asker yazılması, defterlerinin tutulması ve bu defterlerin İstanbul'a Bab-ı Seraskeri'ye gönderilmesi işi sancak mutasarrıflarının ile valilere bırakılmıştı. Bunlar emirlerinde bulunan müteselli~ ve voyvodalar yardımı ile bu işi yürütecekler, ancak bütün sorumluluklar kendilerine ait olacaktı.⁵⁷⁶

Beyrut vilayetinde 69. alayın dördüncü Beyrut taburu bulunmaktadır. Binbaşı Sadık Bey başkanlığını yapmaktadır.⁵⁷⁷ Sayda kazasında atmış dokuzuncu redif alayının üçüncü taburu bulunmaktadır. Binbaşı Sadık Efendi taburun başında bulunmaktadır.⁵⁷⁸ Sur kazasında da Redif taburu bulunmaktadır. Başında Binbaşı Ali Rıza Efendi bulunmaktadır. Plevne madalyasına sahiptir.⁵⁷⁹ Akka sancağında altmış dokuzuncu alayın Akka taburu bulunmaktadır. Bu taburun başında Miralay Hüsnü Bey bulunmamaktadır.⁵⁸⁰ Üçüncü Hayfa taburunun başkanı Binbaşı Mehmet Lütfü Efendi vardır.⁵⁸¹ Trablus Şam sancağı Redif Kumandanı Cevat Paşa'dır. Mirliya rütbesine sahiptir. Aynı zamanda hicaz madalyasına ve altın gümüş imtiyaz madalyası bulunmaktadır.⁵⁸² Nablus sancağında da Redif taburu bulunmaktadır. Kaymakam Hasan Hüsnü Efendi başkanlık yapmaktadır.⁵⁸³ Cenin Kazasında redif taburunun başında Binbaşı Mehmet Hatî Efendi

⁵⁷⁵ Musa Çadırcı, “ Redif Teşkilatının kuruluşu”, **DTCF, Tarih Araştırmaları Dergisi**, VII- XII/ 14-23 (1975) s.66

⁵⁷⁶ Musa Çadırcı, “ **Redif Teşkilatının Kuruluşu**”, s.67

⁵⁷⁷ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 195

⁵⁷⁸ Salname, H. 1326 (M. 1908),s. 235

⁵⁷⁹ Salname, H. 1326(M.1908), s.249

⁵⁸⁰ Salname, H. 1326 (M.1908), s.267

⁵⁸¹ Salname, H. 1326(M.1908), s.277

⁵⁸² Salname, H. 1326 (M.1908), s.306

⁵⁸³ Salname, H. 1326(M.1908), s.337

bulunmaktadır. Yunan madalyasına sahiptir.⁵⁸⁴ Beni Sa'ab kazasında redif taburunun başında Girit madalyasına sahip olan Binbaşı Hacı Reşit Efendi bulunmaktadır.⁵⁸⁵ Ceble redif taburunun binbaşı Hacı Hasan Efendi bulunmaktadır.⁵⁸⁶

Redif teşkilatı kazaların büyük bir çoğunluğunda bulunmaktadır. Ancak birkaç kazada redif teşkilatına rastlanmamaktadır.

H. 1310 (M. 1982/ 1893) tarihine ait Beyrut vilayet salnamesine göre redif teşkilatında ifa olunan fırka, liva, alay ve taburlarının Beyrut kısmında bulunanları şunlardır;

On yedinci Şam fırkası

Otuz dördüncü Trablus- Şam livası

Altmış yedinci Trablus- Şam alayı

Birinci Trablus Şam taburu: Nefs Trablus kasabasıyla kuray-ı aşara Zınniye ve Kıyta nahiyelerinden ibarettir.

İkinci Hısn El-Ekrad taburu: merkezi Hısn kalesidir. Hısn kazasıyla Hizur Dirip, Cum, Kıytakuray-ı aşara El-Cehiş nahiyelerinden ibarettir.

Üçüncü Safita taburu: merkezi Bermene kayresi olacak ve Tartus taburu Legu olunacaktır. Safita kasabasıyla Tartus ve Ervad nahiyelerinden ibarettir.

Altmış sekizinci Hama alayı

Üçüncü Ceble Taburu: Ceble ve Merkab kazalarından ibarettir.

On sekizinci Akka Fırkası

Otuz beşinci Akka Livası

Altmış dokuzuncu Akka Alayı

⁵⁸⁴ Salname, H. 1326(M.1908), s.351

⁵⁸⁵ Salname, H. 1326(M.1908), s.358

⁵⁸⁶ Salname, H. 1326(M.1908), s.376

Birinci Akka Taburu: Akka ve Safed kazalarından ibarettir.

İkinci Sur Taburu: Sur, Sayda, Merc Ayun kazalarından ibarettir.

Üçüncü Sayda taburu: Sayda ve Merc Ayun Kazalarından ibarettir.

Dördüncü Beyrut Taburu: Beyrut ve Sayda kazalarından ibarettir.

Beşinci Nablus alayı⁵⁸⁷

Birinci Nablus Taburu: Nablus ve Cenin kaalarından ibarettir.

İkinci Beni Sa'ab taburu: merkezi Tul kerim kayresidir. Beni Sa'ab ve Nablus kazalarından ibarettir.

Üçüncü Hayfa taburu: Hayfa, Nasıra, Akka ve Beni Sa'ab kazalarından ibarettir.

Dördüncü Cenin Taburu: Cenin, Taberya ve Beni Sa'ab kazalarından ibarettir.

Otuz altıncı Kudüs Livası

Yetmiş birinci Kudüs Alayı

Üçüncü Cemain taburu: merkezi Siflit kayresidir. Cemain ve Nablus nahiyelerinden ibarettir.

Dördüncü Bire taburu: Meşarik Nablus nahiyelerinden üç kayre ve tabura ilhak olunmuştur.

Otuz yedinci Halep livasının yetmiş dördüncü Lazkiya alayı

Birinci Lazkiya taburu: Lazkiya kazasından ibarettir.

İkinci Sahyon taburu: Sahyon, Ceble, Lazkiya ve Cisir- Şuğur kazalarından ibarettir.⁵⁸⁸

H. 1326 (M. 1908) tarihinde Beyrut vilayetinde bulunan redif teşkilatı ve görevli askerler şu şekildedir;

⁵⁸⁷ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 366

⁵⁸⁸ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 367

Sayda Kısım-ı Askeriyye⁵⁸⁹

Atmış Dokuzunu Redif Alayının Üçünü Sayda Taburu	
Binbaşı Mehmet Sadık Efendi M 5	
Tabur Kâtibi Abdullah Efendi	
Birinci Tabur Mülazım Evveli Mehmet Efendi sanai ve Yunan	Birinci Bölük Yüzbaşı Yakup Ağa yemen madalyası
Birinci Bölük Mülazım Sanisi Kemal Efendi	
İkinci Bölük Mülazım Evveli Recep Bey	İkinci Bölük Yüzbaşı Raif Efendi
İkinci Bölük Mülazım Sanisi Ahmet Efendi	
Üçüncü Bölük Mülazım Evveli Nazım Efendi	Üçüncü Bölük Yüzbaşı Emin Efendi
Üçüncü Bölük Mülazım Sanisi Sabri Efendi	
Dördüncü Bölük Mülazım Evveli Hasan Efendi	Dördüncü Bölük Yüzbaşı Ahmet Efendi
Dördüncü Bölük Mülazım Sanisi İsmet Efendi	
Topçu Mülazımı Ahmet Ağa	Depo Memuru Mülazım Evveli Raşit Efendi

Sur Kısım –ı Askeriye Redif Taburu⁵⁹⁰

Binbaşı Ali Rıza Efendi M 5 ve Plevne Madalyası	
Tabur Kâtibi Seyit Mehmet Efendi	Kolağası Ahmet Efendi M 5 plevne madalyası
Birinci bölük Mülazım Evveli Mezfur Efendi	Birinci Bölük Yüzbaşı Salim Efendi M 5
Birinci bölük Mülazım Sanisi Ali Efendi	
İkinci bölük Mülazım Evveli Mahmut Efendi	İkinci Bölük Yüzbaşı Ali Rıza Efendi
İkinci bölük Mülazım Sanisi Mahmut Efendi	
Üçüncü bölük Mülazım Evveli Neşis Efendi	İkinci bölük Yüzbaşı Ali Efendi
Üçüncü bölük Mülazım Sanisi Abdulrahman Efendi	
Dördüncü bölük Mülazım Evveli Mahmut Ve Safi Efendi	Dördüncü Bölük Yüzbaşı Ahmet Efendi
Dördüncü bölük Mülazım Sanisi Mahmut Efendi	
Depo Memuru Evvel Hacı Ahmet Efendi	

⁵⁸⁹ Salname, H. 1326 (M.1908), s.306

⁵⁹⁰ Salname, H. 1326 (M.1908), s.249

Redif Altmış Dokuzuncu Alayın Akka Taburu Amiri ve Zabitanı⁵⁹¹

Mir Alay Hüsnü Bey M 4	
Binbaşı Mehmet Latif Efendi M 4	Kolağası Hasan Sabri Efendi M 5
Tabur Kâtip Mehmet Emin Efendi yemen Madalyası	
Birinci Bölük Yüzbaşı Mehmet Halit Efendi	Birinci Bölük Mülazım Sanisi Nazif Efendi
İkinci Bölük Mülazım Evveli Ahmet Şükrü Efendi	
Üçüncü Bölük Yüzbaşı Zihni Efendi	Üçüncü Bölük Mülazım Evveli Ahmet Fikri Efendi
Dördüncü Bölük Yüzbaşı Mehmet Reşit Efendi	Dördüncü Bölük Mülazım Evveli Mehmet Arif Efendi M 5
Depo Memuru Mülazım Evvel Mehmet Lütfü Efendi	
Tüfenkçi Ustası İbrahim Ağa	

Nablus Kısım-ı Askeriyye⁵⁹²

Kaymakam Hasan Hüsnü Efendi	
<i>NABLUS REDİF TABURU</i>	
Tabur Kâtibi Mehmet Bedri Efendi	Kol Ağası
Birinci Bölük Mülazım Evveli	Birinci Bölük Yüzbaşı
Birinci Bölük Mülazım Sanisi Mehmet Efendi M 5	
İkinci Bölük Mülazım Evveli Mehmet Efendi	İkinci Bölük Yüzbaşı İbrahim Efendi
Üçüncü Bölük Mülazım Evveli İbrahim Efendi	Üçüncü Bölük Yüzbaşı Mehmet Efendi M 5
Üçüncü Bölük Mülazım Sanisi Behzat Efendi M 5	
Dördüncü Bölük Mülazım Evveli Yusuf Ganet Efendi	Dördüncü Bölük Mülazım Evveli Umur Faik Efendi M 5
Dördüncü Bölük Mülazım Sanisi Mehmet Hamdi Efendi	
	Depo Memuru Mülazım Sanisi Necip Efendi

⁵⁹¹ Salname, H. 1326 (M.1908), s.267

⁵⁹² Salname, H. 1326 (M.1908), s.337

Cemmain Redif Taburu⁵⁹³

Binbaşı Fuat Bey	
Tabur Kâtibi Mehmet Nafiz Efendi	Kol Ağası Mustafa Refik Efendi
Birinci Bölük Mülazım Evveli Hacı Ahmet Efendi M 5	Birinci Bölük Yüzbaşı Halil Efendi M 5
Birinci Bölük Mülazım Sanisi Hasan Efendi	
İkinci Bölük Mülazım Evveli Mehmet Ali Efendi M 5	İkinci Bölük Yüzbaşı Mehmet Murat Efendi M 5
İkinci Bölük Mülazım Sanisi Ahmet Şükrü Efendi M 5	
Üçüncü Bölük Mülazım Evveli Mehmet Selim Efendi M 5	Üçüncü Bölük Yüzbaşı Ali Rıza Efendi
Üçüncü Bölük Mülazım Sanisi Mehmet Fuat Efendi	
	Depo Memuru Mülazım Sani Ali Efendi

Cenin Redif Taburu⁵⁹⁴

Binbaşı Mehmet Hati Efendi O 4 M 5 Yunan Madalyası	
Tapu Kâtibi Mustafa Sıtkı Efendi	Kol Ağası
Birinci Bölük Mülazım Evveli Yusuf Efendi	Birinci Bölük Yüzbaşı
Birinci Bölük Mülazım Sanisi Mehmet Efendi	
İkinci Bölük Mülazım Evveli Necip Efendi	İkinci Bölük Yüzbaşı Mehmet Efendi
İkinci Bölük Mülazım Sanisi	
Üçüncü Bölük Mülazım Evveli Salih Efendi	Üçüncü Bölük Yüzbaşı
Üçüncü Bölük Mülazım Sanisi	
Dördüncü Bölük Mülazım Evveli Ali Rasim Efendi	Dördüncü Bölük Yüzbaşı Müslim Efendi
Dördüncü Bölük Mülazım Sanisi Mehmet Arif Efendi	
	Depo Memuru Mülazım Sanisi Mehmet Efendi

⁵⁹³ Salname, H. 1326 (M.1908), s.338

⁵⁹⁴ Salname, H. 1326 (M.1908), s.351

Beni Sa'ab Redif Taburu⁵⁹⁵

Binbaşı Hacı Reşit Efendi M 5 Girit Madalyası	
Tabur Katibi Lütfü Efendi	Kol Ağası Mehmet Ağa M 4
Birinci Bölük Mülazım Evveli Abdulrahim Efendi	Birinci Bölük Yüzbaşı Hurşid Efendi
Birinci Bölük Mülazım Sanisi Hayri Efendi	
İkinci Bölük Mülazım Evveli Emin Efendi	İkinci Bölük Yüzbaşı Mehmet Reşit Efendi
İkinci Bölük Mülazım Sanisi Mahmut Efendi	
Üçüncü Bölük Mülazım Evveli Hafi Efendi	Üçüncü Bölük Yüzbaşı Mehmet Emin Efendi
Depo Memuru Mülazım Sanisi Ahmet Efendi	

Cebile Redif Taburu⁵⁹⁶

Binbaşı Hacı Hasan Efendi M 4	
Tabur Kâtibi Hasan Hüsnü Efendi	Kol Ağası Sadık Efendi
Birinci Bölük Mülazım Evveli Mehmet Nuri Efendi	Birinci Bölük Yüzbaşı Mehmet Ali Ağa
Birinci Bölük Mülazım Sanisi Salih Zeki Efendi	
İkinci Bölük Mülazım Evveli Tahsin Efendi	İkinci Bölük Yüzbaşı Reşid Efendi
İkinci Bölük Mülazım Sanisi Hamit Efendi	
Üçüncü Bölük Mülazım Evveli Cemil Efendi	Üçüncü Bölük Yüzbaşı Eyüp Efendi M 5
Üçüncü Bölük Mülazım Sanisi Mustafa Efendi	
Dördüncü Bölük Mülazım Evveli	Dördüncü Bölük Yüzbaşı Mehmet Rüşdi Efendi
Dördüncü Bölük Mülazım Sanisi Hacı Süleyman Sari Efendi	

⁵⁹⁵ Salname, H. 1326 (M.1908), s.358

⁵⁹⁶ Salname, H. 1326 (M.1908), s.376

Sahyon Redif Taburu⁵⁹⁷

Binbaşı Hayri Efendi	
Tabur Kâtibi Hasan Efendi	Kol Ağası
Birinci Bölük Mülazım Evveli Tevfik Efendi	Birinci Bölük Yüzbaşısı Ahmet Fehmi Efendi
Birinci Bölük Mülazım Sanisi Abdülkadir Efendi	
İkinci Bölük Mülazım Evveli Sıdkı Efendi	İkinci Bölük Yüzbaşısı Abdulrahman Efendi
Üçüncü Bölük Mülazım Evveli Sıdkı Efendi	Üçüncü Bölük Yüzbaşısı Galip Efendi
Dördüncü Bölük Mülazım Evveli Şükrü Efendi	Dördüncü Bölük Yüzbaşısı İbrahim Efendi
Dördüncü Bölük Mülazım Sanisi Cemil Efendi	
	Depo Memuru Mustafa Efendi

c. Zaptiye Kuvvetleri

Tanzimat Fermanı sonrası kurulmaya başlanan zaptiye teşkilatı, görev yaptığı 39 yıl boyunca (1840-1879), imparatorluğun en önemli iç güvenlik organizasyonu olarak varlığını sürdürmüştür. Gerek taşra (Anadolu ve Rumeli) ve gerekse İstanbul'un güvenliğinin sağlanması yönünde önemli görevler üstlenen zaptiye teşkilatı, kuruluşundan itibaren imparatorluğun içinde bulunduğu idari, mali, sosyal ve siyasi gelişmelerden olabildiğince etkilenmiş ve bir süreklilik hali içerisinde mevcut şartlara en uygun hale getirilmeye çalışılmıştır.⁵⁹⁸

Zaptiye örgütü, bugünkü anlamıyla hem polis hem de jandarma görevini yüklenmişti. Teşkilat ve işleyiş bakımından jandarmayı andırmakla birlikte vali ve kaymakamların denetiminde faaliyet göstermeleri polis hizmeti de yapmaları dikkati çekmektedir.⁵⁹⁹

Zaptiye birliklerinde görev yapacak neferlerin 25 yaşından büyük ve ehl-i ırz ve dirayetli kişiler olmasına ve kefil göstermelerine özellikle dikkat edilecekti. Birliklerde görev yapacak çavuş ile süvari-piyade zaptiye

⁵⁹⁷ Salname, H. 1326 (M.1908), s.388

⁵⁹⁸ Ali Sönmez, “ Zaptiye Teşkilatının düzenlenmesi (1840- 1869),), Ankara Üniversitesi, DTCE, Tarih Araştırmaları Dergisi, cilt. XXV, sayı, 39 (2006), s. 200

⁵⁹⁹ Çadırcı, “ Tanzimat döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları”,s. 319

neferlerine mahsus olmak üzere darbhane-i amire'de özel nişanlar hazırlanarak birliklere dağıtılacaktı. Zaptiye neferlerinin görev sürelerine ilişkin, asakir-i nizamiye statüsünde olmadıklarından, her hangi bir tarih belirlenmemişti. Bu sebeple her ne vakit ihraçlarını isterlerse zaptiye birliklerinden ayrılmalarına müsaade edilecek, ancak ayrılan neferlerin yerine süratle yenileri ikama edilecekti.⁶⁰⁰

(1) Polis Teşkilatı

Berlin kongresi sonrası dönemde vilayet, sancak hatta kaza merkezlerinde polis birimlerinin oluşturulması gündeme gelmişti. Osmanlı devleti bu konuda bir miktar temkinli davranırken Avrupa devletleri özellikle İngiltere ısrarcı olmuş jandarmada olduğu gibi polis birliklerinde gayrimüslimlerin temsili gündemde tutulmuştur. Osmanlı polis teşkilatının oluşturulması işine öncelikle İstanbul'dan başlamış, taşrada somut adımları ise ancak 1890'lı yılların ortasında ve sınırlı olarak atmıştır.⁶⁰¹

Osmanlı devletinde polis, emniyetin muhafazası ve asayişin devamı temin etmekle görevlidir. Polisin vazifesi zabıta-i idare, zabıta-ı mülkiye ve zabıta-i adliye olmak üzere üç kısımdır. Polis, ser komiser, ikinci komiser, üçüncü komiser, komiser muavini ve polis memuru namlarıyla beş sınıfa ayrılmıştır.⁶⁰² Taşrada polisler vali, mutasarrıf ve kaymakamların maiyetindedirler.⁶⁰³

1845 yılına gelindiğinde polis meclislerinin kurulmasına karar verildi. Polis Meclisi ilk olarak, çalışma esasları ve yetkilerini içeren ayrıntılı bir nizamname hazırlandı. Görev ve yetkilerini içeren nizamnamenin yayınlanması ile birlikte faaliyetine başlayan Polis Meclisi ilk olarak, kırk altı adet polis askerini bölgede istihdam ederek işe başladı. Bu arada

⁶⁰⁰ Sönmez, a.g. m. s.203

⁶⁰¹ Nadir Özbek, “ Osmanlı İmparatorluğunda iç Güvenlik, Siyaset ve Devlet 1876-1909”, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, 16, (güz 2004), s. 76

⁶⁰² Salname H. 1326 (M. 1908), s.167

⁶⁰³ Salname H. 1326 (M. 1908), s.168

~alışmalarını daha iyi yapabilmesi için meclise bir tercüman, bir tabip, 2 ve bir yeni üyenin atanmasına karar verildi.⁶⁰⁴

Beyrut vilayetinde polis dairesinde Polis Müdürü Kemal Nabi Bey başkanlık yapmaktadır. Hicaz madalyasına sahiptir. Polis meclisinde Reis, Ser Komiseri Enis Efendi'dir. Reis dışında 1 komiser salis, 1 komiser Sani, 1 kâtip, 1 emanet memuru ve 1 polis memuru toplamda beş üyeye sahiptir. Merkez komiseri Süleyman Faik Efendi'dir.⁶⁰⁵ Vilayet dâhilindeki sancak ve kazalarda da polis idareleri bulunmaktadır.

Beyrut vilayetinde bulunan polis kurumlarının ve memurlarının bazıları şunlardır;

Polis Dairesi⁶⁰⁶

Polis Müdürü Kemal Nabi Bey Evveli Sanisi O 4 M 4 Hicaz

Polis Meclisi

Reis Ser Komiseri Enis Efendi O 4 M 5	
Komiser Salis Ahmet İsa Efendi	Komiser Sani Hacı Saadettin Efendi M 5
Kâtip Polis Münieddin Efendi	Kâtip ve Emanet Memuru Polis Efendi
Halil Efendi	

Merkez Komiseri

Süleyman Faik Efendi m 5 Hicaz

Umur-u Tahriyeye Memur

Komiser Sani cemil Deryan Efendi Hicaz
Polis Kazım Efendi
Polis Salih Sait Efendi

⁶⁰⁴ Ali sönmez, “ Polis Meclisinin Kuruluşu ve Kaldırılışı (1845- 1850), Ankara Üniversitesi DTCF. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi, Sayı 37, Ankara 2005, s. 265

⁶⁰⁵ Salname, H. 1326, (M.1908), s.165

⁶⁰⁶ Salname, H. 1326, (M.1908), s.165

Merkezde Müstahdem Polis Komiser ve Memurları⁶⁰⁷

Açıktan Komiser Sani Abdulhemin Mahrum Efendi	Komiser Sani Hafız Abdi Efendi
Açıktan Komiser Sani Ethem Efendi	Açıktan Komiser Sani Şahin Efendi
Açıktan Komiser Kebani Efendi	Açıktan Komiser Abdulhafız Sani Efendi
Üçüncü Komiser Ragıp Efendi	Üçüncü Komiser Ahmet Seyit Efendi
Üçüncü Komiser Ali Remzi Efendi	Üçüncü Komiser İlatif Efendi
Açıktan Üçüncü Komiser Tevfik Efendi	Üçüncü Komiser Mehmet Ali Vehbi Efendi
Açıktan Üçüncü Komiser Sait Ferišan Efendi	Açıktan Üçüncü Komiser Hacı Halil Efendi
Açıktan Üçüncü Komiser Hafız Ahmet Efendi	Açıktan Üçüncü Komiser İshap Efendi
Açıktan Üçüncü Komiser Selim Kerim Efendi	Açıktan Üçüncü Komiser İbrahim Efendi
Açıktan Üçüncü Komiser Abdülkadir Tarabaşı Efendi	Açıktan Üçüncü Komiser Selim Saki Efendi
Açıktan Üçüncü Komiser Umur Şevki Efendi	Açıktan Üçüncü Komiser Nihat Efendi
Açıktan Üçüncü Komiser Mehmet Celil Efendi	

Polis Memurları⁶⁰⁸

Abdullah Nakkas Efendi	Sait Derya Efendi
Ali Rıza Efendi	Zekariya Rezan Efendi
Taha Şerif Efendi	Arif Yaşar Efendi Hicaz Madalyası
Hafız Umur Efendi	Arif Cafer Efendi
Ahmet Elban Efendi	İbrahim Hatip Efendi
Selim Yusuf Efendi	Hamid Berbir Efendi
Sürmeneli Ahmet Efendi	Behçet Efendi
Abdülhamit Efendi	Abdülkadir Sade Efendi
Sabri Gariş Efendi	Naci hasan Efendi
Şeyh Hasan Efendi	Cemil Efendi
Nur El-Marib Efendi	Cemil Hasan Efendi
Kemal Zindi Efendi	Sadettin Şahap Efendi
Abdulrahman Efendi	Reşit Efendi
Hafız Ali Efendi	Mustafa Bedur Efendi
Salim Efendi	Hasan Ferišan Efendi
Hüsnü Efendi	Necip Efendi

⁶⁰⁷ Salname, H. 1326, (M.1908), s.165

⁶⁰⁸ Salname, H. 1326, (M.1908), s.166

III. BÖLÜM

BEYRUT VİLAYETİNİN SOSYAL VE KÜLTÜREL YAPISI

A. DEMOGRAFİK VE ETNİK YAPI

Klasik Osmanlı düzeninde 14. Yüzyılın sonlarıyla 17. Yüzyılın başları arasında tahrirler yapılmıştır. O dönemde yapılan tahrir çalışmaları arazileri tescille, toprağın mülkiyet ve tasarruf durumunu saptamak ve vergi oranlarını belirlemek için yapılmaktaydı. Bu kayıtlarda vergi mükellefi ve vergiden muaf olanların, muafiyet sebepleri yazılarak belirtilirdi. Bu tahrirlerin 30 yılda bir yenilenmesi kuralı bulunuyordu. Bu tahrirler temelde vergi amacıyla hazırlandığı için ancak erin erkek nüfus hakkında detaylı bilgi veriyordu.⁶⁰⁹

On dokuzuncu yüzyıla gelinceye kadar Osmanlılarda yalnızca nüfusu saptamak amacıyla yapılan sayımlara rastlanmaz. Vaka-i Hayriye olaylarından sonra 1828 Osmanlı- Rus savaşı sırasında ilk nüfus sayımı çalışmaları yapılmışsa da savaş koşulları nedeniyle sonuç alınamamıştır. Osmanlı imparatorluğunda ilk genel nüfus sayımı II. Mahmut'un yenilik hareketleri sırasında Rumeli ve Anadolu sancaklarıyla kasabaların da 1831'de yapıldı. Daha önce böyle genel nüfus sayımı yapılmadığından halkın endişe duymaması için sayımlarda şer'i memurlar (din görevlileri) görevlendirilmişti.⁶¹⁰ Bu sayıma göre askerlik yapmaya elverişli olan erkekler ile çocuk yaşta olanlar ve ihtiyarlar olmak üzere iki kısım olarak erkek nüfusu

⁶⁰⁹ H. Öztan Ayhan, “ Osmanlı İmparatorluğuna Nüfus Sayımı ve Kayıt Sistemi Metodoloji Çalışmaları” **Metodoloji Çalışmaları Beşinci İstatistik Kongresi Bildiri Oturumları 1**, s.96

⁶¹⁰ Fikri Akdeniz, Ülkemizde Osmanlı'dan Günümüze İstatistik Tarihine Bakış, **5. İstatistik Günleri Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi Ankara, 24- 27 Mayıs 2006, s. 2

yazılmıştır. Osmanlı Devleti'nde yapılan bu ilk resmi sayımda kadın ve kız çocuğu nüfusu hakkında bilgi bulunmamaktadır.⁶¹¹

H. 1310 (M. 1892/ 1893) tarihli Beyrut vilayet salnamesine göre vilayetin nüfus cetveli şu şekildedir;

Beyrut Vilayeti Nüfus Cetveli⁶¹²

		Yerli		Yabancı	
Esami-Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
İslam	470562	244.867	232.255	1.906	1.539
Rum	49382	26.227	22.286	613	256
Marunî	27804	13.412	11.503	1.438	14. 731
Katolik	21532	10.910	10.078	288	259
Protestan	2113	1.125	898	52	38
Ermeni Katolik	567	260	258	26	23
Süryani Katolik	248	106	95	27	20
Yahudi	10958	5.514	5.162	28	139
Latin	2256	1.099	1.112	143	24
Samiri	122	95	71	21	*
Ermeni Kadim	86	11	6	*	26
Kıbtî	6	2	4	43	*
TOPLAM	595.685	332.628	282.758	4.547	3.742

Beyrut Sancağı⁶¹³

		Yerli		Yabancı	
Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
İslam	94. 415	45.865	46.069	1.344	1.137
Rum	17.752	7.440	8.443	613	256
Katolik	9.932	4.749	4.639	788	256
Marunî	15.981	6.676	6.456	1.428	1.421
Toplam	138. 080	65.730	65.607	3.673	3.070

⁶¹¹ Kemal Karpat., H. **Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikler**, (Çev. Bahar TIRNAKÇI), Tarih Vakfı Yurt Yay. Ankara, 2003, s. 150

⁶¹² Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 462

⁶¹³ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 462

Beyrut Sancağının Mabedi⁶¹⁴

		Yerli		Yabancı	
Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Nakil TOPLAM	138.080	25.430	65.607	3.673	3.070
Protestan	1.364	705	569	52	38
Latin	282	95	152	21	26
Ermeni Katolik	359	151	159	29	33
Yahudi	1.801	779	740	143	139
Süryan Katolik	248	106	95	27	20
Ermeni Kadim	89	11	6	43	26
Kıbtî	6	2	4	*	*
Toplam	142.226	67.679	67.322	3.985	3.340

Akka sancağı⁶¹⁵

		Yerli	
Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	59.429	30.619	28.810
Rum Ortodoks	6.572	3.425	3.147
Rum Katolik	6.287	3.380	2.907
Marunî	1.316	697	619
Latin	1.593	805	788
Yahudi	9.021	4.669	4.352
Protestan	391	205	186
Toplam	84.609	43.800	40.809

⁶¹⁴ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 463

⁶¹⁵ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 463

Nablus Sancağı⁶¹⁶

		Yerli		Yabancı	
Esami- Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın	Erkek	
İslam	118.370	63.597	53.942	504	327
Rum	1.009	563	446		
Latin	368	191	177		
Protestan	308	183	125		
Katolik	31	18	13		
Yahudi	78	37	41		
Samiri	166	95	71		
Toplam	120.330	84.684	54.815	504	327

Trablus Sancağı⁶¹⁷

		Yerli	
	İcmal	Erkek	
Esami Cemaat	91.434	45.761	45.673
İslam	24.049	13.799	10.250
Rum	9.010	5.218	3.792
Marunî	158	86	72
Rum Katolik	13	8	5
Latin Protestan	50	32	18
Ermeni Katolik	13	10	3
Yahudi	58	29	29
Toplam	124.785	64.943	59.842

Lazkiya Sancağı⁶¹⁸

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	109.970	55.428	54.542
Katolik	5.124	2.677	2.447
Marunî	1.497	821	676
Ermeni Katolik	195	99	96
Toplam	116.786	59.025	57.761

⁶¹⁶ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 464

⁶¹⁷ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 464

⁶¹⁸ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 465

Sayda Kazası⁶¹⁹

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	35.483	18.082	17.401
Rum Katolik	2.314	1.194	1.120
Maruni	3.001	1.587	1.414
Rum Ortodoks	148	81	67
Protestan	116	62	54
Latin	37	16	21
Ermeni Katolik	4	2	2
Yahudi	604	307	297
Toplam	41.707	21.331	20.376

Sur Kazası⁶²⁰

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	23.805	11.510	12.295
Rum Katolik	2.636	1.330	1.306
Marunî	2.249	975	1.274
Rum Ortodoks	503	217	286
Protestan	123	61	62
Toplam	29.316	14.093	15.223

Merc Ayun Kazası⁶²¹

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	12.471	5.926	6.545
Rum	3.807	1.934	1.873
Katolik	1.056	523	533
Protestan	783	445	338
Maruni	753	370	383
Toplam	18.870	9.198	9.672

⁶¹⁹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 465

⁶²⁰ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 466

⁶²¹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 466

Akka Kazası ⁶²²

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	20.064	10.366	9.698
Katolik	3.117	1.645	1.472
Rum	2.915	1.535	1.370
Latin	216	112	104
Protestan	130	70	60
Marunî	93	48	45
Yahudi	473	261	212
Toplam	27.008	14.637	12. 971

Hayfa Kazası ⁶²³

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	14.528	7.692	6.836
Katolik	1.188	650	538
Rum	452	232	220
Marunî	177	99	78
Latin	124	65	59
Protestan	15	10	5
Yahudi	1.052	12	440
Toplam	17.536	9.460	8.176

Safed Kazası ⁶²⁴

Esami-i Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	13.971	7.177	6.794
Katolik	1.093	621	472
Marunî	797	410	387
Rum	238	131	107
Yahudi	5.214	2.614	2.600
Toplam	21.313	10.953	10.360

⁶²² Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 467

⁶²³ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 467

⁶²⁴ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 468

Nasıra Kazası⁶²⁵

Esami-i Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	6.619	3.269	3.350
Rum	2.913	1.495	1.418
Latin	1.246	624	622
Katolik	731	386	345
Protestan	246	125	121
Marunî	249	140	109
Toplam	12.004	6.039	5.965

Taberya Kazası⁶²⁶

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	4.323	2.224	2.127
Katolik	158	78	80
Rum Ortodoks	54	37	22
Latin	7	4	3
Yahudi	2.282	1.182	1.100
Toplam	6.852	3.520	3.322

Nablus Kazası⁶²⁷

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	32.030	17.677	14.353
Rum	644	359	285
Protestan	271	169	112
Latin	212	114	98
Katolik	31	18	13
Yahudi	75	34	41
Samiri	166	95	71
Toplam	33.439	17.466	14.973

⁶²⁵ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 468

⁶²⁶ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 469

⁶²⁷ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 469

Beni Sa'ab Kazası⁶²⁸

Esami cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	31.283	16.314	14.969
Rum	13	6	6
Toplam	31.295	16.320	14.975

Cemain Kazası⁶²⁹

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	21.251	11.433	9.818

Cenin Kazası⁶³⁰

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	32.975	18.173	14.702
Rum	353	198	155
Latin	156	77	79
Protestan	27	14	13
Yahudi	3	3	0
Toplam	33.514	18.465	15.049

Trablus- Şam Kazası⁶³¹

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	32.918	17.098	15.820
Rum	7.848	4.274	3.574
Marunî	3.701	2.097	1.604
Rum Katolik	26	16	10
Latin	13	8	5
Protestan	41	26	15
Ermeni Katolik	13	10	3
Yahudi	58	29	29
Toplam	44.618	23.558	21.060

⁶²⁸ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 470⁶²⁹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 470⁶³⁰ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1892), s. 470⁶³¹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 471

Akkar kazası ⁶³²

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	12.951	6.400	6.551
Rum	8.110	4.727	3.383
Maruni	4.679	2.730	1.949
Rum Katolik	132	70	62
Protestan	9	6	3
Toplam	25.881	13.923	11.948

Hısn Kazası ⁶³³

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	16.351	8.266	8.085
Rum	5.964	3.584	2.380
Maruni	417	262	155
Toplam	22.732	12.112	10.620

Safita Kazası ⁶³⁴

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	28.514	13.997	14.517
Rum	2.127	1.214	913
Marunî	213	129	84
Toplam	30.854	15.340	15.514

Lazkiya Kazası ⁶³⁵

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	36.920	19.553	17.367
Rum Katolik	1.736	900	836
Marunî	323	161	162
Ermeni	195	99	96
Toplam	39.174	20.713	18.461

⁶³² Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 471

⁶³³ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 471

⁶³⁴ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 472

⁶³⁵ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 472

Ceble Kazası⁶³⁶

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	18.648	8.277	10.351

Merkab Kazası⁶³⁷

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	28.532	13.714	14.818
Rum Katolik	2.383	1.207	1.176
Maruni	1.035	572	463
Toplam	31.950	15.493	16.457

Sahyon Kazası⁶³⁸

Esami Cemaat	İcmal	Erkek	Kadın
İslam	25.870	13.864	12.006
Rum Katolik	1.005	570	435
Marunî	139	88	51
Toplam	14.522	14.522	12.492

H. 1310 (M. 1892/ 1893) tarihli Beyrut vilayeti salnamesindeki nüfus bilgilerini incelediğimizde; vilayet dâhilinde pek çok farklı dine mensup grupların yaşadığını görmekteyiz. Bunlar; İslam, Rum, Marunî Katolik, Protestan, Ermeni Katolik, Süryani Katolik, Yahudi, Latin, Kıbtî'dir. İçlerinde en fazla nüfusa sahip olan Müslümanlardır. Müslümanların ardından Rumlar ve Marunîler gelmektedir. Nüfus sayımı hem erkekleri hem de kadınları kapsamıştır. Bu nedenle demografik açıdan daha aydınlatıcıdır. Beyrut vilayetinde kadın ve erkek nüfus arasında büyük farklılıklar bulunmamaktadır. En kalabalık sancak Trablus- Şam sancağıdır.

⁶³⁶ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 473

⁶³⁷ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 473

⁶³⁸ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 473

Beyrut vilayeti genelindeki nüfus oranlarındaki değişiklikleri daha iyi analiz edebilmek için H. 1310 (M. 1892/ 1893) ve H.1326(M. 1908) tarihli salname bilgilerini karşılaştırılması şu şekildedir.

1. Beyrut Sancağı

H. 1310 (M. 1892/ 1893) tarihinde Beyrut sancağında 71. 964'ü erkek, 70. 262'si kadın olmak üzere toplam 144.226 nüfus bulunmaktadır. Bu nüfus içerisinde 94. 415'i Müslüman'dır. Müslüman nüfusun 47.209'u erkek, 47. 206'sı kadındır. Gayri Müslim nüfusun 24.755'i erkek, 23.056'sı kadın olmak üzere 47.811 kişiden ibarettir.⁶³⁹

Yapılan nüfus sayımları tam manasıyla yapılmamış Arap nüfus tamamen yazılmamıştır. Beyrut sancağında halk; İslam, Sünni, Dürzî, Rum Ortodoks, Marunî, Katolik, Yahudi, Protestan, Latin, Süryani, ermeni ve Kıbtî'dir.⁶⁴⁰

H.1326 M. 1908 tarihli salnamede Beyrut ahalisi yabancılar dahil olmadığı halde kadın ve erkek 29544'i İslam, 14203'ü Ortodoks, 3689'u Katolik, 10399'u Maruni, 421'i Protestan, 235'i Latin, 457'si Ermeni Katolik'i, 105'i Ermeni kadim ve 422'si sübyan, ve 20'si Keldani ve 2784'ü Musevi olmak üzere 62279 nüfustan ibaret olup İslam ve Hristiyan Beyrut'ta bulunan 4771 yabancı ile Beyrut'ta bulunan Lübnanlılar hesap edilir ise Beyrut kasabasının nüfusu 150.000'e ulaşmaktadır.⁶⁴¹

Her iki tarihli salname bilgilerine göre İslam nüfus bölgede daima fazla olmuştur. Kadın nüfus ile erkek nüfus arasında çok fazla fark bulunmamaktadır. M. 1908 yılına gelindiğinde Beyrut sancağının genel nüfusunda bir artış söz konusu olmuştur.

⁶³⁹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s.378

⁶⁴⁰ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s.379

⁶⁴¹ Salname H. 1326(M. 1908), s.227

Sayda kazasında M. 1908 verilerine göre erkek ve kadın 41.275'i İslam ve 139'u Rum, 3171'i Katolik, 3280'i Marunî, 219'u Protestan, 781'i Musevi olmak üzere 48.865 nüfustan ibarettir.⁶⁴² H. 1310 (M. 1892/ 1893) tarihine göre genel nüfusta bir artış olmuştur.

Sur kazasında 1908 tarihinde; erkek ve kadın 26.167'si İslam ve 447'si Rum, 3070'i Katolik, 2484'ü Marunî, 136'sı Protestan olmak üzere 32.305 nüfustan ibarettir..⁶⁴³ H. 1310 (M. 1982/ 1893) tarihine göre yaklaşık olarak 3.000 kişilik bir artış olmuştur.

Merc Ayun kazasında 1908 yılında erkek ve kadın 24.000'ı İslam, 4.971'i Rum Ortodoks, 1574'ü Katolik, 689'u Marunî, 974'ü Protestan, 43'ü Latin, 252'si Musevi olmak üzere 32.253 nüfus mevcuttur.⁶⁴⁴ Hemen hemen bütün gruplarda H. 1310 Tarihine göre bir artış yaşanırken Marunî nüfusu 753 kişiden 689 kişiye düşmüştür. H. 1310 tarihinde Latin nüfustan bahsedilmezken 1908 tarihli salnamede Latin nüfus 43 kişi olarak verilmektedir.

2. Akka Sancağı

1908 tarihinde Akka sancağında erkek ve kadın 95.340 nüfustan ibaret olup bunun 71.215'i Müslim ve 24.125'i gayr-ı Müslim'dir.⁶⁴⁵ Hayfa kazasında erkek ve kadın 23.451 nüfus olup bunun 19.235'i İslam ve 782'si Rum Ortodoks, 2109 u Katolik, 145'i Marunî, 45'i Protestan, 221'i Latin, 914'ü Musevi'dir.⁶⁴⁶ Taberya kazasında kadın ve erkek 6.309'u İslam 146'sı Rum Ortodoks olmak üzere toplam 10.693 nüfus mevcuttur.⁶⁴⁷ Safed kazasında kadın ve erkek 18.892 si İslam ve 361'i Rum Ortodoks 1.737'si Katolik, 931'i

⁶⁴² Salname H. 1326 (M. 1908), s.239

⁶⁴³ Salname H. 1326 (M. 1908), s.251

⁶⁴⁴ Salname H. 1326 (M. 1908), s.259

⁶⁴⁵ Salname H. 1326 (M.1908), s. 270

⁶⁴⁶ Salname H. 1326 (M.1908), s. 280

⁶⁴⁷ Salname H. 1326 (M.1908), s. 286

Marunî,42'si Protestan, 4'ü Latin, 4.146'sı Musevi olmak üzere 26.113 nüfustan ibarettir.⁶⁴⁸ En kalabalık nüfusa sahip olan kaza Safed'dir. Bütün kazalarda H. 1310 (M. 1892/ 1893) tarihine göre artış gözlenmektedir. Fakat Hayfa kazasında Marunî nüfusunda düşüş yaşanmaktadır. Safed kazasında H. 1310(M. 1892/ 1893) tarihinde Yahudi nüfus 5.214 gözükürken 1908 tarihinde 4.146 olarak gözükmemektedir. Yahudi nüfustaki bu azalmanın nedeni olarak salnamede bilgi verilmemektedir.

3. Trablus Sancağı

1908 tarihinde Trablus sancağında kadın ve erkek 100.963'ü İslam ve 27.826'sı Rum Ortodoks, 665'i Katolik,10.396'sı Marunî,396'sı Protestan, 20'si Latin ve 64'ü Musevi olmak üzere 140.331 nüfus mevcuttur.⁶⁴⁹ Akkar kazasında kadın ve erkek 15.455'i İslam ve 9.485'i Rum Ortodoks nüfus mevcuttur.⁶⁵⁰ Safita kazasının 30.937 nüfusu olup bunun 27.789'u İslam, 2.496'sı Rum Ortodoks, 161'i Katolik, 312'si Marunî ve 79'u Protestan'dır.⁶⁵¹ Hısn El Ekrad kazasının 23.459 nüfusu olup bunun 16.989'u İslam, 16.158'i Rum Ortodoks, 20'si Katolik, 271'i Marunî ve 20'si Protestan'dır.⁶⁵²

H.1310 (M. 1892/ 1893) tarihinden H. 1326 (M. 1908) tarihine kadar geçen zaman zarfında Trablus sancağının nüfusu yaklaşık olarak 20.000 kişi civarında artmıştır. Merkez kazada bütün etnik ve dini gruplarda artış gözlenirken sadece Yahudilerin nüfusunda azalma olmuştur. Akar kazasında nüfus hemen hemen aynı kalmıştır.

⁶⁴⁸ Salname H. 1326 (M.1908), s. 298

⁶⁴⁹ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 313

⁶⁵⁰ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 321

⁶⁵¹ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 326

⁶⁵² Salname H. 1326 (M. 1908), s. 330

4. Nablus Sancağı

1908 tarihinde Nablus sancağının nüfusu 138.603 olup bunun 135.934'ü İslam ve 1.464'ü Rum Ortodoks, 4'ü Katolik, 7'si Marunî ve 486'sı Protestan, 496'sı Latin, 35'i Musevi ve 178'i samidir.⁶⁵³ Cenin kazasının 34.067 nüfusu olup bunun 33.302'si İslam ve 519'u Rum Ortodoks ve 4'ü Katolik ve 1'i Marunî ve 40'ı Protestan ve 201'i Latin'dir.⁶⁵⁴ Beni Sa'ab Kazasının nüfusu kadın ve erkek 33.028 olup bunun 33.003'ü İslam 2'si Rum Ortodoks, 6'sı Maruni, 3'ü Latin ve 10'u samiridir⁶⁵⁵

H. 1310 (M. 1892/1893) tarihinden H. 1326 (M.1908) tarihine kadar geçen zaman içinde Nablus sancağının Nüfusu yaklaşık olarak 18.000 civarında artmıştır. Kadın ve erkek nüfusun oranları birbirine yakındır. Pek çok grupta nüfus artarken sancak dahilinde Katolik nüfusta azalma yaşanmıştır. H.1310 (M. 1892/1893) tarihinde 31 kişi olarak geçen Katolik nüfus 1908 tarihinde 4 kişi olarak görülmektedir. Aynı durum Museviler içinde geçerlidir. 1310 yılında Museviler 78 kişi olarak gözükürken 1908 yılına gelindiğinde 35 kişi olarak kayıtlara geçmektedir. Beni Sa'ab kazasında H. 1310 (M. 1892/ 1893) yılında sadece İslam ve Rum Nüfus gözükürken 1908 yılına ait salnamede Rum Ortodoks, Marunî, Latin ve samiri nüfus dikkati çekmektedir. Cenin kazasında H.1310 (M. 1892/ 1893)tarihinde Katolik ve Marunî nüfusa rastlanmazken 1908 tarihinde bölgede 4 Katolik 1 Marunî yaşadığını görmekteyiz.

5. Lazkiya Sancağı

Lazkiya sancağının 1908 tarihinde 130.089 nüfusu olup bunun 122.311'i İslam, 5.759'u Rum Ortodoks, 1.233'ü Marunî, 41'i Latin, 10'u

⁶⁵³ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 340

⁶⁵⁴ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 352

⁶⁵⁵ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 359

Protestan ve 735'i Ermeni'dir.⁶⁵⁶ Ceble kazasının nüfusu erkek ve kadın 30.198 olup bunun 30.107'si İslam ve 91'i Rum Ortodoks'tur.⁶⁵⁷ Merkab kazasının nüfusu 26.785 olup bunun 23.979'u İslam, 1.889' u Rum Ortodoks ve 920'i Marunî'dir.⁶⁵⁸ Sahyon kazasının erkek ve kadın 28854 nüfusu olup bunun 27424' ü İslam, 1038'i Rum Ortodoks ve 397'si Ermenidir.⁶⁵⁹

H. 1310 (M. 1892/ 1893)tarihinde Lazkiya sancağında 109. 970 olarak geçen İslam nüfusu 1908 tarihinde 122. 311'e yükselmiştir. Ayrıca H.1310 (M. 1892/ 1893) tarihine ait nüfus cetvelinde Rum Ortodoks nüfus geçmezken 1908 yılında Rum Ortodoksların sayısı 5. 759 olarak gözükmetedir. Yine Latin ve Protestanlara ait nüfus bilgileri 1908 tarihinde verilmiştir. Ceble kazasının nüfusunda ciddi bir artış olmuştur. H.1310 (M. 1892/1893) tarihinde sadece İslam nüfus kayıtları olup toplam nüfus 18. 648 olarak verilmiştir. Ancak 1908 tarihinde kazanın nüfusu 30.198'e yükselmiştir. Ayrıca Rum Ortodoks nüfus yer almaktadır.

B. SAĞLIK

Osmanlı döneminde, merkezde hekimbaşılar, taşrada ise Darüşşifa denilen hastaneler dikkati çekmektedir. Seretıbbı-i Sultani denilen ve halkın kısaca hekimbaşı olarak adlandırdığı hekim, sarayın olduğu kadar tüm ülkenin sağlık işlerinden de sorumlu olup bugünkü sağlık bakanı ile eşdeğerti. Hekimbaşılık bazı kayıtlara göre II. Murat zamanında (1404-1451), kanıtlayıcı belgelere göre ise Fatih döneminde(1432-1481) kurulmuştur. Hekimbaşılık 380 yıl sürmüş ve bu süre içerisinde 46 hekimbaşı görev yapmıştır.⁶⁶⁰

⁶⁵⁶ Salname H. 1326 (M. 1908), s.371

⁶⁵⁷ Salname H. 1326 (M. 1908), s.377

⁶⁵⁸ Salname H. 1326 (M. 1908), s.383

⁶⁵⁹ Salname H. 1326 (M. 1908), s.389

⁶⁶⁰ Tunç Baran, **Türkiyede Sağlık Hizmetlerinin Tanımı Mahiyeti ve Gelişimi**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005, s. 14

Sağlık Personelinin atanma yer değiştirme işten el çekirme gibi özlük işleri hekimlerin sınavları mesleki bakımdan yetersiz olanların hekimlik yapmasının önlenmesi v.b. hizmetlerin yanı sıra ülke geneline yönelik koruyucu hizmetler, salgın hastalıklarla savaş, hastane açma gibi işlemlerden Hekimbaşılik sorumludur. Kısacası hekimbaşılik bugünkü sağlık bakanlığının yetkilerine benzer yetkilere sahiptiler.⁶⁶¹

Ülke çapında cerrahları kontrol eden cerrah başı (1843'de Cerrahlar Müdürlüğü adını aldı.) ile kehhalleri (Göz hekimleri) kontrol eden kehhalbaşısı tamamen hekimbaşısının emrinde ve ona karşı sorumlu idiler. O dönemlerde hekimler eczacılık işlerini de yürüttüklerinden ayrıca bir Eczacıbaşısı yoktu. Eczacı kalfaları vardı. Onlar da aşşap, edviyegu, tabbah-ı eşribe, hafız-ı eşribe gibi isimlerle hekimlerin nezaretinde çalışırlardı.⁶⁶²

Osmanlı devletinin batı tıbbıyla ilgilenmelere başlanması XVII. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayıp ve nihayet II. Mahmut'un yeni orduya gerekli cerrahlar yetiştirmek için 1827'de Tıphane-i Amire ve beş yıl sonrada Cerrahhane-i Amire'yi kurmasıyla doruğa ulaştı. 1836'da bu iki okul Mekteb-i Tıbbiye adıyla birleşmiş 1839 da Galatasaray'a nakledilerek Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane adını almıştır.⁶⁶³

Yirminci yüzyıla girildiğinde Osmanlı Devletinde sağlıkla ilgili bir bakanlık yoktu. Sağlık işleri "Dahiliye Nazırlığı"na bağlı "Sıhhiye Umum Müdürlüğü" tarafından yönetiliyordu. Yani sağlık hizmetleri bir genel müdürlük düzeyinde götürülüyordu. Ekonomik sorunlar içindeki devlet sağlık

⁶⁶¹ Mustafa Öztürk, "Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetleri", **SdÜ Tıp Fakültesi Dergisi**, 1999, 6 (1), s. 37

⁶⁶² 80. Yılda Tedavi Hizmetleri (1923- 2003), **Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü**, Ankara, 2004, s. 4

⁶⁶³ Sedat, Bingöl, "Tanzimat İlkeleri Işığında Adli Tababete Dair Notlar", Ankara Üniversitesi **DTCH Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, cilt. 26, s. 42, 2007,, s. 39

hizmetlerine yeterince ödenek ayıramıyor, dolayısıyla bilimsel gelişmelerin sağlık alanına getirdiği yeniliklerden yararlanılamıyordu.⁶⁶⁴

Beyrut vilayet salnamesinde Hastanelerle ilgili çok fazla bilgi verilmemiş. Karantina daireleri ise gösterilmiştir. Beyrut'ta çok sayıda eczacı, doktor ve muayene bulunmaktadır. Bunlar şu şekildedir;

Beyrut Müstahdem Etbaa⁶⁶⁵

Vilayet Sıhhiye Müftüsü Doktor İsmail İbrahim Bey Sanise
Karantina İnsipiktori Kasım Bey evveli Sanisi O 4
Belediye Tapip Evveli Halil İbrahim Enedi Saniye
Askeri Hastanesi Tabip Evveli Binbaşı Hayri Efendi M 4 O 3
Askeri Hastanesi Tabip Sanisi Mahmut Bey M 4
Askeri Hastanesi Etbaasından Sağ Kol Ağası Arif Efendi
Askeri Hastanesi Etbasından Sağ Kol Ağası Nikolaki Efendi
Askeri Hastanesi Etbasından Sağ Kol Ağası Besim Efendi
Askeri Hastanesi Etbaasından Yüzbaşı Umur Atifi Efendi
Askeri Hastanesi Etbasından Yüzbaşı Mehmet Ali Efendi
Askeri Hastanesi Etbasından Yüzbaşı Umur Sari Efendi
Askeri Hastanesi Etbasından Yüzbaşı Cafer Efendi
Belediye Tabip Sanisi Habip Şehlevi Efendi
Karantina Pekderyoloji Tabip Kemahi Efendi

⁶⁶⁴ Mustafa Yahya Metintaş ve Ömür Elçioğlu, “Cumhuriyetin İlk On beş Yılında Sağlık Hizmetleri (1923- 1938), **Osmangazi Tıp Dergisi**, 2007, 29 (3),s. 163

⁶⁶⁵ Salname H. 1326 (M. 1908), s.213

Etba-i Mahaliye ve Ecnebiye⁶⁶⁶

Muayene Hanesi	Esami
Ala El-Sur'da ki hanesi	Doktor İbrahim Meter
Dehdah'da ki hanesi	Doktor İbrahim Medur
Çemnere'de ki hanesi	Doktor İbrahim Soma
Rais Beyrut'ta ki hanesi	Doktor İbrahim
Eşrefiye-i tahtadaki hanesi	Doktor İsmet Ağış
Mar Nikola'da ki hanesi	Doktor İskender Barudi
Remile'de ki hanesi	Doktor Alfred Havri
Mastaba'da ki hanesi	Doktor İlyas Garman
Tarik el Şam'da ki hanesi	Doktor İlyas Şükrüllah
Tarik El- Şam'da Ki Hanesi	Doktor İlyas Alhaç
Tarik El-Nehir'de ki hanesi	Doktor İlyas Cebara
Tarik El- Nehir'de ki Hanesi	Doktor AntonNaklis
Handek El- Gamik'de ki Hanesinde	Doktor Birkuston
Ala Sur'da Ki Hanesi	Doktor Teşefil Debana
Basura'da Ki Hanesinde	Doktor Tevfik Rezuk
Tarik El- Şam'da ki hanesi	Doktor Tevfik Rezvak
Besta Tahtin'de ki hanesi	Doktor Hısn El-Asir
Besta Tahtin'de ki hanesi	Doktor Hasan Kebani
Mar Nikola'da ki Hanesi	Doktor Habip Tunuci
Ala Sur'da ki Hanesi	Doktor Halim Kadura
Tarik El- Nehir'de ki Hanesi	Doktor Hena Hanin
Masibtaba'da ki Hanesi	Doktor Döpran
Rais Beyrut'ta ki Hanesinde	Doktor Dirik
Rais Beyrut'ta ki Hanesi	Doktor Jürijer
Bestah Tahtin'de ki Hanesi	Doktor Sami Hahuri
Eşrefiye Tahtin'de ki Hanesi	Doktor Selim Hermus
Mar Marun'da ki Hanesi	Doktor Selim Cah
Tarik El- Şam'da ki Hanesi	Doktor seman Havri
Eşrefiye Tahtin'de ki Hanesi	Doktor Sabutin
Rais El- Nebi'de ki Hanesi	Doktor Şakir Havri

⁶⁶⁶ Salname H. 1326 (M. 1908), s.214-215

Muayene Hanesi	Esami
Basura'da ki hanesi	Doktor Abdul Rauf Hemade
Teknat'da ki Hanesi	Doktor Abdulrahman İnsi
Rais Beyrut'ta ki hanesi	Doktor Gırham
Mastava'da ki Hanesi	Doktor Kalihiyet
Basura'da ki hanesi	Doktor Kostantin Vibes
Bab Yakup'ta ki Hanesi	Doktor Konişi
Bab Yakup'ta ki Hanesi	Doktor Lodabey
Tarık El-Nehir'de ki Hanesi	Doktor Meri
Rais Beyrut'ta ki hanesi	Doktor Mor
Sahet El- Burç'da ki Betlünü Eczanesi	Doktor Necip Betuli
Tarık Bitlis'te ki Hanesi	Doktor Necip Bedule
Rumeyle'de ki Hanesi	Doktor Necip İrdati
Rais Beyrut'ta ki Hanesi	Doktor Nahle Rebizi
Midver'de ki Hanesi	Doktor Nahle Midver
Kirat'ta ki Hanesi	Doktor Nehu
Rais Beyrut'ta ki hanesi	Doktor Nikola Ribyes
Mar Maron'da ki hanesi	Doktor Nikola Girizorvifşi
Kıntari'de ki Hanesi	Doktor Vefik Beyzun
Basura'da ki Hanesi	Doktor Wilhem Fandik
Rais Beyrut'ta ki hanesi	Doktor Vibister
Bab İdrisi'deki hanesi	Doktor Biner
Rais Beyrut'ta ki hanesi	Doktor Haş
_____ ki hanesi	Doktor Yuhna Vortebat
Reis Beyrut'ta ki hanesi	Doktor Nibasila
Bab İdris'te ki hanesi	Doktor Yusuf Kerem

Tabibe ve Kabilele⁶⁶⁷

Esami	Muayenehanesi
Tabibe Enistas Berekat	Tarık El- Nehir'de ki Hanesinde
Kabile Hacı Cenile Hanım	Havz Sahatiye'de ki Hanesinde
Kabile Fatma Hanım	Basura'da ki Hanesinde
Kabile Madam Sabra	Sokak El- Bilad'da ki Hanesinde

⁶⁶⁷ Salname H. 1326 (M. 1908), s.215

Beyrut'ta Bulunan Şahadetnameli Eczacılar⁶⁶⁸

Esami	Eczahanenin Bulunduğu Mahal	Eczahanenin İsmi
İbrahim Tuma Efendi	Mar Elyas	Saydaliyet El- Sahha
Edvar Tokatlı Efendi	Havz Dehdile	Eczalet El- Reca
İskender Hilu Efendi	Tarık El- Şam	Saydaliyet El- Osmaniyye
Emin Fahuri Efendi	Busta Tehtade	Eczalet Vataniyye
İsmail Efendi	Busta Tehtade	Saydaliyet El-Emane
Anton Arap Efendi	Suk El-Zehde	Cebel-i Lübnan Eczanesi
İlyas Yemin Efendi	Havz Saaniye	Saydaliyet İlyas Yemin
Betros Anton Şükrullah Efendi	Sahat El-Burç	Saydaliyet El- Şarkiye
Pulsoma Efendi	Cemize	Eczalet PulSoma
Coch Anton Şükrullah Efendi	Ala El-Sur	Fransız Eczanesi
Corc Feyyaz Efendi	Sahatül Burç	Eczalet El- Feyyaz
Habib Selim Batuni Efendi	Sahatül Burç	Saydaliyet Bitloni
Halim Garzuli Efendi	Sahatül Burç	Saydaliyet El- Suriye
Halit Harin Efendi	Tarık El- Şam	Eczalet Hadid
Davut Nehul Efendi	Hamidiye	Davud Nuhul Eczanesi
Selim Fahuri Efendi	Ala Sur	Saydaliyet El- Hilal
Abdu ve Abdullah Sürati Efendi	Havz Saaniye	Eczalet El- Necme
İzzet Tahsin Efendi	Bab İdris	İngiliz Eczanesi
Aleksander Pavlı Efendi	Zeytune	Saydaliyet Aleksander Pavlı
Ferit Telhuk Efendi	Sahatül Burç	Saydaliyet Amrikane
Filip Mıtar Efendi	Ala Sur	Saydaliyet El- Nahle
Mehmet Mısbah Cemal Efendi	Rais Beyrut	Eczalet El- İstikame
Mirat Barudi Efendi	Sahatül El- Semek	Eczalet Mirat Barudi
Mustafa Kaddure Efendi	Ala Sur	Saydaliyet El-Maşrik
Necip İdrası Efendi	Tarık El- Nehir	Eczalet El- Mutavasita
Nime Ceriyus Midver Efendi	Tarık El- Nehir	Saydaliyet İbokrat
Neum Bahuş Efendi	Tarık El- Nehir	Saydaliyet Bahuş
Hans Hani Efendi	Askeri Hastanesi El-Tenemüd	Eczalet Pırosyane
Yusuf Bedran Efendi	Tarık El- Şam	Eczalet El- Nasır
Yusuf Cemil Efendi	Tarık El- Nehir	Saydaliyet El- Cemil

Baytar Memuruni

Muayene-i Hayvaniye Memuru Sami Efendi	Müfettiş Sabhi Efendi Rabia

⁶⁶⁸ Salname H. 1326 (M. 1908), s.216

1. Beyrut Hamidiye Hastanesi

Vilayet dâhilindeki ihtiyaç üzerine Halil Paşa Tarafından yapımına karar verilmiştir. Kumluk mevkisinde otuz küsur bin arşunluk bir arazi üzerine kurulmuştur. Hastanede kadınlara ve erkeklere mahsus hamamlar, ameliyathane, doğum odası, eczane, hasta odaları mevcuttur. Beyrut hamidiye hastanesine iradece heyet-i sıhhiye gönderilmiştir.

Beyrut Hamidiye hastanesi komisyon heyetinde Reis Sani Necip Efendi, Reis evvel Arselan Efendi, Aza Beder Dimşekiya Efendi, Aza Necip Hasati Efendi, Aza Enis Efendi, Aza Selim Ali Selam Efendi ve Aza Metran Bey olmak üzere toplam yedi üye bulunmaktadır.⁶⁶⁹ Heyet-i Sıhhiye ise dört kişiden oluşmaktadır. Bir de Baytar Memurini bulunmaktadır. Muayene-i Hayvaniye Memuru Sami Efendi ve Müfettiş Sabhi Efendi'den oluşmaktadır.⁶⁷⁰

Beyrut sancağında Beyrut Hastane-i Askeriye de bulunmaktadır. Heyet-i Sıhhiyesinde 17 üye bulunmaktadır.⁶⁷¹ Beyrut sancağında 7 hastane bulunmaktadır. 1 adette askeri hastane mevcuttur.⁶⁷² Akka sancağında Muntazam bir Askeri Hastane bulunmaktadır.⁶⁷³ Trablus- Şam sancağında 1 hastane⁶⁷⁴ ve yine Lazkiya sancağında 1hastane bulunmaktadır.⁶⁷⁵ Vilayet Sıhhiye Müftüsü Doktor İsmail İbrahim Bey'dir. Sanise rütbesini taşımaktadır.⁶⁷⁶ Heyet-i sıhhiyede hem Müslim hem de gayrimüslim uyruklu vatandaşlar yer almaktadır. Bunlar şu şekildedir;

⁶⁶⁹ Salname H. 1326 (M. 1908), s.192

⁶⁷⁰ Salname H. 1326 (M. 1908), s.191

⁶⁷¹ Salname H. 1326 (M. 1908), s.196

⁶⁷² Salname H. 1326 (M. 1908), s.227

⁶⁷³ Salname H. 1326 (M. 1908), s.272

⁶⁷⁴ Salname H. 1326 (M. 1908), s.314

⁶⁷⁵ Salname H. 1326 (M. 1908), s.372

⁶⁷⁶ Salname H. 1326 (M. 1908), s.213

Beyrut Hastane-i Askeriye

Heyet-i Sıhhiye⁶⁷⁷

Tabip Sani Binbaşı Mahmut Bey M 4	Ser Tabip Binbaşı Hayri Bey m 4 o 4
Tabip Kehal sağ Kol Ağası Nikolaki Efendi	Tabip Binbaşı Arif Efendi m 4
Tabip Yüzbaşı Umur Atfi Efendi	Tabip Kol Ağası Besih Efendi
Tabip Yüzbaşı Senri Efendi	Tabip Yüzbaşı Mehmet Ali Efendi
Tabip Yüzbaşı Cafer Efendi	
Cerrah Salih Efendi	Cerrah Evvel Hüsnü Tahsin Efendi m 4
Cerrah Hüsnü Efendi	Cerrah Hasan Hüsnü Efendi
Eczacı Mülazım Evvel İbrahim Mehmet Efendi	Eczacı evvel Hacı Ahmet Efendi
Eczacı Dikron Efendi	Eczacı Mülazım Evvel Hilmi Efendi

Beyrut Hamidiye Hastanesi Komisyon Heyeti⁶⁷⁸

Reis Sani Necip Efendi	Reis evvel Arselan Efendi
Aza Beder Dimşekiya Efendi	Aza Selim Ali Selam Efendi
Aza Necip Hasatı Efendi	Aza Enis Efendi
Aza Metran Bey	

2. Karantina Dairesi

19. yüzyılda salgın hastalıklar bütün dünya da hızla yayılmaktaydı. Osmanlı devleti de bu tehlike ile karşı karşıya kalmış ve pek çok vatandaşını hastalık sonucu kaybetmiştir. Ölüm oranların artması ve salgınların yayılması sonucu devlet bir takım tedbirlere başvurmuştur. Ancak bu tedbirler istenilen düzeyde olmamıştır. Çünkü dönem içerisinde hem tıp bilimi gerekli ilerlemeyi kaydetmemiş hem de tıp üzerine eğitim alan kişiler yeterli gelmemiştir. Bunun üzerine padişah II. Mahmut hastalıkların yayılmasını azaltmak için İstanbul

⁶⁷⁷ Salname H. 1326 (M. 1908), s.191

⁶⁷⁸ Salname H. 1326 (M. 1908), s.192

da karantina kurulmasını istemiş, önce İstanbul da karantina meclisi açılmış sonrasında ise yurt geneline yayılmıştır.

1908 tarihli Beyrut vilayet salnamesinde karantina İdaresinin olduğu görülmektedir. Doktor, kâtip, Tahfizhane yazıcısı, gibi görevlilerden üyeleri bulunmaktadır. Toplam üye sayısı 13 kişidir.⁶⁷⁹ Trablus- Şam sancağı karantina idaresinde Karantina Katibi Ali Kemal Efendi ve Karantina Tabibi Karalisi Efendi olmak üzere toplam 2 kişi mevcuttur.⁶⁸⁰ Diğer sancak ve kazalarda karantina dairesiyle ilgili bilgiye rastlanmamaktadır.

C. EĞİTİM SİSTEMİ

1. Klasik Dönemde Eğitim

Çok genel hatlarıyla Osmanlılarda farklı metotlarda farklı derslerin okutulduğu değişik maksatlara yönelik dört tip eğitimden bahsedilebilir. Yönetici kadroları yetiştirmeye yönelik saray eğitim kurumu olan Enderun, Küttab (bürokrat) yetiştirmek üzere usta çırak münasebeti çevresinde dairelerde eğitim veren kalem eğitimi, tasavvuf erbabının yetişmesine yönelik dergâh eğitimi ve nihayet ilim adamı yetiştiren medrese eğitimidir.⁶⁸¹

a. Sıbyan Mektepleri

Osmanlıların ilköğretim seviyesindeki okullarına genel olarak "sıbyan mektebi" veya "mahalle mektebi" denilmektedir. Sıbyan mekteplerine "mekteb" veya "küttab", yoksul çocuklar için açılanlara da "küttab-ı sebil" veya "mekteb-i sebil" de deniyordu. Bu okullar, Selçuklulardan ve öteki İslam

⁶⁷⁹ Salname H. 1326 (M. 1908), s.205

⁶⁸⁰ Salname H. 1326 (M. 1908), s.307

⁶⁸¹ Mehmet İşpirli, " Osmanlı Devlet Teşkilatı" **Osmanlı Medeniyeti ve Devleti Tarihi**, cilt 1, IRRACA Yayınları, İstanbul, 1994, s. 259

lkelerinden devralınmıştı. Bu okullara “darttalim”, “mektephane”, “muallimhane” veya “darlilm” de deniyordu.⁶⁸²

Arapça “ke-te-be” kökünden ismi mekn olarak (retilen mektep kelimesi, yazı yazma öğrenilen yer demektir. Ancak, Müslümanlıkta bir çocuğın her şeyden önce Kur'an öğrenmesi gerektiğinden, bu kelime daha çok Kur'an öğrenilen yer manasına kullanılmıştır. II. Beyazid'in kendi adını taşıyan caminin güney tarafında yaptırdığ mektebin vakfiyesindeki “Mektephane de Muallim ve Halife olanlar Talim-i Kelain-ı Kadim ve Kur'an-ı Azim ederler” yollu ifadeden anlaşıldığı üzere, sıbyan mekteplerinin esas gayesi, ocuklara Kur'an'ı yüzünden okutmasını öğretmektir.⁶⁸³

Türk ilköğretim sistemi 19. yüzyılda büyük değişmelere uğradı. 1824'te II. Mahmut, yayınladığı bir fermanla ilköğretimi “mucburi” yapmış ve “her şeyden evvel dinî zaruretlerin öğretilmesi” sınırlarına sıkıştırmıştır. İlköğretimi zorunlu hale getiren padişah fermanı, Yeniçeri Ocağının kaldırılması ile ilgili uğrasılar ile Rus ve Mısır savaşları gibi nedenlerden dolayı, İstanbul'da bile 1839'a kadar yeterince uygulanamamıştır. Taşra okullarına ise bu zorunluluğu götürecek ve denetleyecek bir makam bulunmamaktadır.⁶⁸⁴

Sıbyan mekteplerinde okutulan dersler ise; Elif ba, Amme Cz ve öteki czler, Türkçe Lgat (Türkçe, önce üç ve sonra daha fazla harfli kelimelerin yazılması), Ahlak, yazı, İlmihal (dini bilgiler okutulacak) Türkçe Tecvid (Harflerinve Kur'anın okunma biçimi), Kur-an iki kez hatim ettirilecek, Hıfz-ı Kur'an (yetenekli ve istekli öğrencilerin hafızlığa alıştırılacakları seçimlik ders). Bu talimatta sözü geçen Amme Cz ve öteki czlere ğrenciler Supana derlerdi. Bu kelimenin aslı Farsça “sipare”dir ve otuzda bir anlamında Kur-an Czleri için kullanılmıştır.⁶⁸⁵

⁶⁸² Zülfi Demirtaş, “ Osmanlı'da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin rgtlenmesi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 17, s.1, Elazığ, 2007, s.174

⁶⁸³ Recai Doğan, “Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılaşma Açısından Tahlili”, **AÜİFD dergisi**, c.XXXVII,1998 s. 413

⁶⁸⁴ Demirtaş, **a.g. m.**, s.176

⁶⁸⁵ Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara: 1989, s. 179

b. Medreseler

Arapça “Derase” kökünden gelen “Medrese” kelimesi, “talebenin ilim öğrendiği yer” manasında olup, umumî olarak Sıbyan mektebinin üstünde eğitim ve öğretim yapılan orta ve yüksek tahsil müesseselerine delâlet etmektedir.⁶⁸⁶

Osmanlı medreseleri en büyük teşkilata, Fatih Sultan Mehmed'in kendi adına inşa ettirdiği camide, etrafına eklettiği mektep, sekiz medrese, aşevi ve kütüphane gibi sosyal ve kültürel kuruluşlarla bir külliye haline getirdiği ve adına sayısı itibarıyla önce "Medaris-i Semaniye", daha sonraları ise "Sahn-ı Seman" ismi verilen medrese ile ulaşmıştır.⁶⁸⁷

Medresede temel akademik kişi müderristir. Ders kökünden ve tefa'ul mastarından fail ismi olan bu terim “ders veren” anlamına gelmektedir. Müderris medresedeki akademik faaliyetleri yürüten ve ondan sorumlu olan kimsedir.⁶⁸⁸ Medrese eğitimini başarıyla tamamlayanlara icâzet verilir, belli bir süre sonra kendisinde kabiliyet görülmeyen öğrenci uzaklaştırılırdı. Dersler umumiyetle ezberleme, tekrar, tefakkuh, müzâkere ve imlâ metotlarıyla öğrenilmeye çalışılırdı.⁶⁸⁹

Medreselerde okuyan öğrenciler ise öğrenimlerine göre üç kısımdan meydana gelmekteydi; Suhte (Softa), Danişmend ve Muid• Genellikle yatılı olan öğrenciler bir miktar harçlık alırlar, mezun olanlar ise bir bekleme döneminden sonra müderris veya bir başka görevle tayin edilirlerdi.⁶⁹⁰

Medreselerde öğretim dili Arapça idi. Bu, İslam dininin kutsal kitabı Kur'an-ı Kerim ile Hz. Peygamberin sözlerinin Arapça olmasının bir gereği sayılabilir. Türkçe ise sözlü açıklamalarda ve tartışmalarda kullanılıyordu.

⁶⁸⁶ Ahmet Ulusoy, **Kuruluşundan 17. yüzyıla Kadar Osmanlı Medreselerinde Eğitim Öğretim Faaliyetleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007, s.6

⁶⁸⁷ Doğan, **a.g. m.** s.409

⁶⁸⁸ İspirli, **a.g. m.** s. 260

⁶⁸⁹ Ulusoy, **a.g. e.**, s.19

⁶⁹⁰ Doğan, **a.g. m.** s. 411

Farsça da ilk defa Damat İbrahim Paşa'nın yaptırdığı medresede okutulmaya başlandı⁶⁹¹

Beyrut vilayetine ait salnamelerde medreselere ait ayrıntılı bilgiler verilmemiş daha ziyade medrese sayıları üzerinde durulmuştur. Beyrut kazasında 9 medrese⁶⁹² Merc Ayun kazasında 2 medrese⁶⁹³ Akka kazasında 1 medrese⁶⁹⁴ Hayfa kazasında 2 medrese⁶⁹⁵ Trablus- Şam sancağında 12 medrese⁶⁹⁶ Akkar kazasında 1 medrese⁶⁹⁷ Nablus kazasında 1 medrese⁶⁹⁸ Lazkiya sancağında 2 medrese⁶⁹⁹ bulunmaktadır.

2.Yenileşme Döneminde Eğitim

Yenileşme hareketleri Nizam-ı Cedit ile başlamıştır. Nizam-ı Cedit, sadece askerî bir teşkilâtın ismi değil aynı zamanda ülke genelinde yapılan yeniliklerin de genel adıdır. Kara ve Deniz Mühendishanelerinin açılması da yenileşme döneminin ilk adımları olarak kabul edilir. Bunları tıp okulu, harp okulu gibi yeni okulların açılması takip etmiştir. II. Mahmut döneminde ilköğretimin zorunlu hale getirilmesiyle devam eden yenilik çalışmaları, Sultan Abdülmecit döneminde de devam etmiş, 1846'da Meclis-i Maarif-i Umûmiyye (Genel Eğitim Meclisi)'nin kurulması, ardından da 1847 yılında Mekâtib-i Umûmiyye Nezareti'nin teşkili, günümüz eğitim sisteminin oluşmasına zemin hazırlamıştır.⁷⁰⁰

⁶⁹¹ Ulusoy, a.g. e. s.96

⁶⁹² Salname H. 1326 (M.1908), s.227

⁶⁹³ Salname H. 1326 (M.1908), s.259

⁶⁹⁴ Salname H. 1326 (M.1908), s.272

⁶⁹⁵ Salname H. 1326 (M.1908), s.280

⁶⁹⁶ Salname H. 1326 (M.1908), s.314

⁶⁹⁷ Salname H. 1326 (M.1908), s.321

⁶⁹⁸ Salname H. 1326 (M.1908), s.342

⁶⁹⁹ Salname H. 1326 (M.1908), s.372

⁷⁰⁰ İnan, a.g. e. s. 406

**Bin Üç Yüz Yirmi İki Senesi Zarfında Ma Mülhakat Beyrut Maarif
İdaresine Taahhuk Eden Vardet ⁷⁰¹**

MESARAFATI			Mütenevviadan
YEKÜN	AŞARDAN	Vergiden	
Paraguruş	Para guruş	Para guruş	Para guruş
27101063	34706276	02235033	4169553
Yekün	Maaşad	Masraf	
Paraguruş	Para guruş	Para guruş	
21734758	02592552	19142206	

Heyet-i İttihamiyyeyi Mülkiye

Reis Mektubi Bey	
Aza Abdulrahman Beyzun Paşa	Aza Arselan Dimişkiye Efendi
Müdde-i Umumi Nusret Efendi	Müstantik Suphi Efendi
Zabıt Katibi Yusuf Efendi	

a. ilköğretim

1869 tarihinde Maarif Nizamnamesi yayınlanmıştır. Bu Nizamname ile örgün eğitim, ilk, orta ve yüksek şeklinde derecelendirilmiştir. Bunlar Mekâtib-i Sıbyâniye, Mekatib-i Rüştîye, Mekâtib-i İdadîyi, Mekâtib-i Sultaniye, Mekatib-i Âliye olmak üzere beş kısma ayrılmıştır.¹⁸ Maarif Nizamnamesi, sıbyan mekteplerinden, Darülfünuna0medrese dışı eğitimin bütün kademeleri için önemli bir girişimdir. Yine bu nizamname yabancı okullar ve azınlık okulları ile de ilgili yenilikler getirmiş, söz konusu okulları devlet denetimi altına almıştır.⁷⁰² Nizamname ile ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir.

II. Meşrutiyet döneminde politik zorlamalar dolayısıyla devletin ilköğretim politikası etkinleşmeye başladı. Malî yardımlar, öğretmen meselesi, okul yapımlarına ve öğretim araç ve gereçlerine katılmalar seklinde Devlet

⁷⁰¹ Salname H. 1326 (M.1908), s.101

⁷⁰² Hamza Altın, “1896 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri”, **İlahiyat Fakültesi Dergisi** 13:1 (2008), s. 274

ülkedeki ilköğretimi kontrol altına almaya çalıştı. Genel bir ilköğretim yasası çıkarma çalışmalarına girişildi. İlköğretim müfettişleri getirildi. İlköğretimin zorunlu ve parasız olma ilkeleri herkesçe kabul edilmeye başlandı.⁷⁰³

1879'da maarif teşkilatında yapılan değişiklikle Maârif Nezâreti bünyesinde Mekâtib-i Sıbyaniye Dairesi kurulmuştur. Bu dairenin kurulması artık devletin ilköğretim meselesini ciddi olarak ele aldığını göstermektedir.⁷⁰⁴

II. Abdülhamit döneminden itibaren Osmanlı ilkokullarında bir "Usul-ü Cedide" tartışması başladı. Yeni açılan okullara "mekatib-i iptidaiye" (iptidai mektepler) ve "usûli cedide mektepleri" denildi. Bu okullar Maarif Nezaretine bağlandı. Eğitim süreleri üç yıl, köy okullarının eğitim süreleri ise dört yıl olarak belirlendi. Evkaf Nezaretine bağlı olan ve eski durumunu koruyanlara ise ya yine "sıbyan mektepleri" ya da "usûl-i atika mektepleri" denmeye devam edildi.⁷⁰⁵

Tedrisat-ı İbtidaiye kanuni ile ilköğretim müfettişleri görevlendirilmiştir. İlköğretim müfettişleri özel ve resmi ilköğretim kuruluşları ile bütün derslane ve kursların ve yetişkinler eğitimi kurumlarının eğitim, öğretim ve yönetim işlerini ve çocuk kitaplarını teftiş ve murakabe etmek, bu kurumlarda çalışan öğretmenleri özellikle stajyer vekil ve askerlik müddetlerini okullarda yapmakta olan öğretmenleri yetiştirmek, öğrenci devamını takip ve devamsızlığı önleyici tedbirler almak⁷⁰⁶ gibi görevleri vardı.

H. 1326 (M. 1908) ve H. 1310 (M. 1892/ 1893) tarihli Beyrut salnamelerinde sıbyan mektepleri ile ilgili açıklayıcı bilgiler verilmemiştir. Sadece "mektep bulunmaktadır" diye ibare geçmektedir. Ancak mekteplerin

⁷⁰³ Demirtaş, a.g. m., s. 179

⁷⁰⁴ Hayrettin Arıcı, XIX. Yüzyıl Trabzon Vilayetinde Eğitim (Vilayet Salmelerine Göre), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006, s. 31

⁷⁰⁵ Demirtaş, a.g. m. s. 180

⁷⁰⁶ Nezahat Coşkun, Türk Milli Eğitim Sisteminde Yönetim Teşkilatı, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1984, s. 103

türü hakkında bilgi yoktur. En geniş bilgiler rüştiyeler, ibtidailer ve idadiler için verilmiştir.

b. Ortaöğretim

(1) Rüştiyeler

Gerek askeri idadîlere örgenci yetiştirmek gerekse iyi memur yetiştirmek amacı ile sıbyan okullarının üstünde bir okul açılmasına 1838’de “Meclis-i Umur-ı Nafia ve Meclis-i Ahkâm-ı Adliye” ce karar verilmiştir. Daha önce sıbyan mektepleri birinci kısım sayıldığından Meclis-i Vâlâ mazbatasında yeni açılacak bu okullar için ikinci kısım adı uygun görülmüş ise de, II. Mahmud, rüşd çağındaki çocukların devam edeceği okul anlamına gelen rüştiye ismini uygun görmüştür. Bu isim 1923 yılına kadar devam etmiş, bu tarihte ilk mektep’e çevrilmiştir. Ayrıca bu okullar ile ilgilenecek Mekâtib-i Rüşdiye Nezareti kurulmuş ve bir de nazır tayin edilmiştir.⁷⁰⁷

Rüştiyelerin asıl dayanakları Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile belirlenmiştir. Nizamnamenin 18. maddesinde bu durum şöyle belirtilmiştir. 500 evden fazla olan bir kasaba halkının hepsi Müslüman ise yalnız Müslüman, hepsi Hristiyan ise yalnız Hristiyan olanlara birer rüşdiye okulu açılacaktır. O kasaba halkının eğer halkı İslam ve Hristiyan karışık ise, Müslümanlar için ayrı, Hristiyanlar için ayrı olmak üzere iki rüştiye okulu açılacaktır. Bu şekilde İslam ve Hristiyan karışık halkı olan kasabada hangi sınıf halk 100 evden fazla ise, o halk sınıfı için rüştiye okulu açılır. Dine dair olan dersler her toplumun kendi lisanı üzerinden verilecektir. Müslüman olmayan çocukların din dersleri, o mezhebin din büyüklerinin tayin ve tespit ettiği program dâhilinde okutulur denilmiştir.⁷⁰⁸

⁷⁰⁷ Arıcı,,a.g. e.s. 39-40

⁷⁰⁸ H. Ali Koçer, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu*, Ankara:1987,s. 93

Rüştiye mekteplerini sıbyan mekteplerinden ayıran en önemli fark '*eğitim tekniği*' idi. Rüştiye mekteplerinde öğrenciler, sıraya oturacaklar, dersler sıbyan Mekteplerinde olduğu gibi her çocuğa teker teker değil sınıf talebesi kısım kısım ayrılarak, her kısma birden gösterilecekti. "Böylece küçük grupların eğitim tekniğinden büyük grupların eğitim tekniğine geçişte bir adım atılmış oluyordu." Ayrıca öğrencilerine Evkaf Nezareti tarafından maaş bağlanacaktı.⁷⁰⁹

Beyrut'ta bir rüştiye-i askeriye, Sayda, Sur, Hayfa, Safed, Tarabya, Cenin, Ceble, Merkab, Sahyon kazalarında birer mekteb-i rüşti, Beyrut ve Akka vilayetleri ve Lazkiya de birer İnas mekteb-i rüşdiyesi, merkez vilayetinde toplam üç yüz ibtidai mektebi mevcut ve bunlara kadın ve erkek yirmi bine yakın öğrenci mevcuttur.⁷¹⁰

Rüştiye Kısımında birinci, ikinci ve üçüncü senelerde okutulan dersler; Kuran-ı kerim ve ulumu diniye, Türkçe, ahlak, Arabi, Farsi, Fransızca, hesap, geometri, coğrafya, tarih, Hüsn-ü hat ve resimdir.⁷¹¹

Beyrut maarif idaresinin başında Müdür Abdulkadir Kebani Efendi bulunmaktadır. İnas Mekteb-i Rüştiyesinde Muallime saniye Fatma Hanım, Muallime-i Evveli Ayşe Nazmiye Hanım ve Muavine Sadıka Hanım yer almaktadır.⁷¹² Beyrut Rüşdiye mektebinin başında Müdür ve Ders Nazırı Kol Ağası İsmet Bey bulunmaktadır. Müdür dışında Coğrafya, riyaziye, resim, kavaid ve kitabet, Arabi, hat-ı Türki, farsi, jimnastik ve resim branşlarından muallimler mevcuttur.⁷¹³

Akka Sancağında Kız rüştiyesinde Muallim Saniye Hedime Hanım ve Muallim Evveli Zekiye Hanım bulunmaktadır. Kaza-i mekteb-i ibtidasında dört üye bulunmaktadır.⁷¹⁴ Trablus Şam sancağı Mekteb-i İbtidasında Muallim-i

⁷⁰⁹ Arıcı, **a.g. e.** s.40-41

⁷¹⁰ Salname, H. 1326 (M. 1908),s.97

⁷¹¹ Salname H. 1326 (M. 1908), s.98

⁷¹² Salname H. 1326 (M. 1908), s.130

⁷¹³ Salname H. 1326 (M. 1908), s.195

⁷¹⁴ Salname H. 1326 (M. 1908), s.266

Saniye Neriman Hanım, Muallim-i Saniye Neyaz Hanım, Muallim-i Saniye Fatma Hanım, Muallim-i Evvel Fikriye Hanım, Muallim-i evvel Vehibe Hanım ve Muallim-i evvel Hatçe Nefise Hanım bulunmaktadır.⁷¹⁵ Nablus Sancağında toplam 1.000 erkek öğrenci mekteb-i ibtidai de bulunmaktadır aynı zamanda kız mekteb-i İbtidaisinde da 1.000 öğrenci mevcuttur. İnas mekteb-i ibtidaisinde Muallime Sanisi Temime Hanım, Mezfer hanım ve Fatma Hanım görev almaktadır. ⁷¹⁶ Lazkiya sancağında kız mekteb-i rüştiyesinde 22, Numune-i tedris mekteb-i ibtidaisinde 120, kız mekteb-i İbtidaisinde 130 öğrenci bulunmaktadır.⁷¹⁷

Beyrut Rüşdiye-i Askeriye⁷¹⁸

Müdür ve Ders Nazırı Kol Ağası İsmet Bey O 4 M 4 gümüş imtiyaz ve liyakat	
Coğrafya Muallimi Ahmet Hamdi Efendi O 4 M 5	Dâhiliye Zabiti Yüzbaşı Umur Halis Efendi M 4 O 4
Riyaziye Muallimi Mühateyiz Yüzbaşı Selim Efendi	Jimnastik Muallimi Yüzbaşı hasan Fethi Efendi
Resim Muallimi Yüzbaşı Ahmet Şükrü Efendi	Lisan Muallimi Yüzbaşı Bahaeddin Efendi
Kavaid ve Kitabet Muallimi Mülazım evvel Mehmet Halis Efendi	Dahiliye Zabiti Mülazım Evvel Ali Efendi M 4
Riyaziye Muallimi Mülazım Sani İbrahim İsmet Efendi Liyakat	Dahiliye Zabiti Mülazım Evvel Hüsnü Efendi
Arabi Muallimi Hacı Ahmet Efendi	Lisan Muallimi Mülazım Sani Remzi Efendi Liyakat
Kavaid ve Kitabet Muallimi Mehmet Emin Efendi	Arabi Muallimi Hacı Fevzi Efendi
Hat-ı Türki muallimi Mustafa Efendi	Farsi Muallimi Abdüllatif Efendi

İnas Mekteb-i Rüşdiyesi⁷¹⁹

Muallime saniye Fatma Hanım	Muallime-i Evveli Ayşe Nazmiye Hanım
Muavine Sadıka Hanım	

⁷¹⁵ Salname H. 1326 (M. 1908), s.304

⁷¹⁶ Salname H. 1326 (M. 1908), s.336

⁷¹⁷ Salname H. 1326 (M. 1908), s.367

⁷¹⁸ Salname H. 1326 (M. 1908), s.195

⁷¹⁹ Salname H. 1326 (M. 1908), s.130

Akka İnas Mekteb-i Rüşdiyesi ⁷²⁰

Muallim Saniye Hedime Hanım	Muallim Evveli Zekiye Hanım

(2) İdadiler

“İdadi” adı verilen ortaöğretim kurumları da iki çeşit idi: Beş yıllık idadiler ve yedi yıllık idadiler. Beş yıllık idadiler: Osmanlı idarî örgütüne göre “İiva”lardaki idadiler beş yıllık idi. Bunların ilk üç yılı rüştiye, kalan iki yılı da idadi öğretime ayrılmıştı.

Bu okulların amacı, Dârülfünun ve yüksekokullara öğrenci yetiştirmek değil idi. Bulunduğu yörenin işlerini idare edecek, imarını sağlayacak adam yetiştirmeye yönelik okullardı.⁷²¹

İdadîlerin taşrada açılması kolay olmamıştır. Bunun en önemli sebebi olarak giderlerinin fazla olması gösterilmektedir. İdadîlerin bu masrafları için Sait Paşa’nın yaptığı çalışma neticesinde kaynak bulunmuştur. Sait Pasa, 1300 malî yılından itibaren asarın 1/7’sini ve 1/4’ünü almış, ayrıca müsakkafat vergisinin (vakfın bina ve akardan ibaret olan geliri) de % 6’sının maarife ayrılmasını temin etmiştir. Böylece taşrada idadîlerin açılması kolaylaşmıştır.⁷²²

İkinci Meşrutiyet döneminin başlangıcında bütün ortaöğretim okulları da “İdadi” deniyordu. İdadilerde okuyan yatılı öğrenciler de, gündüzlü öğrenciler de ücret vererek okuyorlardı. İdadi ücretleri 1909- 1910 yıllarında Osmanlı Meclisinde ve basınında en çok tartışılan konu olmuştu. 1909 sonlarında bütçe yasası sırasında idadilere % 20 oranında parasız öğrenci alınması, kalan öğrencilerin tümünün ücretli olması kararlaştırılmıştı.⁷²³

⁷²⁰ Salname H. 1326 (M. 1908), s.266

⁷²¹ Mustafa Ergün, **İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri**, Ankara,1996 s.308

⁷²² Arıcı, **a.g. e.** s.69

⁷²³ Ergün, **a.g. e.** s. 312

H. 1326 (M. 1908) tarihli Beyrut salnamesine göre; biri Beyrut ta yatılı ve yatısız, diğerleri liva merkezlerinde yalnız yatısız olmak üzere beş mekteb-i idadi mülki mevcuttur.⁷²⁴ Mekteb-i idadiye de tahsil üç kısımdır: rüştiye kısmı üç, yatısız idadi kısmı iki, yatılı idadi kısmı dört sınıftır. Her üç kısmının nihayetinde tahsilini yapanlara birer şahadetname verilir.⁷²⁵ Yatısız idadi kısmında okutulan dersler; Kuran-ı kerim ve ulumu Diniye, Türkçe, ahlak, Arabi, farsî, Fransızca, hesap, kitabet, geometri, coğrafya, tarih, irat dersi, hüsn-ü hat ve resimdir. Yatılı idadi kısmında okutulan dersler ise; kuran-ı kerim ve ulum-u dinniyye, ahlak, edebiyat, kitabet-i resmiye, Fransızca, usul defteri, cebir, müsellesat, geometri, kozmoğrafya, mekanik, hikmet, kimya, mevalid hafız sahha, coğrafya, tarih, ilim-i servet, hüsn-ü hat ve resimdir.⁷²⁶

Akka sancağında 1 adet idadi-i mülkiye bulunmaktadır.⁷²⁷ Trablus Şam sancağında da 1 adet idadi-i mülki bulunmaktadır.⁷²⁸ Nablus Sancağında mekteb-i İdadi –i mülkiye'ye Müdür Abdulrahman Efendi başkanlık emektedir. Bunun yanında Muallim Mehmet Zeki Efendi, Muallim Tevfik Efendi, Muallim Abdulkemal Efendi, Muallim Recai Efendi, Muallim Abdulrahman Efendi, Maarif Müfettişi Menib Efendi ve Maarif Müfettişi Ahmet Efendi görev yapmaktadır.⁷²⁹ Lazkiye sancağında mekteb-i idadi-i mülkiye'de 1 müdür ve beş üye bulunmaktadır. Toplam öğrenci sayısı 113'dür.⁷³⁰

H. 1326 (M. 1908) tarihli salname bilgilerine göre Beyrut vilayetinde eğitim kurumlarının ve çalışanlarının bir kısmı şu şekildedir;

⁷²⁴ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.97

⁷²⁵ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.97

⁷²⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.98

⁷²⁷ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.272

⁷²⁸ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.272

⁷²⁹ Salname, H.1326 (M. 1908), s.336

⁷³⁰ Salname, H.1326 (M. 1908), s.366

Heyet-i Tedrisiye⁷³¹

Şükrü Efendi	Kavanin, servet kitabet, usul tahrir muallimi
Kenman Efendi	Türkçe, coğrafya, ziraat muallimi
Hamdi Efendi	Ulum-i diniye ve ahlakiye muallimi
Yervanet Karakaş Efendi	Fransızca, usul defteri, ilim muallimi
İsmail Efendi	Arabî, Farsi, coğrafya muallimi
Abdulsatr Efendi	Tarih_i tabii hıfız elsaha müsellesat cebir hesap muallimi
Abdullah Hasan Fikri Efendi	Tarih, İslam ve Osmanî, Türkçe muallimi
Yahya Efendi	Hüsn-ü Hat, Hesap muallimi
Yusuf Efendi	Kuran-ı kerim ilim hal muallimi
Misbah efendi	Türkçe muallimi
Selim Efendi	Resim muallimi
İskender Edendi	Birinci ve İkinci senelere Fransız muallimi

Beyrut Mekteb-i İdadi Mülkiyesi Heyet-i İdare⁷³²

Müdür Şükrü Efendi Sanise	
Muavin Sani Hamdi Efendi	Muavin Evvel Kenmam Efendi
İmam Şeyh Yusuf Efendi	Muavin Salis Abdullah Efendi
Kâtip Eyüp Efendi	Tabip Halil İbrahim Efendi Saniye
Ambar memuru Hasan Efendi	Depo memuru Tevfik Efendi
2	

Akka Mekteb-i İdadi-i Mülkiye⁷³³

Heyet-i İdare ve tedrisiyesi	
Müdür Kemal Efendi	Muallim Mehmet Muhsin Efendi
Salim Sait Efendi	Muallim Haki Bey Erkan-ı Harbiye Yüzbaşı
Muallim Zeki Efendi Tabip Yüzbaşı	Muallim Tevfik Efendi
Muallim Mahmut Efendi	Muallim Mahmut Etalaus Efendi
Necip Efendi	
Şakirdan 90	

⁷³¹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.130

⁷³² Salname, H. 1326 (M. 1908), s.129

⁷³³ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.266

Akka Kazay-ı Mekteb-i İbtidasi⁷³⁴

Muallim Sani Hasan Efendi	Muallim Evvel Şeyh Rasim Efendi
Muallim Rabia Mehmet Efendi	Muallim Salis Cemaleddin Efendi

Trablus Mekteb-i İdadi-i Mülkiye⁷³⁵

HEYET-i İDARE VE TEDRİSİYE	
Müdür Mehmet Emin Efendi Mahreç Paşası	
Muallim Ahmet Hulusi Efendi Müderris Hicaz	Muallim Ahmet Tevfik Bey
Muallim Emin Efendi	Muallim Hayrettin Efendi
Muallim Abdulrazzak Efendi	Muallim Mahmut Efendi
Muallim Hasan Fethi Efendi	

Trablus Numune-i Terakki Mekteb-i İbtidaiyesi⁷³⁶

Muallim Sani Kemal Efendi	Muallim Evvel Mehmet Ali Efendi
Muallim Salis Arif Efendi	

İnas Mekteb-i İbdidaisi⁷³⁷

Muallim-i Saniye Neriman Hanım	Muallim-i Evvel Hatçe Nefise Hanım
Muallim-i Saniye Neyaz Hanım	Muallim-i Evvel Vehibe Hanım
Muallim-i Saniye Fatma Hanım	Muallim-i Evvel Fikriye Hanım

Nablus Mekteb-i İdadi-i Mülkiye⁷³⁸

HEYET-i İDARE VE TEDRİSİYESİ	
Müdür Abdulrahman Efendi	
Muallim Mehmet Zeki Efendi	Muallim Abdulrahman Efendi
Muallim Tevfik Efendi	Muallim Recai Efendi
Muallim Abdulkemal Efendi	
Maarif Müfettişi Ahmet Efendi	Maarif Müfettişi Menib Efendi

⁷³⁴ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.266⁷³⁵ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.304⁷³⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.304⁷³⁷ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.304⁷³⁸ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.365

Nablus Zukur Mekteb-i İbdidasi⁷³⁹

Müdür Sait Sebağ Efendi	
Muallim Ahmet Hilmi Efendi	Muallim Arif Efendi
Muallim Tahir Efendi	Muallim Abdullah Efendi
Muallim Mehmet Efendi	Muallim Veysel Efendi
Muallim Hasan Tefeha Efendi	Muallim Ahmet Alhir Efendi
Muallim Rıza Efendi	Muallim Hasan Henbeli Efendi
Muallim Sadık Zeyd Efendi	Muallim Mehmet Ebu Ganatla Efendi
Muallim İsmet Şerif Efendi	Muallim Hasan Fetyan Efendi
Muallim ve Mubassir Abdülrezzak Efendi	Muallim Süleyman Efendi
Muallim ve Mubassir Edip Efendi	Muallim ve Mübassir Mehmet Hasan Tefiha Efendi
	Muallim ve Mübassir Zeki Ebu El-Hadi Efendi
Şakirdan 1000	

Nablus İnas Mekteb-i İbtidaisi⁷⁴⁰

Muallime Sanisi temime Hanım	Muallime Evveli Mezfer Hanım
Muallime Fatma Hanım	

Lazkiya Maarif Komisyonu⁷⁴¹

Reis	
Aza Kostantin Bey Salise	Aza Mekteb-i İdadi Muallimlerinden Arif Efendi
Aza Reşid Ağa Hazinekar	Aza Abdülvahid Harun Efendi
Aza Maarif Müfettişi Abdülgani Efendi	Aza Maarif Müfettişi Abdülatif Sofi Efendi
Kâtip ve Emin-i Sandık Osman Zeki Efendi	

Lazkiya Mekteb-i İdadi-i Mülki⁷⁴²

Müdür	
Muallim Mustafa Şükrü Efendi	Muallim Mehmet mehdi Efendi
Muallim Ali Cemal Efendi	Aza Abdulkadir Efendi
Muallim Arif Sofi Efendi	
Şakirdan 113	

⁷³⁹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.366

⁷⁴⁰ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.336

⁷⁴¹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.366

⁷⁴² Salname, H. 1326 (M. 1908), s.366

Lazkiya İnas Mekteb-i Rüştîyesi⁷⁴³

Muallime Saniye Behçet Hanım	Muallime evveli Gülbeyaz Hanım
Talebat	
22	

Lazkiya İnas Mekteb-i İbtidasi⁷⁴⁴

Muallime Saniye Zehur Hanım	Muallime evveli Henid Hanım
Muallime Rabia Fatma Hanım	Muallime Salise Zekiye Hanım
Tabelat	
130	

Mekteb-i İbtidaiye-i Hamidiye⁷⁴⁵

	Karye	Esami Muallim	Şakirdan
Sultan Hamidi	Kancere	Ahmet Seydi Efendi	25
Pertu Hamidi	Harif	Şakir Cevat Efendi	40
İhsan Hamidi	Meşita	Necip Salih Efendi	27
Eser Hamidi	Demserho	Abdulrahman Hekim Efendi	35
Lutuf Hamidi	Besnade	Mehmet Sarı Efendş	29
Feyiz Hamidi	Kersane	Mehmet Nasır Efendi	35
Necim Hamidi	Henadi	Mehmet GalavıncıEfendi	18
Nir Hamidi	Katariye	Mehmet Fetah Efendi	15
Ziya Hamidi	Behlülüye	Ahmet Zeydan Efendi	16
Meşgah Hamidi	Meşrife Saraya	Hacı Ali Efendi	50

Ceble Maarif Komisyonu⁷⁴⁶

Reis Müftü Mehmet Efendi	
Aza Rüşdiye Muallimi Bekir Sıtkı Efendi	Aza Ali Edip Efendi
Aza Abdullah El Sami Efendi	Aza Evkaf Memuru Vekili Hamit Efendi
Kâtip İbrahim Efendi	

⁷⁴³ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.366

⁷⁴⁴ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.367

⁷⁴⁵ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.367

⁷⁴⁶ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 375

3. Sanayi Mektepleri

Osmanlı Devleti'nde teknik eleman ihtiyacı, uzun süre Lonca teşkilatı içerisinde, küçük yaşta alınan çocukların yetiştirilmesi suretiyle karşılanmaktaydı. Genellikle anne ve babaları tarafından meslek öğrenmek üzere bir ustanın yanına verilen çocuklar, belli bir süre burada çalışarak önce kalfalığa, sonra da ustalığa terfi ederdi. Bunun yanı sıra devlete bağlı bazı büyük kuruluşlar da kurs ya da okullar açarak ihtiyaç duydukları kalifiye elemanları yetiştirmekteydiler.⁷⁴⁷

Sanayi devriminin etkilerinin Türk toplumunda hissedilmesiyle birlikte mesleki eğitimin okul disiplini içinde yürütülmesi zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Osmanlı Devleti'nde modern anlamda Mesleki Teknik Eğitim kuruluşlarının izlerine 19. yy'ın ikinci yarısında rastlanabilir. Mithat Paşa'nın Tuna Valisi iken 1860 yılında Niş'te, 1864 yılında Rusçuk ve Sofya'da açtığı Islahhaneler Mesleki Teknik Öğretim kurumlarının temeli sayılır. Yine Mithat Paşa tarafından 1865'te Rusçuk'ta öksüz kızlar için açılan Islahhane Kız Sanat Okullarının öncüsüdür.⁷⁴⁸

Sanayi Mektepleri, II. Abdülhamit döneminde, (1876-1909) önemli bir kısmında bazı değişiklikler olmasına rağmen 1868'deki nizamnameye bağlı olarak eğitimine devam etmiştir. 1882'de bu okullar II. Abdülhamit'in (1842-1918) adına bağlanarak 'Hamidiye Mektebi Sanayi Alisi' kapsamında yeniden düzenlendi. Daha sonra II. Abdülhamit devrinin başında sultanın emriyle bir Heyet-i Teşvikiye-i Sanayi-i' teşkil olunmuştur. Bir heyetin vazifesi genel olarak imparatorlukta sanayi-i geliştirmek için bazı tedbirler almaktır. Heyet-i Teşvikiye-i Sanayinin görevlerinden biri de sanayi mekteplerini geliştirmek ve sanayi mektebini ıslah etmektir.⁷⁴⁹

⁷⁴⁷ Yaşar Sermiz ve Recai Kuş, "Osmanlı'da Mesleki Teknik Eğitim İstanbul Sanayi Mektebi (1869-1930), Selçuk Üniversitesi **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 15, Konya, 2004, s. 276

⁷⁴⁸ Tayfun Fındık ve İsmail Şahin, " Türkiye'de Mesleki Ve Teknik Eğitim: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri", **TSA / Yıl: 12, S: 3, Aralık 2008, s.67**

⁷⁴⁹ Semiz ve Kuş, **a.g. m.** s.282

**Nezaret-i Celile-i Hazret-i Vilayet- Penahında Beyrut Hamidiye Ticaret
ve Sanayi Mekteb-i Komisyon Heyeti** ⁷⁵⁰

Reis Taib Ömer Hulusi Efendi	
Aza Mehmet El- Kesti Efendi	Aza maarif Müdürü Abdulkadir Efendi
Aza Emin Hilmi Efendi	Aza Reşit Fahuri Efendi
Aza Necip Hani Efendi	Aza Hacı Mehmet Tabera Efendi
Aza Mehmet El- Babidi Efendi	Aza Necip Tarat Efendi
Kâtip Mustafa Hikmet Efendi	

4. Öğretmen Okulları (Darülmuallimin)

Osmanlı İmparatorluğu'nda, maarifin gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biri olan öğretmen yokluğu, Tanzimat Dönemi'nde eğitimin modernleştirilmesi yolunda yapılan bütün çalışmalara rağmen ilköğretim alanında istenilen başarının gösterilememesinin en önemli nedeni olarak gösterilebilir. Modern eğitim görmüş öğretmenlerin bulunmayışı nedeniyle önceleri bu ihtiyaç medrese mezunlarının öğretmen yapılmasıyla giderilmeye çalışılmıştır. Ancak yeni açılan okullarda modern eğitim verecek öğretmenlerin yerine medreselerden gelenlerin öğretmen yapılması yadırganacak bir durumdur. Ayrıca, öğretmen okullarının kurulması, ortaöğretimde yapılan yenilikleri desteklemek ve ilerletmek açısından önemliydi.⁷⁵¹

Nizamnameye göre, ülkedeki okulların çeşitli kademelerine öğretmen sağlamak üzere İstanbul'da büyük bir Dârülmuallimîn kurulacaktı. Bu büyük öğretmen okulunun, rüştiye, idadî ve sultani olmak üzere üç şubeden oluşması planlandı.⁷⁵²

Darülmuallimînlere medreselerden farklı olarak genel fen dersleri okutulmaya başlanmış, hadis ve tefsir dersleri hafifletilmiş ve okulun yönetimi

⁷⁵⁰ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 115

⁷⁵¹ Arıcı, **a.g. e.** s. 86

⁷⁵² Altın, **a.g. m.** s. 276

Maârif Nazırlığı'na bağlanmıştır. Darülmua'llimin-i rüşdiye ilk açıldıkları zamandan beri özellikle fen dersleri subaylar tarafından okutulmaktaydı. Bu durum bu okulların gelişmesine katkıda bulunmuştur.⁷⁵³

İkinci Meşrutiyette taşrada ilk öğretmen örgütlenmesi Bursa'da yapılmıştır. Merkezi Bursa olmak üzere, 1909 yılı sonlarında "Terakki-i Maarif ve İttihad-ı Muallimin Cemiyeti" adıyla bir örgüt kurulmuş, Cemiyetler Kânûnu'na göre Yönetmeliği hazırlanmış ve dernek kendini resmen kabul ettirmişti. Dernek ilk iş olarak, ücretlerin azlığı yüzünden pek çok kişinin öğretmenlik mesleğini terlettiğini belirtmiş, öğretmen ücretlerinin Meclis-i Mebusan huzurunda saptanması isteğiyle Meclis Başkanlığına bir telgraf çekmiştir.⁷⁵⁴

Dârülmua'llimata girmek isteyen kızlar, sıbyan veya rüştiye şahadetnamelerine sahip iseler, imtihansız olarak okula kayıt yapabilecekler fakat her iki okulun diplomasına sahip olmayanlar bir heyet huzurunda imtihan olduktan sonra derecelerine göre her iki şubeden birine alınabileceklerdi.⁷⁵⁵

5. Azınlık Okulları

Tıbbiye, gayrimüslimlerin ilk defa okumaya başladıkları mekteptir. Bu mektebin hocalarından bir kısmı gayrimüslim idi. Eğitim dili Fransızcadır. Muallim Bernar'ın tavsiyesinin eğitim dilinin Fransızca olmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁵⁶

Osmanlı Devleti açısından Azınlık ve Yabancı Devlet Okulları'nın en önemli faaliyeti tabii ki, Osmanlı aleyhine olan siyasi faaliyetlerdi. Eğitim amaçlı bu kurumların bazıları oldukça yoğun ve etkin bir biçimde siyasi

⁷⁵³ Arıcı, a.g. e. s.87

⁷⁵⁴ Ergün, a. g. e. s.426-427

⁷⁵⁵ Altın, a.g. m. s.281

⁷⁵⁶ Arıcı, a g. e. s. 97

faaliyetler içerisinde olmuşlardır. Temelinde dine (mümin) inanan kazandırmak amacı yatan Misyoner faaliyetlerinin siyasi amaçlı desteklenip ele alınması ve bu okullarda etkin olması bu tip çabaların artarak sürmesine neden olmuştur.⁷⁵⁷ Yabancı okulların sayısındaki artış XIX. yüzyılın ikinci yarısında hızlanmıştır. Azınlık ve yabancı mektepleri Meşrutiyet Devri'nde önemli gelişmeler sağlamışlardır. Bu mektepler hükümetlerin kontrolünden uzak oldukları için serbestçe çoğalıyorlardı. Rüştiyelere ise 1867'de ilk kez gayrimüslimler alınmaya başlanmıştır.⁷⁵⁸

Osmanlı vatandaşı olan bir Ermeni'nin gözüyle o zamanlar Osmanlı toprağı olan Beyrut'la ilgili bilgiler çok çarpıcıdır. Kısaca aktarırsak;

- a. Beyrut halkının Yüzde sekseni eğitim ve öğretim görmüştür.
- b. Beyrut halkının yüzde yirmisi Avrupa'da bulunmuş ve ticaretle, sanatta emsallerine nazaran büyük gelişme göstermiştir.
- c. Yüz bini aşkın nüfusunun yirmi milyon civarında serveti vardır.
- d. Kişi başına iki yüz lira gelir hesap edilmektedir. Avrupa da dahi böyle bir gelir yüksekliğinin zor bulunacağı muhakkaktır. (Tabi o dönem için söz konusudur.)
- e. Kasap ve kunduracı esnafına varıncaya kadar Fransızca ve İngilizce yaygın bir dildir.
- f. Avrupa'dan gelen çeşitli gazetelerin yanında şehirde haftada yirmi bin nüshayı aşkın "12" kadar haber yayını vardır.
- g. Eski medeniyetlerin beşiği olması sebebiyle ender rastlanan nadide hazinelere sahiptir ve bu yüzden her sene binlerce Amerikalı ve Avrupalı tarafından incelenmektedir.

⁷⁵⁷ İlknur Haydaroglu, “ Osmanlı Devletinde Yabancı Okullarda Denetim ve Cumhuriyet Dönemi Yansımaları”, **Ankara Üniversitesi DTCF dergisi**, cilt:25,s. 151

⁷⁵⁸ Arıcı, **a.g. e.**, s. 98

h. Bu araştırmalar sonucu yüzlerce kitap yayınlanmıştır.⁷⁵⁹

Azınlıklar okulları ile ilgili H.1326 (M. 1908) tarihinde yayınlananın Beyrut vilayet salnamesinde azınlık okulları ile ilgili bilgi verilmemiştir. H. 1310(M. 1892/ 1893) tarihli salname de ise azınlık okulların sayıları hakkında bilgilere ulaşılmaktadır.

H. 1310 (M. 1892/ 1893) tarihli Beyrut vilayet salnamesine göre; Sayda kazasında on sekiz adet Müslim ve dokuz adet gayrimüslim mekteb-i iptidası bulunmaktadır. Toplam öğrenci sayısı 3. 500 civarındadır.⁷⁶⁰ Sur kazasında erkeklere mahsus 4 adet ve gayri Müslimlere ait altı adet ibtidai mektebi bulunmaktadır. Öğrenci sayısı 647 civarındadır.⁷⁶¹ Merc- Ayun kazasında 12 adet gayrimüslim mektebi olup toplam öğrenci sayısı 594 civarındadır.⁷⁶² Hayfa kazasında 8 adet gayrimüslim mektebi bulunmaktadır.⁷⁶³ Nasıra kazasında gayrimüslime ait mektep sayısı 2 mektep bulunmaktadır.⁷⁶⁴ Taberya kazasında 1'i İslam'a diğerleri gayrimüslime ait on bir adet mektep bulunmaktadır.⁷⁶⁵

D. DİNİ MÜESSESELER

1. Cami ve mescitler

Cami halkın eğitim faaliyetlerinin yürütüldüğü ve ibadetlerin yapıldığı yerdir. Mescid secde edilerek namaz kılınan yer, küçük cami anlamına gelmektedir. Osmanlı Devletinde mescitler sadece vakit namazlarının kılındığı yer anlamında kullanılmıştır. Camiler şehirlerde, mescitler de köylerde sosyal hayatın sekilenmesinde etkili olmuşlardır.

⁷⁵⁹ Haydaroğlu, **a.g. m.** s. 155- 156

⁷⁶⁰ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 392

⁷⁶¹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 398

⁷⁶² Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 403

⁷⁶³ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 439

⁷⁶⁴ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 442

⁷⁶⁵ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 444

Beyrut vilayetinde farklı bölgelerde pek çok cami ve mescit yapılmıştır. H. 1326 (M. 1908) tarihli Beyrut vilayet salnamesine göre; Beyrut kazasında 31 cami ve mescit,⁷⁶⁶ Sayda kazasında 75 cami ve Mescit-i Şerif,⁷⁶⁷ Sur kazasında 71 cami-i şerif,⁷⁶⁸ Merc- Ayun kazasında 20 cami ve Mescid-i şerif,⁷⁶⁹ Akka kazasında 6 cami-i şerif⁷⁷⁰ Hayfa kazasında 5 cami-i şerif⁷⁷¹ Taberya kazasında 5 cami-i şerif,⁷⁷² Safed kazasında 14. cami-i şerif,⁷⁷³ Trablus- Şam sancağında 39 cami-i şerif⁷⁷⁴ Akar kazasında 37 cami-i şerif,⁷⁷⁵ Hısn El- Ekrad kasabasında 2 cami-i şerif⁷⁷⁶ Nablus kazasında 7 cami-i şerif⁷⁷⁷ Cenin Kazasında 36 cami-i şerif⁷⁷⁸ Lazkiya kasabasında 50 cami ve mescid-i şerif⁷⁷⁹ Merkab kazasında 15 cami-i şerif bulunmaktadır.⁷⁸⁰

2. Tekke ve Zaviyeler

Sözlükte, “dayanılacak yer, karar edilecek yer”, anlamına gelen tekke kelimesinin ıstılah manası, dervişlerin bir şeyhin idaresi altında, mensup oldukları tarikatların geleneklerine göre, düzenli bir şekilde zikir ve ibadet için toplandıkları yer demektir. Mevlevi tekkeleri iki kısma ayrılmıştır. Dervişlerin talim ve gördükleri tekkelere, asitane; yalnız mukabele tabir edilen devranın uygulandığı yerlere de zaviye denir.⁷⁸¹ Ayrıca zaviyeler, dervişlerin bir arada yaşadığı, gelip geçen yolculara bedava yiyecek, içecek ve yatacak yer

⁷⁶⁶ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 227

⁷⁶⁷ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 239

⁷⁶⁸ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 251

⁷⁶⁹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 259

⁷⁷⁰ Salname H. 1310 (M.) 1892/ 1893, s. 272

⁷⁷¹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 280

⁷⁷² Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 288

⁷⁷³ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 296

⁷⁷⁴ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 314

⁷⁷⁵ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 321

⁷⁷⁶ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 330

⁷⁷⁷ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 342

⁷⁷⁸ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 353

⁷⁷⁹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 372

⁷⁸⁰ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 384

⁷⁸¹ Celal Esad Arseven, “Tekke”, **M.E.B.S.A.**, C. IV, İstanbul 1975, s. 1960.

sağlandığı, yerleşim merkezlerinde ve yol üzerinde kurulmuş olan yapılardır.⁷⁸²

Beyrut kazasında cami-i kebir imarında hazret Yahya aliye İslam'ın, Nehr-i Beyrut'un denize mensup olduğu mahalde Hızır aliye İslam'ın makam-ı Mübarekleri ve şehir derununda Halati El-Nebi Ümmül haram Hazretleriyle şehre bir saat mesafede ve sahil bahirde imam Uzağa hazretlerinin makam-ı merkad Şerifeleri mevcuttur.⁷⁸³

Sayda Kasabasına yarım saat mesafede Hare kayresinde Hazret-i Yahya ve Derp El-Sim kayresinde Davut ve dört saat mesafede Hartum karyesinde Harun ve kasabada ve sultani Mühadesinde Şemmun ve Sur tarafında Hızır aleyhi's selamın ve kasabada değirmen mahallesinde Side Nefise'nin makam-ı şerifleri ve sahabe ve mazanne-i keramdan sair bazı zevatın makam-ı merakid mübarekleri vardır.⁷⁸⁴

Sur Kazası dâhilinde Kudüs kayresi civarında Yuşaa Tebdin kayresinde Hazreti İbrahim Ve Tariha kayresinden Bünyamin aleyhi's selamın makam-ı mübarekleri vardır.⁷⁸⁵

Merc-ayun kazasında dâhilinde "Bilad" kayresi kurbunda "Hazkil" kayresi aleyhi's selamın ve Kuneytra ve Sayda kazaları hududunda Yahuza aleyhi's selamın makam-ı mübarekleri vardır.⁷⁸⁶

Taberya kazasında side sakine Razallahu anhu Hazretleriyle sahabe-i kiramdan Muaz Bin Cebel Razallahu anhunun ve Hıziriyeye kayresinden Hazret-i Şuayip aleyhi's selamın makam-ı Aliyeleri vardır.⁷⁸⁷

⁷⁸² Saim Savaş, "Zaviyelerin Türk Kültürünün Gelişmesindeki Rolü", **Osmanlı**, C. IX, Ankara 1999, s.72

⁷⁸³ Salname H. 1326(M. 1908), s. 230-231

⁷⁸⁴ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 241-242

⁷⁸⁵ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 253- 254

⁷⁸⁶ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 260

⁷⁸⁷ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 290- 291

Safed kazasında Harun ve Yakup aleyhi's selamın makamât-ı Aliyeleri vardır.⁷⁸⁸

Trablus'ta Şeyh El-Nasır, Şeyh Abdullah El- Diya, Şeyh Abdulvahid El-Magribi, Şeyh El-Hicazi, Şeyh Ömer El- Durabi, Şeyh Fettuh El- Zuğbi, Şeyh El-Kerdi, Şeyh Hıraslan, Şeyh El- Acemi, Şeyh Hasan El- Salih, Şeyh Aroni, Şeyh Reşit Mikati, Şeyh Mesut, Şeyh Ali el- Ummari Kaddese Allah Esrarihim Hazretlerinin türbeleri mevcut ve ziyaretgâhtır.⁷⁸⁹

Akkar kazasında Merkez kazaya üç saat mesafede ayn Yakup kayresinde Yakup Aleyhi's selamın ve aynı mesafede Ayyaş kayresinde Hazret-i aleyhi's selamın makamât-ı alileri ve beş saat badında Akkar Atika karyesinde Şeyh Cenidve bir saat mesafede minare arazisinde neşh eder ve bir buçuk saat mesafede Meşiha kayresinde Şeyh Zabi Kaddese Allah Esrarihim Hazretlerinin türbeleri mevcut ve ziyaretgâhtır.⁷⁹⁰

Nablus kazasında Hazret-i Yakup Aleyhi's selamın (hüzün hanesi) ve rical El-Amud, Şeyh Mücir El-Gafir, Şeyh İmadeddin, Şeyh Mecirleddin, Şeyh Beşir El-Hafi, Şeyh Ganim, Şeyh Mesud hazretlerinin türbeleri ve kasabaya bir saat yirmi beş dakika mesafede bulunan orta kayresinde Aziz Aleyhi's selamın türbe-i şerifesi ve bir saat kırk beş dakika da Sebastiyeye kayresinde Hazret-i Zekeriya ve Yahya aleyhuma esselamın ve yirmi beş dakikada Bilad kayresinde Hazret-i Yusuf Aleyhi's selamın ve dört saat mesafede Kefelhais kayresinde Yuşa ve Zülkefer aleyhuma esselamın ve Hazret -i Zünnu'nun ve aynı mesafede Dir Sina karyesinde İşiya aleyhi's selamınve keزالık dört saat mesafede Garzon kayresinde İlyas-ı aleyhi's selamın ve Firade kayresinde Yahya aleyhi's selamın ve elli beş dakika mesafededir. El-hatip Kayresinde sahabe-i keramdan Bilal Hasbi Rızaullahın Ve altı saat mesafede Heble kayresinde Sahabe-i keramdan Talha ve Zübey Rızallahu anhumanın ve bir saat yirmi dakika Borin kayresinde Sahabe-i keramdan Süleyman Farsi

⁷⁸⁸ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 297

⁷⁸⁹ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 315

⁷⁹⁰ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 322

razallahu anhu makamat-ı Aliyeleri ve enbiya-i Beni İsrail'den Ve sahabe-i kiramdan ve meşahiden sair bazı zevatın dahi merakid ve makamat-ı mübarekleri olup ziyaretgahdır.⁷⁹¹

Cenin kasabasında mizna-i kiramdan Şeyh Ganayi El-habesi, Şeyh Eyüp, Şeyh İzzettin Rıfai Hazretleri ve kasabaya bir saat mesafede Yamun kayresinde Bünyamin Aleyhi's selamın ve aynı mesafede Ümel fahir kayresinde İskender Zülkanner aleyhi's selamın ve aynı mesafede Irana kayresinde Hızır aleyhi's selamın ve dört saat mesafede Debakayresinde Danielalehyi's selamın ve iki saat mesafede Deha kayresinde sahabe-i kerimden Dahya el-kelebi Razallahu anhunun ve mezar ve sirin ve bisan ve kabataya ve sanur vesileyi el zahır ve acce ve yabet ve zeray kayrelerinde en beyan Beni İsrail'den ve müznayi kiramdan sair bazı zevatın merakid ve makamat-ı mübarekleri vardır.⁷⁹²

Beni sa'ab kazasında Kalkile kayresinde sahabe-i kiramdan seraka razallahu anhunun ve küfür sabah kayresinde Şemun aleyhi's selamın türbe-i serifleri olup ziyaretgâhtır.⁷⁹³

Lazkiya sancağının Sultan İbrahim Ethem kaddese Sirrehu El-Ekram hazretlerinin valide-i muhteremleri ve kibar sufiyeden Şeyh Mehmet El-Magribi, Şeyh Bezzaz, Şeyh El- Lusi, Şeyh Mustafa El- Orvadi, Şeyh Salih, Şeyh Sait ve Osman, Şeyh Hızır, Şeyh Mehmet El- Butrani Kaddese allah Esrahun türbeleri mevcut ve ziyaretgâhtır.⁷⁹⁴

Merkeb kazasında Merkeb kalesi civarında makam Arbain Vanderuse kayresi civarında tebaiyinden Şeyh Beder El-Gafir hazretlerinin türbesi olup ziyaretgâhtır.⁷⁹⁵

⁷⁹¹ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 343-344-345-346-347

⁷⁹² Salname H. 1326 (M. 1908), s. 353-354

⁷⁹³ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 360

⁷⁹⁴ Salname H. 1326 (M. 1908),s. 372

⁷⁹⁵ Salname H. 1326 (M. 1908),s. 384

Kaza merkezine beş saat mesafede Havran kayresi civarında Yunis aleyhi's selamın Makam-ı mübarekleri ve sekiz saat mesafede Kalia kayresinde mazna-i kiramdan Şeyh El-hekimin türbesi mevcut ve ziyaretgahtır.⁷⁹⁶

3.Kilise ve Manastırlar

İnananların oluşturduğu, İsa Mesih tarafından havari Petrus'a kurdurulan Hristiyanlığın doktrinlerini, sakramentlerini yerine getiren görünür bir topluluğu ifade eden kilise kelimesi,⁷⁹⁷ "topluluk ve birlik" manasına gelen, Yunanca "Ekklesia" kelimesinden türemiştir. Tanrı, İsa ve Kutsal Ruh topluluğunu ifade ettiğine inanılır. Bununla birlikte, Hristiyanlar, kiliseye bağlanmayı imanın ikrarı olarak görürler.⁷⁹⁸ Manastır kelimesi ise, "tek, yalnız" anlamına gelen, Grekçe Monos'tan gelmektedir. Münzevi hayatın yaşanıldığı yer manasına gelen kelime, monasterion'un Türkçe ifadesidir.⁷⁹⁹

Beyrut vilayetini incelediğimizde, Müslüman nüfusun yanında gayrimüslim nüfusunda olduğunu görmekteyiz. Osmanlı devleti bünyesinde barındırdığı farklı dinlerden insanlara ibadet hoşgörüsünde bulunduğu için Beyrut vilayetinde cami dışında farklı dinlere ait ibadethanenin olduğuna rastlamaktayız.

H. 1310 (M. 1892/ 1893) tarihli Beyrut salnamesine göre; Beyrut kazasında 34 kilise ve manastır 1 havra,⁸⁰⁰ Sayda kazasında 29 kilise,⁸⁰¹ Sur kazasında 27 kilise ve havra,⁸⁰² Merc Ayun kazasında 20 kilise,⁸⁰³ Akka

⁷⁹⁶ Salname H. 1326 (M. 1908),s. 389-390

⁷⁹⁷ Mehmet Aydın, "Kilise", **T.D.V.İ.A.**, C. XXVI, Ankara 2002, s. 11.

⁷⁹⁸ Ahmet Kahraman, **Mukayeseli Dinler Tarihi**, İstanbul 1993, s. 228.

⁷⁹⁹ Levent Öztürk, "Manastır", **T.D.V.İ.A.** C. XXVII, Ankara 2003, s. 558.

⁸⁰⁰ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 227

⁸⁰¹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 239

⁸⁰² Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 251

⁸⁰³ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 259

kazasında 5 kilise ve 1 havra,⁸⁰⁴ Hayfa kazasında 6 kilise,⁸⁰⁵ Taberya kazasında 1 kilise, 11 havra,⁸⁰⁶ Safita kazasında 33 kilise ve havra,⁸⁰⁷ Trablus-Şam kazasında 5 kilis ve 1 havra,⁸⁰⁸ Akkar kazasında 47 kilise,⁸⁰⁹ Safita kazasında 8 kilise,⁸¹⁰ Hısn El Ekrad kazasında 20 kilise,⁸¹¹ Cenin kazasında 2 kilise,⁸¹² Lazkiya kazasında 8 kilise⁸¹³ Merkab kazasında 7 Kilise⁸¹⁴ Sahyon kazasında 8 kilise mevcuttur.⁸¹⁵

D. HABERLEŞME, ULAŞIM VE BASIN

1. Haberleşme

a. Posta Örgütü

Osmanlı devletinde posta örgütü II. Mahmut dönemine kadar oluşturulamamıştı. Kira sisteminin başarılı olmaması üzerine II. Mahmut başka devletlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de Posta Teşkilatı'nın oluşturulmasını düşünmüş, 1832 tarihli bir Hatt-ı Hümayun'unda bu konudaki görüş ve isteklerini Sadrazam Reşid Mehmet Paşa'ya bildirmişti.⁸¹⁶ II. Mahmut döneminde posta teşkilatının kurulması için çeşitli girişimlerde bulunulmuş ancak istenilen netice alınamamıştır. Posta teşkilatı Tanzimat dönemi ile oluşturulmuştur. Tanzimat'ın, ülkemize kazandırdığı yeni müesseselerin en devamlılarından biri, hiç şüphesiz yalnızca devlet

⁸⁰⁴ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 272

⁸⁰⁵ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 280

⁸⁰⁶ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 288

⁸⁰⁷ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 296

⁸⁰⁸ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 314

⁸⁰⁹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 321

⁸¹⁰ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 326

⁸¹¹ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 330

⁸¹² Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 353

⁸¹³ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 372

⁸¹⁴ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s.384

⁸¹⁵ Salname H. 1310 (M. 1892/ 1893), s. 389

⁸¹⁶ Danişmend İ.Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt:5, İstanbul, 1971, s.74

haberleşmesini temin için çalışmış olan "ulak-menzilhane" teşkilâtının, Avrupa örneğine göre yeniden düzenlenmesiyle kurulan Posta İdaresi'dir.⁸¹⁷

“23 Ekim 1840'da Posta Nezareti” resmen kurulmuştur. 285 Kurulan bu yeni teşkilat, daha önceki dönemde haberleşme örgütünün (Ulak-Menzilhane sistemi) sağladığı devlet haberleşmesini gerçekleştirme görevi ile birlikte halkın da haberleşmesini sağlamakla görevlendirilmişti. Böylece Osmanlı Devleti Postacılığında yeni bir dönem başlamıştı. Posta Nezareti kısa zaman sonra kendisinden beklenen görevi yerine getirmeye başlamıştı. Devlet'e ait haberleşme evrakı ile halkın mektup ve diğer bazı posta maddelerini tanıyan ilk postalar İstanbul'dan Edirne'ye 28 Ekim 1840 Çarşamba; Anadolu taraflarına ise 2 Kasım 1840 Pazartesi günleri çıkarılmışlardı.⁸¹⁸

16 Kasım 1840'da yeni teşkilâtın uyacağı esasları ve çalışma şartlarını düzenleyen ilk posta nizamnamesi (Birinci Posta Nizamnamesi), Fransız Posta Kanununun, Osmanlı Devleti şartlarına uydurulması suretiyle yürürlüğe konulmuştur. Böylece Tanzimat'ın ülkemize kazandırdığı kurumlar içinde Posta, ilk sıralarda yerini almış, hizmetlerini hem bütün Tanzimat döneminde (1839-1876) ve hem de ondan sonra artırarak devam ettirmiştir.⁸¹⁹

Posta'nın kuruluş çalışmalarını yürütmek üzere kurulan posta komisyonunun görevlerinden biri de, başkentte postane ve idare merkezi olarak genişçe bir yer temin etmek, ayrıca vilayetlerde postaneler açmaktır. Bu komisyonun çalışmaları sonucunda İstanbul'da “Postane-i Amire” açıldı.⁸²⁰

⁸¹⁷ Nesime Yazıcı, “Tanzimat'ta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı”, **Otam Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi**, 3, 1992, s. 334

⁸¹⁸ _____ **Geçmişten Günümüze Posta**, PTT Genel Müdürlüğü Yayınları, I. Baskı, Ankara, 2007 s. 146- 147

⁸¹⁹ Yazıcı, **a.g. m.** s. 336

⁸²⁰ _____ **Geçmişten Günümüze Posta**, s. 147

H. 1326 (M. 1908) tarihli Beyrut vilayet nizamnamesine göre; Vilayet Telgraf ve Posta Baş Müdüriyeti bulunmaktadır. Bu Müdüriyete Baş Müdür Ali Rıza Bey başkanlık yapmaktadır. Başkan dışında 8 Üyesi bulunmaktadır. Beyrut Posta müdüriyetinde Müdür hasan Hamdi Efendi görev yapmaktadır. Bunun dışında 14 üyesi daha bulunmaktadır.⁸²¹ Trablus Şam telgraf posta Müdüriyetinde Müdür olarak Sait Bey görev almıştır. Telgraf muhabere memuru, Posta Kâtibi, İskele Posta Kâtibi, Tartuş Telgraf Müdürü, Banyos Telgraf Müdürü, İşkek Telgraf Müdürü ve Posta Muharebe Memuru görevinde bulunan üyelerde mevcuttur. Lazkiya telgraf ve Posta Müdüriyetinde Raşit Efendi müdür olarak görev yaparken müdüriyette 7 üye daha bulunmaktadır. Akka sancağı telgraf ve posta müdüriyetine Refik Efendi müdür iken 19 üye daha bulunmaktadır. Nablus Telgraf ve Posta Müdüriyetinde Müdür Halis Efendi ve beş üye daha bulunmaktadır.⁸²²

Osmanlı devletinde Beyrut Vilayetinde bütün sancaklarda posta teşkilatı bulunmaktadır. Ancak her sancaktaki müdüriyetlerde eşit sayıda görevli bulunmamaktadır. En kalabalık posta ve telgraf müdüriyeti Akka sancağında bulunmaktadır. M. 1908 tarihli Beyrut salnamesinde Posta Paketleri Nizamnamesi bulunmaktadır. Bu nizamname; adreslerin tam ve Türkçe olarak yazılması istenmiş, Fakat bunda bir zorunluluk şart koşulmamış dileyenlerin Fransızca ile yazabileceği de belirtilmiştir. Posta paketlerinin kıymetlerine göre bir ayırım yapılması için muayene edilmesi gerekmektedir. Her posta paketinin üzerinde kıymeti kuruş olarak hem yazı hem rakam ile yazılacaktır. Yazılan yazı da silinti olursa kabul edilmeyecektir. Posta paketleri sahibi tarafından hile ile fazla kıymet beyanında ulunursa tazminat ödemekle yükümlü olması gibi maddeleri içermektedir. Toplam 29 maddeden oluşmaktadır.

⁸²¹ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 133

⁸²² Salname H. 1326 (M. 1908), s. 134

Beyrut Posta Müdüriyetinde yer alan memurlar şu şekildedir;

Beyrut Posta Müdüriyeti⁸²³

Müdür hasan Hamdi Efendi Saniye	
Posta Havale Memuru Ahmet Hızır Efendi	Müdür Muavini Hüsnü Bey Saniye M 3
Koli posta Memuru Refiki Rasmi Efendi	Koli Posta Memuru Şükrü Efendi
Posta memuru Selim Efendi	Posta memuru Veli Efendi
Posta memuru İskender Efendi	Posta memuru Bedrus Efendi
Posta Deniz memuru Münib Efendi	Posta Kâtibi Mehmet Ali Efendi
Posta Deniz memuru Abdulrahman Efendi	Conya Seyar Memuru Mustafa Efendi
Ser Müvezzi Kemal Efendi	Muvakkat Memuru Recai Efendi

322 senesi vardet tablosunu incelediğimizde Beyrut vilayetinde posta işlemlerinin sıklıkla yapıldığına ve telgraf kısmının posta kısmından daha işler bir halde olduğunu görmekteyiz.

322 Senesi Vardet ve Masarafatı⁸²⁴

(Vardet)

POSTA KISMI	TELGRAF KISMI
1,397,02830	2,323,11245
(devair resmiye tarafından keşide ve tevhit olunan telgraf namelere mekatıbtır.)	
579,869	2,626,872
Masarifat	
327,653,20	1,060,834,20

322 Senesi Havale Malumatı⁸²⁵

	Madfiyat	Makbuzat
Dahil	3,266,277,0	2,310,874
Hariç	1,834,713,0	23,316.30

⁸²³ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 133-134

⁸²⁴ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 135

⁸²⁵ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 135

Evrak ve Posta Müresalatından İstifade Olunan Ücrete Mahsus Tarife ⁸²⁶

DAHİLİ												
Mektup					Gazete ve evrak-ı matbua ve mesalih				Emtia-i ticariyye Numuneleri			
Veznin nisbet-i mütezayidesi	Sahil ve dahil merakizi arasında teati olunan emtia-i ticariye numuneleri nisbet-i mütezayidesi				Sahil ve dahil merkezi arasında teati olunan gazete ve evrak-ı matbua ve mesalih veznlerinin nisbet-i mütezayidesi	İstifa olunacak ücret			Sahil ve dahil merkezin arasında teati olunan mekatibin ticariye numuneleri nisbet-i mütezayidesi	İstifa olunacak ücret		
Gram	Sahil		Dahil		Sahil Bahren	Dahil			Sahil	Dahil		
Gram	Gram	Para	Gram	para	Gram	Gram	Gram	para	Gram	Para	Gram	Para
10		20	1		30	30	0	0	30	30	0	5
30	1	0	2		40	50	0	10	40	50	0	10
40	1	20	3		100	100	0	20	100	100	0	20
60	2	0	4		220	150	0	30	15	150	0	30
70	2	20	5		300	200	1	0	200	200	1	0
90	3	0	6		370	250	1	10	250	250	1	10
100	3	20	7		525	300	1	20	300	300	3	0
120	4	0	8		600	350	1	30	350	350	3	10
130	4	20	9		650	400	2	0	400	400	4	0
100	0	0	10		500	450	2	10	450	450	4	10
Beher on beş gram ve küsur için sevahil meyanında yirmi para ve dahilde bir gurus istifa kılınır vezn i'tası mukarrer değıldir					820	500	2	20	500	500	5	0
					900	550	2	30	550	550	5	10
					970	600	3	0	600	600	6	0
					1000	650	3	10	650	650	6	10
					1120	700	3	20	700	700	7	0
					1200	750	3	30	750	750	7	10
					1270	800	4	0	800	800	8	0
					1300	850	4	10	850	850	8	10
					1320	900	4	20	900	900	9	0
					1500	950	4	30	950	950	9	10
						1000	5	0	1000	100	10	0

Evrak ve Posta Müresalatından İstifade Olunan Ücrete Mahsus Tarife de göstermektedir ki Osmanlı devletinde gayet sistemli işleyen bir posta teşkilatı bulunmaktadır. Aynı zamanda havalenameler pek çok farklı bölgeye

⁸²⁶ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 153

gönderilme olanağına sahipti. Gönderilen bölgenin uzaklığı ve gönderinin ağırlığına göre ücret alınmaktadır. Havalename gönderilen merkezler şu şekildedir;

Havalename Kabul Olan Mahaller⁸²⁷

Aydın, İzmir, Ödemiş, Akhisar, Ayvalık, Tire, Denizli, Rodos, Sarayköy, Salihli, Foça, Kırkağaç, Manisa, Nazilli, Midilli, Bozcaada, Bodrum, Minemmen, Kale Sultaniye, Sisam, Muğla, Aydın, Alaşehir, Urla, Bayındır, Çeşme, Dikili, Söke, Sakız, Soma, Kasaba, Kuşadası, Mekri Rodos iskelesi

Edirne. Edirne. Cisir Arkine Babai, Akik, Demirtaş, Tekfur Dağı, Cesar Mustafa Paşa, Eskice, Dede Ağaç, Sofya, Karacık, Karaağaç, Lüleburgaz, Gelibolu, Dimetoka, Kumanniçe, Erikli, Marmara Sarköy, Kırk Kilise, Uzun köprü mevkimi, Babai Akik İstasyonu, Keşan.

Adana	: Adana, Mersin, Tarsus
Erzurum	: Erzurum, Erzincan, Kemah
Ankara	: Ankara, Sarıköy, Kırşehir, Kayseri
Bağdat	: Bağdat, Musul, Basra
Beyrut	: Beyrut, Hayfa, Sayda, Trablus Şam, Kudüs-ü Şerif, Lazkiya, Yafa, Akka, Sur, Conya, Aliye, Betron, Zahle, Babda
Hicaz	: Cidde
Halep	: Halep, İskenderun, Maraş, Kilis, Antakya, Ayıntab
Hüdavendigâr	: Bursa, İnegöl, Eskişehir, Ertuğrul, Uşak, Kütahya, Lefke, Mudanya, Bandırma, Gemlik, Erdek, Kara Biga, Bozüyük

⁸²⁷ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 158

İdare-i mezkureye mahek merakiz: Yeni cami, Galata, Üsküdar,
Kekbuza, İzmit, Sapanca, Adapazarı, Çorlu, Çerkes
köy, Kartal, Karamüsel

Havalenamenin Kabul olduğu Mahaller⁸²⁸

Baş müdüriyetler esamisi

Haydarpaşa Hırka

Diyarbakır	: Diyarbakır Mamure El-Aziz Eğin Arabgir
Selanik	: Selanik, kubbelere, Aynarozi Olonya, Timur hisar, Drama, Draç, Tuveyran, Siroz, Şengin, Karakarya, Kavadır, Manastır VeDine Suruç, İşkodra, Sarı Şaban, Zilhave avret hisarı, Köprülü, Cumayı Pala
Suriye	: Şam, Muallaka, Havran, Hımıs, Hama
Sivas	: Sivas, Tokat, Merzifon, Diyork
Trabzon	: Trabzon, Ordu, Tirebolu, Rize, Giresun, Samsun, Bafra, Ünye, Gümüşhane
Trablusgarp	: Trablusgarp, Bingazi
Konya	: Konya, Ilgın, Akşehir, Karahisar, sahip Antakya, Dinar, Nevşehir
Kosova	: Üsküp, Priştina, Pireşuva, Zihvece, Metroiçe ve Liçtirin, Perzirin, Eğri dere, Pilinka
Kastamonu	: İnebolu, Sinop, Bartın, Kastamonu Erikli, Bahir siyah, Zonguldak, Kengari, Zağfaran, Bolu, Cide
Van	: Van, Bitlis
Yanya	: Yanya, Pruza, Seranduz, Parga
Yemen	: Hadide

İşaretli merkez hem dahili nam harici havale malumasına ifa etmektedir. İşareti havi olmayan merkez yalnız dahili havale malumatını icra etmektedir. Harici havalenin şimdilik Rumeli şarkı ve mısır ve Bulgaristan eyalet mümtaesiyle Almanya kaleminin Portekiz, İsveç ve Norveç, Lüksemburg ve Belçika memaliğiyle teatin kılınmıştır.

⁸²⁸ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 159

b. Telgrafhane

İlk Osmanlı telgraf tesislerinin yapımına 14 Ocak 1855'de başlandı. Öncelikle Bâb-ı Ali yakınında, bugünkü Gülhane Parkı girişinin sol tarafında kale burcuna bitişik İstanbul Telgraf Merkezi'nin yapımına girişildi. Buradan başlayan telgraf hattı Yedikule'ye kadar sur üzerinden gidiyordu. Edirne'ye kadar direkler daha önceden hazırlanmış oldu bundan baharla birlikte çalışmalar başlamış ve Mart 1855 sonlarında Yedikule'den Çekmece'ye doğru uzanmıştı. Küçükçekmece'den itibaren doğru bir istikamet takip etmeyen hatlar Büyükçekmece, Kumburgaz, Ereğli, Çorlu, Büyükkarıştıran, Lüleburgaz ve Havza üzerinden Edirne'ye ulaşmaktaydı. Bu hatların

İstanbul'dan uzunluğu 270 km. yi bulmaktaydı. Edirne hattı Temmuz sonlarında tamamlanmış, 19 Ağustos 1855'de telgraf alıp verebilecek hale gelmişti.⁸²⁹

Osmanlı Devleti, halkın yakın desteğiyle ve kendi planları çerçevesinde büyük bir hat çekme seferberliğini başlattı. Ülke içindeki merkezleri birbirine ve İstanbul'a bağlarken, komşularıyla da müteaddit bağlantılar tesis etti. Burada bunların teferruatı üzerinde durmak mümkün değildir. Bununla birlikte Avusturya, İtalya, Yunanistan, Rusya, İran bağlantılarını hatırlamak mümkündür. Bunlar yanında İngiltere'nin Hindistan bağlantısını temin eden Rumeli hatları ve Üsküdar-Bağdad-Basra (Fav) hattını ve Mısır bağlantısı için yaptırılan El-Ariş hattını belirtmek gerekir.⁸³⁰

Osmanlı ülkesinde telgrafın, posta gibi bir geçmişi bulunmadığından tamamen yeni bir teşkilat kurmak gerekmişti. 21 Eylül 1871'de Posta Nezaretiyle birleşinceye kadar Telgraf idaresi, müdürlük olarak kalmıştı, ilk telgraf müdürü de 5000 kuruş maaşla 29 Mart 1855'te tayin edilen ve

⁸²⁹ A.g. e. s.192

⁸³⁰ Yazıcı, a.g. m. s. 345- 346

dolayısıyla ileride Telgraf İdaresi'nin kurucusu sıfatına sahip olacak olan Billurizâde Mehmed Bey'di.⁸³¹

İlk telgraf hatlarımızın bir Fransızların müteahhitliğiyle kurulması, tesisleri çalıştırmak üzere de yine bunun tarafından 16 Fransız'ın getirilmesi, telgraf dilimizin Fransızca olması, görevlilerde de dışa bağımlılığımıza sebep olmaktaydı. Ülke içinden yetişen telgrafçılar ya Rum, Ermeni gibi unsurlar, ya da dil bilen "Tercüme Odası" görevlileriydi. Halkın telgraftan yeterince istifadesi mümkün değildi.⁸³² Osmanlı Devleti, telgraf tesislerini kurduğu sırada, makine, araç ve gereç açısından hemen tamamıyla dışa bağımlıydı. Telgrafa ülke içinden yapılan katkı; direklerin dağlardan kesilmesi ve telgrafhane binalarının yapılmasıyla, insan gücüyle yapılabileceklerden ibaretti. Zaman içinde bu bağımlılığın azaltılması çalışmaları başlatıldı. Mayıs 1869'da ilk makine imalatının gerçekleştirildiğini görüyoruz. Bu sırada ülke dışından bazı yardımcı gereçleri ile birlikte 400 franga getirilen telgraf makinesi, İstanbul'da kurulan bir atölyede 250 franga mal edildiği gibi, Avrupa'dan alınan emsallerinden daha sağlam ve kullanışlı olarak imal edilmişti.⁸³³

Beyrut sancağında gelişmiş bir telgraf ağı bulunmaktadır. Telgrafhanelerde çalışanların görevleri ve telgraf çekme esasları nizamnameler ile belirlenmiştir. Bu nizamnamelere incelediğimiz döneme ait salnamelerde ayrıntılı olarak değinilmiştir.

Beyrut telgraf merkez müdüriyetinde Müdür Ali Rıza Efendi, Memur Zihni Efendi, Ser Memur Recmet Efendi, Memur Enis Efendi, Memur Lütfü Efendi, Memur İhsan Efendi, Memur Hıfzı Efendi, Memur Hasan Hami Efendi, Memur Cemil Efendi, Memur Ahmet Şakır Efendi, Memur Mehmet Emin Efendi, Muvekkat Memur Tevfik Efendi, Memur Sabri Efendi, Memur Hakkı Efendi, Muvekkat Memur Nail Efendi, Muhaberat ecnebiye Ser

⁸³¹ Durukal Hüsnü Sadık, "İlk Türk Telgrafçısı Billurizade Mehmet Efendi'ye Ait iki Mühim Vesika", **Güvercin**, Sayı: 5, İstanbul, 1956, s.2

⁸³² _____ **Geçmişten günümüze Posta**., s.197

⁸³³ Yazıcı, **a.g. m.** s. 347-

Memuru Habib Efendi, Muhaberat ecnebiye Şevki Emin Efendi, Muhaberat Ecnebiye memuru Salih Efendi, Muhaberat Ecnebiye memuru Nedim Efendi, Muhaberat Ecnebiye memuru Mulid Efendi biye memuru Selim Efendi, Muhaberat Ecnebiye memuru Hasım Efendi, Makineci Şakir Efendi, Muhaberat Ecnebiye memuru Mehmet Efendi, Muhaberat Ecnebiye memuru Saik Efendi, Muhaberat Ecnebiye memuru Mehmet Atafi Efendi, Sayda Telgraf Müdürü Hilmi Efendi, Muhabere-i Ecnebiyye memuru Süleyman Efendi, Sur Telgraf Müdürü Hatmi Efendi görev almaktadır.⁸³⁴

Salname içerisinde telgraf nizamnamesi, telgraf tarifeleri, telgraf gönderilen mahaller gibi bilgilere ayrıntılı olarak yer verilmiştir. Telgraf ve posta müdüriyetlerinde yer olan görevliler şu şekildedir;

Trablus-şam Telgraf Posta Müdüriyeti⁸³⁵

Müdür Sait Bey Mütemayiz	
Telgraf muhabere memuru Zekeriya Efendi	Posta Muharebe Memuru Şevket Efendi
Posta Kâtibi Hüsnü Efendi	
İskele Posta Kâtibi Kuzama Efendi	İşkek Telgraf Müdürü Mahmut Efendi
Tartuş Telgraf Müdürü Ahmet Efendi	Banyos Telgraf Müdürü Seriya Efendi

Lazkiya Telgraf ve Posta Müdüriyeti⁸³⁶

Müdür Raşit Efendi	
Telgraf Muharebe Memuru Hızır Efendi	Telgraf Muharebe Memuru İzzet Efendi
Muharebe-i Ecnebiye Memuru Rıza Efendi	Telgraf Muharebe Memuru Tosun Efendi
Posta Kâtibi Abdi Efendi	
Sehyon telgraf müdürü Hasan Efendi	Celbe Telgraf Müdürü Mehmet Efendi

⁸³⁴ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 133

⁸³⁵ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 134

⁸³⁶ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 134

Akka Telgraf ve Posta Müdüriyeti⁸³⁷

Müdür Refik Efendi	
Telgraf Muharebe Memuru Habib Efendi	Telgraf Muharebe Memuru Tahsin Efendi
Muharebe-i Ecnebiye memuru Habib Efendi	Telgraf Muharebe Memuru Galip Efendi
Muharebe-i Ecnebiye Memuru Yusuf Efendi	
Posta Kâtibi Şefik Efendi	
Hafta Telgraf Müdürü Ali Remzi Efendi	
Hayfa Telgraf Muharebe Memuru Tevfik Efendi	Hayfa Telgraf Muharebe Memuru Ziya Efendi
Muharebe-i Ecnebiye Memuru Naum Efendi	Hayfa Telgraf Muharebe Memuru Sabhi Efendi
Seyyar Memuru Hasım Efendi	Seyyar Memuru Mehmet Efendi
Posta Telgraf Kâtibi Mahmut Efendi	
Nasıra telgraf Müdürü Yarevanat Efendi	Safed telgraf Müdürü Abdullah Efendi
Taberya Telgraf Müdürü Nasıf Efendi	

Nablus Telgraf ve Posta Müdüriyeti⁸³⁸

Müdür Halis Efendi	
Telgraf Muharebe Memuru Sabahattin Efendi	Telgraf Muharebe Memuru Temmur Efendi
Posta Kâtibi İzzet Efendi	
Bisan Telgraf Müdürü Beha Efendi	Cenin Telgraf Müdürü Mihail Efendi

Beyrut telgraf müdüriyetinde sadece yurtiçine değil yurt dışınada telgraf çekilebilmekteydi. Bu durum ticari ilişkilerin hızlanması ve gelişmesine de katkıda bulunmaktadır. Britanya, Çin, Danimarka, İspanya, Afrika telgraf gönderilen merkezlerden sadece bir kaçıdır. Telgraflar gönderilen bölgelere göre farklı farklı ücretlendirilmektedir. Hariciye telgraf ücretlerine dair bir örnek aşağıda verildiği gibidir.

⁸³⁷ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 134

⁸³⁸ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 134

**Der- Saadet'ten Keşide Kılınacak Telgrafnameler İçin Muteber Olmak
Üzere Muharebat-ı Hariciye Telgraf Ücretini Mübeyyin Tarifedir⁸³⁹**

FRANK	Mevarid	Frank	Mevarid
0,71	Britanya-ı kebir	2,00	Hicaz
0,69	Portekiz	0,88	Trablusgarp ve Bingazi
2,50	Pirim adası	3,00	Yemen
3,10	Nepanik	3,13	Esanasyon adası
0,20	Tunus	0,60	İspanya
0,29	Cebel-i el-Tarik	0,69	İsveç
0,27	Cezayir	0,51	İsviçre
3,05	Cibotin	1,33	Asur adası
5,50	Çin (Pekin)	3,13	Afrika cenub-u alman müstemlekesi
1,85	Danimarka	3,13	Afrika şarki İngiliz
0,20	Dahoma (kutunu merkezi)	1,10	Mombasa merkezi
2,43	Romanya	0,55	Afrika garbi Portekiz
0,26	Rodorik Adası	1,77	Bengala merkezi
3,13	Rusya (Avrupa rusu)	3,13	Almanya
0,72	Rusya (Asya Rubu)	3,75	Amerika(newwork, Boston)
1,11	ZengibarAdası	0,34	Ümit burnu:trans yol
3,13	Zeland-ı Cedid	0,48	Natal
3,72	Sent Helen adası	1,60	Avusturya
6,05	Singapur	0,60	İtalya
3,13	Senegal	0,21	İran
4,10	Siyam	4,28	Buhara
2,17	Sişil adaları	0,27	Basra körfezi
3,33	Silan adası		Belçika
2,40	Sira liüma		Bulgaristan
3,55	Sırbistan		Borne (Labvan adası)
1,38	Madar adaları	2,50	Aden
4,10	Malakasübü ceziresinde malaka merkezi	2,60	Asab
0,69	Malta	0,83	Fas (tanca)
1,10		0,56	Fransa
1,03	Mısır Birinci mıntika	0,6	Filmink
1,55	Mısır İkinci mıntika		Kormus adası
1,70	Mozanbik	6,05	Fişiadası
3,18	Norveç	4,45	Fildişi sahili (büyük basammerkezi)
0,72	Havai adaları	5,80	Filipin adaları
4,27	Hint çini Annam ve Tüngin Kampuç	5,47	Karadağ
4,85	Histindan ve birimanya	0,28	Kore
4,10	Hind filmingi çave adası	2,40	Kongoy Fransoy
2,35		2,93	Kine-i fransoy
4,78	Yeni kaladonya	4,55	Lagos
4,60	Yunanistan	2,43	Loranso merkez
0,28	Yunan adaları	3,18	Lüksemburg
0,32		0,60	Madagastar

⁸³⁹ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 161-162

2. Ulaşım

a. Karayolu Ulaşımı

XVIII. yüzyıl sonu ve XIX. yüzyılda Avrupa'daki gelişmelerin aksine, Osmanlı yollarının oldukça geri bir durumda olduğu bilinmektedir. Bu dönemde devletin içinde bulunduğu sıkıntılı vaziyet dolayısıyla yollara yeterince önem verilmemiştir. Tabiatıyla sonuçta yollar üzerindeki ulaşım da bundan olumsuz yönde etkilenmiştir. Ülkenin birçok bölgesinde taşımacılık mevsim değişmelerinden büyük çapta etkilenir olmuştur. Zaten daha önce ve bu sarada kara taşımacılığı, hemen tamamıyla kervanlarla, yani hayvanlarla sağlanmak durumundadır.⁸⁴⁰

Tanzimat'la birlikte her alanda olduğu gibi yolların durumu kara taşımacılığıyla da ilgili bir takım düzenlemelere gidildi. Tanzimat'ın ilanı sonrasında da mevcut yolların ulaşım elverişli olmadığını görmekteyiz. Yılın belirli dönemleri dışında birçok bölgenin birbiriyle ve hükümet merkezleriyle irtibatı kesilmekte idi. Bu durum, yönetim, ekonomi ve sosyal hayatı olumsuz yönde etkiliyordu. Hâlbuki Avrupa devletleri daha 18. yüzyılın başlarından beri kara yollarını yeniden onarıp genişlettikten başka demiryolu yapımına geçmişlerdi. Deniz ulaşımında ise gerçek bir devrim olmuştu. Buharlı gemiler ulaşımında büyük kolaylık sağlamaya başlamıştı.⁸⁴¹

Tanzimat döneminde, Islahat Fermanından sonra ülke yönetiminde ve bu arada bayındırlık işlerinde bazı yeni düzenlemeler yapılmıştır. 14 Eylül 1858 tarihli bir nizâmname ile *Meclis-i Meâbir'in* çalışma esasları belirlendi. Yol, sokak ve caddelerle, deniz ve nehirlerdeki ulaşım konuları bu kurula havale edildi. Ticaret Nezareti'ne bağlı olan kurul, yeterli ve yetişmiş personelle donatılacaktı.⁸⁴² Karayolları ile ilgili olarak hazırlanan nizamname "Memalik-i mahruse-i şahane yollarının tanzim ve tesviyesi hakkında

⁸⁴⁰ Yazıcı, **a.g. m.** s. 357

⁸⁴¹ Musa Çadırcı, "Tanzimat Döneminde Karayolu Yapımı", **DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, XV/26,(1991),s. 153

⁸⁴² Yazıcı, **a.g. e.** s. 362

nizamnamedir" adı ile yayınlanmıştır. Altı bölüm ve 31 maddeden oluşan bu yönetmelik 14 Ağustos 1869 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır..⁸⁴³

Tanzimat'ın ilk on yılında karayollarında bazı çalışmalar görülmekte ise de, bu yeterli değildi. Bununla birlikte, konunun önemi anlaşılmış ve bazı çabalar içine girilmiş olduğu görülür. 1847'de Mühendishâne-i Berrî-i Hümayûn'a yol ve köprü dersleri konarak, yetişkin elemanların sayısı çoğaltılmaya çalışıldı.⁸⁴⁴

1879'da bütün İmparatorluğun bayındırlık işleri için yeni bir tasarı hazırlanmış, Nafia Nazırı Hasan Fehmi Efendi'nin bu projesiyle karayollarının, demiryollarının, limanlar ve yapı tasarıları ayrıntılarıyla ortaya konmuştu. Bu tasanda yol sorunları teknik yöntem ele alınmış, çeşitli yapım şartnameleri hazırlanmıştır. Kullanılacak malzemenin niteliği de ayrıntılarıyla saptanmıştır. Yollar, Turuk-ı Umumiye (Devlet yolları) ve Turuk-ı Hususiye (Vilayet yolları) diye iki sınıfa ayrılmış, devlet yollarına numara verilmiştir.⁸⁴⁵

Beyrut vilayetine ait M. 1908 tarihli salname içerisinde vilayet dahilinde bulunan yollar, yolların uzunluğu, köprü ve menfez sayıları ayrıntılı olarak verilmiştir. Bu bilgileri incelediğimizde vilayet dahilinde gelişmiş bir karayolu ağı olduğuna ve aynı zamanda var olan yollarla yetinilmeyip yeni yolların inşasının devam edildiği bilgilerine ulaşmaktayız.

⁸⁴³ Musa Çadırcı, “**Tanzimat Döneminde Karayolu Yapımı**”, s. 154

⁸⁴⁴ Yazıcı, **a.g. m.** s. 365

⁸⁴⁵ Musa Çadırcı, “**Tanzimat Döneminde Karayolu Yapımı**”, s. 160

Vilayet Dahilindeki Turuk ve Meabir ⁸⁴⁶

Esami turuk	Vilayet dahilindeki yolların tul umumiyesi Kilometre	Tesviye-i Turabiye Kilometre	Şose Kilometre	Köprü ve menfez Adet	Tesviye-i Turabiye kilometre	Şose Kilometre	Köprü ve Menfez	İnşaatı 324 senesi talik edilen Aksam
Merkez sancağı	50.000		50.000	47				
Beyrut- Sayda Yolu	2.450		2.450	2				
Beyrut – Samam Evzai sancağı	16.000		5.000	24				11.000
Beyrut kasabası etraf yolları	1.700		1.700	1				
Beyrut- Şam yolu	29.000	13.300	25.700	59		13.300	14	
Sayda- Sur yolu	47.000		24.000	37	12.000	12.000	18	11.000
Sur- Akka yolu	50.000							50.000
Trablus Sancağı								
Trablus Hama yolu	72.000		72.000	224				
Trablus- Bahsis yolu	3.200		3.200	7				
Trablus- Zegerina yolu	2.700		2.700	1				
Trablus- Akkar Yolu	10.500		10.500	10				
Trablus- Safita Yolu	35.000	11.000			24.000	35.000		
Trablus- İskele yolu	2.500	-	2.500					
Trablus- zinniye yolu	40.000							40.000
Trablus- Tartus yolu	60.000			8				60.000
Lazkiya sancağı								
Lazkiya- Hama yolu	75.000	14.500	18.000	16				32.500
Lazkiya- Mısırho ve İltisak yolu	6.700		6.700	7				
Lazkiya- Cisir Şuğur yolu	47.000		14.000	19				33.000
Akka sancağı								
Hayfa- Nasıra yolu	36.500		36.500	51				
Nasıra- Taberya yolu	33.000		15.000	11				18.000
Nasıra- Akule yolu	12.000							12.000
Safed- Tabie yolu	21.000							21.500
Akka- Hayfa yolu	12.000		730	1				11.270
Nablus sancağı								
Nablus- Tulkerem yolu	27.500		27.500	37				
Tulkerem -Yafa yolu	20.000		12.500	25				7.500
Cenin-Akgule yolu	18.000		18.000	11				
Nablus- Küds yolu	24.000	11.500	12.500	30		11.500	7	
Cenin- Nablus yolu	35.000							35.000
Nablus- Salt yolu	45.000							45.000
Yekün	845.250	50.300	361.180	629	36.000	71.800	39	397.770

⁸⁴⁶ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 110

b. Demiryolu Ulaşımı

Osmanlı Devleti'nde, ilk demiryolu yapma düşüncesine 1830'lu yıllarda rastlanılmaktadır. İleriki yıllarda bu düşüncenin gelişmesi ile, 1850'li yıllarda demiryolu inşa faaliyetlerine girilmiştir.⁸⁴⁷ Türkiye'de demiryolu ulaşımının tarihi, dünya pazarlarının ele geçirilmesi için Avrupa'da yoğun rekabetin yaşandığı 19. yüzyılın ikinci yansında başlar. İlk demiryolunun ne zaman yapıldığı, hangi hatlardan oluştuğu konusunda eldeki bilgilerin çelişkili olmasına karşılık, genellikle ilk demiryolunun 1856 yılında İngilizlere verilen imtiyazla İzmir-Aydın arasında yapıldığı ilen sürülmektedir.⁸⁴⁸ Bu hattın seçimi tesadüfî değildi. İzmir-Aydın bölgesi diğer bölgelere göre nüfus bakımından yoğun, ticari potansiyeli yüksek, İngiliz pazarı olmaya elverişli etnik unsurların yaşadığı, İngiliz sanayinin gerek duyduğu hammaddeye kolay ulaşılabilir bir yöreydi. Ayrıca Ortadoğu'nun kontrol altına alınarak Hindistan yollarının denetim altına alınması bakımından da stratejik bir öneme sahipti.⁸⁴⁹

Demiryollarının yapımına başlanan dönem Tanzimat döneminin sonlarına tekabül etmektedir. 1908'e kadar demiryolları 5883 km.yi bulmuştur. Demiryolu yatırımlarında Almanların payı %57, Fransızların payı %23,5 İngilizlerin payı %20'dir. 1914'e kadar yapılan demiryolu uzunluğu ise 6309 km.yi bulmuştur.⁸⁵⁰

Osmanlı Devletinde demiryolu konusundaki kapsamlı çalışmalardan ilki 1860'da Abdülmecit'in nazırlarından Ali ve Fuat Paşaların hazırladığı demiryolu programıdır. Bu programa göre Balkan yarımadasının bir ucundan öteki ucuna gidecek olan bir demiryolu İstanbul ile Tuna arasında ulaşımı

⁸⁴⁷ Soyalp Tamçelik, “ Osmanlı Dönemi Demiryollarının Tarihi Gelişimi İçerisinde Siyası, İktisadi, Sosyal Etkileri: **Erdem**, no: 35, cilt. 12, sayı 35, s. 489

⁸⁴⁸ Ali Kemal Gürbüz, “ Osmanlı İmparatorluğunda Demiryollarının Rolü”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** Cilt:2 Sayı:3 Yıl: 1999, s. 173

⁸⁴⁹ Durdu Mehmet Burak, “ İttihat ve Terakki Partisinin Demiryollarını Millileştirme Politikası ve 1917 tarihli John Robert Pilling'in Şikâyeti ve Mahkeme Tutanakları”, **G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, (2004),s. 72

⁸⁵⁰ Gürbüz, **a.g. m.** s 175

sağlayacak, İstanbul'u Viyana ve Paris'e bağlayacaktı. Bu tasarıya göre İstanbul ile Bağdat arasında da bir hat döşenecekti. Fakat böylesine büyük bir projeyi başarmak için Osmanlı hükümeti ne gerekli mali kaynağa ne de teknik elemana sahipti.⁸⁵¹

Beyrut vilayetinde demiryolu ulaşımı oldukça gelişmiştir. Hamidiye-Hicaz demiryolu bunun en güzel örneğini oluşturmaktadır. Hamidiye- Hicaz demiryolu hem yolcu hem de eşya taşımaktadır. Salname bilgilerinde taşınan eşyanın cinsi ve bunlardan alınan ücret tarifeleri ayrıntı olarak gösterilmiştir. Hamidiye- hicaz demiryolu sayesinde Müslümanlığın şartlarından biri olan hac için pek çok Müslüman develerle zorlu bir yolculuk sürmekten kurtulmuş bunun yerine vagonlar ile kısa ve daha rahat bir yolculuk yapma imkânına sahip olmuşlardır. Birinci mevki yolcularından kilo metre başına yirmi para ücret istifa olurken Kadimden Der âliye kadar üçüncü mevki yolcularından kilometre başına sekiz para Dera'dan El-Ala ve Hayfa'ya kadar yolculardan r kilometre başına on para ücret istifa olunurdu⁸⁵²

.Hamidiye- Hicaz demir yolunun işleyen kısmında Kadim-i Şerif, kisve, Dibir Ali, Mesmiye, Cebab, Habab, Mahce, Şakra, İzra, Harabetül El- Gazal, Dera, Nasip, Mufrak, Harabetül Zemra, Zürka, Umman, Kasir, Makasi, Cize⁸⁵³ gibi mevkiiler bulunmaktadır. Bu da gösteriyor ki hat oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Bu durum bölge halkının ulaşımını kolaylaştırdığı gibi ticaretin gelişmesine de sebep olmaktadır.

⁸⁵¹ İsmail Yıldırım, “ Osmanlı Demiryolu Politikasına Bir Bakış”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 12, sayı 1, Elazığ 2002, s. 313

⁸⁵² Salname, H. 1326 (M. 1908), S. 64

⁸⁵³ Salname, H. 1326 (M. 1908), S. 63

**Celail Asar-ı Seniyye-i Hazret-i Hilafet-Penahından Vuku Bulan Hamidiye
Hicaz Demiryolunun İşleyen Kısmı⁸⁵⁴**

KADİM-İ ŞERİF – EI-ALA

Mevkifaların Esamisi	Meydandan Mesafesi			Meydandan Mesafesi		
	Metre	Kilometre	Esamisi	Metre	Kilometre	
ESAMİ						
Kadim-i Şerif	000	00	Fıtraiye	472	326	
Kisve	800	20	Makas	502	348	
Dibir Ali	700	30	Makas	200	367	
Mesmiye	700	49	Lehsa	860	377	
Cebab	600	62	Curuf El-Derviş	400	397	
Habab	100	69	Anze	685	422	
Mahce	800	77	Makas	500	440	
Şakra	600	84	Müavin	814	458	
İzra	250	91	Makas	000	459	
Harabetül El-Gazal	100	106	Akabetül El-Hicazi	200	514	
Dera	000	123	Batın El-Gol Makasi	700	519	
Nasib	750	135	Makas	850	529	
Mufrak	700	161	Makas	300	546	
Harabetül Semra	300	175	Kale'tül El-Midevvere	000	572	
Zürka	750	202	Kaletül El-İmare	600	594	
Umman	400	222	Zat'ül Hac	400	608	
Kasır Makasi	050	234	Biir hermas makasi	000	632	
Liben Makasi	800	248	El-hazım makasi	400	654	
Cize	700	259	Makas	450	677	
Subga makasi	700	278	Nebük	000	692	
Han El- Zeyib Makasi	252	295				

⁸⁵⁴ Salname, H. 1326 (M. 1908), S. 63-64

Meydandan MESAFESİ			
Meydandan mesafesi			
Mevkiflerin ESAMİ	Kilometre	Mevkiflerin Esamisi	Kilometre
Vadi-i Etil	721	Dar'ül Hammra	771
Dar'ül Hac	745	El-Matali	905
Müstaka	756	Ebu Taka	919
Ahdar	761	El- Mezham	931
Hamis	783	Mübarrak El- Naka	941
Disat	706	Medayin Salih	955
Muazzam	729	(El- Ala)	980
Haşim Sena	754		
HAYFA ŞUBESİ			
Hayfa	0	El-Hüsame	96
Şomeriye	10	Vadi-i Kalit	107
Tel-ül Eşşemam	21	El-Şecere	119
Afule	37	El-Makarın	124
Şatta	52	Ziron	135
Bisan	60	Mezrip	150
Cesir El-Mecami	77	Dera	161
Semmah	87		

Hamidiye- Hicaz demiryolu İnşaat nazırı Kasım Paşa'dır. İşletme Müdür-i Umumiyyesi görevinde Gavdon Bey, İşletme Muhasebecisi Cevat Paşa, Tahsilât Kalemi Baş Kâtibi Mustafa Azam Efendi, Hareket ve Münakalat Şubesi Reisi Salih Bey, Umur Cerriye Şubesi Mösyö Totil, Tamirat-ı mütemadiye Şubesi Reisi Ahmet Bey, Ambarlar Reisi Vekili Ali Namık Efendi, Hareket ve Münalakafat Şubesi Reisi Muavini Cemil Efendi, Tamirat-ı Mütemadiye Şubesi Reis Muavini Ali Rıza Bey, Umur Cerriye Memuru Eşref Bey'dir.⁸⁵⁵

⁸⁵⁵ Salname, H. 1326 (M. 1908), S. 66

Müteşekkil Hamidiye Hicaz Demiryolu Komisyon Aliyyesi⁸⁵⁶

Nişan				Madalya
İftihar	İmtiyaz	Osmanî	Mecidi	Gümüş imtiyaz ve altın liyakat ve gümüş Girit
Murassa	Murassa	Murassa	Murassa	Altın ve Gümüş İmtiyaz ve Altın Girit
Murassa	Murassa	Murassa	Murassa	Altın ve Gümüş İmtiyaz ve Altın Liyakat
Murassa	Murassa	Murassa	Murassa	Altın ve Gümüş İmtiyaz ve Altın Liyakat Girit
Murassa	Murassa	1	1	Altın ve Gümüş İmtiyaz ve Altın Liyakat ve sanayi
Murassa	Murassa	1	2	Altın Liyakat ve Altın Girit
Murassa	Murassa	2	2	
Murassa	Murassa	2	3	Gümüş Liyakat

Dera, harabe, El- Gazale, İzra, Mahce, Hebeb, Cebab, Müsemmiye, Dirali, Kisve, mevkifelerinden kadime sevk olunacak kömür ve hububat vagonlarının hamuleleri on tondan dun olmamak şartıyla beher ton ve kilometre başına 25 santim üzerinden ücret-i nakliye istifa olunur. Bilcümle erzak ve Muhammed-i askeriyeden iş bu tarifenin nısfı üzerinden ücret istifa olunur.⁸⁵⁷

⁸⁵⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908), S. 53

⁸⁵⁷ Salname, H. 1326 (M. 1908), S. 75

Tavuk kaz, ördek, hindi Ve emsali hayvanat Mücenehadan		Tombur arabaları			Tavuk kaz, ördek, hindi Ve emsali hayvanat Mücennehadan		Tombur arabalar
Guruş	S	Guruş s	Guruş s	S	Guruş		S
53		77	59	62,5	86		62,5
54		78	60	75	87		75
55		79	61	87,5	88		87,5
56		80	62	00	89		00
57		81	63	12,5	90		12,5
58		82	64	25	91		25
59		83	65	37,5	92		37,5
60		84	66	50	93		50
61		85	67	62,5	94		62,5
62		86	68	75	95		75
63		87	69	87,5	96		87,5
64		88	70	00	97		00
65		89	71	12,5	98		12,5
66		90	72	25	99		25
67		91	73	37,5	100		37,5
68		92	74	50	101		50
69		93	75	62,5	102		62,5
70		94	76	75	103		75
71		95	77	87,5	104		87,5
72		96	78	00	105		00
73		97	79	12,5	106		12,5
74		98	80	25	107		25
75		99	81	37,5	108		37,5
76		100	82	50	108		50

Beyrut'ta yer alan demiryolları geniş bir alana yayılmıştır. Demiryollarının hangi mevziden başladığı nerede sonlandığı salname bilgileri içerisinde yer almaktadır. Aynı zamanda merkezler arası mesafelerde ayrıntılı olarak yazılmıştır. H. 1326 (M. 1908) tarihli salname bilgilerine göre demiryolu hatları şu şekilde verilmiştir;

Beyrut'tan Şam'a ve Civarına Kadar Olan Hat⁸⁵⁸

5 Temmuz sene 1311		0	Beyrut
	6	310	Hades
	2	622	Yabeda
	2	909	Cumhur
	4	140	Arya
	4	251	Aliye
	6	78	Yahmedun
	4	149	Ayn sofer
	12	503	Mericat
	3	618	Şore
	9	199	Zahle Muallâka
	9	190	Riyak
	11	982	Yahfufa
	9	434	Zergaya
	11	051	Zipdani
	12	220	Altıkiya
	4	479	Barada
	4	074	Dir kanun
	6	217	Ayn fice
	4	583	Cedida
	3	892	El hama
	3	372	Dümer
	6	773	Şam- bîramike

⁸⁵⁸ Salname, H. 1326 (M. 1908), S. 208-209

Tarih Kesidi	Mecmû tülû	Yekdiğerine mesafesi		Mevkiflerin Esami
5 temmuz sene 1311	Kilometre	Kilometre	Metre	
	0	3	243	Sam-meydan
	0	5	576	Darya
	0	4	217	Salnaya
	0	9	345	Kesve
	0	1	350	Han zennun
11 mayıs 1310	0	11	938	zlrakya
	0	5	717	Gebakeb
	0	12	793	Sonamin
	0	6	978	Kemnaya
	0	4	816	Kotibe
	0	16	387	Şeyh miskin
	0	8	999	Danel
	0	11	943	Merzerib (Havren)
	1360947			

Riyak' tan Hama'ya Kadar Olan Hat⁸⁵⁹

7 haziransene 1318	0	0	0	Riyak
	0	1	093,09	Riyak askeri mevkifi
	0	11	879,36	Tılye askeri mevkifi
	0	13	894,06	Balebek
	0	14	448,69	Hafta askeri mevkifi
	0	15	950,13	Lebve
4 Ağustos sene 1318	0	15	010,4	Reis balebek
	0	15	687,42	Elka askeri makası
	0	14	206,96	Kasir
	0	14	899,54	Katine
	0	13	669,29	Humus
	0	15	661,02	Telbise
	0	15	077,31	Harb nefes askeri makası
	0	14	98963	Kefir bihem
	1880234073	11	88,34	Huma

⁸⁵⁹ Salname, H. 1326 (M. 1908), S. 209

Hama'dan Halep'e Kadar Olan Hat

Tarih Kesimi	Mecmûi tul'û	Yekdiğerine mesafesi		MevkilerinEsami
19 Eylül sene 322	Kilometre	Kilometre	Metre	Kumhane
	0	14	138	Kevkeb
	0	14	153	Hamdaniye askeri mevkisi
	0	14	185	Ummulrecim
	0	15	586	Kubbete zefer askeri
	0	14	961	Ebus zahir
	0	12	221	Telletticin
	0	12	584	Hamidiye
	0	16	748	Rahim
	0	15	328	Haleb
	1430317	13	410	

c. Deniz ulaşımı

Osmanlılar, yerleştikleri bölge itibarıyla bir kara beyliği idi. Bununla birlikte kıyılara ulaştıklarında ilhak ettikleri yerlerdeki denizci toplumların birikiminden istifade ederek ilk deniz faaliyetlerine giriştiler. Osmanlıların denizlere açılmasında ilk hareket noktası Gelibolu olmuştur. Boğazların askerî ve iktisadî bakımdan önemiyle birlikte devletin ciddî bir deniz politikası gütmesi gerektiğini ilk fark eden padişah olan Yıldırım Bayezid, Gelibolu'da bir deniz üssü kurmak üzere 1390'da Saruca Paşa'yı Kaptanıderyalık görevine getirmişti.⁸⁶⁰

17. yüzyılda Osmanlı devleti deniz ticaretini başlıca üç denizden yürütmekte idi. Bunlar Kızıldeniz, Karadeniz ve Akdeniz'dir. Bunlardan Kızıldeniz ve Karadeniz hemen hemen sadece Müslümanların ticari kontrolünde idi. Buna karşın Akdeniz ise özellikle Avrupa gemilerinin çok aktif olduğu görülür.⁸⁶¹

1839'da Tanzimat Fermanıyla birlikte Sultan II. Mahmut Osmanlı denizciliğinde buharlı gemiler satın alarak denizcilikte makine çağına geçişi

⁸⁶⁰ Yusuf Alperen Aydın, **Osmanlı Denizciliği (1700-1770)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007, s. 6

⁸⁶¹ Kasım Sözer, **1913 Tarihli Bahriye-i Ticariye Salnamesindeki Bilgiler Işığında Cumhuriyetin İlk Yıllarında Deniz Ticaret Yapısının Değerlendirilmesi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 9

sağlamıştır. Buhar makineli ilk ticaret gemimiz olan Peyk-i Şevket Türk denizcilik tarihine geçmiştir. 12 7 Mayıs 1830 günü ilk *Türk Amerikan Dostluk, Ticaret ve Seyr-i Sefain Antlaşması*nın imzalanmasıyla ticaret resmileşmiştir. Amerikalı mühendis Forster Rhodes, II. Mahmut'un isteğiyle Tersane-i Amire'de göreve başlamıştır. Türkiye'de 1837'de ilk buhar makineli gemi "Eser-i Hayr" 24 Kasım'da denize indirildi. II. Mahmut'un ölümü üzerine Rhodes ülkesine döndü. 1839 Tersane-i Amire'nin bünyesinde *Vapurculuk Nezareti* kurulmuştur. Bu kuruluş 1839 "Şirket-i Osmaniye", 1840'ta "Hazine-i Hassa Vapurları İdaresi", 1842'de de Sultan Abdülmecit'in adından ötürü "Şirket-i Mecidiye" adını aldı. 1843'te de "Osmanlı yararına" anlamına gelen "Fevaid-i Osmaniye" adı verildi. Hepsi birbirinin devamı olup, devletten destek görüyorlardı.⁸⁶²

Beyrut vilayeti bulunduğu coğrafi konum olarak deniz ulaşımına oldukça elverişlidir. Vilayet dahilinde Trablus, Tartus, Ervad, Lazkiya, Ceble, Banyas, Basire, Basit, Sayda, Sur, Akka, Hayfa, Kuneytra, Bassa, Kiserya gibi büyük küçük birçok iskeleleri mevcuttur.⁸⁶³ Bu iskeleler sayesinde yolcu taşımacılığı ve mal taşımacılığı yapılmaktadır. Beyrut'ta üretilen pek çok ürün bu sayede yurt dışına gönderilmektedir.

Beyrut vilayetinde liman idareleri kurulmuştur. Liman Reisi Binbaşısı Hacı Osman Bey'dir. İftihar ve Yunan madalyalarına sahiptir. İdare-i Mahsusa Acentesi Hasan Bendak Efendi'dir.⁸⁶⁴ Sayda Kazası Liman İdaresinde Liman Reisi Firkateyn Kâtibi İbrahim Efendi görev yapmaktadır.⁸⁶⁵ Akka sancağında Liman Reisi Firkateyn Kâtibi Hasan Efendi⁸⁶⁶ Trablus- Şam sancağında Liman Reisi Kalyon Kati Ali Bey⁸⁶⁷ görev almaktadır.

Fener idaresinde Kâtip Fransuva Birtan Efendi ve Memur Yusuf Hahman Efendi görev yapmaktadır.⁸⁶⁸ Liman ve rıhtım şirketinde Komiser Vekili Ahmet Fehmi Bey, Müdür Muavini Mösyö Teramile, Rıhtım idare

⁸⁶² A.g. e.s. 9-10

⁸⁶³ Salname, H. 1326 (M. 1908), s.95

⁸⁶⁴ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 197

⁸⁶⁵ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 235

⁸⁶⁶ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 266

⁸⁶⁷ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 307

⁸⁶⁸ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 205

Memuru Mösyö Kuntak, İşletme Müdürü Mösyö Burgon, Rıhtım İdare Baş Memuru Mösyö Filaman ve Muhasebeci Frederic Efendi görev yapmaktadır.⁸⁶⁹

Beyrut Liman Dairesi⁸⁷⁰

Limani Reis Binbaşı Hacı Osman Bey O 4M 5 İftihar ve Yunan
İdare-i Mahsusa Acentesi Hasan Bendak Efendi

Nasır-ı Hüdaganbot Hümayunu⁸⁷¹

Süvari Kolsani Mezhur Efendi	Kolsani Mustafa Basri Efendi gümüş liyakat ve Girit
Mülazım Evvel İsmail Efendi	Gedikli Salis İsmail Efendi gümüş liyakat Yunan
Mülazım Evvel İblis Efendi gümüş Liyakat	Mülazım evvel Mehmet Nurullah Efendi liyakat Yunan
Berbut Kâtibi Mehmet Basri Efendi	Cerrah Kadri Efendi
Çarhacıbaşı Yüzbaşı Halim Efendi	Mülazım evvel Osman Sadettin Efendi
Mülazım Evvel Kemal Efendi	
Mürettebat 20	

Kütahya Torpido ve Keçer Hümayun⁸⁷²

Süvari Yüzbaşı Mehmet cemil Efendi gümüş liyakat ve Yunan Madalyası
Süvari Sani Mülazım Evvel Mehmet Şükrü Efendi Yunan Madalyası
Süvari Salis ve gedikli Salis Sami Efendi Yunan Madalyası
Ser Çarhacı Mülazım Evvel Nüsret Efendi Yunan Madalyası
Çarhacı Sani Mülazım Evvel Süleyman Kemal Efendi Yunan Madalyası
Çarhacı Rabia Mülazım Evvel İbrahim Efendi gümüş liyakat ve İftihar Madalyası
Alkedrik memuru Mülazım Evvel Umur Efendi gümüş liyakat ve İftihar Madalyası
Çarhacı Mülazım Evvel Hayrettin liyakat ve İftihar Madalyası
Çarhacı Gedikli Salis Abdullah Efendi Liyakat ve İftihar Madalyası
Mürettebatı 22

⁸⁶⁹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 205

⁸⁷⁰ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 197

⁸⁷¹ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 197

⁸⁷² Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 197

Beyrut rüsumat nezaretinin yıllık hâsılatlarını incelediğimizde vilayetin ticari gelişmişliğiyle ilgili bilgilere ulaşmamız mümkün olmaktadır. Beyrut merkez şubesi, yafa şubesi ve Akka şubesi en fazla ithalat ve ihracata sahiptir.

Beyrut Rüsumat Nezaretinin 320 ve 321 ve 322 Seneleri Hâsılatı⁸⁷³

Mücehizat Askeriye İanesi			Perakende			İhracat	İthalat		Yekün	
Para	Guruş	Beyrut emtiyeyi Ecnebiye gümrüğü Müdüriyeti	guruş	Para	Guruş	Para	Guruş	para	guruş	Para
0	0	Beyrut emtiyeyi dâhiliye müdüriyeti	6615	12	0		2364986	30	23.653.602	02
152896	20	Trablus Şam Rüsumat Müdüriyeti	23651	30	741541	10	877550	10	1642763	10
116201	30	Lazkiye Rüsumat Müdüriyeti	18839	20	158839	10	1850024	30	2027703	20
36724	0	Sayda Rüsumat Müdüriyeti	3429	10	75121	15	126440	30	205031	15
34707	30	Akka Rüsumat Müdüriyeti	2306	0	12698	10	311 560	0	321564	10
13093	10	Hayfa Rüsumat Müdüriyeti	232	0	43004	20	91003	10	134639	10
25443	30	Yafa Rüsumat Müdüriyeti	46801	0	43269	10	362974	0	413044	02
140381	10	Rüsumat Müdüriyeti	34712	30	208593	20	3209040	32	3852347	
519498	10	Mecmuu	97007	22	1283107	10	30875580	22	32255695	10

⁸⁷³ Salname, H. 1326 (M. 1908), s. 200

3. Basın Yayın

Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk Türkçe gazete Batı'daki yeniliklere karşı duyarlı ve ilgili olan II. Mahmut zamanında 1 Kasım 1831 tarihinde yayın hayatına başlayan Takvim-i Vekayi'dir. Devlet eliyle çıkarılan bu gazetenin amacı, hükümetin yaptığı işleri halka duyurmaktır. Otoriter yapıdaki devletin böyle bir amaçla gazete çıkarması, yenileşme çabaları açısından dikkat çekici bir husustur. 1840 yılında yayın hayatına başlayan yarı resmi nitelikteki *Ceride-i Haradis* de haber verme amacı taşıyan ve değinilmesi gereken gazetelerdendir.⁸⁷⁴

Tanzimat hareketinin önemli bir bölümünü oluşturan "resepsiyon" çalışmaları içerisinde, 1858'de Fransa'dan alınmış olan Ceza Kanununun 138 ve 139.maddeleri ile basına yönelik cezai düzenleme gerçekleştirildi. Buna göre, devletin emri ve ruhsatı ile açılmış matbaalarda, devlet, tebaası ve hükümet erbabı aleyhinde gazete, kitap ve zararlı evrak basmaya ve yayımlamaya cüret edenlerin bastırdıkları şeyler ellerinden alınacak; suçun derecesine göre, matbaası geçici olarak veya tamamen kapatılacak ve para cezası verilecekti. Genel ahlaka aykırı olarak alay ve eleştiri içeren yazıları ve edepsiz resimleri basan, bastıran ve yayımlayanlar da para ve hapis cezasına çarptırılacaktı.⁸⁷⁵

II. Meşrutiyet dönemine gelindiğinde Türk basınının ilerleyişi de hayli hızlanmıştı. II. Meşrutiyet'i izleyen birkaç haftayı İstanbul, iki yüzü aşkın gazetenin yayın izni almasıyla karşılar. 1908 başında bütün ülkede 120 gazete ve dergi varken, Meşrutiyet'in ilk yedi ayında 730 imtiyaz alınmıştır. İstanbul'un 52 olan yayını, 377'ye ulaşmıştır. Bütün ülkedeki yayınların büyük çoğunluğu, 399'u, Türkçedir. Rumca 109, Arapça 67, Fransızca 36, Ermenice 34 imtiyaz alınmıştı. Ahmet İhsan Tokgöz, Meşrutiyet'in ilânının ilk on gününde yaşanan basın patlaması ile ilgili şunları aktarır: "Bâbîâli Caddesi

⁸⁷⁴ Gülser Oğuz, "İttihat Ve Terakki Cemiyeti'nin Yayın Organı Osmanlı Gazetesi", Hacettepe Üniversitesi **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, yıl 3, sayı 6, güz 2007, s.136- 137

⁸⁷⁵ Nevin Ünal Özkorkut, "Basın Özgürlüğü Ve Osmanlı Devletinin Görünümü", **Ankara Üniversitesi DTCF, Tarih Dergisi Yayınları** Cilt 51, sayı 3, 2002, s. 72

gazetecilik ve yazarlık noktalarından çok tuhaf manzaralar gösteriyordu. O neydi? Sanki ülkenin eli kalem tutanlarının hepsi yazar oluyordu! Kimin beş on parası varsa, hemen bir gazete kurmaya kalkıyordu. Hazır parası olmayanlar, evlerindeki mallarını satıp matbaa ve gazete çıkarıyorlardı. Yayına başlayan günlük gazetelerin sayısı elliye geçmişti. Dergilerin, risalelerin hesabı yoktu (...)"⁸⁷⁶

Beyrut vilayetinde vilayet matbaası bulunmaktadır ve bu matbaanın çıkardığı resmi özellik taşıyan Beyrut gazetesi mevcuttur. Bu gazete Türkçe ve Arapça dillerinde yayınlanmaktadır. Vilayet matbaasınca çıkarılan resmi gazetenin dışında özel matbaalar ve gazetelerde mevcuttur. Bu matbaalardan bazıları şunlardır; Semerat El-Fünun, Beyrut, El-Maarif, El-Katoliğe, El-Edebiyye, El-Emirvaniye, El-Fevait, El-Ticare, El-Umumiye, El-İlmiye, El-Hamdiye, El-Adap, El-Anisiye, El-Misbah, El-İçtiyad'dır.⁸⁷⁷

Beyrut dahilinde bulunan gazete ve risalelerden bazıları ise şunlardır; Lisan El-Hal, El-İkbal, El-Ahval, El-Misbah, El-Neşre Til El-İsbuiye, El-Meşrak, El-Tabibi, Semarat el-Funun, El-Menar'dır.⁸⁷⁸ Vilayette bulunan matbaalar ve çıkarılan gazetelerde farklı diller kullanılmaktadır. Bu diller içerisinde Türkçe, Arapça ve Fransızca yer almaktadır.

Matbaa-ı vilayette; Nazır Mektubi Bey, Müdür ve Muhasebe Memuru Mecid Efendi, Gazete ve salname ser muharreri Mehmet Sait Bey, Salname memuru Abdulheman Efendi, Muharrer ve Mütercim Hüsnü Efendi, Litoğrafya hattatı ve muharrer muavini Sabhi Efendi, Salname memuru Mustafa Naci Efendi, Muharrer muavini Rıza Efendi görev yapmaktadır.⁸⁷⁹

Beyrut'ta bulunan matbaa, gazete ve risalelerin detaylı bilgileri şu şekildedir;

⁸⁷⁶ Hakan Aydın, "Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye: Kuruluşu ve Basında Tartışmalar", **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 27, Cilt 23, bahar 2010 s. 554

⁸⁷⁷ Salname H. 1326 (M 1908), s. 103

⁸⁷⁸ Salname H. 1326 (M 1908), s. 104

⁸⁷⁹ Salname H. 1326 (M. 1908), s. 132

Beyrut' ta Bulunan Matbaalar ⁸⁸⁰

Matbaanın İsmi	Sahip İmtiyaz	Lügati
Vilayet matbaası	Resmi	Türkçe ve Arabice
Semerat El-Fünun	Abdülkadir Kebani Efendi	Türkçe ve Arabice
Beyrut	Emin Dena Efendi	Arabice
El-maarif	Abdulbasit Enis Efendi	Arabice
El-Katoliğe	Yusuf Kerben	Türkçe ve Arabice ve Fransızca
El-Edebiye	Halil Sarkis Efendi	Türkçe ve Arabice ve Fransızca
El-Emir kaniye	Havace Simoil Ceseb	Fransızca
El-Fevait	Halil Bedvi Efendi	Fransızca Arabice
El-Umumiye	Petros Bedvi Efendi	Türkçe ve Fransızca
El-İlmiye	Yusuf İbrahim Sadir Efendi	Arabice ve Fransızca
El-Hamdiye	İlyas Abid Cedun Efendi	Arabice ve Fransızca
El-Adap	Emin Havri Efendi	Arabice ve Fransızca
El-kilye	İbrahim Teramasi Efendi	Arabice ve Fransızca
El- Misbah	Can Nikos Bey	Arabice ve Fransızca
El-Anisiye	Selim Ansi Efendi	Arabice ve Fransızca
El-Ticare	Corci Efendi	Arabice ve Fransızca
El-Fünun	Şerkan El-Dahdah Efendi	Arabice ve Fransızca
El-Sebat	İskender El-Nuri Efendi	
El-Nefais	Enis El-Nuri Efendi	
El-İçtiyad	Yusuf İzam Sabet Efendi	

Beyrut'ta Bulunan Gazete ve Risaleler ⁸⁸¹

Beyrut	Resmi	Türkçe Arabice
Semarat El-Funun	Abdulkadir Kebani Efendi	Arabice
Beyrut	Mehmet Emin El-dana Efendi	Arabice
El-İkbal	Abdülbasit Enis Efendi	Arabice
Lisan El-Hal	Halil Sarkis Efendi	Arabice
El-Ahval	Halil Bedvi Efendi	Arabice
El-Misbah	Can Nikos Efendi	Arabice
El-Beşir	Yusuf Kerben	Arabice
El-Neşre Til El-İsbuiye	Mösyö Henri Cesip	Arabice
Kevkeb El- Subuh El-Münir	Mösyö Henri Cesep	Arabice
El-Meşrak	Luvis Bin Yusuf Suhi	Arabice
El-Tabibi	Doktor Corch Post	Arabice
El-Menar	Arsanyos HaddatEfendi	Arabice
El-Mehabbe	Fazullah Faris Ebu Halka Efendi	Arabice
Rakontal nasyonal	Col rofiye	Fransızca
Diplografi Afarma Sonik veteriter		

⁸⁸⁰ Salname H. 1326 (M 1908), s. 103

⁸⁸¹ Salname H. 1326 (M 1908), s. 104

Beyrut vilayetinde sansür müdüriyeti olduğuda salname bilgileri içerisinde yer almaktadır. Toplamda 2 üyeye sahiptir.

SANSÜR MEMURİYETİ⁸⁸²

Memur Abdulrahman Haki Efendi Evveli M 4 Hicaz
Gümrük Kâtibi Muavini Memuru Abdullah Efendi Rabia

⁸⁸² Salname H. 1326 (M 1908), s. 116

SONUÇ

Osmanlı tarihinin daha net bir biçimde aydınlatılması için salnameler önemli bir yer tutmaktadır. Beyrut vilayetine ait salnameler bölgenin tanınması için mühimdir. Geçmiş yıllarda Osmanlı devletine bağlı önemli bir vilayet olan Beyrut bugün Lübnan Devleti'nin başkenti konumundadır.

İncelediğimiz dönem içerisinde Beyrut vilayeti; Beyrut, Trablus-Şam, Akka, Lazkiya ve Nablus Olmak üzere beş sancağa ayrılmıştır. Bunun yanı sıra Beyrut sancağına bağlı Sayda, Sur ve Merc- Ayun kazaları, Trablus – Şam Sancağına bağlı; Trablus- Şam, Akkar, Hısn, Safita kazaları, Akka sancağına bağlı, Akka, Hayfa, Safed, Taberya kazaları, Lazkiya sancağına bağlı; Lazkiya, Ceble, Sahyon ve Merkap Kazaları, Nablus sancağına bağlı; Nablus, Beni Sa'ab ve Cenin kazaları bulunmaktadır.

Denize kıyısı olan Beyrut vilayetinin havası ılımandır. Bölgede başlıca dağlar Nasiriye, Kasir, Ekrad, Deryus, Amamira, Kelbiye, Şara, Nevasra, Bure, Karahile, Kedmus, Çermuk, Kevkep, Cenin'dir. Vilayet dahilindeki akarsuların başlıcaları ise; Karşış, Kandil, Nehr-i El-Kebir, Sinobel, El- Mazik, Bırgıl, Nehr- El-Sın, Haransus, Merkabe, Ebu Ali, Beyrut, Nehr El- Evveli, Zehrani, Kamiye, Nehr El-Kabire, Nameyn, Makta, Dıla, Zerka, Mefcer, İskenderun ve Şeria'dır.

Tanzimat ve Islahat fermanları ile bütün devlet içerisinde yenileşme hareketleri hızlanmış bu doğrultuda pek çok yenilik yapılarak uygulanmaya çalışılmıştır. Ancak yenileşme çalışmaları sancılı geçmiş bütün vilayetlerde hatta aynı vilayet içerisinde eşit oranda sağlanamamıştır. Yapılan çeşitli düzenlemelerle mahalli idarelerde seçimle oluşan yönetimler kurulmuştur. Bu sayede vilayet idare meclisi, belediye meclisi, kaza idare meclisi, liva idare meclisi gibi yeni oluşumlar ortaya çıkmış ve buna ek olarak ihtisas komisyonları oluşturulmuştur. Tanzimat dönemiyle ortaya çıkan meclisler içerisinde Müslim nüfus olduğu gibi gayrimüslim nüfusta bulunmaktadır. Ancak Müslüman ve gayrimüslimlerin dağılımlarına baktığımızda eşit oranda

üyeye her zaman sahip olmadıkları görülmektedir. Aynı zamanda mahalli idareler bütün kazalarda aynı sayıda ve yetkide görevliler bulunmamaktadır.

20. yüzyılın başlarında Beyrut kazasında nüfus hareketlerini incelediğimizde zaman içerisinde kimi sancak ve kazalarda nüfus artış veya azalmalarına rastlanmaktadır. Bu durumun sebebi olarak idari taksimatta meydana gelen değişiklikler önem taşımaktadır. Bütün yıllar dahilinde Beyrut'ta bulunan Müslüman nüfus her zaman daha büyük bir orana sahip olmuştur.

Beyrut vilayetinde ekonomik yapı genel olarak üç kol üzerinde şekillenmiştir. Bunlar tarım, ticaret ve hayvancılıktır. En büyük gelir kaynağını ise tarım oluşturmaktadır. İklimin elverişli olmasından dolayı Beyrut vilayeti dahilinde çok çeşitli tarım ürünleri yetiştirilmektedir. Yetiştirilen tarım ürünlerinin başında buğday, arpa, mısır ve nohut gelmektedir. Bunların yanı sıra susam, mercimek, bakla gibi ürünler de yetiştirilmekle zeytinlik, dutluk arazileri de mevcuttur. Coğrafi yapısı sayesinde hayvancılığa uygun olan vilayette at, koyun, eşek, karasığır, keçi, deve gibi hayvanlar yetiştirilmektedir. Beyrut'un ekonomik yapısında ticarete öneme sahip olmuştur. Vilayette ticaretin gelişme göstermesinin sebeplerinden biriside büyük küçük pek çok limana sahip olmasıdır. Bu sayede ithalat ve ihracat yapma olanakları gelişme göstermiştir. Başlıca ihraç edilen ürünler içerisinde Amerikan bezi, basma, kahve, şeker, pirinç, gazyağı, meşin, maden, meşrubat ve benzeri ürünlerdir. İhracatı yapılan başlıca ürünler; yün, ipek, meyan kökü ve hububattır. İhracatı yapılan ürünler arasında yün önemli bir yer tutmaktadır. Yıkanmamış halde olan yün kuzey Amerika'ya yıkanmış olan yün ise Marsilya'ya gönderilmektedir.

Sanayi alanında Beyrut vilayetinin durumuna baktığımızda çok büyük bir gelişme gösterdiğini söylemek mümkün olmamaktadır. Genel manada el sanatlarına dayalı bir üretim yapılmaktadır. En önemli sanayi kolu dokumacılık olmuştur. Yünlü ve ipekli dokumaların yanında pamuklu dokumacılık daha yaygınlaşmıştır. Beyrut vilayeti iklimi icabınca ipek

böceklerin yetişmesine gayet müsaitti. İpek fabrikaları kumaşlar, gömlekler, çarşafıklar gibi ürünler üretmektedir. Önceleri elde dokumalar yapılırken daha sonraki dönemlerde Avrupa tarzında fabrikalar açılmıştır. Beyrut vilayetinde dokumacılığının yanı sıra dericili, madencilik, ağaç işleri de yaygınlaşmıştır.

Osmanlı devletinde yenileşme hareketlerinin yaşandığı bir alan da eğitimidir. II. Mahmut döneminde ilköğretimde eğitim zorunlu hale gelmiş, Tanzimat döneminde de pek çok yeni okul açılmıştır. Bu durumda öğrenci ve okul sayısını artırmıştır. Ancak yeni açılan okulların yanında eski usul okullarında varlığını devam ettirmesi eğitimde ikilik yaşanmasına sebep olmuştur. Eski usulde eğitim veren medreseler ve sıbyan mekteplerinin beraberinde rüştiyeler, iptadiler, öğretmen okulları gibi eğitim kurumları da yer almıştır. Bu durum salname bilgilerinde de göze çarpmaktadır. Beyrut'ta eski ve yeni usulde eğitim veren kurumlar bir arada bulunmuştur. Aynı zamanda erkeklerin eğitimin yanı sıra kızların eğitime de önem verilmiştir. Beyrut'ta pek çok kız mektebi açılmıştır. Azınlık eğitimi de ciddi olarak yürütülmüştür.

Beyrut vilayetinde çeşitli matbaalar bulunmaktadır. Bu matbaalar sayesinde pek çok gazete ve kitap basılmaktadır. Yayınlanan gazeteler genelde Arapça, Türkçe ve Fransızca dillerinde olmuştur.

Haberleşme olanakları bakımından Beyrut vilayetinde gelişme göstermiştir. Oldukça sistemli bir posta ağı ve bunun yanında dönem için oldukça gözde olan telgraf ağları mevcuttur. Sadece yurt içi değil yurtdışı da haberleşme sağlanmaktadır. Her sancak ve kazada posta ve telgraf idaresi bulunmaktadır.

Osmanlı devletinin sınırları içerisinde zaman zaman salgın hastalıklar baş göstermiş ve çok sayıda insanın ölümüyle sonuçlanmıştır. Bu durum devleti tedbir almaya zorlamış ve pek çok sayıda karantina daireleri kurulmuştur. Beyrut vilayetinde her kaza da olmasa da pek çok sancak ve

kazada karantina memuru bulunmaktadır. Bu memurların sayısı her idare de aynı değildir. Karantina idarelerinin yanında vilayet genelinde hastanelerde varlığını sürdürmektedir. Pek çok doktorun bulunduğu ve muayenelere sahip oldukları da salname içerisinde ayrıca verilmiştir.

Beyrut ulaşım yönünden gelişme gösteren bir vilayettir. Aktif bir şekilde deniz ulaşımı yapılmaktadır. Deniz yolu sayesinde eşya ve yolcu taşımacılığı yapılmaktadır. Denizyolu ulaşımın yanı sıra kara yolu ulaşımı da gelişmiştir. Karayolu yapımına önem verilmiştir. Demiryolları pek çok noktaya ulaşacak kadar uzunluğu sahiptir.

Askeri teşkilatı Beyrut dahilinde incelediğimizde karşımıza gayet sistemli bir yapı çıkmaktadır. Askeri teşkilatın özünü redif kuvvetleri ve zaptiye kuvvetleri oluşturmaktadır. Sancak ve kazalarda bu birlikler sistematik bir şekilde bulunmaktadır. Askeri teşkilatın yanında iç güvenliği sağlamak için polis idareleri bulunmaktadır.

Adlî yapı incelediğimizde karşımıza çeşitli mahkemeler çıkmaktadır. ser'iyye mahkemelerinin yanı sıra, istinaf mahkemesi, ticaret mahkemesi ile her sancak ve kazada bulunan bidâyet mahkemeleri görev yapmaktadır. Ser'i Mahkemelerde tamamen Müslümanlar görev yaparken, diğer mahkemelerde gayrimüslimler de görev almaktadır.

Beyrut vilayetinde çok sayıda dini kurum bulunmaktadır. Var olan bu kurumlar Müslümanlara ait olduğu gibi gayrimüslim halka da aittir. Bu durum göstermektedir ki Osmanlı halkı ibadetlerini özgürce gerçekleştirmektedir. Vilayette bulunan cami, kilise gibi ibadethanelerinin sayısı bölgenin nüfusuyla doğru orantılıdır. Aynı zamanda Beyrut tekke ve zaviyelerin varlığı yönünden de zengin bir durumdadır. Bu durum tarikatların önemi hakkında da ipuçları vermektedir. Tekke ve zaviye gibi dini- tasavvufi yapılar sosyal hayat üzerinde etkili olmuşlardır. Kimi zamanlarda ise ekonomik faaliyetlerde de etkinlik göstermişlerdir. Farklı tarikatların bir arada ve serbest bir şekilde

faaliyetlerini yürütmeleri Osmanlı Devleti'nin yüzyıllar boyunca dinlere ve düşüncelere karşı hoşgörüsüne kanıt oluşturmaktadır.

Görüldüğü gibi Salname yazıldığı döneme ait idari, ekonomik, askeri, dini, ticari, sosyal... v.b pek çok alanda bilgi içermektedir. Bu durumda Salnamelerin, tarihimizin en iyi şekilde değerlendirilmesinde kullanılacak, temel kaynaklar arasında yer almasını sağlar. Tarih biliminin en önemli özelliklerinden biriside geçmişi iyi bilerek geleceğe dair doğru çıkarımlarda bulunmaktır. Aksi takdirde geleceğin doğru planlanması hiçbir şekilde mümkün olmayacaktır.

KAYNAKÇA

1.Kitaplar

ACAR, İrfan C; **Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989.

AKYÜZ; Yahya. **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara: 1989

ARI, Tayyar; Geçmişten **Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, 2. baskı,, Alfa Yayınları, İstanbul, 2005.

BAĞLIOĞLU, Ahmet; **Ortadoğu Siyasi Tarihinde Dürzîler**, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Yayınları, Elazığ, 2006.

ÇADIRCI, Musa; **Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

DUMAN, Hasan; **Osmanlı Salnameleri ve Nevsalleri Bibliyografyası ve Toplu Katalogu**, 1.cilt, Özkan matbaacılık, Ankara,2000

ERGÜN, Mustafa; **İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri**, Ocak Yayınları, Ankara,1996.

HAYTA, Necdet ve Uğur Ünal; **Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri**, Gazi Kitapevi, Ankara, 2003.

İ.HAMİ, Danişmend; **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, Cilt:5, İstanbul, 1971.

KAHRAMAN, Ahmet; **Mukayeseli Dinler Tarihi**, İstanbul, 1993.

KARPAT, Kemal., H.;**Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikler**, (Çev. Bahar TIRNAKÇI), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 2003.

KOÇER, H.Ali; **Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu**, Ankara:1987

KURAN, Ercüment; **Türkiye'nin Batılılaşması ve Millî Meseleler**, Ankara 1994.

- OĞUZOĞLU, Yusuf; **Osmanlı Devlet Anlayışı**, Eren Yayınları, İstanbul, 2000.
- ORTAYLI, İlber; **Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği**, T.T.K. Yayınları, İstanbul 1985.
- ÖZÇELİK, İsmail; **Tarih Araştırmalarında Yöntem ve Teknikler**, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara, 2001.
- ÖZTUNA, Yılmaz; **Keçeci-Zade Mehmet Fuat Paşa**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1988,
- PAKALIN, Mehmet Zeki; **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, cilt 3, 2.baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.
- SANDER, Oral; **Siyasi Tarih (İlkçağlardan 1918'e)** 11. baskı, İmge Kitapevi, Ankara, 2003.
- SERTOĞLU, Mithad; **Osmanlı Tarih Lügati**, 2. baskı, Endurun Kitapevi, İstanbul, 1986.
- SHAW, Stanford; **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, cilt 1, E yayınları, İstanbul, 1994.
- UMAR, Ömer Osman; **"Türkiye- Suriye İlişkileri (1918-1840)** Fırat Üniversitesi Tarih Şubesi Yayınları No: 3, Elazığ, 2003.
- Ünal Mehmet Ali, **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, Fakülte Kitapevi Yayınları, Isparta, 2002
- _____ **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi I**, çev. Server Tanilli, Cem Yayınları, İstanbul, 2005
- _____ 80. yılda Tedavi Hizmetleri (1923- 2003), **Sağlık Bakanlığı Tedavi Hizmetleri Genel Müdürlüğü**, Ankara, 2004
- _____ **Geçmişten Günümüze Posta**, PTT Genel Müdürlüğü Yayınları, I. Baskı, Ankara, 2007

2. Makaleler

AÇIKEL, Ali; “Tanzimat Döneminde Tokat Kazasında İdari ve Nüfus Yapısında Değişiklikler (1830- 1880)”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 27 No: 2, Aralık 2003, s.s. 253- 265.

AÇIKEL, Ali ve Mehmet Mercan; “Niksar Kazasının İdari Durumu ve Nüfus Yapısının Dini ve Etnik Açidan Analizi (1880- 1916)”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt: 19 I, Sayı: 2, Ankara 2002 I, s.s. 335- 357

AKÇA, Gürsoy, Himmet Hülür; “Tanzimattan Cumhuriyete Siyasal ve Hukuksal Yapının Modelleşmesi”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Selçuk Üniversitesi Yayınları, s. 21 2007 Konya, s.s. 235-259.

AKDENİZ, Fikri; Ülkemizde Osmanlı’dan Günümüze İstatistik Tarihine Bakış **5. İstatistik Günleri Sempozyumu**, Ankara Üniversitesi, Ankara 24-27 Mayıs 2006,

AKYILMAZ, Bahtiyar; “Osmanlı İdaresinin Merkezden Yönetiminin Taşra İdaresi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1999/4, s. 127-156.

ALTIN, Hamza; “1896 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetiştirme Tarihimizdeki Yeri”, **İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 13:1 (2008), s.s. 271- 283

ASLAN, Seyfettin ve Abdullah YILMAZ; “Tanzimat Döneminde Osmanlı Bürokratik Yapı ve Düşüncesinin Değişimi”, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 2, Sayı 1, s.s.287-297

ALTUĞ,,Seda; “Suriye Arap Milliyetçiliğinde Vatan ve Suriyelik”, **İ.Ü. Siyasi Bilimler Fakültesi Yayınları**, n0:39,(Ekim 2008),s.s. 71-94

AYDIN, M. Akif; “Osmanlıda Hukuk” **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, IRACCA Yayınları, İstanbul, 1994,

AYDIN, Hakan, “*Cemiyet-i Matbuat-ı Osmaniye: Kuruluşu ve Basında Tartışmalar*”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S. 27, Cilt 23, bahar 2010 s. 553- 569

- BAĞLIOĞLU, Ahmet; “Lübnan’ın Tarihsel Dokusu Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler” **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 13:1 2008, S.S 13-36
- BEYHAN, Eyüp; “Osmanlı’dan Günümüze Vilayet Meclisleri” **Yerel Siyaset**, Eylül (2008), s.s. 21-27
- BİNGÖL, Sedat; “Tanzimat İlkeleri Işığında Adli Tababete Dair Notlar”, Ankara Üniversitesi **DTCF Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, cilt. 26, s. 42, 2007, s. 39
- ÇADIRCI, Musa; “Tanzimat Döneminde Karayolu Yapımı”, **DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, XV/26, (1991), s.153-167
- ÇADIRCI, Musa, “Anadolu da Redif Askeri Teşkilatının Kuruluşu”, **DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, VII- XII/ 14-23 (1975), s.s. 63-75
- ÇİFTİEPİNAR, Remzi; “Yeni İl Özel Yasasına Eleştirilen Bir Bakış”, **Yasama**, sayı 2, Temmuz, Ağustos, Eylül, 2006, s.s 123-145
- DEMİRTAŞ, Zülfi; “Osmanlı’da Sıbyan Mektepleri ve İlköğretimin Örgütlenmesi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 17, s.1, Elazığ 2007, s.s.173-183
- DİKMEN, Nedim; “Osmanlı Dış Borçlanmasının Ekonomik ve Siyasi Sonuçları”, **Atatürk Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Cilt:19, Sayı:2, ss.137–160.
- DOĞAN, Recai; “Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılaşma Açısından Tahlili” **AÜİFD**, c.XXXVII, 1998, s.s. 407-442
- DURDU, Mehmet Burak; “İttihat ve Terakki Partisinin Demiryollarını Millileştirme Politikası ve 1917 tarihli John Robert Pilling’in Şikâyeti ve Mahkeme Tutanakları”, **G.Ü. Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi**, Cilt 5, Sayı 1, (2004) Haziran 2004, s. 71-89.
- DURHAN, İbrahim; “Tanzimat Döneminde Osmanlı Yargı Teşkilatındaki Gelişmeler”, **EÜHFD**, C. XII, S. 3–4 (2008), s.s. 55-111

- DURUKAL, Hüsnü Sadık, “ilk Türk Telgrafçısı Billurizade Mehmet Efendi’ye Ait iki Billurizade Mehmet Efendi’ye Ait iki Mühim Vesika”, **Güvercin**, Sayı: 5, İstanbul, 1956,
- EFE, Ayla; “Tanzimat’ın Eyalet Reformları 1840-64: Silistre Örneği”, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt: 6, Sayı: 22, Yaz 2009,s.s. 87-113
- FEVZİOĞLU Hamiyet Sezer, Selda Kılıç, “Tanzimat Arifesinde Kadılık Naiplik Kurumu”, Selda Kılıç, Hamiyet Sezer Feyzioğlu, “Tanzimat Arifesinde Kadılık-Naiplik Kurumu” (Kadis und Stellvertreterenvor der Tanzimat-Ara), *A.Ü.Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Tarih Araştırmaları Dergisi*, cilt: XXIV, sayı:38, Ankara 2005, s.31-55,
- FINDIK, Tayfun ve İsmail Şahin; “Türkiye’de Mesleki Ve Teknik Eğitim: Mevcut Durum, Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **TSA** / Yıl: 12, S: 3, Aralık 2008, s..s 64- 86
- GÜRBÜZ, Ali Kemal; “Osmanlı İmparatorluğunda Demiryollarının Rolü”, **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi** Cilt.:2, Sayı:3 Yıl: 1999,s.169
- HAYDAROĞLU, İlknur; “Osmanlı Devletinde Yabancı Okullarda Denetim ve Cumhuriyet Dönemi Yansımaları”, **Ankara Üniversitesi DTCTF Dergisi**, cilt:25, s.s. 149- 160
- H. ÖZTAN, Ayhan; “Osmanlı İmparatorluğuna Nüfus Sayımı ve Kayıt Sistemi Metodoloji Çalışmaları”**Beşinci İstatistik Kongresi Bildiri Oturumları 1**
- HUMPREYS, R. Stephen; XIII. Yüzyılda Eyyûbîler, Memlûkler ve Latin Doğu, çev. Mustafa Kılıç, **C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi**, XI/1 – 2007,s.s., 359-378
- HÜLÜR, Himmet ve Gürsoy Akça, “Osmanlı Hukukunun Temelleri ve Tanzimat Dönemindeki Hukuksal Yeniliklerin Sosyo-Politik Dinamikleri”,**Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.19,2006,s.s. 295-321

- İŞİK, Ramazan; “Marunîlerin Memlûkler Döneminde Fransisken Misyoner Rahiplerin Katolikleştirme Faaliyetleri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, cilt IX, s. 1, Haziran, 2005, s.s. 203-218
- İŞPİRLİ, Mehmet; “Osmanlı Devlet Teşkilatı” **Osmanlı Medeniyeti ve Devleti Tarihi**, cilt 1, IRRACA Yayınları, İstanbul, 1994
- KARAHASAN, Mustafa Kemal; “Tanzimat’ın Temelleri ve Balkanlardaki Slav Milletlerinin Toplumsal, Hukuksal Haklarının Artmasına Bağlı Tanzimatın Yankıları” **Tanzimat’ın 150. Yıldönümü Uluslar arası Sempozyumu**, Ankara; T.T.K. Yayınları,1994,s.s.395- 467
- KAŞTAN, Yüksel; “Yerel Yönetimlerde Devlet Yatırımı Kavramının Tarihi Gelişimi”, **Kastamonu Eğitim Dergisi Ekim 2004 Cilt:12 No:2,s.s. 523-540**
- KELEŞ, Erdoğan; “Cebel-i Lübnan da İki Kaymakamlı İdare Düzeninin Uygulanması ve 1850 Tarihli Nizamname” **Ankara Üniversitesi DTCF, Tarih Dergisi Yayınları**, CİLT 27,s.43,s.s 131-157
- KILIÇ, Selda; “Tanzimatın İlanından 1864 Düzenlenmesinin uygulanmasına kadar geçen dönemde Valilik Kurumu, Ankara Üniversitesi **DTCF, Tarih Dergisi Yayınları**, cilt. 28,sayı: 45, 2009, s.s. 43-63
- KUŞÇU, Ayşe D.; “Eyyübiler Döneminde Ordu ve Askeri Teşkilat”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**,yıl 6, sayı 11, Şubat 2008
- KÜPÜÇ, Esra; “III. Haçlı Seferi (1189- 1192)”, **Yeniçeri Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi / Journal Of Social Sciences**, C.1,S.1,2009, s.s. 1-22
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S;”Osmanlı İktisadi Yapısı” **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, IRRICA Yayınları, İstanbul, 1994.
- METİNTAŞ, Mustafa Yahya ve Ömür Elçioğlu; “Cumhuriyetin İlk On Beş Yılında Sağlık Hizmetleri (1923- 1938), **Osmangazi Tıp Dergisi**, 2007, 29 (3),s.s., 162- 170

- OĞUZ, Gülser, “İttihat Ve Terakki Cemiyeti’nin Yayın Organı Osmanlı Gazetesi”, Hacettepe Üniversitesi **Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi**, yıl 3, sayı 6, güz 2007, s.135- 157
- OKUR, Mehmet Akif; Emperyalizm’in Ortadoğu Tecrübesinden Bir Kesit: Suriye de Fransız Mandası”, **Bilig Dergisi**, sayı.49, 2009, s.s., 137- 156
- ORTAYLI, İlber; “Tanzimat Devri ve sonrası İdari teşkilat” **Osmanlı Devleti Ve Medeniyeti Tarihi**, c.1, İstanbul, IRRCICA,1994
- ÖZBEK, Nadir; “Osmanlı İmparatorluğunda iç Güvenlik, Siyaset ve Devlet 1876-1909”, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, 16, (güz 2004),s.s. 59-65
- ÖZCAN, Abdülkadir; “Osmanlı Askeri Teşkilatı”, **Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi**, cilt 1, IRRACA Yayınları, İstanbul, 1994
- ÖZKORKUT, Nevin Ünal, “Basın Özgürlüğü Ve Osmanlı Devletinin Görünümü”. Ankara Üniversitesi **DTCF, Tarih Dergisi Yayınları**, Cilt 51, sayı 3, 2002, s. 65- 84
- ÖZTÜRK, Mustafa; “Cumhuriyet Döneminde Sağlık Hizmetleri”, **Sdü Tıp Fakültesi Dergisi**, 1999, 6 (1), s.s. 37-42
- PAYLANPAY, Elem; “XIX. Yüzyıl Osmanlı Mali Bunalımı ve Çözüm Aracı Olarak Kaime Uygulaması, **Balıkesir Üniversitesi F.E.F. Karesi Tarih Klübü Bülteni**, 2007/1, s.s. 50-64
- REYHAN, Cenk;” cebel-i Lübnan Vilayet nizamnamesi”, **MEMLEKET Siyaset/ Yönetim**, 2006/1, s.s. 171- 181
- SERMİZ, Yaşar ve Recai Kuş; “Osmanlı’da Mesleki Teknik Eğitim İstanbul Sanayi Mektebi (1869- 1930), Selçuk Üniversitesi **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı 15, 2004, Konya, Türkiye s. 272-295
- SÖNMEZ, Ali; “Zaptiye Teşkilatının düzenlenmesi (1840- 1869), Ankara Üniversitesi, **DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi**, cilt. XXV, sayı, 39 (2006), s.199-221

- SÖNMEZ, Ali; “Polis Meclisinin Kuruluşu ve Kaldırılışı (1845- 1850), Ankara Üniversitesi **DTCF. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi**, Sayı 37, Ankara 2005,s.s. 259-275
- ŞEKER, Murat; “Osmanlı Devletinde Mali Bunalım ve İlk Dış Borçlanma”,**C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, cilt 8, sayı 2, 2007, s.s. 115-137
- TACAN, Necati; “Tanzimat ve Ordu”, **Tanzimat 1**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1999
- TAMÇELİK, Soyalp; “Osmanlı Dönemi Demiryollarının Tarihi Gelişimi İçerisinde Siyasal, İktisadi, Sosyal Etkileri: **Erdem**, no: 35, cilt. 12, sayı 35
- TOK, Gökhan;“.Fenikeliler”,**TÜBİTAK Bilim ve Teknik**, Şubat 2001.s.s. 90-94
- ÜLMEN, Haluk; “1840-1845 arasında Suriye ve Lübnan’ın Durumu ve Milletler arası Politika”, Ankara Üniversitesi **DTCF. Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi** cilt 18, s. 3, s.s. 243-268
- YAKUT, Esra; “II. Meşrutiyet Döneminde Müftülerle İlgili gerçekleştirilen Hukuki Düzenlemeler”, **Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt. 3, sayı. 1, 2003, s.s. 33-54.
- YAZICI, Nesime; “Tanzimat’ta Haberleşme ve Kara Taşımacılığı” OTAM ANKARA Üniversitesi **Osmanlı Tarihi Araştırma Ve Uygulama Merkezi Dergisi**, cilt: 3, 1992, ss. 333-337
- YAŞAR, Şükran; “Kudüs’ün Osmanlı Yönetimine Girişi ve Yavuz Sultan Selim’in Kudüs Ermenilerine Tanıdığı İmtiyazlar,”, **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 1 sayı 2, Manisa 2003,s.s. 105-115
- YILDIRIM, İsmail; “On dokuzuncu Yüzyıl Osmanlı Ekonomisi Üzerine Bir Değerlendirme (1838- 1918), **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 11, sayı 2, Elazığ 2001,s.s. 313-326

YILDIRIM, İsmail; “Osmanlı Demiryolu Politikasına Bir Bakış”,**Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 12, sayı 1, Elazığ 2002, s. 313

3. Tezler

ARICI, Hayrettin; **XIX. Yüzyıl Trabzon Vilayetinde Eğitim (Vilayet Salnamelerine Göre)**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum, 2006

AYDIN, Yusuf Alperen; **Osmanlı Denizciliği (1700-1770)**, İstanbul üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2007

BARAN, Tunç; **Türkiye de Sağlık Hizmetlerinin Tanımı Mahiyeti ve Gelişimi**”, Yüksek Lisans Tezi, dokuz eylül Üniversitesi, İzmir, 2005

ÇOŞKUN, Nezahat; **Türk Milli Eğitim Sisteminde Yönetim Teşkilatı**”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1984,

ÇİYAN, Hakkı Yılmaz; **Manda İdaresinden Sonra Lübnan Ve Türkiye Lübnan İlişkileri**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış doktora tezi, Elazığ 2007

GÜRTEKİN, Hatice, **Modern Lübnan Devleti`nin Doğuşu (1918-1943) (siyasi, idari ve sosyo-ekonomik yapı)**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, 2005

ERDOĞAN, Haşim; **H.1320 (M.1901) Tarihli Bahriye Salnamesinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri,2007

İSKENDER, Betül; **Mahalli İdarelerin Kuruluş Sürecinde Balıkesir Belediyesi (1864- 1922)**, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir,2009

- İMANOĞLU, Hüseyin Vehbi; **19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Adliye Teşkilatı Üzerine Batı Etkileri**, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış Doktora Tezi, Samsun 2009
- İNAN, Uğur; **H.1311 (M. 1893) Tarihli Kastamonu Vilayet Salnamesinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, kayseri, 2005
- ÖZER, Senem; **Büyük İskender'in Doğu Seferinde Anadolu'nun Yeri ve Önemi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2006
- PELİTOĞLU, Erhan; **Meşrutiyet Devri Eğitimsel Reformlar**, Ankara Üniversitesi Eğitim bilimleri Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2004
- SÜTLÜOĞLU, İmdat; **Mahalli İdareler ve Yeniden Yapılanma**, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon 1999
- SÖZER, Kasım; **1913 Tarihli Bahriye-i Ticariye Salnamesindeki Bilgiler Işığında Cumhuriyetin İlk Yıllarında Deniz Ticaret Yapısının Değerlendirilmesi**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara 2006
- ULUSOY, Ahmet; **Kuruluşundan 17. yüzyıla Kadar Osmanlı Medreselerinde Eğitim Öğretim Faaliyetleri**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007
- YÖRÜR, Canan; **259 Numaralı Adıyaman Kadı Sicili H. 1312 (1895)**, Kahramanmaraş Şütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu, 2006

4. Arşiv Belgeleri

Beyrut Vilâyeti Salnamesi, Beyrut Vilâyet Matbaası, Beyrut H. 1326 (M.1908).

Beyrut Vilâyeti Salnamesi, Beyrut Vilâyet Matbaası, Beyrut H. 1310 (M.1892/1893).

5. Ansiklopediler

AYDIN, Bilgin; “Salname Maddesi”**Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**,cilt 36, İstanbul, 2009,

AYDIN, Mehmet; “Kilise”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. XXVI, Ankara 2002

ARSEVEN, Celal Esad; “Tekke”, **M.E.B.S.A.**, C. IV, İstanbul 1975

BİLGE, Mustafa I; “Lübnan maddesi” **Türkiye Diyanet Vakfı İslam ansiklopedisi**, cilt 27 Ankara 2003

BUZPINAR, Şit Tufan, “Osmanlı Dönemi Lübnan”,**Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, cilt 27,Ankara 2003

ÇADIRCI, Musa; “Yerleşme Sürecinde Osmanlı Ordusu” **Türkler**, C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002

HELL, J.; “Beyrut Maddesi”, **İslam Ansiklopedisi** cilt 2, milli eğitim basım evi, İstanbul, 1961

İŞPİRLİ, Mehmet;“Beylerbeyi”. **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c.6, İstanbul, 1992

ÖZTÜRK; Levent, “Manastır”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. XXVII, Ankara 2003

SAVAŞ, Saim Savaş;“Zaviyelerin Türk Kültürünün Gelişmesindeki Rolü”, **Osmanlı**, C. IX, Ankara 1999

SUNGUR, Mutullah; “XIX. Yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Taşra idaresi ve Vilâyet Yönetimi”, **Türkler**, C. 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002

TEKİNDAG, M.c Şehabeddin; “Lübnan” **İslam Ansiklopedisi**, i,cilt 7 I, milli eğitim basımevi, İstanbul,1970

_____ “Salname Maddesi”, **İslam Ansiklopedisi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1966

ÖZET

**BAYAZIDOĞLU, Hayriye, Salnamelere Göre Beyrut (H. 1310/ M. 1893-
H.1326 / M. 1908), Yüksek Lisans Tezi, Ankara - 2010**

H. 1326 (M.1908) Tarihli Beyrut Vilâyeti Salnamesini yeni harflere çevirdik ardından incelenebilecek kadar sayıda bilgi bulunduran konuların tespitini yaptık, Salnamemizi; Beyrut idari taksimatı, askerî yapı, eğitim sistemi, ekonomik yapı, nüfus, idari yapısı, sağlık, ulaşım, dinî müesseseler, tarihi başlıkları altında değerlendirmeye karar verdik.

Osmanlı Devleti'nde Salnameler yayınlanırken amaç edinilen temel düşünce bütün çevrelerin bilgilendirilmesidir. Merkez idare ile taşra idaresi arasındaki iletişimi sağlamaya çalışırken yönetenler ve yönetilenler ile birlik sağlamayı da amaç edinmiştir. Amacımız burada Osmanlı devletini sadece büyük topraklara hakim olmuş bir devlet olarak değil büyük bir yönetim kurmuş, halkı içersinde refah sağlamayı amaçlamış bu amaç doğrultusunda Müslüman olmayan kesimleri asla göz ardı etmemiş, yönetime ortak etmiş bir devlet olarak gelecek kuşaklarca da tanınmasında yardım etmektir.

Çalışmamızı hazırlarken ana kaynağımız H. 1326 (M.1908) tarihli Beyrut Vilâyeti Salnamesi olmuştur. Ayrıca Milli Kütüphanede bulunan Beyrut Vilâyeti ile ilgili H. 1310 (M. 1892/ 1893) Salnamesinden de faydalandık. H. 1326 (M.1908) dönemi ile ilgili kurumlar ve bunların tarihî gelişimi hakkında açıklamalar yapılırken tetkik eserler ve ansiklopedi gibi kaynaklardan, Salnamenin yeni harflere çevirisini yaparken de imlâ kılavuzu ve sözlüklerden faydalandık. Salnamede bahsedilen konuları ana hatlarıyla belirtmeye çalışırsak şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Salname ve o dönemi anlatan tetkik eserler birleştirildiğinde karsımıza, kötü gidişten kurtulmak isteyen bunu gerçekleştirmek için yenileşme hareketlerine hız veren ancak çağa ayak uydurmaya çabalarken bir takım olumsuzluklarla karşılaşan bir Osmanlı Devleti çıkmaktadır. Bir taraftan yeni

düzenin getirdiği kurumlar yer alırken diğer taraftan eski düzene ait kurumlar kalmış bu da bir takım ikiliklerin ve çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştur

1908 yılında Beyrut vilayetinde idari taksimat dâhilinde Vilâyet sancaklara, sancaklar kazalara, kazalarda nahiyelere ayrılmıştır. Vilâyetin basında vali, sancağın basında mutasarrıf, kazanın basında kaymakam, nahiyenin basında ise nahiye müdürü bulunmaktadır. Müslümanların nüfus olarak çoğunlukta olduğu görölmektedir. En kalabalık Müslüman nüfusu Beyrut sancağındadır. Gayrimüslimlerin yaşadıkları bölgelerde yer alan ibadethaneleri dinlerini özgürce yaşadıklarını göstermektedir. Posta ve telgraf sistemi gelişmiştir. Aynı zamanda pek çok gazete çıkarılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Beyrut, Vilâyet, Salname, H. 1310, H. 1326

ABSTRACT

**BAYAZIDOĞLU, Hayriye, According Yearbooks Beirut (H. 1310/ M. 1893-
H.1326 / M. 1908) Masters Thesis, Ankara - 2010**

H. 1326 (M.1908), dated Beirut Province Yearbooks new letters have translated and then studied the far many details that have taken matters determined to have done, Yearbooks us, Beirut, administrative divisions, the military structure, education system, economic structure, population, administrative structure, health, transportation, religious institutions, history and geography, we decided to evaluate the structure under the headlines.

Yearbooks of the Ottoman Empire, while aiming to be broadcast all around the basic idea is to inform. Central administration and the provincial administration of the communication between tries to satisfy the rulers and the ruled with the union to ensure that the aims. Our purpose here, the Ottoman state, only large land dominated state and not as a management founded, the people within the welfare to ensure that aimed at this purpose, the non-Muslim parts never observed not be dismissed, as a state have a common administration inhibits the recognition is to help future generations.

Getting ready for our work, our main source of H. 1326 (M.1908) was dated Beirut Province Yearbooks. The Province also related to the National Library in Beirut, H. 1310 (AD 1892/1893) also benefited from the Yearbooks. H. 1326 (M.1908) to the related institutions and they are explanations about the history of investigations of sources such as books and encyclopedias, Yearbooks of the new translation of the letters while doing so we benefit from speller and dictionary. Yearbook issues mentioned in the water if we try to outline the results are emerging:

Yearbooks, and at that time describing investigations of works combined against us, bad going to get rid of seeking to accomplish this reform movement accelerated, but age to keep up efforts while some

disadvantages faced by an Ottoman Empire stands out. The one hand, the new order imposed by the institutions located on the other hand, the old order the corporation remains dualities and conflicts of a team that has led to the emergence

In 1908, the administrative divisions within the province of Beirut Province to starboard, starboard accidents, accidents in the township is divided into. Governor of the province in the press, the governors press flag, won the governor's press, the district director in the distirct are the press. As the Muslim population was observed in the majority. Most populous Muslim population is located in Beirut. Located in areas inhabited by non-Muslim places of worship is that they live their religion freely. Postal and telegraph systems were developed. At the same time, many newspapers are removed.

Key Words: Beirut, Province, Yearbooks, H. 1310, H. 1326

EKLER

Merhum A. Seni Yurtman'ın vasiyeti
üzorino 1311 Kütüphaneye
armağan edimiştir. No.

سَنَاءُ الْمَلِكِ الْوَلِيِّ

۱۳۲۶

سنة هجرية سنة مخصوص صدر

سایة معالیوایة حضرت خلاقپناهیده یدنجی دفعه اوله رق
ترتیب ایدلمشدر

1960 S. 4 163

مطبعه ولايتده طبع اولمشدر

فہرست

صفحہ	
۰	مقدمہ
۲	تقویم اوقات و شہور
۱۴	ایام ولیالی مبارکہ جدولی
۱۵	بعض وقوعات سابقہ و لاحقہ
۱۹	سلاطین عظام شوکت انعام عثمانیہ حضراتی
۳۳	صورت خط ہایون
۳۴	مراتب تشریفات سنیہ
۳۵	القاب رسمہ
۳۸	ساعتت سنیہ نك نشان ذیشانلری و مدالیہ لری
۴۴	مابین ہایون جناب ملوکانہ
۵۰	ہیئت وکلای فخام ساعتت سنیہ
۵۲	حمیدیہ حجاز تیمور یولی قوم بے بیون عالیسی
۵۴	حمیدیہ حجاز تیمور یولی حقندہ مقالہ مخصوصہ
۵۷	۱ حمیدیہ حجاز تیمور یولنك ۱۳۲۳ سنہ سی تموزی غایہ سنہ قدر واردات و صرفیاتنی ۲ نقد موجودنی مین خلاصہ حسابیہ
۶۳	حمیدیہ حجاز تیمور یولنك ایشاہین قسمی
۶۶	حمیدیہ حجاز تیمور یولی ایشاتمہ نظارت جایلہ سی مأموری
۶۸	اشیا نقلیاتنہ مخصوص تفرقہ
۷۸	ولایتك احوال طبیعیہ سی
۸۱	ولایت داخانده کی اورمانلر
۸۴	ولایت داخانده کی میاء معدنیہ و معدن
۸۵	ولایت داخانده کی آثار عتیقہ
۹۴	ولایتك احوال تجارتیہ سی
۹۶	معارف و مکاتب
۱۰۲	بیرونده بولنان مطبوعہ لری
۱۰۳	بیرونده نشر اولنان غزتہ و رسالہ لری
۱۰۴	ولایتك ۳۲۲ سنہ سی واردات و مصارقات متحققہ سی
۱۰۶	ولایتك ۳۲۲ سنہ سی اغنام جدولی
۱۰۸	ولایتك ۳۲۲ سنہ سی حیوانات اہلیہ جدولی

[illegible]

هجرت جلیله دن مؤخر

سنین

سنین

۴۵۵	مجار قرالمغلك تشكلى	۱	غزای كبرای بدر
۴۸۰	ولادت جاییله حضرت عبد القادر	۱۰	حج وداع
(قدس سره)		۱۰	فتح جایل مکه مکرمه
۵۱۶	ساعت ایجادی	۱۰	فتح باند خیبر
۵۶۱	انتقال حضرت عبدالقادر (قدس سره)	۱۰	خلافت جاییله حضرت ابو بکر (رضی الله عنه)
۶۰۴	مولد شریف قرالمغلك ابتدایی و ولادت جاییله حضرت مولانا (قدس سره العالی)	۱۳	خلافت جاییله حضرت عمر (رضی الله عنه)
۶۷۲	انتقال حضرت مولانا (قدس سره العالی)	۱۴	بناء بصره
۶۷۶	کوزلاک ایجادی	۱۴	فتح شام
۶۸۷	کمی بوصله سی ایجادی	۱۹	فتح قیصریه
۶۸۸	ظهور دولت ابد مدت عالیہ عثمانیه	۲۰	فتح مصر
۶۹۹	مبدأ استقلال و قرائت خطبه شریفه	۲۴	خلافت جاییله حضرت عثمان (رضی الله عنه)
۷۲۶	فتح بروسه و تولد حضرت خداوندکار غازی	۲۷	فتح جزیره قبریس
۷۲۸	ضرب سکه هایون عثمانیه	۳۵	خلافت جاییله حضرت علی (رضی الله عنه)
۷۲۸	دولت عالیہ ده موظف عسکر تنظیمی	۳۶	اهل اسلام جانبدن استانبولک ابتدا کی
۷۵۸	شهرزاده سایان پاشا حضرت تلمینک بجزا		محاصره سی
	روم ایلیه کچوب کلیولی بی و حوالیسی	۴۹	غلبه ده عرب جامع شریفک اوایکی بناسی
	فتح قلی	۶۰	وقعه دلسوز کربلا
۷۶۲	طوب ایجادی	۷۵	ضرب سکه اسلامی
	فتح ادرنه	۸۰	ولادت حضرت امام اعظم (رضی الله عنه)
۷۹۱	انتقال حضرت شاه بهاء الدین نقشبندی	۸۲	سجلیا جزیره سبله مسینا بوغازینک فتحی
(قدس سره)		۹۲	اسلامک اندلسه عبوری
۷۹۲	خداوندکار غازی حضرت تلمینک قوصوده	۹۵	غلبه ده عرب جامع شریفک ایکجه بناسی
	مظفریت و شهادتی	۱۲۰	کاغد ایجادی
۷۹۶	فتح سالانیک و بکیشهر	۱۲۱	عربلر بیننده عالم کیمیانک شیوعی
۷۹۷	یلدیرم بایزید خان حضرت تلمینک نیکبولی	۱۵۰	انتقال حضرت امام اعظم (رضی الله عنه)
غالبی		۱۸۳	دانیارقه قرالمغلك تشكلى
۷۹۸	اناطولی حصارینی انشا بیوردقلری	۳۶۲	روسیه دولتمک تشكلى

سنین	سنین
۷۹۸	بروسه ده جامع کبیره وضع اساس ۹۳۵
۸۰۴	وقعه تیمور ۹۴۷
۸۳۳	بروسه ده امیر سلطان حضرت تلرینک ۹۶۱
۸۳۵	فتح یانیه ۹۶۵
۸۴۸	سلطان مراد خان ثانی حضرت تلرینک ۹۷۹
۸۵۱	صنعت طباعت ایجاد ۹۸۷
۸۵۲	قوصوه مظفریت ثانیه سی
۸۵۶	فتح حضرت تلرینک روم ایلی حصارینی بنا ۱۰۰۵
۸۵۷	قره دن کبیر امراریله استانبولی ۱۰۱۲
۸۵۸	اسکی سرایک بنایی ۱۰۵۱
۸۶۲	آمریقانک کشفی ۱۰۹۴
۸۶۸	اتمام جامع حضرت فاتح ۱۱۳۵
۸۷۵	سرای جدیدک اتمامی ۱۱۶۷
۸۸۰	منکلی کرای خانک دولت عثمانیه ۱۱۹۹
۸۹۲	کمال رئیسک دوتما ایله اسپانیایه عزیمتی ۱۲۱۳
۹۰۳	بنای جامع سلطان بایزید خان ثانی
۹۰۳	امید برونی طریقنک کشفی (سلیم)
۹۲۰	سلطان سلیم اول حضرت تلرینک جالدران ۱۲۱۵
۹۲۲	سلطان سلیم اول حضرت تلرینک مصری ۱۲۲۲
۹۲۲	امانات جلیله ایله شرفیاب اولدقلری
۹۲۲	جیب ساعتی ایجاد ۱۲۳۳
۹۲۲	فتح حلب و شام ۱۲۴۰
۹۲۳	درسمادته ترسانه بنایی ۱۲۴۱
	ویانه نک برنجی محاصره سی
	جان برد غزالینک وفاتی
	ایمپراطور قارلوسک هزیمتی
	بجر محیط شرقیه سیدی رئیسک
	برنجی سفری
	سایمانیه جامع شریفنک اتمامی
	قلنج علی باشانک قبودان در یا نصبی
	اندلسک تخلیه سی
	تقی الدین رصدینک انشاسی و حساب
	اصول اعشاری
	سلطان محمد خان ثالث حضرت تلرینک
	اکری قلعه سی فتح و غلبه سی
	ممالک اسلامیه ده دخان استعمالی
	انقیه نک استانبولده استعمالی
	اوروپاده غزته ایجاد ۱۰۵۱
	ویانه نک ایکنجی محاصره سی ۱۰۹۴
	اسکدارده دار الطباعه تأسیسی ۱۱۳۵
	چیچک آشیسی اختراعی ۱۱۶۷
	بالون ایجاد ۱۱۹۹
	تأغراف ایجاد ۱۲۰۶
	سلطان سلیم ثالث حضرت تلرینک مصری
	فتح واستخلاصی مصرع
	ثالث اولدی ملک مصره فاتح ثانی (سلیم)
	طاش باصمه سی ایجاد ۱۲۱۵
	واپور ایجاد ۱۲۲۲
	سلطان محمود خان ثانی حضرت تلرینک
	حرمین محترمنی و هایلردن تحایه
	همت جاییله لری
	اوروپا مصالحه عمومیه سی ۱۲۳۳
	شمندوفر ایجاد ۱۲۴۰
	وقعه خیریه و تأسیس عساکر نظامیه ۱۲۴۱

سلاطین عظام شوکت اسام عثمانیه حضراتنک
تاریخ ولادت وجلوس هایون ومدت عمر
وسلطنتلریله مراقد متبرکه لری

❦ مؤسس بنیان سلطنت غازی سلطان عثمان خان عالیمنقبت حضرتلری ❦

ارطغرل غازی حضرتلری سانبندن ۶۵۶ سنه هجریه سنده تولد ایله ۶۹۹ سنه سی جادی الاولیسنک دردنجی کونی بالاسنقلال جالس اتخت سلطنت اولوب ۷۲۶ سنه سی شهر رمضانک بکرمی برنجی کونی ارتحاللاری وقوع بولمشدر مدفن شریفلری بروسنده حصار ایچنده عثمانیه میدانی قبربنده در .

❦ بروسه فاتحی غازی سلطان اورخان حضرتلری ❦

سلطان عثمان حضرتلرینک مخدوم معالی موسوملریدر ۶۸۰ سنه سنده تولد ایدرک ۷۲۶ سنه سی شهر رمضانده جالس بریر سلطنت اولمشدر و ۷۶۱ سنه سنده ارتحاللاری وقوعیله بدر معظملری جوارنده دیگر تربه مخصوصیه دفن اولمشلردر .

❦ خداوندکار غازی شهرتیه مشهور سلطان مراد خان اول حضرتلری ❦

سلطان اورخان حضرتلری سانبندن ۷۲۶ سنه سنده تولد و ۷۶۱ ده بدر جنت مقرلری مقامنه جلوس بیورمشلردر ۷۹۱ سنه سی شهر رمضان شریفی اوائلنده قوصوه محاربه مشهوره سنده شهیداً ارتحال بیورملریله نهش مغفرت نقشلری بروسه یه نقل ایله چکرک نام محله کی جامع شریف و عمارت عامرلری قارشوسنده کائن تربه محترمه یه دفن اولمشدر . محل شهادتلرنده دخی بشقه جه تربه منیفه لری واردر . مبرات عدیده لرندن بروسه ده سرای هایون محلی قارشوسنده و عثمانیه میدانی قبربنده شهادت جامی نامیله بر معبد وسیع انشا بیورمشلردر .

سنين	سنين
۱۲۴۲	درسعادته مکتب طبيه تأسيسی
۱۲۵۳	جسر عتيقك انشاسی
۱۲۵۴	قرايته نظامك وضعی
۱۲۵۵	تنظيما ت خیریه
۱۲۵۹	سلطان عبد المجيدخان حضر تلرينك ۱۲۹۶
۱۲۶۵	محييچ العيار مسكوكات ضربنه هميتلری ۱۲۹۷
۱۲۶۹	اياصوفيه جامع شريفی اعمار بيوردقلى ۱۳۰۵
۱۲۷۷	خرقه سعادت دائره عليه سنى مجدداً ۱۳۱۲
۱۲۷۷	انشايه موفيتلری ۱۳۱۳
۱۲۷۷	ابنيه مقدسه حرم سعاده موفيتلری ۱۳۱۵
۱۲۷۸	روسه جامع کيرى تحيد بيوردقلى
۱۲۸۱	طورييل ايجادى ۱۳۱۶
۱۲۸۱	تشكيل ولايات مبدائى ۱۳۱۶
۱۲۸۳	بروسيا ليرك اوستريا ايله صادوه محاربه سى ۱۳۱۸
۱۲۸۳	منافع عموميه صندوقلى تأسيسی ۱۳۱۸
۱۲۸۳	ايکنه لى تفنك ايجادى ۱۳۱۹
۱۲۸۶	سويش جدولك كشادى ۱۳۲۰
۱۲۸۷	پروسيا وفرانسه دولتلرينك محاربه سى
۱۲۸۷	آلمانيا ايمپراطورلرلنك اعلانى
۱۲۸۷	ايتاليا دولتلنك رومانى استيلاسى
۱۲۸۸	درسعادته ترامواى احدائى
۱۲۸۹	توتونك تحت انحصاره ادخالى ۱۳۲۲
۱۲۸۹	ترسانه عامرده حوض ساخ استعمالى ۱۳۲۳
۱۲۹۰	غاطه ده تونل كشادى
۱۲۹۰	ازميد تيمور يولك انشاسى
۱۲۹۳	قانون اساسى وضعى
۱۲۹۳	مکتب ملكيه شاهانه نك رسم كشادى
۱۲۹۳	روسيه محاربه اخيره سى
۱۲۹۵	برلين قونفره سى
۱۲۹۶	سجل احوال تأسيسى
۱۲۹۷	درسعادته موزه نك رسم كشادى
۱۳۰۵	زراعت بانقهلرينك تشكىلى
۱۳۱۲	درسعادت ريختملرينك وضع اساسى
۱۳۱۳	درسعادته دار العجزه نك كشادى
۱۳۱۵	دولت عايه نك يونان ايله وقوع بولان
۱۳۱۶	محاربه ومظفرى
۱۳۱۶	حمديه اطفال خسته خانه عاليه نك كشادى
۱۳۱۶	دار الفنون شاهانه نك كشادى
۱۳۱۸	حجاز تاغراف خطنك كشادى
۱۳۱۸	حمديه حجاز تيمور يولك وضع اساسى
۱۳۱۹	دار الخير مکتب عاليه نك كشادى
۱۳۲۰	كاغذخانه مناسيع صوينك اساله سى
۱۳۲۰	وجشمه لر انشاسى
۱۳۲۲	حمديه حجاز تيمور يولك معان قمنك كشادى
۱۳۲۲	بغداد تيمور يولك قونيه - ارکلى
۱۳۲۲	بولغورلى قسنك كشادى
۱۳۲۲	داسز واعمالر مکتبنك وضع اساسى
۱۳۲۳	حمديه حجاز تيمور يولى حيفا
۱۳۲۳	شهبه نك كشادى
۱۳۲۳	قاو تاغراف خط جسيم نك تمديدى

بیورمشلردر نقش عالیلری استانبول کتیریلوب بانچه قبوسنده والده محترمه لری ترخان سلطان
حضرتلرینک اثر مکمللری اولان یکی جامع شریف حوایسنده کی تر به شریفه دفن ایدلمشلردر:

سلطان سلیمان خان ثانی حضرتلری

۱۰۵۲ سنه سنده سلطان ابراهیم خان حضرتلری صابندن تولد ایله ۱۰۹۹ سنه سنده
جالس تخت عثمانی اولمشلر و ۱۱۰۲ سنه سنده ارتحال بیورمشلردر مدفن شریفلری جد
عالیلری سلطان سلیمان خان اول حضرتلری تر به سنده در .

سلطان احمد خان ثانی حضرتلری

سلطان ابراهیم خان حضرتلرینک مخدوم اگرملریدر ۱۰۵۲ سنه سی ذی الحجه سنک
التنجی کونی تولد ایله ۱۱۰۲ سنه سی شهر رمضانک یکریمی التنجی کونی برادر مکرملری
سلطان سلیمان خان ثانی حضرتلری مقامنه جلوس ایشلردر ۱۱۰۶ سنه سنده ارتحال ایله
جد امجدلری سلطان سلیمان خان اول حضرتلری تر به سنده دفن اولنمشلردر .

سلطان مصطفی خان ثانی حضرتلری

۱۰۷۴ سنه سنده سلطان محمد خان رابع حضرتلری صابندن تولد و ۱۱۰۶ سنه سی جدادی
الآخره سنک یکریمی ایکنجی کونی عم مکرملری سلطان احمد خان ثانی حضرتلری مقامنه
جالس اولمشلر و ۱۱۱۵ سنه سنده ارتحال دار بقا ایله یکی جامع شریف حوایسنده کی ترخان
والده سلطان حضرتلری تر به شریفه سنده دفن ایدلمشلردر .

غازی سلطان احمد خان ثالث حضرتلری

سلطان محمد خان رابع حضرتلرینک نجل نجل عالیلری اولوب ۱۰۸۴ سنه سنده تولد
و ۱۱۱۵ سنه سی ربیع الاخرینک ایکنجی کونی جلوس ایشلردر ۱۱۴۹ سنه سنده ارتحال
دار بقا ایله یکی جامع شریف حریمنده والده سلطان حضرتلری تر به منیفه سنده دفن اولنمشلردر .

غازی سلطان محمود خان اول حضرتلری

۱۱۰۸ سنه سی محرمک دردنجی کونی سلطان مصطفی خان ثانی حضرتلری صلبندن تولد ایله ۱۱۴۳ سنه سی ربیع الاولک اون بشنجی کونی تخت عالی بخت عثمانی به جلوس ایتمشله و ۱۱۶۸ سنه سی صفرینک یکریمی سکزننجی جمعه کونی ارتحاللری وقوعیله یکی جامع یاننده کی والده سلطان حضرتلری تربة منیفه سنه دفن اولمشلردر .

سلطان عثمان خان ثالث حضرتلری

سلطان مصطفی خان ثانی حضرتلری صلبندن ۱۱۱۰ تاریخده تولدله ۱۱۶۸ سنه سی صفرینک یکریمی سکزننجی کونی برادر معظملری سلطان محمود خان اول حضرتلری مقامه جالس اولمشله و ۱۱۷۱ سنه سی صفرینک اون التنجی کونی ارتحال ایله یکی جامع یاننده کی والده سلطان حضرتلری تربة شریفه سنه دفن اولمشلردر .

غازی سلطان مصطفی خان ثالث حضرتلری

۱۱۲۹ سنه سنده سلطان احمد خان ثالث حضرتلری صلبندن تولد و ۱۱۷۱ سنه سی صفرینک اون التنجی کونی سریر سلطته جلوس ایله ۱۱۸۷ سنه سی ذی القعدة سنک سکزننجی کونی ارتحال بیورمشلردر معابد منیفه متعدده لرندن لاله لی نامیله معروف اولان جامع شریفلری جوارنده وجاده اوزرنده واقع تربة مخصوصه لرینه دفن اولمشلردر .

غازی سلطان عبدالحمید خان اول حضرتلری

سلطان احمد خان ثالث حضرتلرینک مخدوم محترماید ۱۱۳۷ سنه سنده تولد ایتمشله و ۱۱۸۷ سنه سی ذی القعدة سنک سکزننجی کونی برادرلری سلطان مصطفی خان ثالث حضرتلری یرینه جالس تخت عثمانی اولمشلردر ۱۲۰۳ سنه سی رجینک اون ایکنجی کونی ارتحال ایله موفق بیورلدقلری میرات عدیده دن باغچه قیوسی جوارنده مدرسه منیفه و عمارات عامره لری قریبنده اولان تربة مخصوصه لرینه دفن اولمشلردر .

مدالیه لر

معارف مدالیه سی — التون و کموش

جمله مآثر عالیہ جناب پادشاهیدن اوله رق ۹ جمادی الاخره سنه ۱۳۱۹ تاریخنده احداث
بیورلمشدر

حجاز تیمور یولی مدالیه سی — التون و کموش و نیکل

جمله مآثر عالیہ جناب پادشاهیدن اوله رق ۲۰ شعبان سنه ۱۳۱۹ تاریخنده احداث
بیورلمشدر

یونان محاربه سی مدالیه سی — کموش

ذات شوکتسمات جناب خلافتیناهینک جمله آثار سنیه لرندن اولوب ۲۷ ذی القعدہ سنه
۱۳۱۴ تاریخنده احداث بیورلمشدر .

تخلیصیه مدالیه سی — کموش

جمله مآثر عالیہ جناب پادشاهیدن اوله رق ۲۵ ربیع الاخر سنه ۱۳۱۰ تاریخنده
احداث بیورلمشدر .

لیاقت مدالیه سی — آلتون و کموش

جمله مآثر عالیہ جناب پادشاهیدن اوله رق ۱۳۰۸ سنه سنده احداث بیورلمشدر .

کرید مدالیه سی — آلتون و کموش

جمله مآثر عالیہ جناب پادشاهیدن اوله رق ۱۳۰۸ سنه سنده احداث بیورلمشدر .

زراعت مدالیه سی — آلتون و کموش و باقر

جمله مآثر عالیہ جناب پادشاهیدن اوله رق احداث بیورلمشدر .

افتخار مدالیه سی — کموش

جمله مآثر عالیہ جناب پادشاهیدن اوله رق ۲ ربیع الآخر سنه ۱۳۰۶ تاریخنده احداث
بیورلمشدر .

امتیاز مدالیه سی — آلتون و کموش

جمله مآثر عالیہ جناب پادشاهیدن اوله رق ۲۱ ذی القعدہ سنه ۱۳۰۰ تاریخنده احداث
بیورلمشدر .

بلونه مدالیه سی — کموش

جمله مآثر عالیہ جناب پادشاهیدن اوله رق ۱۲۹۴ سنه سنده احداث بیورلمشدر .

روسیه محاربه سی مدالیه سی — کموش
جمله مآثر عالیّه جناب پادشاهیدن اوله زق ۱۲۹۴ سنه سنده احدات بیورلمشدر .

کرید مدالیه سی — التون و کموش
فردوس آشیان سلطان عبد العزیز خان حضر تلیرنک زمان سلطنتلرنده ۱۲۸۵ سنه سنده احدات بیورلمشدر .

قره طاغ مدالیه سی — کموش
فردوس آشیان سلطان عبد العزیز خان حضر تلیرنک زمان سلطنتلرنده ۱۲۷۹ سنه سنده احدات بیورلمشدر .

قارص مدالیه سی — کموش
فردوس آشیان سلطان عبد المجید خان حضر تلیرنک زمان سلطنتلرنده ۱۲۷۲ سنه سنده احدات بیورلمشدر .

قریم — سلتره مدالیه سی — کموش
خاقان مشار الیهک زمان سلطنتلرنده ۱۲۷۱ سنه سنده احدات بیورلمشدر .

سیواستبول مدالیه سی — کموش
خاقان مشار الیهک زمان سلطنتلرنده ۱۲۷۰ سنه سنده احدات بیورلمشدر .

بوسنه مدالیه سی — کموش
خاقان مشار الیهک زمان سلطنتلرنده ۱۲۶۶ سنه سنده احدات بیورلمشدر .

کردستان مدالیه سی — کموش
خاقان مشار الیهک زمان سلطنتلرنده ۱۲۶۳ سنه سنده احدات بیورلمشدر .

یمین مدالیه سی — التون و کموش
خاقان مشار الیهک زمان سلطنتلرنده ۱۲۶۳ سنه سنده احدات بیورلمشدر .

بریه الشام وقاعه عکا مدالیه سی — کموش
خاقان مشار الیهک زمان سلطنتلرنده ۱۲۵۶ سنه سنده احدات بیورلمشدر .

اشقودره مدالیه سی — کموش
فردوس آشیان سلطان غازی محمود خان ثانی حضر تلیرنک زمان سلطنتلرنده ۱۲۴۷ سنه سنده احدات بیورلمشدر .

حمیدیه حجاز تیمور یولی

هغه مبارکه حجاز ، که دین مبین احمدینک تجلیات قدسیت آیانه مرکز ، بری بیت الحرام دیگر ی روضه مطهره سید الانام کبی ایکی رکن قوم شفاعتی احتوا ایتکه معزز در . ارباب ایمانک انظار فکر و وجدانی آنک آفتاب معنویانه مجلوب و غایه آمالی خاک پاکنه جین سای تضرع اوله رق اکتساب فیض روحانیه معطوفدر . ابشتیه بر همت عالیهنک ، بر حس دیانت پرورینک سایه جلیلنده تاسسیاب اولان بر اثر عظیم و مبرور اهل ایمانک بو مربوطیت معنویه نی حصول آمال مادیه ایله ده تقویه ایلک اوزره هر ذره غباری انظار مشتاقین اتمه کحل غایت اولان روضه مطهره به و هر شحه روحانیتی قلوب اتقیایی رواج جناندن نصیه دار ایدن کعبه معظمه به طوغری خطوات برقیه ایله ایلروله مکده در ، که بواثر مبرور ، نام عالیسنی سرنامه زیور مباهات ایلدیکیمز . حمیدیه حجاز تیمور یولیدر . ، حمیدیه حجاز خط عالیسی ، شرف اضافیله مباہی بولندی بی نام عالیهنک دلالتیلده اشکار اولدینی اوزره ممالک محروسه شاهانده دینی ، عامی ، عمرانی نه قدر مآثر جایله و نافعیه واریسه کافه سنک مؤسس بیکانه سی اولان حارس دین مبین ، خایفه تقوی کزین ، ولی نعمت بیتمز ، شهریار معالی منقبت پادشاهمز افندیمز حضرتلرینک مؤسسات جایله بی نهایت لرندن بریدر .

انظار حیرت و شکران اوکنده خایفه دیانت شعار افندیمز حضرتلرینک سلسبیل غنایانی حالتده اوزانوب کیدن خطوط حدیده آسمان عایندن ممالک محروسه شاهانه لرینه توجیه اولنشی عروقی رحمت شککنده تجسم ایتدیکه انسانک قابنده خطک عظمتنه ، بانی عالیسنک دها و علویته دائر حاصل اولان حسابات مباهات جهانیه صیفا به جق درجه ده بیویور . بو صمیمی حسابات ایله حال اهترازه کلان قلب موحدایسه بارگاه رب عزته توجیه ایدوب ملنکری آمین خوان ابدجک بر رقت شکران کارانه ایله باعث احیای ملک و دولت اولان خلافتنه شاه قدسیت اکتناه افندیمز حضرتلرینک توافر عمر و عافیت و تزیاید اجلال و شوکت هایونلرینه تکرار علی التکرار دعا خوان اولمقله انمام سرور ایلور . هر زمان تکرار ایدیلان بو

قدر برنجی قسمی واندن صکره هر سه پیدری اکمل اولنان اقسامك ایشامه به کشار
ایران خط کبیر ایله حیفا شعبه سنك بولجی واشیای تجاریه منافلاتندن بالاده کی جدولده
محرر اولدینی اوزره دوت سنه ظرفنده یوز اوتوز اوج بیک دوت یوز یکریمی بدی ایرا
واردات و بو اغورده ابکی یوز قرق سکز بیک بدی یوز الی ایرا مصارفات وقوع بولوب
اگرچه مصرفی وارداتندن فضله کورنمکده ایهده خط عالینک هنوز انشات حالنده
بولنسی حیدله خطك مالزومه سنك و عملیات طابورلینه مقتضی سو وارزاقك نقلی ایشامه
اداره سنی و قطارلری اشغال ایدوب بولجی واشیای تجاریه نقایاتی ایچون لایقیه اغتام فرصت
ایدله مدیکندن ذکر اولنان مالزومه انشایه نقایاته بر اجرت فرض و تقدیر ایله حاصلات
تجاریه اوزرینه ضم ایدمک و بیده مصرفله مقایسه اولمق اقتضا ایدر . ایدی حیفا شعبه سنك
انشاندن اول خط عالی مالزومه سی بیروت طریقله سوق اولمش و بیروتدن مزیریه قدر
بیروت — شام تیمور بولی شرکتی قطارلریله نقل ایدمش اولدیفندن مذکور شرکته اولوقت
سنوی اعطا ایدمش اولان الشمس بیک ایرا راده سند کی اجرت نقایه ایلمه خط عالی قطارلریله
نقل اولنان مالزومه تک تقدیر اجرتنه مقیاس اوله بیلور . مذکور الشمس بیک ایرانک دوت
سنه لکی ابکی یوز قرق بیک ایرایه بالغ اولمقده ایهده مذکور بیروت تیمور بولمک طولی
یوز فرق بدی کیلو متروندن عبارت اولدینی یعنی سالف الیمان الشمس بیک ایرا اجرت سنویه
بوقدر طول اوزرنده کی نقایات ایچون و برلر بکی حالده خط عالینک ایشامه به آجیلان برنجی
عین ذرقا قسمی بیله ابکی یوز قرق بر کیلو مترو اولمسه و ایلمه بیک یوز قرق بر کیلو مترو
مسافه اوزرنده نقایات احرا قانمسه نظرأ مالزومه انشایه نقایاته بو نسبتده بر اجرت
تقدیر ایدله جک اولورسه ایشامه معاملاندن نه درجهده استفاده ایدمش اوله حنی و خط
عالینک ایشامه حاصلات عمومیه سی یعنی منافلات تجاریه دن آلان و مالزومه انشایه نقایاته
تقدیر ایدلمی لازم کلان احوراتک مجموعی مصرفدن ایزد بولندینی نمایان اولور . شونکله
برابر مذکور جدول زیرنده بشقه جه کورتلر بکی اوزره اوج یوز یکریمی ابکی سنه سی
غایه سنه قدر ایشامه حاصلات تجاریه سی الشمس دوت بیک بدی یوز اوج ایرادن عبارت
و مصرفی یوز الشمس دوت بیک بش یوز یکریمی اتی ایرایه بالغ اولدینی حالده بو سنه مک
ایلمک بش آبی ظرفنده الی سکز بیک بدی یوز یکریمی دوت ایرا واردات اولوب سکان
دوت بیک ابکی یوز یکریمی اوج ایرا مصرف ایدمش اولدیفندن شو مقدارلر وارداتک
کیندجه نزاید و بالعکس مصرفک تناقص ایتیمکده اولدینی کورنمکده در .

عادی مرکب هر طرفه اولدینی کی مشی و حرکتی سریع و طونی سیاه اولوب
تقلیاتده قوللانیلور .

قره صیفر . — ولایت داخلده بولنان حیوانات بقریه عمومیتله مصر و حلب جنسنه
نسوب اوله رق الک کوزللی عکا و طرابلس شام سنجاقلری داخلده بولمقدده و بونلر غایت
مونس و نازک اولوب جسدلری یموشاق و اینجه رنگلری صاری و بعضاً سیاه و بیاض ایله
مخلوط النملری اقیمه لی صدرلری کنیش قطعه ظهیریه لری طویل اطراف خلفیه
و قدیمیه عظامیه قویروقلری اینجه و اوزون بویوزلری کوچک و اوکه متوجه بولندینی
و بنه لری اناطولینک بالیه و روم ایلی جنسلرینه نسبة غایت نازک اولدینی جهتله قوه متحمله لری
مذکور جنسلر قدر اولیوب هر درلو امراضه صالح و مستعد ایسه لرده لایقینه تفدیه
اولدینی حالده اون بش لیتزه ودها زیاده سوت و یرمکده اولدقلری کی لحم لری نک لذیذ
و الیاف عضلیه لری نک غایت رقیق بولمسندن قصابغه دخی الویریشایدلرلر تکثیر اجناسندن
فوق العاده استفاده ایدیله یلور .

کچی . — بریو سوتندن دیکری لحدن استفاده ایدلمک اوزره ایکی نوع اولوب
سولی نوعنک بوی و کسک و اکثریا باشی بویوزسز و قبلی اوزون ورنکی یادوز صاری
یاخود بیاض و یا بورنکلرک مخلوطی و قولاقلری اوزونجه در هر صاغایشده ایکی قه دن درت
قیه قدر سوت و یرر .

عادی قیل کچی ایسه داخل ولایتده بک چوق بولتوب اتی دخی اکل اولتور .
دوه . — داخل ولایتده بالکنز عادی جنسندن بولتور .

ولایتک احوال تجاریه سی

ولایتک احوال تجاریه سی دخی معاملات سائرده عمومیه سی کی شایان تذویرت بر حالده در
ولایتک طرابلس ، طرطوس ، ارداد ، لاذقیه ، جبله ، بانیاس ، بصیره ، بسیط ، صیدا ،
صور ، عکا ، حیفا ، طعنوره ، بعه . قیساریه کی بیوک کوچک برچوق اسکله لری اولوب
ولایات داخلیه و ساحلیه متجاورده نک وسائط معاملات تجاریه سی اولمق اعتباریه هر بری
جسامتنه کوره برر بندر تجارتدر . بو میانده بیروتک اهمیت و معاملات تجاریه سی بالخاصه
شایان قید و تذکاردر . ممالک محروسه شاهانه لرده دخی ، عامی ، صنایعی هر درلو مآثر
مدنیه نک باعث احیا و ترقیسی اولان ولی نعمت بیتمنر ظل الله فی العالم پادشاهنر افسدیمز
حضرتلرینک جلوس میامن مانوس جناب خلافتناهلرینی متعاقباً ساحه آرای حصول اولان
ترقیات ، ولایتک معاملات تجاریه سی دخی انبساط بخش اولمش و بناء عایه ولایت تجارت
نقطه نظرندنده ولایات شاهانه میانده بک مهم بر موقع احراز ایشدر .

بیروتده لیمان انشاسی ، بیروت — شام تیمور یولنک تاسیسی ، ومذکور تیمور یولک
 اخیراً حلبه و خط کیر عالینک حیفایه تمیدی کبی هر بری ولی نعمت بیتمنز شهنشاه معظم
 افندیمنز حضرتلرینک مآثر بدیعته ماکداریلری جماعه جلیله سندن بولنان اسباب و وسائط ،
 ثروت و تجارت محلیه نك یکانه باعث ترقیسی اولمشدر اوج یوز یکریمی سنه سنده یالکیز بیروت
 لیمانه کلان واپور و یلکن کیلرینک حجم استیمایسی ۱۰۲۵۲۰۹۸ طونیلاتو اولدینی حالده
 بو مقدار بر سنه صکره یعنی اوچ یوز یکریمی ایکی سنه سنده ۱۰۳۲۵۰۵۴۰ طونیلاتویه و کذلک
 ۳۲۰ سنه سنده بیروت رسومات نظارتک حاصلات عمومیه سی ۳۲۰۲۵۵۰۶۹۵ غروش ایکن
 ۳۲۲ سنه سنده ۳۷۰۱۵۷۰۶۷۸ غروشه بالغ اولمش اولسی ولایتک احوال تجاریه سنه پک
 واضح بر دلیل تشکیل ایدر حاصلات مذکور نك اوتوز بش ملیون کسور غروشی ادخالات
 رسمندن متحصل و ادخالات واقعه ایسه اشیای معلومه تجاریه دن عبارتدر . ولایتک
 اخراجاتی یولک ، حریر ، منسوجات حریری ، صابون ، میان کوکی و هر نوع حیوانات ایله
 فواکمه منحصر وسایه ترقیات وایه جناب پادشاهیده بونلرک مقادیری دخی سنه دن سنه یه
 متزایددر .

بانق عثمانینک مرکز و بعض ملحقات ولایتده شعبه لری بولندی کبی بیروتده بانق معاملاتیله
 مشغول دیگر بر خیلی شرکت صرافیه موجود و بونلرک اکثر ملحقات ولایتده شعبه لری
 مؤسس اولسی ولایتک احوال اقتصادیه سنک کوندن کونه اکتساب ایله یکی انتظام و مکملیه
 بر دلیل جلیدر .

مآثر نافعته جهانبا یلرینه حد و غایت اولمیان ولی نعمت بیتمنز شهنشاه عمران پرور
 افندیمنز حضرتلرینک سایه جهان آرای جناب ظل اللهیلرینده تیسر و تکمل ایتمکده بولنان
 وسائط نافعته نك بخش ایتمکده اولدینی تسهیلات ثروت و تجارت عمومیه یی ان شا الله تعالی
 بر قاندها رهین اعتلا ایدم چکی بی اشتباهدر .

معارف و مكاتب

ممالك محروسه شاهانه مك جهات سائره سنده اولديني مثللو بيروت ولايت جايلاه سي داخنده عيون آراي شكران و ابتهاج اولان مؤسسات عاميه ، عصر مسعود حضرت خلافتناهنك آثار مبعلاه سندن در .

ولي نعمت بيمتيز خلافتناه معظم ابادشاهز افنديز حضرتلرينك جسم دولته حيات تازه افاضه ايدن فيض نظر هايونلري امر معارفه دخي فيض بخش اعتلا و ممالك وسيعه ملوكانه لرينك هر طرفي كبي ولايت جايلاه دخي مآثر عاليه فييه جلوه گاه اولمشدر .

والي 'عالي' ولايت و بنده اصدق ولي النعمت دولتلو خايل پاشا حضرتلري مملكتك احتياجاتي تدقيق بيوردقلى صروده ولايت داخنده صنايعه حس ايديلان نقصاني دخي اكمال صورتيه ثروت و تجارت محليه مك بر قاندها ترقيسي اسبابي استكمال ايچون هر درلو وسائط انتظام و مكملاتي حائز بر مكاتب صنايع انشا ايتديرمشردركه هر دور سنوي سي نجه معالي آثاره مصدر اولان جلوس ميامن مانوس جناب ظل اللهينك اوتوز ايكنجي سنه مسعوده دوريه سنده رسم كشادي اجرا قلنمش و نام معالي اتسام حضرت خلافتناهي به اضافله بيروت حمديه تجارت و صنايع مكاتب و توسييمي خصوصه مساعده سنيه جناب شهنشاهي شايان بيورلمشدر مكاتب مذكورك انشآت و مكملاتي حقننده معلومات اجماليه حاصل اولق ايچون ولايت غزنه سنك ١٢٠٠ اغستوس سنه ١٣٢٣ تاريخلو و ٩٣٩ نومرولو نسخه سنده مندرج تفصيلات بر وجه آلتى درج اولنور (١)

(١) وجود اقدس هايونلري بو ملك و دولته بخشايش سبحاني اولان ولي نعمت بيمتيز شهر يار منور ال آمال افنديز حضرتلرينك زينت بخش اريكه خلافت و سلطنت اولدقلى روز فيروز دن برو ممالك محروسه شاهانه لري شهره ترقيده كال سرعتله خطوه اندازو ممالك وسيعه ملوكانه لرينك هر طرفي مآثر عاليه فييه صنايعيه جلوه گاه اولمشدر .

پادشاه بلند اقتدار افنديز حضرتلرينك انظار فيوضات دنار هايونلري هاسكي جهته منعطف اولسه آثار باهره سي در حال تجلي نثار و منور ساز عيون شكران و افتخار اولور ايسته شهر مزدهده وجود پذير مكمليت اولمش اولان مؤسسات نافع او فيض انظار حضرت خلافتناهنك بر اثر لامعيدر .

آمال مقدسه حضرت خلافتناهنك هر زمان و هر يرده خادم صادق بولان و الي 'عالي' ولايت و بنده اصدق ولي نعمت دولتلو خايل پاشا حضرتلري مملكتك احتياجاتي تامين و اعداد بيوردقلى صروده و لايحه تجارت و صنايعك حصول ترقياي ايچون بر مكاتب تاسيدي

مذکور اوج قسمده او قونان درسار :

رشدیه قسمی	نهای اعدادی قسمی	لیلی اعدادی قسمی
برنجی ایکنجی اوجنجی	دردنجی ویشنجی سنه لرده	الذنجی ویدنجی سنه لرده
سنه لرده مع نجوید قرآن	مع نجوید قرآن کریم	علوم دینه
کریم وعلوم دینه	وعلوم دینه	اخلاق
ترجیه	ترجیه	ادبیات
اخلاق	اخلاق	کتابت رسمیه
عربی	عربی	عربی
فارسی	فارسی	فرانسزجه
فرانسزجه	فرانسزجه	اصول دفتری
حساب	حساب	جبر
هندسه	کتابت	مناات
جغرافیا	هندسه	هندسه
تاریخ	جغرافیا	قوزموغرافیا
حسن خط	تاریخ	میخانیک
رسم	زراعت درسی	حکمت
	حسن خط	کیما ، موایدحفظ الصحه ، جغرافیا
	رسم	تاریخ ، علم ثروت ، حسن خط رسم

مترو طول و عرضنده و ۱۴ درسخانه و صنایع خانه ویش قوریدوری و قسم فوقانیسی ایسه
بش سالون و ۱۵ یتاقخانه بی مشملدر . اطفال مسالمین فرائض صلاتی ادا و اوقات خمسده
دخی دعوات سنیه ملوگاه ایفا ایتمک مقصد دیانتکار بیله یکرمی سکیز مترو طولنده و ۱۸
مترو عرضنده جسم بر جامع شریف والی یوز شا کرده الوبیشلی مکمل برطعامخانه و مطبخ
وکیلار و حمام و خدمه اوطه لری و سائر ثنات دخی دردست اکمال بولمش و بو ابنیه نیک کافه سی
لاذقیه دن مخصوصاً جلب اولنان یونمه طاشلر ودهر بوترلار ایله غایت ظریف و متین اوله رق
انسا قلمشدر .

مکتبک مآثر عالی حضرت خلافتناهی میاننده شایان تعداد اوله بیله جک هر درلو تکملاتی
حائز اولسنه والی عالی مشار الیه طرفندن باحاطه اعتنا بیورلمشدر .
مکتب قارشوسنده ۳۵۸۴۲ آرشون مرینده بر قطعاً اراضیده غایت منتظم بر حدیقہ
دلارا طرح ایدلمشدر ، که هر فکر تعب مشحونه روح بخش اولور .
باغچه نیک بر قات دها استکمال اسباب انتظامی جمله سندن اولوق اوزره متعدد کوشکلر
ولاقلر دخی انسا اولنمقددر .

و مغازه و ۱۰۲ فرون و ۳ دکرمن و ۷ حمام و ۶۷ خان و ۸۷ اوتل و لوقظه و ۴۴ قهوه و ۴ دباغخانه و ۱۰ صابونخانه و ۹ معصره واردر .

مملکتک ابنیه حایه سیله انلری محاط اولان بانچه لری منظره لری شهرک حائر اولدینی لطافت طبیعیه انضمام ایدرک مملکتی حقیقه شایان تماشای بر حالده بولندیرمقددر .

حکومت دائره سی مملکتک شرف وزیبتی ارتدیران ابنیه فاخره امیریه دندر . دائره مذکوره شهریار کثیر آثار اقدیمز حضرتلرینک عهد هایونلرنده وجوده کتورلمش ، سکان ایکی اوطه بی شامل وغایت منتظم بر بنای عالیدر . جبهه سنک ناظر اولدینی حمیده حدیقه بهشتی نمونی دخی آثار جلیله حمیده نک الکلر با اعدادندن بولنمشدر .

مملکتک ینه شرفلی بر موقعنده بولنان پیاده قشله هایونی ایله خسته خانه عسکری ومشملاقی دخی منتظم ومزین اماکن جسیمه عسکریه دندر .

مملکتک باعث شرف وزیبتی اولان مؤسسات عالیهدن بری ده سایه توفیقاتوایه جناب ظل اللهیده والی عالی ولایت وبنده اصدق ولی نعمت دولتلو خایل پاشا حضرتلری طرفدن مصارف انشایه ودائمه سی تدارک اولنهرق انشا ایتدیرلمش وجلوس هایون میامن مقرون حضرت خلافتناهیکنک اوتوز ایکنجی سنه مسوده دوریه سنده کشادی اجرا قلنمش

عمی اسد الدین شیرکوه خافاء فاطمیه نک اخیری اولان عاضد الدینک وزیر اولمقله ، صلاح الدین دخی مقرر ومعاونی اولمشدی . ینه اوسنه اسد الدین شیرکوه وفات ایتمکله ، یرینه صلاح الدین وزیر وعاضد الدینک ده وقوع وفاتیه اونک یرینه ملک مصر اولمش ؛ وفاطمیونک خطبه سی رفع ایله ، خلفاء عباسیه دن مستغنی بنور اللهک نامنه خطبه اوقوتمش ؛ ومذهب شافعی اوزره قاضیلر نصب ایلشدر . هر نه قدر صلاح الدین اسماً شام وحلب صاحبی نور الدین بن عماد الدین زنکی یه تابع عد اولنور ایهده حقیقته مستقل اولوب نهایت ۵۶۹ ده مشار الیه دخی بلا ولد وفات ایتمکله شام خطه سی دخی کاملاً صلاح الدینک ید ضبطنه کچمش ؛ وجزیره و دیار بکر طرفلرینی انابکان موصلدن وسائر ملوک طوائفک یدندن آلدینی کبی ؛ مقدما برادرز ادوسی توران شاهی یننه کوندره رک ، خطه یمانیه بی دخی فتح ایتدیرمش ؛ وکثیر العدد اولان اقربا وتعلقانی دمشق ، حلب ، حما ، حمص وسائر بلاد حاکم وامیر نصب ایدرک ، قدسک وشام سواحلتک بعض جهتلرینه مستولی اولان اهل صایبه قارشو شدتلی هجوم ومدافعه لره کیریشمش وممالک مذکوره نک اکثری استخلاص ایدرک ، اورویانک هر طرفدن کلان اهل صلبی هر یرده کلیاً منهزم وپریشان ایتمش ایدی ۲۲ سنه حکومت سوروب ، ۵۸۹ ده دمشق شامده ۵۷ یاشنده ارتحال ایتمشدر . صبور ، شجاع ، عادل ، کریم ، مرحمتلی ، کافه علومه وحقی علم طبه دخی واقف ایدی فرنکلر صلاح الدینک اطوار واخلاقه مقتون اولوب ، دشمنلری اولدقلری حالده الی یومنا هذا نانی حرمت مخصوصه ایله یاد ایدرلر .

۱۳۷ ماده باشی بوش وصاحبسز اوله رق طولاشدینی کوریلان آت وصفیر وامشالی حیوانات ایله قایق وسندال وآرابه محافظه آلتنه آلتنه رق صاحبی تحقیق اولنه حق وصاحبی ظهور ایتیانلر حقنده اصولی وجهله معامله ایدیله جکدر .

۱۳۸ ماده پوایسلر غایبه لک یرلرده حیوان وعربه قوشدیرلمنی وبارکیرجیلر طرفدن حیوانی اداره ایدمه جهلک چوققلر ایله سر خوشلرک بارکیرلره بندیرلمنی منع ایده جکدر .

۱۳۹ ماده پوایسلر عربهلرک سوقاقلرده یوللری قایه حق صورتده طورمسی ویایا قالدیرملره حیوان اچیقارلمسی ومغازه ودکان اوکلرنده وقالدیرمار اوزرنده مرور وعבורی مانع اوله حق صورتده دنکلر وسائر شیلر یغیاب طولدیرلمسی ولایل قوناق وکیرا عربهلرک یتک فارسز اولمسی کی احواله وبلدیله عائد سائر بو مثللو خصوصاته تصادفلرنده بر طرفدن مأمورین بلدیله اخطار ودیکر طرفدن منی اسبابی استحصال ایایه جکدر در .

۱۴۰ ماده پوایسلر دائره مأموریتلری داخلنده حیواناتی وحیوان ایله جر اولنور عربهلره حیوانلرک تحمیلدن زیاده یوک یوکلدلمنی وسقط وپک زیاده لاغر حیوانلر استخدام اولتمنی منع ایده جکدر در .

۱۴۱ ماده پوایسلر دائره مأموریتلرنده شمندوفر خطلری وتاغراف تللری وچشمه وصو یوللری کی آثار نافع وخیریه نک محافظه نه دقت ایده جک و یوللری تخریب ایدنلری دردست ایایه جکدر .

۱۴۲ ماده پوایسلر رخصت رسمیه ایله تشکل ایتش اولان شرکتلره دخی وظائف قانونیه لری دائره سنده معاونت لازمه ایفا ایدرلر .

۱۴۳ ماده اشخاص مضره ایله علی العموم اکال مدت محکومیت ایدن ارباب جنایانک وضعیت مختلفه فطوغرافیلری اخذ اولنمغه برابر بونلرک اصول مخصوصه سی وجهله ابدانی مساحه ایدیله رک دائره مخصوصه سنده قید وحفظ ایدیله جک وبو کیلر حقنده ضابطه جه معامله لازمه ایفاسیله برابر عائد اولدینی اداره ضابطه یوده فطوغرافنک ارسالیله اعطای معلومات اولنه جقدر .

۱۴۴ ماده یوز قرق سکزنجی ماده ده کوسترلدیکی اوزره در سعادت ایله ولایات شاهانه والویه غیر ملحقه ده کی پوایس مجلسلرنجه تنظیم اوله رق ضبطیه نظارتنه کوندریله جک اولان ایستاتستیکلر ایله دوائر عدلیه دن ارسال اولنسان محکومین جدوللر دن هر سنه عمومی بر استاتستیک ترتیب اولنه جقدر .

اوپنچی فصل پوایس مجلسلرینک وظائفی

۱۴۵ ماده پوایس مجلسلری منسوب اولدقلری مقامدن امر وحواله اولنه حق خصوصات

اوزرينه ايجاب ايدن تحقيقات و معاملاتى ايفاء ايدمك و على العموم جرايدن طولاي اصول وقاعده قانونيه سى دائر مسنده ايفاء قلنان معاملده نواقص و ارايه سرعته بالا كمال مدعى عمومى به ويره جكلردر .

۱۴۶ ماده پوايس مجلسلى جنابت و جنحه افعاليه قانون جزائك ايكى يوز اللى بش و ايكى يوز اللى سكز و ايكى يوز الشمس و ايكى يوز الشمس اوج و ايكى يوز الشمس دردنچى ماده لرى موجب جنحه حبسى مستلزم بولان قباحه فعللرينه عائد اوراقى على الاصول مدعى عمومى بلكه توديع ايدمك جكلردر .

۱۴۷ ماده پوايس مجلسلى منسوب اولدقلى دائرده مستخدم پوايس قوميسر و مأمورلرينك كنيه قيودانك منتظماً تحريرينه و پوايس معاشاتك يدا بيد توزيعنه و اسلحه و البسه و ساثر اشياى اميريه يى توزيع ايله انلك حسن محافظه سته و مرا كز و مواقعك قرطاسيه و احراقيه و مفروشات و لوازم ساثرمنك تهيه و اعطاسنه و محا كدن و دوائر اجراييدن ورود ايدمك مقررات اوزرينه پوايس معاشاندن اصولى دائر مسنده ايفاء توقيفيه عائد اولدني محله اسرا سته نظارت ايدمك جكلردر .

۱۴۸ ماده پوايس مجلسلى امانت اشياك منتظماً قيد و حفظى ايله طلب و وقوعنده جرمه تعالى اولميان و اعاده سى نظاماً جائز اولان اشياك اصحابه اعاده سى و اصحابه اعاده اولنه ميان و يا خود اصحابى بولميان اشياك ميعادى حلولنده مأمورين مخصوصه سى حضوريله و اصولى وجهله فروختى ايله امانتك عائد اولدني محللره و اشياى مذ كوره مياننده بولنوب فروختى جائز اولميان اسلحه مجموعه نك كذلك عائد اولدني دوائر عسكريه به تسليم و اعطاسى و جزاى نقدى حاصلاتى ايله تحصيلى امر اولنه حق مبالغ ساثرمنك يرلوي ندن تماماً استيفاسى خصوصاً صرينه نظارت ايله جكلردر .

۱۴۹ ماده مواد سابقه كوستلديكى اوزره در سعادته پوايسك معاش و البسه و اسلحه و ساثر لوازمى توزيع ايله حساباتى رؤيت ايتك اوزره پوايس مجلسلى رفاقتنده بر حساب مأمورى و امانت اشياك محافظه سى ضمتنده امانت مأمورى و جزاى نقدى حاصلاتى ايله مبالغ ساثرمنك تحصيلى ضمتنده برده تحصيلات مأمورى استخرام ايديله جك و مأمورين عمومى اليهم مكفل اولمقله برابر در سعادته ضبطه نظارتى محاسبه سته و ولاياتده محلى محاسبه لرينه اعطاي حساب ايدمك جكلردر .

طهرده هر پوايس محاسبى رفاقت و نظارتنده امانت و حساب مأمورى ناميله كذلك مكفلى و محلى محاسبه سته حساب اعطا ايتككه مكلف بر مأمور استخدام ايديله جكلردر .

۱۵۰ ماده پوايس مجلسلى مرا كزك قيودات و معاملاتك حسن جرياننه نظارت و دقوله هر كون برآ و بحر آكه جك يولجىلر حقنده مأمورين مخصوصه سى طرفندن ويره جك دفتر اوزرينه يولجىلر قيدى اجرا و ترصدلرينه ابتدار اولنق اوزره كوني كونه عائد اولدني مركزه تبليغ ايدمك جكلردر .

درون شهرده جامع کیر عمریده حضرت یحیی علیه السلام (۵) ید مبارکری مدفون
وشهر جوارنده نهر بیروتک دکزه منصب اولدینی محله خضر علیه السلام (۶) مقام

(۵) یحیی علیه السلام بن ذکریا بن ازن متأخرین انبیادن اولوب والده سی (الیساع) که
بین النصارى (الیسابت) دینمکله معروفه در ، حضرت مریم علیها السلام عم زاده لری
ایدی . پدری حضرت ذکریا علیه السلام حضرت داود (علیه السلام) ک نسلندن ایدی .
حضرت ذکریا وزوجه سی خیلی یاشلی اولدقلری حالده ، اولادلری اولماغله ، نبی مشار
الیه اولادی اولسنی ارزو ایدنجه ، بحکمته تعالی اویاشده وزوجه سی حامل قالوب حضرت
یحیی دنیا به کلمش ؛ و تاطفولیتندن زهد و تقوی ایله زمره صالحینه داخل اولوب ، اکثریا
عبادت و وحدت و مراقبه ایچون صحرالره چکیله رک . بیوک بر ریاضتله یاشامغه باشلامشیدی
شهره دخولنده و عظم و نصیحتله خاقی طریق حقه دعوتدن کری طورماز ؛ و تورانده خبر
ویریلن مسیحک ورودینی خبر ووروب ، حضرت عیسی علیه السلامی تصدیق ایدزدی .
فلسطین حکمداری بولنان و جوریه مشهور اولان هرود ، شریعت موسی علیه السلامده
نکاح دوشمین یقین اقرباسندن بر قاری بی تزوجه قالدیشدیغندن ، حضرت یحیی علیه السلام
شریعتی التزام ایله بونک تحریمندن بحث ایدرک ، شدتلی لسان قوللانیدیغندن هرود ،
مرقومه نک ابرامیه نبی مشار الیهی ۳۰ یاشلرنده ایکن و حضرت عیسی علیه السلام
رفغندن صکره جه شهید ایتشد . حضرت عیسی اردن نهرنده تعمید ایتدیکی مناسبتله
خرستیانلرجه « معمد » دینمکله مشهوردر .

نابلس سنجاغی داخنده سبسطیه ده مدفون اولوب رأس مبارکری دمشقده جامع امویده وید
مبارکری بیرونده جامع عمری داخنده مدفوندر . زیارتکاه مقاملری وارد .
(۶) خضر علیه السلام انبیادن اولوب حضرت موسی ایله ملاقاتی و ذو القرنین ایله
ظلماته کیدوب آب حیات ایچدیکی و بناءً علیه الیوم بر حیات بولندیغنی مشهوردر . اسمی
(بلایان ملکان) اولدینی بعض کتب تفسیرده مذکور ایهده ، کتب مقدسه نبی اسرائیلده
بو اسم ایله بر نبی ذکر اولمیدیغندن ، سمیه رفی کتب مذکوره ده مصرح اولان الیاس نبی
عیه السلام عینی اولسی محتملدر .
« قاموس الاعلام »

﴿ تدارك وسائط نقایه عسكریه قومیسونی ﴾

(رئیس قائم مقام عبد الحلیم اقدی)

اعضا حاجی عبد اللطیف ابو ظهر اقدی	اعضا حاجی علی قطب اقدی
عبد اللطیف لطفی	ملازم کامل

﴿ مال قامی ﴾

مال مدیری معاونی عبد الجلیل لطفی اقدی	مال مدیری رفیقی عبد السلام اقدی
صندوق امنی بتروشیبه اقدی	

﴿ تحصیلات قومیسونی ﴾

(رئیس مال مدیری حسن صالح اقدی)

اعضا محمود کالو بك	اعضا تحصیلات مأموری رائف اقدی

﴿ تحصیلات اداره سی ﴾

تحصیلات مأموری رائف اقدی	سر تحصیلدار تحسین اقدی
بیاده	وسواری تحصیلداری
۴	۶

﴿ نفوس دائره سی ﴾

مأمور مصباح اقدی	کاتب محمد بك

﴿ زراعت بانق صندوق ﴾

محاسبه کاتبی نجیب اقدی	کاتب رفیقی بشیر اقدی

﴿ زراعت بانق صندوقی محاسبی ﴾

(رئیس حاجی محمد بك ابو ظهر ثانیه)

اعضا محاسبه کاتبی نجیب اقدی	اعضا محمود زنتوت اقدی

سالم صاصی اقدی

﴿ دائره بلدیہ ﴾

(رئیس جوهری زاده حسین بك ثانیه ۳ م)

اعضا یونس قطب اقدی	اعضا محمود کالو بك
شیخ عبد الحامد لطف	حاجی عمر لطف اقدی
هاشم بزری	حسن رضا زنتوت
عمر ابو ظهر	سالم صاصی
طیب شهاب بك	مهندس اسکندر

کاتب و امین صندوق توفیق مغربی اقدی

﴿ ضابطه دائرہ سی ﴾

ضابطه مأموری ملازم توفیق اقدی

﴿ یوایس اداره سی ﴾

یوایس قومیسری حافظ احمد اقدی | یوایس مأموری حافظ علی اقدی

یوایس معاون مصطفی اقدی

﴿ لہمان دائرہ سی ﴾

لہمان رئیس فرقتین کاتبی ابراہیم اقدی | لیاقت مدالبہ سی

﴿ رزی اداره سی ﴾

مدیر نیقولا خلاط بک

محاسبہ جی تودور وینال اقدی | انبار مأموری بشارہ صوایا اقدی
بیعہ مأموری قلیب رزق اللہ | قطارجی ندیم

﴿ مأمورین متفرقہ ﴾

محکمہ شرعیہ باش کاتبی سعید مغربی اقدی | مکتب رشیدیہ معلم اولی بکر صدق اقدی
اورمان اوندولق مأموری ابراہیم اقدی | قار مأموری یونس
طابو کاتبی عبد الرحمن عرف | طابو کاتبی رفیق عبد البدیع

﴿ قسم عسکری ﴾

﴿ النمش طفوزنجی ردیف الاینک اوچنجی صیدا طابوری ﴾

(بیکباشی محمد صادق اقدی ع م)

قول اغاسی | طابور کاتبی عبداللہ اقدی

برنجی بلوک یوزباشی یعقوب اغا | برنجی بلوک ملازم اولی محمد اقدی صانع و یونان

برنجی بلوک ملازم نایبی کامل اقدی

ایکنجی بلوک یوزباشی رائف اقدی | ایکنجی بلوک ملازم اولی رجب بک

ایکنجی بلوک ملازم نایبی احمد اقدی

اوچنجی بلوک یوزباشی امین اقدی | اوچنجی بلوک ملازم اولی نازم اقدی

اوچنجی بلوک ملازم نایبی صبری اقدی

دردنجی بلوک یوزباشی احمدیحی اقدی | افتخار دردنجی بلوک ملازم اولی حسن اقدی

دردنجی بلوک ملازم نایبی اسعد اقدی

دبوی مأموری ملازم اولی راشد اقدی | طوبیحی ملازمی احمد اغا

﴿ مأمورین متفرقه ﴾

رشدیه مکتبی معلم اولی مصطفی فخر الدین افندی | مکتب ابتدائی معلمی علی افندی
 طابو کاتبی احمد ، رژی مأموری نعوم دیب ،

﴿ قدموس ناحیه سی ﴾

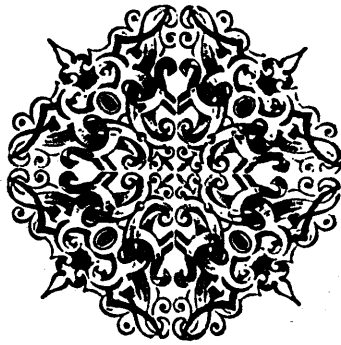
مدیر ماجد غزاوی افندی | ناحیه تحریرات و مال کاتبی حامد عبد الرحمن افندی

﴿ ناحیه مجلسی ﴾

(رئیس مدیر ماجد غزاوی افندی)
 اعضا محمد طه افندی | اعضا شیخ احمد الخطیب افندی
 ، محمد عطف ، ، علی ابراهیم ،

﴿ خوابی ناحیه سی ﴾

مدیر احمد بك المحمود ناله

- مرقب قضای -

مرقب قضای . — لاذقیه سنجاغك منتهای جنوبیسنده شمالاً جبله قضای ، شرقاً حما ، جنوباً طرابلس شام سنجاقلری ، غرباً دخی آق دکنزله محدود در . بو وجهله ساحلدن جبل نصیریہ صرتمه قدر متمد اولوب ، اراضی لب دریادن شرقه طوغری کسب ارتفاع اتمکله ، عارضه لیدر .

قضا-انك نفوسى ۲۶۷۸۵ اولوب بونك (۲۳۹۷۹) ی اسلام و (۱۸۸۶) ی روم اورتودفس و (۹۲۰) ی مارونیدر .

مساحة سطحیه سی ۸۴۷ کیلو مترو مربعدن عبارتدر .

قضا اراضیسی متوسطه درجه ده مثبت اولوب سنوی ۱۰۰۰۰۰۰ کیله بغدادی ، ۲۰۰۰۰۰ کیله آربه ، ۱۰۰۰۰۰۰ کیله بقله ، ۱۰۰۰۰۰۰ کیله نخود و ۱۰۰۰۰۰ کیله مرجك حاصل اولوب فضله سی اخراج ابدلمکده . واقشه قضیه ابله صوفیه و سقائن ایچون دخی بلکن بزی نسج و اعمال اولوب خارجه دخی کوندلمکده در .

قضا مرکزى ۳۵۰۱۲ عرض شمالی ابله ۳۳۰۳۹ طول شرقی یبندده و ساحله کائن بانیاس قصبه سیدر . هواسی معتدل و دروننده آقن چابك صوبی غایت لذیذ و هاضمدر . باغچه لری کثیر . ابنه و ازقه سی منتظم و هیئت عمومیه سی بك دلشیدر .

قصبه بك جنوب شرقی جهتده و اوج چاریك ساعت مسافده و ۱۰۰۰ قدم ارتفاعده بر جبل ذروه سنده هجرت نبویه تلی صاحبها اكمل التحبكه ۵۴ نجی سه سندن اهل اسلام طرفندن یایش اولان مرقب قلعه سی موجود در . كه قلاع قدیمه بك الك مهمی عدادنددر .

قاموس الاعلامده بو قلعه ایچون معلومات آتیه مندرجدر : و قلعه بانیاس یاخود قلعه السبیه . — بانیاسك ۳ کیلو مترو شرق شمالیسنده خراب بر قلعه اولوب ، او جهتك خرابه لرینك الك کوزلیدر . اوج جهندن اوجو روملی و قصبه دن ۳۰۰ مترو یوكك بر قبانك اوزرنده مؤسس اولوب ، دیوارلری و برج و قلعه لری بك متبندر . اهل صلیب ابنه سندن اولوب ، دفعاتله اخذ و استرداد اولمغه ، بعض قیو و دیوارلرنده خطوط عربیه سی دخی وارددر . دمشق شاه طریق اوزرنده بولمغه ، و قبیله بك مهم عد اولتور دیسه ده . ابکی یوز سنه یی متجاوز زماندنبرو متروکدر .

قضا داخلنده آثار قدیمه دن درت قلعه ده اولوب بری خوای قلعه سیدر . قضا مرکزینك جنوب جهتده و سکنر ساعت مسافده خوای قریه سنده در . دیگرى كهف قلعه سیدر . قضا مرکزینك جنوب شرقیسنده و اون ابکی - ساعت مسافده كف الحمام قریه سی جوارنده در اوجنجیبی قدموس قلعه سیدر . قضا مرکزینك شرق جهتده و اتی ساعت مسافده

﴿ ولایات شاهانده مأمورین محلیه ایله اجنبی مأمورلری اردسندہ ﴾
 ﴿ اجرا اولنه حق مراسم تشریفاتیه دائر تعلیمات ﴾

دول متجابه دن بری طرفدن ممالك شاهانهك شهر ویا قصبه لرندن برینه تعیین اولنان جنرال قونسولوسی ویا قونسولوس ویا خود قونسولوس وکیلنك محل مأموریتنه مواصالتنده مرکز ولایتده والی وسنجاقلرده متصرف وقضالرده قائممقام طرفندن مجرد بر اثر نزاکت اوله رق رسم خوش آمدی بی ایضا ایچون کندوسنه صورت خصوصیه ده وبنابرین البسه عادیه ایله حکومت ترجمانی وترجمان بولماز ایسه ترجمانك حال وموقعنه معادل بر موقعی حائز دیگر بر مأمور کوندربلور . ذکر اولنان جنرال قونسولوسی ویا قونسولوس ویا خود قونسولوس وکیل مأموریتی متضمن امر عالینك ورودینی متعاقب بیوک اونیفورمه سیله وحامل اولدینی نشانلرك تعلیقیه باب حکومته کیدرك والی ویا خود متصرف ویا البسه رسمییه سی واریسه قائممقام جانبندن بیوک اونیفورمه اکتسابی وحامل اولدینی نشان عالیلرك وکلان مأمورك منسوب اولدینی دولتدن نشانی بولندینی حالده انك تعلیق ایله قبول اولنور وحکومت قوناغنده بولنان ژاندارمه لر طرفندن سلامنور وواج کون طرفنده والی ویا متصرف ویا خود قائممقام والذات بیوک اونیفورمه ونشانلریله قونسولوسخانه یه کیدرك اعاده زیارت ایلر وقونسولوسلر دخی کذلک بیوک اونیفورمه لرینی لایس وحائز اولدقلری نشانلری دخی تعلیق ایتمش بولندقلری حالده قبول ایدرلر . ولادت وجاوس هایون حضرت تاجداریه یه مصادف روز فیروزلرده جنرال قونسولوسلری وقونسولوسلر وقونسولوس وکیللری البسه رسمییه لرله والی ویا متصرف ویا قائممقامك نزدیکه عزیمتد ایفایان رسم تبریک ایلدکلرند کذلک البسه رسمییه ایله قبول اولنورلر . بوکا مقابل هر دولتك بر سنه ده اک بیوک یوم مخصوصی قنغیسی ایسه اوکون والینك ویا خود متصرف ویا قائممقامك بالذات والبسه رسمییه ایله قونسولوسخانه یه کیدرك تبریک ایلمسی وقونسولوسك کذلک البسه رسمییه ایله قبول ایتمسی لازم کلور ویراملرده جنرال قونسولوسلری وقونسولوسلر وقونسولوس وکیللری برای تبریک حکومته ترجمان ویا خود وزیرته کاغدی کوندربلرینه مقابل مال سائرهنك رأس سنه اعتبار ایتدکلری کانون ثانینك برنجی کونی قونسولوسخانه یه بر مأمور ویا خود وزیرته کاغدی کوندربلور . حکمداران ایله مالترك ایام مخصوصه لرندہ اجرا اولنه حق مراسم بحریه وسائرہ ایچون فی ۲۷ رجب سنه ۱۲۷۹ تاریخلی امرنامه سامی حکمی باقیدر .

یکی تعیین اولنان ولایه ومتصرفین وقائمقاملرك مرکز مأموریتلرینه مواصالتلرندہ اوراده بولنان جنرال قونسولوسلری وقونسولوسلر وویس قونسولوسلر کندولرینی زیارت ومأمورین مومی الیهم دخی اعاده زیارت ایدرلر . اشبو زیارتلرك البسه رسمییه ویا عادیه ایله اولسی والی ومتصرف وقائمقاملرك رایلرینه محول اولوب عین البسه ایله اعاده ایدیلر جکدر

ولاء و متصرفين انسانى دورده اوغرادقلى محالرده كي قونسولوس و قونسولوس و كيللرندن قنغيلرى كندى نذرلرينه كلور ايسه انلرك زيارتلىرى يا بالذات و ياخود اشبو زيارتى بالذات اعاده ايجون اخلاس وقت ايددمدكلرى حالده مناسب بر واسطه ايله اعاده ايدرلر . قونسولوسلرك بو زيارتلىرى رسمى و مجبورى دكل ايسه ده بر كره اجرا ايديلنجيه اعاده لرى لازم كلور . قونسولوس مأمورلرينه « ازان قونسولر » كلنجيه بونلرك مأموريتيه تعيينلرنده البسه رسميه لرى وار ايسه البسه رسميه لرياه حكومه كلكلرنده ينه البسه رسميه ايله قبول اولنور و كذلك البسه رسميه ايله ترجمان و ياترجانك حال و موقعنه معادل بر موقعى حائز ديكر بر مأمور قونسولوسخانه يه كوندريلاهرك زيارتلىرى اعاده قلنور . ايام رسميه سلطنت سنيه ده بونلر البسه رسميه لرى وار ايسه البسه رسميه لرياه حكومه كلكلرنده دولت متبوعه لرينك يوم رسميسنده دخى طرف حكومتدن ترجمانك و ياخود ترجمانك حال و موقعنه معادل بر موقعى حائز ديكر بر مأمورك البسه رسميه ايله نذرلرينه اعزامى و يكي تعيين اولنان والى و يا متصرفلره اجرا ايدم جكلرى و يزيتنه ك كذلك اعزام اولنه جق ترجمان و ياترجانك حال و موقعنه معادل بر موقعى حائز بر ديكرى واسطه سيله اعاده سى لازم كلور . مع ما فيه حكومت محليه نك اك بيوك مأمورى قائممقام ايسه قونسولوسلرى بالذات زيارت ايدم جك و قونسولوسلرك زيارتنى بالذات اعاده ايله جكدور . نزد سلطنت سنيه ده بوننان سفردان ممالك شاهانه داخلنده سير و سياحت ايدنلرك والى و ياخود متصرف و يا قائممقاملرك بولندينى محله و رودلرنده طرفين البسه عاديه ايله يكدى كرى زيارت ايدرلر . سياحت ايدن سفير كبير ايسه زيارت ابتدا والى جانبندن اجرا اولنه جق واورته و يامقيم اياچى و ياخود مصلحتكذار اولدينى حالده زيارتك ابتدا انلر طرفندن اجراسنه انتظار ايدم بيله جك ايسه ده ايفاي رسم خوش آمدى ايجون اداره محليه نك بيوك مأمورلرندن برينى نذرلرينه كوندريم جكدور و سفيرك رتبه سى نه اولور ايسه اولسون متصرف و قائممقاملرك و والينك غيابنده و كالت ايدن ذات مشير رتبه سنى حائز اولمدينى حالده انك سفر اياي اول زيارت ايلسى و والى و كيلي مشير اولدينى تقديرده ايسه كندوسى بيوك اياچى ي اولجه زيارت ايدم جك اورته و بامقسي اياچى و ياخود مصلحتكذار ايسه ايفاي رسم خوش آمدى ايجون نذرلرينه بر مأمور اعزام ايتدكدنصكره بونلرك زيارتلىرينه منتظر اوله جقدر ولاء و متصرفين و قائممقاملرك غيبوبتلىرى حالنده اشبو تعليمانده كوستريلان زيارتلك اجراسى و ياخود قبولى و كيل رسميلرينه عائددر .

في ۷ صفر سنه ۱۳۰۸ و ۱۰ ايلول سنه ۱۳۰۶

قرق ایکنجی ماده یمین آنجق خصمک طای اوزرینه ویریلور فقط ترکدن بر حق دعوی و اثبات اولدوقده بو حقنی استیفا ایتدیکنه وایتدیرمدیکنه و آنی ابرا و بشقه سنک اوزرینه حواله ایلدیکنه و بشقه کسنه طرفدن ایفا اولمدیغنه و بو حقک مقابلنده متوفاتک رهنی اولمدیغنه دائر خصم طرفدن طلب وقوع و بلق سزین مدعیسنک تحلیفی اجرا اولمق و بر ماله مستحق چیقوبده دعواسنی اثبات ایتدکده اول مالی کسنه یه صاتمماش و هبه ایتماش و الحاصل بر وجه ایله ملکندن چیقارماش ایدوکنه دائر مدعی یه وصاتیلان بر شیشی عیب قدیمه بناء ردی حالده اول شینک عینه مطلع اولدقدن صکره قولاً یا خود تملک لوازمندن اولان بر وجه ایله تصرف ایدرک دلالة عینه راضی اولماش ایدوکنه دائر مشتریسنه و شفعه دعوالرنده حق شفعه سنی بر وجهله اسقاط ایتماش اولدینی یولنده بو دعوائی اقامه ایدن کسنه یه کذلک بلا طلب یمین ویرلمک لازم کلور .

قرق اوچنجی ماده بر کسنه کندو فعلانه یمین ایدمک اولدوقده بوشی بویله در یا خود دکلدر دیو قطعاً یمین ایتدیریلور اما دیگر کسنه نك فعلی حقنده یمین ایدمک اولدینی حالده اول شیشی بیلمدیکنه دائر کندوسنه یمین ویریلور .

قرق دردنجی ماده مختلف دعوالر اجتماع ایتدکده هر برینه بشقه بشقه یمین ویرلمک ایجاب ایتیبوب بر یمین کفایت ایدر .

قرق بشنجی ماده یمین توجه ایدن کسنه نك یمین تکلیف اولنوبده « یمین ایتام » دیو صراحة یا خود بلا عذر سکوت ایله دلالة یمیندن نکولی حالده انک بونکوا یله حکم اولنور و بعد الحکم یمین ایدمک اولسه اکا التفات اولتماز .

قرق شننجی ماده بر کسنه دیگر کسنه دن (سن فلانک وکیلک) دیو دعوی ایدوبده اول کسنه انکار ایتدیکی صورتده کندوسنه یمین ویرلمک لازم کلیه چکی کی ایکی کشینک هر بری بر کسنه نك یدنده کی مالی آندن اشترا ایتسدم دیو دعوی ایدوبده اول کسنه برینه ساندیغنی اقرار ایله دیگرینک دعواسنی انکار ایتدیکی صورتده کندویه یمین توجه ایتمز .

سکزنجی فصل

دعای جزایه نك کیفیت رؤیتی بیاننده در

قرق یدنجی ماده دعای جزایه یا متضرراولان آدمک شفاهاً وقوعبولان ادعا و شکایاتی و یا خود مختار و دیگر هیئت اختیاریه اعضاسی و بکچی و قوریچی کی ضابطه عدلیه وظیفه سنی حائر اولانلرله جرمک وقوعنه کسب اطلاع ایدن اشخاص سائر نك اخباراتی اوزرینه رؤیت و تدقیق اولنور آنجق مختاران ایله هیئت اختیاریه دن اخبار کیفیت ایدنلر عند الإيجاب مخبر صفتیه ده جلب و استماع اولنه جقلری جهته بو مثللو دعاوینک محاکمه سنده بولنه رق اعطای رأی ایده مزلر .

قرق سگزنجی ماده ناحیه مدیرلری قباحث و جنجه درجه سنده بولنان هر نوع جرائمی تحری و بولنره متدائر اخبارات و شکایاتی حاوی بیاننامه لری اخذ ایدرک دلائل و اماراتی مبین ضبط ورقه سی تنظیم ایتمک و جرائم مشهوده ایله جنایاته دائر اولان افعال و حرکاتدن طولانی مرکز قضاده بولنان مأمورین عدلیه در حال اخبار وقوعات ایتمکه برابر بر طرفدن فاعلنک در دستله منع فراری امرنده تدابیر لازمه اتخاذ و دیگر طرفدن دخی جرم واقعک دلائل ثبوتیه سیله استعمال اولسان السجه و آلات و ادوات سائره بی جلب و جمع ایتمک خصوصانه متفرع اولمق اوزره اصول محاکات جزائییه قانوننک کندولرینه تودیع ایلدیکی وظائفی کما کان ایفایه مجبورد.

قرق طقوزنجی ماده ناحیه مجلسلرنجه قطعاً و یا قابل استیناف اوله رق رؤیت اولنه حق مواد جزائییه نك مظلونلری سگزنجی ماده ده کوسترلیدیکی اوزره بایوصله جلب و دعوت اولنور و اولجه ترتیب و تنظیم اولنش ضبط ورقه لری موجود اولدینی و ایشده مدعی شخصی دخی بولندینی حالده اول امرده اشبو ورقه لر طرفین مواجهه سنده قرائت و مندرجاتی ایضاح اولنورق بعده مدعی شخصینک صورت شکایت و طای و مظلون علیهک بو بایده کی مدافعانی استماع قنور .

میدانده ضبط ورقه سی بولنامسندن و یا خود ناقص و غیر واضح بولندینی و یا ساخته لکی ادعا قلمسندن ناشی مدعی جانندن اقامه ایدمک ایستیلان شاهدلرک جنبه لزوم کورندیکی تقدیرده کرک بولنرک و کرک جرم واقع حقنده معلومات و مشهوداتی اولوبده هیئتک تنسیبیه دعوت ایدیلرک اولان مخبرلرک ناقص وزائد اولیه رق حقیقت حالی سویلیه جکلرینه دائر هر برینه یمین و یردیرلکدن صکره معلوماتنه مراجعت و ثبوت جرمه کافی دلائل و امارات دخی تحقیق و تحری اولنور ذکر اولنان ضبط ورقه لرینک موثوقیتی) حالنده بولنره و عکسی صورتده اخبارات و شهادات واقعه ایله دلائل و امارات سائرده بناء مظلون علیهک ثابت اولان جرمینک جزای قانونیسی تعیین قنور و ادعا قلنان ماده نك مستلزم جزا بر فعل و حرکاتدن معدود اولمادیغی تقدیرده معاملات جاریه نك فسخ و ابطالی و میدانده حکمه کافی اخبارات ایله دلائل و امارات غیر موجود اولدینی صورتده کورده مظلون علیهک منع محاکمه سی یولنده قرار اعطا اولنمغله برابر یوز الی غروشدن فضله اولمیان تضمینات دعوالرینه ده باقیلور مظلون علیهک پدری و یا جدی و اولاد و احفادی و برادر و همشیره لرله بو درجه ده قرابتی اولانلردن و طلاق و قوعندن صکره بیله زوج و زوجه دن هیچ برینک شهادتی مقبول دکلدیر انجق بو مقوله شاهدلر استماع اولنوبده مظلون و مدعی شخصی طرفلرندن اعتراض و قوعوبولمادیغی صورتده شهادات واقعه لری مدار حکم اولور .

الانجی ماده مواد جزائییه دن طولانی معلوماتنه مراجعت اولنمق اوزره جلب اولنوبده حضوردن امتناع ایدن شاهدلر دفعه ثانییه ناحیه نك ضابطه عدلیه سی معرفتیه جبراً کتوردیلور شو قدرکه دعوت واقعه یه اجابت ایتیمان شاهدک خسته لق کبی معذرت مشروعه سی

دعواي اقرار ايتمش اولديغندن اقراريله الزام اولنور واکر شاهدلرک عادل اولمادقلری ویاخود بو خصوصده محطی بولمادقلری یولنده اعتراضات درمیان ایلدیکی صورتده سرا وعلناً امر تزکیه لری اجرا قلنور .

التنجی فصل

تزکیه شهود حقنده در

یکرمی سکزننجی ماده شاهدلر بر وجه بالا ادای شهادت ایتدکن ومجلسجه بونلرک شهادتلری ذات دعوايه ویاخود مدعی علیهک دفع دعواسنه موافق کورلدکن صکره حقلرنده دیگر طرفدن اعتراض وقوعنده مجلهک تزکیه شهوده متدائر اولان فصل مخصوصنه توفیقاً سرا وعلناً تزکیه اولنور شویله که اولاً صورت دعوی ايله طرفینک وشاهدلرک اسم وشهرت وصنعتلری وبابا وددملرینک کذلک اسمیسی دیگرلرندن تفریق ایدیله جک وجهله « مستوره » تعبیر اولنان ورقهیه تحریر وبر ظرف دروننه وضع اولنورق اوزری مجلسک مهریله بالتختیم شاهدلرک اقامت ایلدکلری قریه اهالیسندن واهل وقوفدن لا اقل انتخاب اولنه حق ایکی کسینه ارسال اولنور بونلر دخی ورقهیه قتح وقرائت ایدوب ایچنده اسملری محرر اولان شاهدلر عادل ايسه لر زیرینه « عدل ومقبول الشهاده » دیو تحریر وعادل دکل ايسه لر بو وجهله اشارت ایدرک امضا ایلدکن صکره آخر شخصی مندرجاتنه واقف ایتکسزین مجلسه اعاده ایدر .

یکرمی طقوزنجی ماده شاهدلرک « حاللرینی بیامیز » ویاخود « مجهول الاحوال ویا الله بیلور » کبی یازیلان عبارات ايله ویاهیچ برشی یازلمقسزین مستوره لر اعاده قلندیغی حالده شو صورتلر دخی شاهدلرک مقبول الشهاده اولمادقلرینی بیانه محمول اولمی اعتباريله دیگر شاهدلری وار ايسه آنلری کتورمسی طرفینه بیان اولنور .

اوتوزنجی ماده شاهدلرک یکرمی سکزننجی مادهده کوسترلیدیکی اوزره سرا وقوعبولان تزکیه لرنده عادل ومقبول الشهاده اولدقلری تبین ایلدیکی صورتده کذلک مقیم اولدقلری قریهک مختار واختیار مجلسی هیئت ايله اهالی سائرهنسندن مجلسه جلب اولنه حق کسهنلردن طرفین حاضر اولدیغی حالده شاهدلرک حال وشانی عانماً سؤال ايله تزکیه قلنور .

اوتوز برنجی ماده سرا اجرا قلنان تزکیه ده مقبول الشهاده اولدقلری اکلاشیلان شهودک تزکیه علنیه ائناسنده عادل اولمادقلری بیان اولندیغی و دیگر شاهدلر دخی بولندیغی تقدیرده آنلر استماع وتزکیه ایدیلور وبشقه شاهد یوق ايسه دعواي واقع یمین ايله فصل وحکم اولنور .

اوتوز ایکنجی ماده کړک قبل التزکیه وکړک بعد التزکیه شاهدلرک ذات دعوايه منفعت

وياخود عالپنده استيناف وتميز دعواسي اقامه ايدلك ايچون طاب وقوغنده طرفينه ومواد جزائيه متعلق مقررات غيابيه نك دخي صورت مخرجه لري اصول محاكيات جزائيه قانوننك يوز اللي سكزنجي ماده سنده محرر اعلام تبليغي مقامه قائم اولمق اوزره محكوم عليهمك كندوسنه ويا اقامتگاهنه تبليغ واعطا اولنور ومواد مذكوره حقنده كي وجاهي قرارلري درحال وغيا با لاحق اولان مقررانك اعتراض مدتي مرورندن صكره دفتر مذكور دن اخراج وتصديق اولنه جق قيدي صورتلري ده لاجل التنفيذ قضا بدايت محكمه سي نژنده بولسان مدعي عمومي معاوننه كوندريلور .

اللي بشنجي ماده ماده سابقه ده كوسترلديكي وجهه تايع تبليغ اولان مقررات غيابيه عالپنده كي اعتراض واستيناف وتميز مدتلي نك مبدئي تبليغ تاريخلري ومنهاسي دخي ناحيه مجلسلرينه وقوعبولان مراجعت ايله استيناف وتميز دعوي اولنديغني ناطق تنظيم اولنه جق عرضحالرك قضا محاكمه تاريخ قيدلري اولديغني كي وجاهاً ويريلان قرارلك مدتي ايچون مبدئي تفهيم تاريخي ومنهاسي كذلك مراجعت وقيد تاريخلريدر .

اللي التنجي ماده مواد حقوقيه ده يالكنز اعتراض مدتي سكز كون اولوب استيناف وتميز مدتلي اصول محاكيات حقوقيه قانوني احكامنه توفيقاً جريان ايدر ومواد جزائيه ده اصول محاكيات جزائيه قانوننك صراحتي دائره سنده اعتراض مدتي بش واستيناف مدتي اون وتميز مدتي سكز كوندن عبارتدر .

اوننجي فصل

ناحيه مجلسلرينك مرجع استينافيله قرارلرينك صور اجراييه سي بيانده در

اللي يدنجي ماده ولايات والويه مركزلرينه مربوط نواحي مجلسلرينك مرجع استينافي ولايت والويه مركزلرنده بولنان بدايت محاكمي وقضالره مربوط ناحيه مجلسلرينك مرجع استينافي دخي مربوط اولديغني قضا بدايت محكمه سي اولوب مجلسل مذكوره دن ويريلان قرارلك تنفيذ واجراسي معامله سي ده محاكم مذكوره نك مأمورين عدليه سي جانبدن ايفا اولنور .

اللي سكزنجي ماده قضا محاكمك نواحي مجلسلري مقرراني استينافاً رؤيت امرنده كي وظائف ايله تميزاً تدقيق كيفيتي قوانين عموميه ورواثر اجراييه عائد معاملات تنفيذيه ده قانون مخصوصه توفيقاً جريان ايدر .

مواد متفرقه

اللي طقوزنجي ماده نواحي مجلسلرينك وظائف عدليه سنه متعلق معاملات ومقرراتي ناطق بالجله اوراقه تمغا بولي ربط والصاق اولتماز وطرفيندن هيچ بر نام ايله خرج ورسم التماز .

مالیه سی و یا خود کندولر به مترتب ضررک دفعی کی بر مقصد خفیبی اولدیغنی دیگر ظرف ادا ایدر ایسه او مندر اولر استماع اولور .

اوتوز اوچنجی ماده تزکیه ایدخیلار جابندن شاهدلرک بعضی جرح و بعضی تعدیل اولور ایسه جرح ظرفی مرجع اولمبله یوقیل شاهدلرک شهادتلی مدار حکم اولار . اوتوز دردنجی ماده ادای شهادتدن صکره فوت و یا غائب اولان شاهدلرک عند تزکیه عدالتلی ثابت اولدیغنی تقدیرده دخی شهادتلی قبول اولور .

اوتوز بشنجی ماده شهادت شهادت ایتدکن صکره دعوا به قرار و برکسزین حضور مجلسده شهادتدن رجوع ایدر ایسه شهادتلی کأن یا بکن حکمنده اولور بعد احکام وقوعبولان رجوع ایدر حکم لاحقته خال کجوب محکوم به شهادت تضمین ایتدیریلور .

اوتوز التنجی ماده شاهدلرک بعضی بر وجه بالا شهادتدن رجوع ایتدکن صکره باقیقی نصاب شهادته بالغ ایسه رجوع ایتدندن ضمان لازم کین .

اوتوز یدنجی ماده طرفیندن بری هیچ شاهد یوقدر دبدکن صکره شهادت کتوره جت اولسه و یا خود فلان و فلاندن بشقه شاهد یوقدر دبدکن صکره آخر نه هده وار دیسه قبول اولماز .

یدنجی فصل

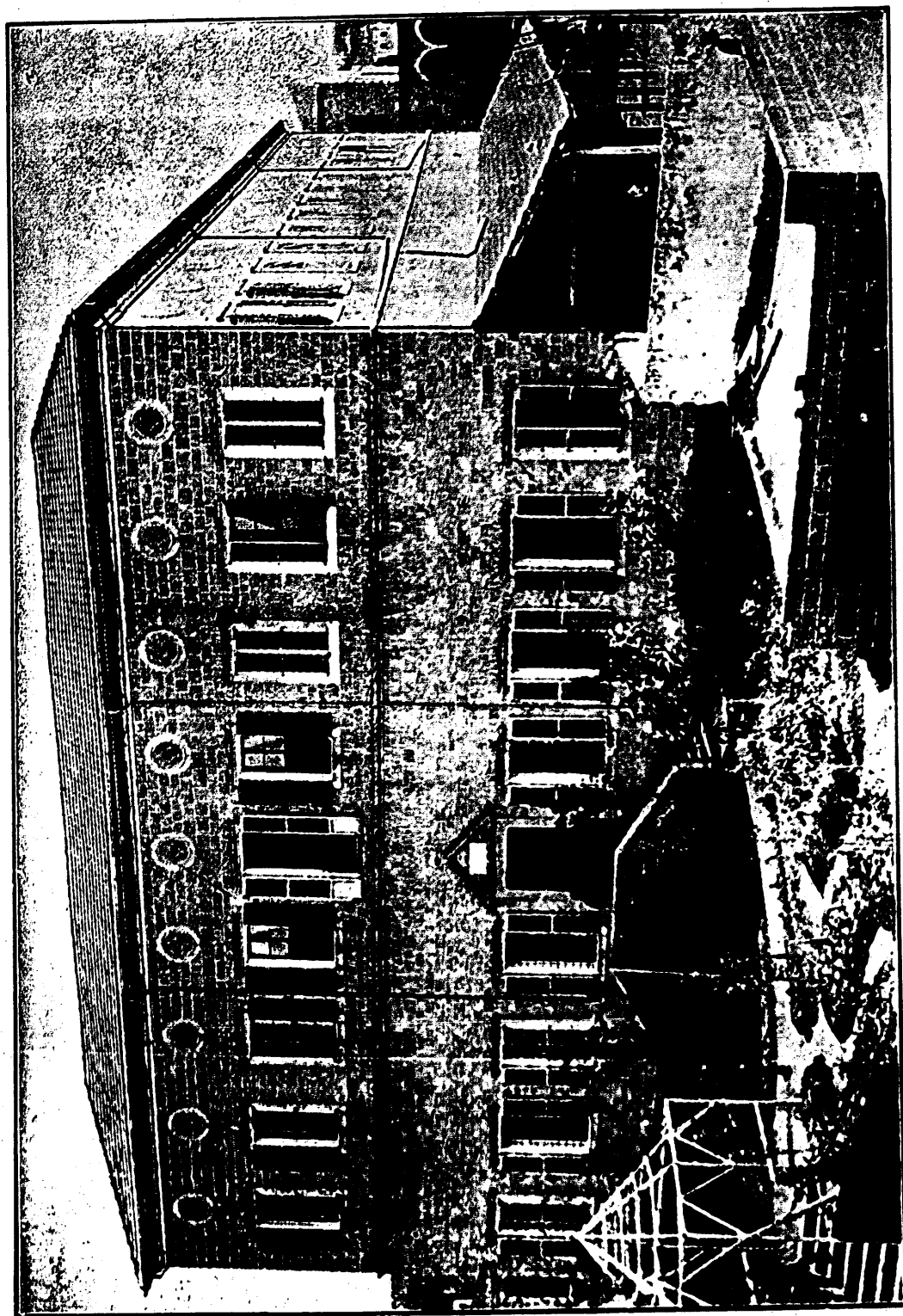
تخایف بیاندهدر

اوتوز سکزنجی ماده مجلهک تخایفه دئر اولان فصل مخصوصه صندو بیان و تعریف اولدیغنی وجهله دعوانی ایتدن اظهار عجز ایدن ظرفک ضایعه مخصوصه یقین و بریلور .

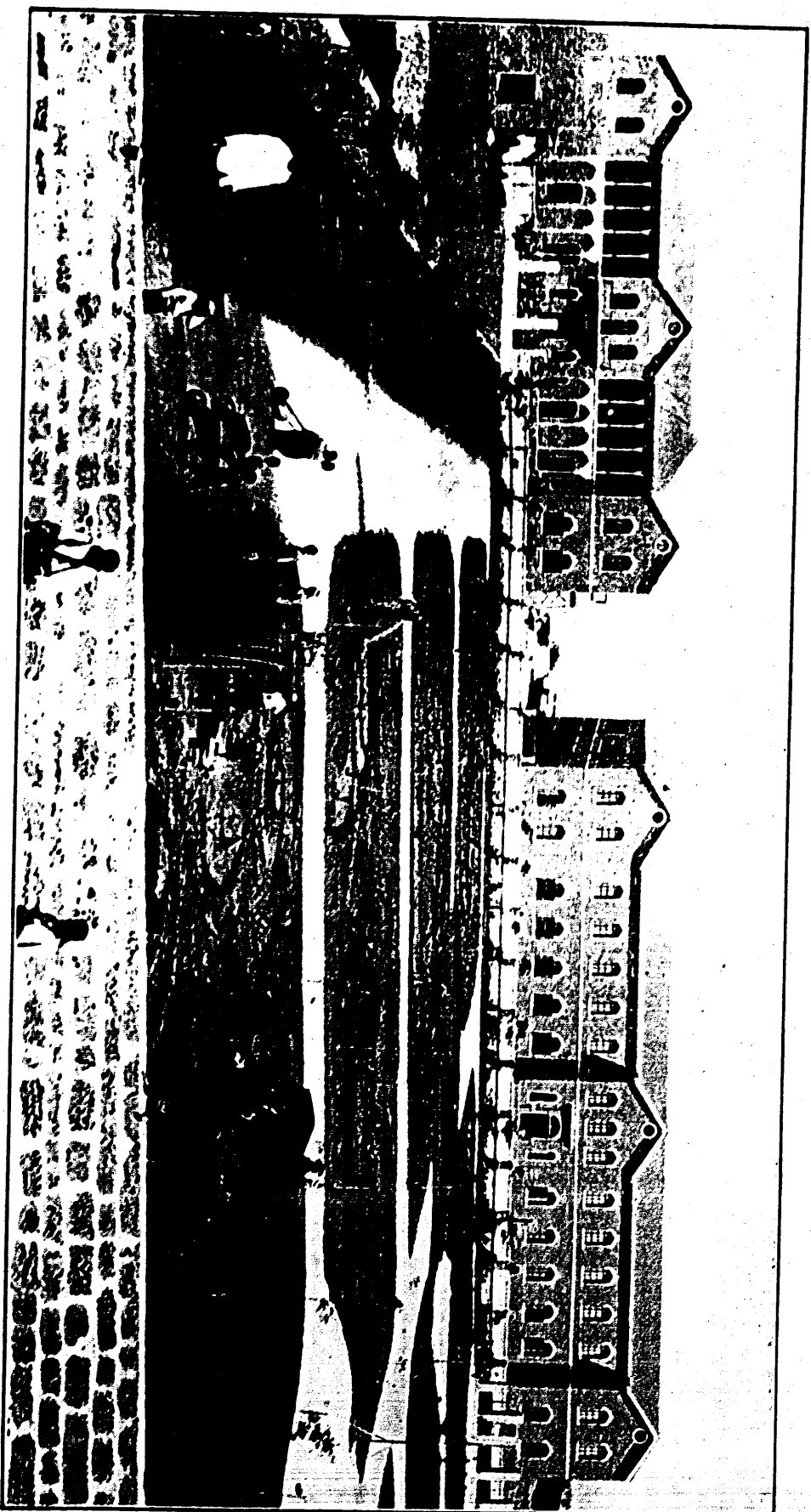
اوتوز صفوننجی ماده طرفیندن بری تخایف اولمبله دخی اولدیغنی حاکمه دعوی کندوسنه تصویر اولمبله و بو مخصوصه یقین ایدر یست ، دیو - مؤل اولوب اودخی و اوت ایدر ، دبدکن صکره مدعی عامهک انکار ایتدیکی نه ایسه مثلاً مدعی جهت قرضدن شو قدر غروش آله حق دعوی ایدوبده مدعی غایبه بورجی اولدیغنی بیان حاصل دعوانی انکار ایتدیکی صورنده و اینه بنم اوکا او قدر غروش بورج یوقدر ، شکنده و دین آلدن اوقدر غروش استقراض ایتده ، دیو جهتی انکار ایتدیکی صورته کوردده و و اینه بن بو آدمین او قدر غروش استقراض ایتده ، طرفنده اولمبله دخی حضرت تریست اسمنه قسم ایتدیریلور .

قرقیجی ماده یقین الحق حضور مجلسده و یا خود ایتدندن کوندریه جمل ثابت مواجهده سنده اجرا قنور بشقه کسنه حضورنده اولان یقین ایدر کتوبه اعتبار یوقدر .

قرق برنجی ماده وکیل خصمه یقین و بردیریلور ، کندوسنی نوکین انجش اولان طرفه یقین توجه ایتدکنده بلذات کتوب یقین انجی لازم کور .

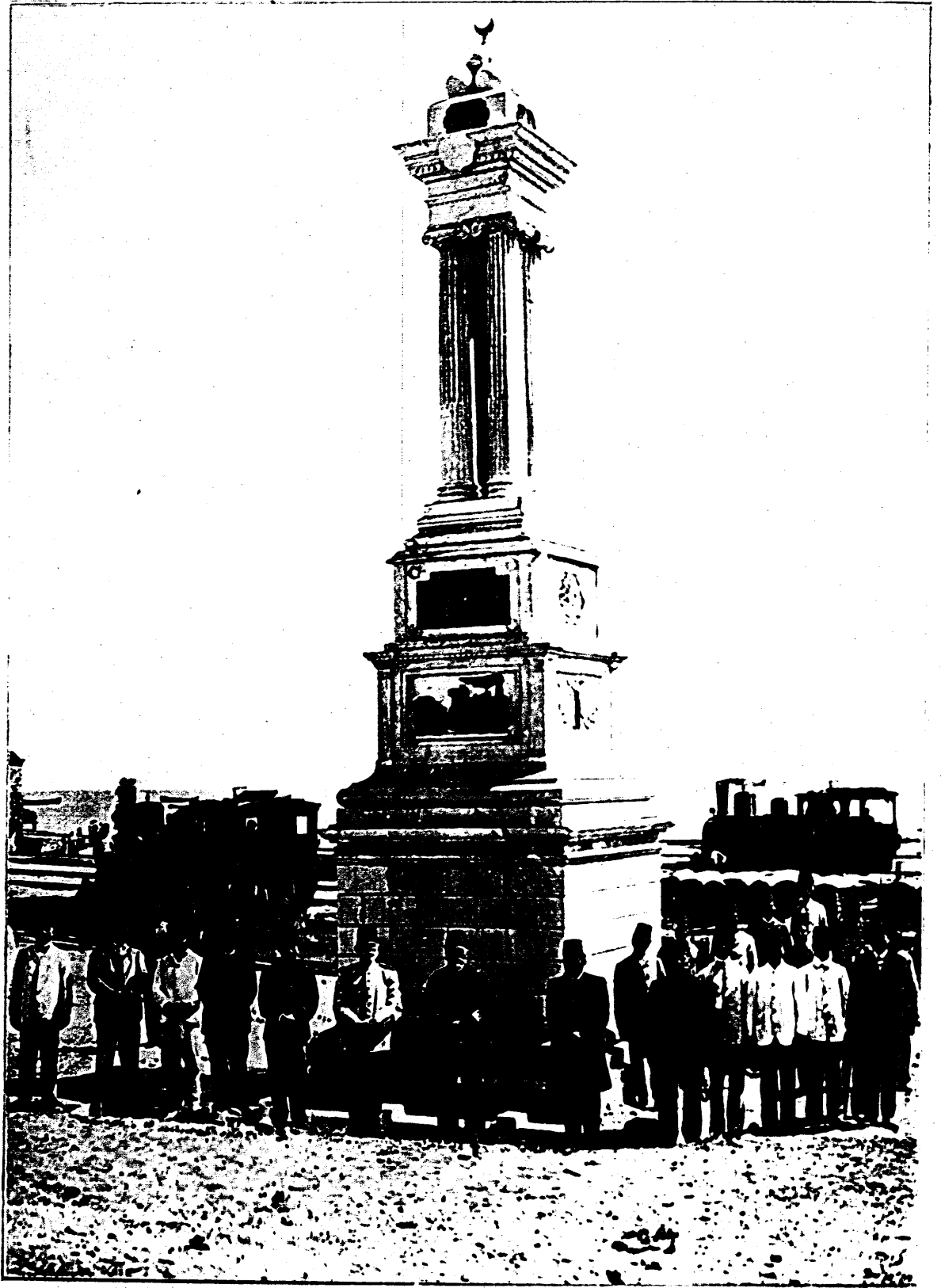
پرونده مکتب اعدادی

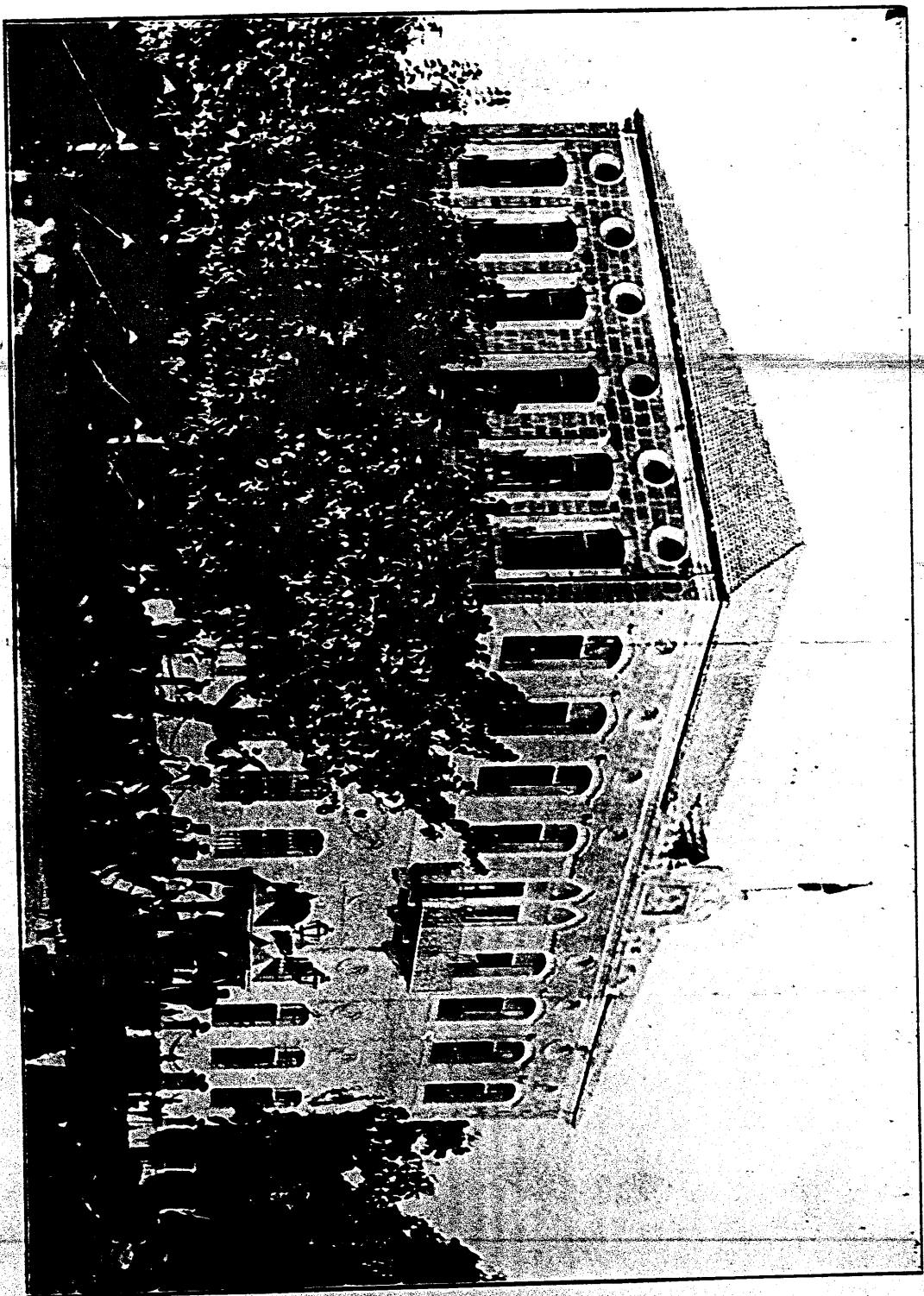
مدرسه تجارت و صنایع ملکی

خط عالی حنیفا شعبه سنده و حیفا دن اعتباراً پوز بکری برنجی کلومتره داخنده انش ایکی متره کار کبر کو برینک بلدن کورینی

خط عالیک حیفه شعبه سی میدانده رکز اولنان ستون عالی

❦ بیرونده فستقلیده سواری قرهغول خانسی ❦